

НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ГОДИНА 2

БЕОГРАД 1933 ГОДИНЕ

КЊИГА 4

XXXIX РЕДОВНИ САСТАНАК

НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ОДРЖАН 14 МАРТА 1933 ГОДИНЕ У БЕОГРАДУ

ПРЕТСЕДАВАЛИ:

ПРЕТСЕДНИК

Д-р КОСТА КУМАНУДИ

ПОТПРЕТСЕДНИЦИ:

ДРАГУТИН - КАРЛО КОВАЧЕВИЋ, Д-р АВДО ХАСАНБЕГОВИЋ

Д-р КОСТА ПОПОВИЋ

СЕКРЕТАР

МИЛАН МРАВЉЕ

Присутни су г. г. Министри: Претседник Министарског савета др. Милан Сршкић, Министар социјалне политике и народног здравља Иван Пуцел, Министар правде Божидар Ж. Максимовић, Министар саобраћаја Лазар Радивојевић, Министар пољопривреде Јурај Деметровић, Министар шума и рудника Павао Матица, Министар финансија др. Милорад Ђорђевић, Министар унутрашњих послова Живојин Лазич, Министар просвете др. Раденко Станковић и Министар физичког васпитања народа др. Лавослав Ханжек.

Почетак у 8.30 часова.

САДРЖАЈ:

Пре дневнога реда: 1. Читање записника.

2. Интерпелација г. др. Милана Метикоша на Министра саобраћаја.

Дневни ред: Наставак претреса у начелу извештаја Финансијског одбора о предлогу буџета државних расхода и прихода са предлогом финансијског закона за буџетску 1933/34 годину.

Говорници: др. Милан Метикош, Стеван Тирић, Васил Грђић, и др. Ђуро Леушић.

Претседник др. Коста Кумануди: Отварам XXXIX редовни састанак Народне скупштине. Извољите чути записник прошле седнице.

Секретар Милан Мравље: прочита записник XXXVIII редовног састанка.

Претседник др. Коста Кумануди: Има ли примедба на записник? (Нема) Примедба нема, записник је примљен.

Од саопштења имамо само једну интерпелацију.

Секретар Милан Мравље чита: др. Милан Метикош народни посланик, упућује интерпелацију на г. Министра саобраћаја — о незаконито утроше-

ном болесничком и пензионом фонду од 20 милиона динара од стране Дирекције речне пловидбе.

Претседник д-р Коста Кумануди: Ова ће се интерпелација доставити надлежном господину Министру.

Прелазимо на дневни ред: Продужење претреса извештаја Финансијског одбора, о предлогу буџета државних расхода и прихода, са предлогом Финансијског закона за буџетску 1933/34 годину.

Има реч у име групе, др. Милан Метикош.

Д-р Милан Метикош: Господо народни посланици, пре него што пређем на расправу о самом буџету, дозволите ми да прочитам моје одвојено мишљење, које сам као члан Финансијског одбора, упутио Народној скупштини. Одвојено мишљење гласи: (Види прилог на крају књиге).

Слободан сам, да уз ово одвојено мишљење, дам и ово образложење. Поставља се питање, зашто је дошао овај наш буџет пред пленум Народне скупштине, овако касно. Сигурно има неког разлога, и мора неко да је крив томе. Преко три месеца има већ, како је тај буџет био предложен Финансијском одбору, и преко 6 недеља налази се на претресу пред Финансијским одбором. Али у задње време, било је неког специјалног разлога, због чега се кочило у Финансијском одбору да се тај буџет донесе. Ја држим, да су исти разлози кочили доношење буџета пред пленум, исти они разлози који коче и задржавају доношење закона о раздужењу земљорадника, исти они разлози, који коче доношење аграрног закона о ликвидацији аграрних односа у земљи. Сви ти разлози имају своје посебне позадине. А те позадине ја држим, да су у првом реду политичке природе. Ја држим већ, да се и у самој Краљевској влади налазе кругови, који су имали много интереса, да се буџет не донесе на време. Јер, господо посланици, да је било у Краљевској влади тежња да се буџет на време донесе, сигурно би било већ одавно прилике да се о њему претреса, у пленуму Народне скупштине.

Господо, ми смо, пригодном доношења извесних закона, које смо недавно донели овде у Народној скупштини, и то закона о избору народних посланика, закона о општинама и закона о удружењима, збору и договору, имали прилике да упремо прстом на један врло крупан политички догађај, а то су, господо, оне несретне пунктације, које су изашле и у овој Народној скупштини и у Сенату. И ми смо сви очекивали, да ће Краљевска влада г. др. Милана Сршкића дати отворену изјаву, дати отворено мишљење и одредити отворен поступак ради тих пунктација. Међутим, нити Клуб већине у Народној скупштини није дао своје изјаве о тим пунктацијама, нити је Краљевска влада одредила своје гледиште у тим пунктацијама. И ја могу искрено да кажем, да сам веровао, а верујем и данас, да су те пунктације

узрок, што ми нисмо добили буџет давно раније на претрес у пленуму Народне скупштине. Преко десет дана, преко дванаест дана Финансијски одбор није имао шта да ради. Краљевска влада расправљала је питање земљарине, јер се решила на то, да може буџетски дефицит покрити само тако, ако дигне опет земљарину за 20%. И премда је Финансијски одбор дао своје мишљење, и премда је Краљевска влада могла брзо да донесе своју одлуку, требало је десет дана да прође, само да се губи узалудно ово добро драгоцено време, које је по закону и Уставу прописано за доношење буџета, како би се могло отегнути доношење буџета и како би се, евентуално, могло спречити доношење самога буџета. Ја сам добио убеђење, да Краљевска влада, услед оваквог поступка, мисли, да се буџет на време не донесе. Јер, господо посланици, да је Краљевска влада то хтела, ми смо одавно имали прилике, да то већ свршимо. Још месеца децембра ми смо добили буџет у Финансијском одбору. Цео месец децембар, цео месец јануар и цео месец фебруар потрошено се, а имало се прилике давно раније, да се дође са буџетом пред пленум Народне скупштине. И ја, господо, кажем отворено, да сам добио убеђење, да је наша Краљевска влада г. др. Милана Сршкића имала намеру, да се буџет на време не донесе. Ми смо толико времена имали, да можемо полагањем, свестрано да приступимо решавању буџета у пленуму Народној скупштини. Међутим, видимо, у задњи час, преокренула се одлука исте наше Краљевске владе и она нам одређује толико напорне и толико хитне седнице да, по сваку цену, за неколико дана морамо изгласати и донети буџет. Влада не даје прилике Народној претставништву да може полагањем, свестрано да расправи овако крупну материју, као што је државни буџет.

И зато, господо, ја налазим један посебан разлог у једној политичкој позадини и ту политичку позадину, господо, налазим, искрено кажем, у пунктацијама и то баш у пунктацијама зато, што је Краљевска влада г. др. Сршкића знала за те пунктације и до дана данашњег није дала против њих никакве своје изјаве.

Ја ћу бити слободан, господо, пошто пригодном буџета расправљамо све политичке спошале, не само политику трговинску и финансијску, него специјално и увутрашњу политику, ја ћу бити слободан, да скренем пажњу у чему је тежиште тих пунктација и у чему је тежиште због чега Краљевска влада г. др. Сршкића избегава да се у те пунктације пача, да о њима даје јавно изјаве. Ви се добро сећате оних пунктација, које су наши другови у Народној скупштини дали пре извесног времена и у којој изјави они одређују три крупне ствари. Пре свега кажу да „демократски принцип народног суверенитета не долази у сукоб с монархијском формом владавине“. Дру-

го, кажу „да је наша држава сложена држава; државна заједница од више историјско политичких индивидуалитета од којих свако од себе поседује све националне атрибуте“ и „да је живот у једној слободној и националној заједници могућ само на принципу пуне једнакости и равноправности између Хрвата, Срба и Словенаца;“ да унитаристички правци поднаша уређења најширих права са садржаним снагама или аутономије или федерације и кажу, да „Хрватско питање није решено, да је то државни проблем који треба решити према основним тежњама Хрвата без уштрба по државну целину“.

Ја хоћу, господо, да доведем у везу ову изјаву, ове пунктације наших другова са свима пунктацијама, које су претходиле и са оним крупним политичким догађајима, који су узроковали 6 јануар. Нећу да полемизирам са изјавом г. Др. Мачека, али иста је публикована и треба да само региструјем шта је битно у њој, да се може видети континуитет политичких гледања, извесних смерова у нашој земљи. Г. Мачек у својој изјави „Пти Паризијену“ која је публикована и у нашим новинама казао је: „ми не говоримо да треба раскинути по сваку цену“. Даље каже: „Ми бисмо радо остали у Југославији, ако би било могуће да у њој живимо потпуно слободни на груди која је наша, задржавајући своја права јурдичка и фактичка, а нарочито ако добијемо озбиљних гаранција да та права неће и у будуће бити ограничавана и умањивана“. Даље је казао: „Нема споразума, нема измирења ако свима не буде дата истоветна и одвојена слобода.“

„Србија за себе, Хрвати за себе, Словенци за себе.“

Господо, то су основни темељни захтеви, које је г. др. Мачек поставио, кад је био интервјуисан по страном новинару. Међутим, нека ми буде дозвољено да вам предочим, — јер у штампи нисмо читали, — становиште земљорадничке странке обзиром на загребачке и љубљанске декларације. Јер знате да се у загребачкој декларацији каже, да се вратимо на траг, прије првог децембра 1918 године, и да се брише цела наша национална историја од уједињења до данас. А љубљанска декларација је у томе. Сви Словенци Корошчеве групе стављају захтев за уједињење свих Словенаца у Италији, Аустрији, Мађарској, Југославији у једну самосталну државу. Дакле по геслу: Словенци свих крајева, свих земаља уједините се!

На те пунктације земљорадничка странка дала је своје мишљење:

„Стојећи на принципу демократије, народни суверенитет се има сматрати стожером сваке државне организације и народ сам јединим и искључивим извором свакога политичког ауторитета и сваке јавне власти.“

„Будући да је сељаштво, као колективни појам, носилац наше народне културе, економског живота друштвене конструкције и моралне вредности и сачињава још и огромну већину народа, с тога сељаштво има да буде темељ организације нашег свеукупног живота.“

„Видовлански Устав диктаторским актом од 6 јануара 1929 године не постоји, диктатура је поништила основне идеје од 1 децембра 1918 године те треба из темеља створити нову бољу државну заједницу, која би се, унутар државних граница, имала уредити тако, да нестане надметања у свачему, да сви изађу на површину и да управљају најчеститији и најспособнији.“

„Споразумном и слободном вољом Срба, Хрвата и Словенаца установиће се посебни интереси заједнице, како би била искључена превласт једног дела над осталим или више њих над једним“.

Читали смо у једном летку, који је растурен по нашој земљи, изјаву коју је дао Прибићевић члановима Одбора за спољне послове у француском парламенту 6 децембра 1932 године, који је тако далеко дотерао, заборављајући сву своју политичку прошлост све своје политичке идеале, да је дао изјаву: „Најприје републиканска државна форма, а затим унутрашња државна организација на бази федерације.“

Имали смо прилике да добијемо на увид препис једног писма, кога су дали страни новинари, наводно енглески Ситон Ватсон, Викем Стим и другови у децембру 1932 године, у коме су упозорили на потешкоће у Југославији, и једном оштром критиком захватили су нас. Не велим да су захватили са правом, али је потребно да се зна, шта они тврде. Они кажу, да су потешкоће у нашој земљи у ствари историјског порекла. Наши су храбри србијански савезници били одгојени у једном примитивнијем свијету. Њихова је вјера ортодоксна. Традиције су пак јадравске обале, прекодунавских покрајина, биле у знатној мјери преко венецијанске, аустријске и мађарске доминације, европске. Њихова је вјера била углавном католичка.

Даље приговарају да је наметана прерана централизација и као пример тога циља наводе попуњавање административних места као и раскомадање државе, у умјетне територијалне јединице, не водећи рачуна о традиционалним историчким међама, нарочито у Босни и Херцеговини.

Штампа је угушена. Службено је допуњивање опћенито. Полицијске су методе достигле такав врхунац да се подносити не могу.

Одговорни су вође опозиције међутим још увјек спремни на мирно и уставно решавање ситуације. У њој траже радикалну промену садашњег стања које оптужују, ради лоших међусобних односа појединих националних јединица, од којих је састављена Југославија.

Њихов је циљ један федеративан Устав, у коме ће разни елементи у држави бити равноправни. И ти новинари, господо, препоручују ако се хоће спречити апсолутни распад Југославије, да се мора наћи некаква форма федерације, која би омогућила појединим саставним деловима покрајинске аутономије.

Ја сам имао прилике, господо, да добијем исто тако један отисак пунктације, коју је дала, изгледа, Југословенска муслиманска организација, а у којој се у главном ставља овај закључак:

„Народу као једном извору све власти треба да се признају и даду сва она права, која произлазе из његова положаја у јавном животу, а то је могуће само у пуној демократији.

„Међународни положај наше државе и тешко привредно и социјално стање у земљи стављају као основни проблем на дневни ред: Унутарње уређење државе. Поред давања пуних гаранција народу, за сва његова права треба онемогућити и сва засизавања у та права.

Централистичко уређење државе узрок је рђаве управе, корупције, недостатка управне сигурности, непоштивања једнакости и равноправности, оно је заострило политичка и национална питања до крајње мере.“

У питању новог уређења наше заједничке државе они траже да се уређење државе проведе по равноправним политичким историјским јединицама са најширим компетенцијама препуштајући заједници оно, што треба да осигура и да зајемчи скупне интересе.

У оваквом државном уређењу они траже за Босну и Херцеговину као најстарију политичко историјску јединицу у држави, која је увек и културно и социјално претстављала једну индивидуалну целину, да буде једна од тих равноправних јединица.

Најзад они кажу да се придружују свима онима који су се већ за њих изјаснили и држе да ће и сви остали демократски расположени легитимни претставници народа из свих покрајина да се придруже овим идејама.

Господо, кад већ редом нижем те све пунктације, нека ми буде дозвољено да укратко споменем пунктације, које су публиковане од стране г. Љубомира Давидовића, где он поставља ове захтеве:

„Пут за извођење земље из толиких недаћа, данас нам указују не само наша демократска уверења, него и сама лекција догађаја. Оволике тешкоће могу се савладати само коренимом променом стања. Да народ за стварање бољег подметне своја леђа, он треба да буде убеђен да та његова воља не може бити насиљем угушивана“.

„Из тих расположења да се народни дух уздигне, да се грађанска и човечанска права обезбеде од насиља, да се зајемчи сложна и равноправна воља Срба, Хрвата и Словенаца и изградњи бољег

поретка, произлазе ови закључци“. Ту се даље, господо, тражи: „доследна и искрена парламентарна владавина“. Од прекида са данашњим стањем до успостављања новог уставног поретка, које ће дати на слободним изборима изабрана конституанта, неминован је један прелазан режим. Тај прекид искључује групе и личности, које су се за данашње стање заложиле. За успех прелазног режима, каже се овде даље, — потребно је да у његовом извођењу учествују равном мером све групе здружене у блоку опозиције и да оне уз пуну одговорност приме и пуну власт.

„Прелазни режим може трајати само онолико колико је потребно за извршење његовог задатка. Међугим први посао тога прелазног стања имао би бити борба са неиздржљивом економско-финансијском кризом. Групе које сарађују у том прелазном стању има да израде основне линије нацрта новог уставног поретка. Нов Устав треба да ујемчи нормално политичко стање. Потребне су, с тога, по њиховом мишљењу, са свих страна искрена изјашњења о основама за несметан развој народних делова и потребна су исто тако искрена изјашњења о свему што је неопходно потребно за здрав развој државне заједнице“. „Разлози демократије као и разлози целисходне управе захтевају широко изведену самоуправу у великим областима које су природни, саобраћајним и економским условима и социјалним саживљењем упућене на тешку сарадњу, тако да у свима оваквим крајевима, социјално израженим и развијеним економски, самоуправа треба да оствари пуну народну управу са избором службеника, размаравањем терета и контролом издатака у том кругу послова.

Да се све ово изврши они предвиђају, да државу треба поделити на 7, 8 или 9 „самоуправних јединица“. „Али по сили нашег подвојеног живота у прошлости, нарочито по сили грешења у садашњости, развила су се осећања потребе и за шира самовладања, шира и просторно и садржајно. Ту су сад у питању задовољења погодаба за слободан развој културно историјских подобности Срба, Хрвата и Словенаца. Према томе мерилу повлачени, ти шири оквири треба, повезујући по две или три самоуправне области да заокруже велике заједнице око великих национално-културних центара у Београду, Загребу и Љубљани и између тих заједница још и једну четврту у прелазној зони српско-хрватској, у којој се неразделиво укрштају племена, вере и културни утицаји. Ова четврта заједница позвана је да врши двоструку благотворну улогу у решавању нашег националног проблема. Она прво отклања опасност одсечног и грубог територијалног разграничења између Срба и Хрвата. Друго спречавајући организовање на искључиво племенској основи у Београду и Загребу, она и читавом држав-

ном устројству одузима племенску искључивост“.

Та четврта област имала би бити Босна и Херцеговина.

Тако се, од прилике, поставља природно једна државна организација која би, повезујући народне снаге у саживљеније и сложеније народне задруге, омогућила бољи принос рада али, нарочито, која би отклонила данашња фатална неповерења.

И ова пунктација говори о сложеној држави. И г. Љуба Давидовић предвиђа да се наша држава формира као сложена држава. Зато сам и био слободан да све ове моменте нагласим. Међутим, да можемо ствар потпуно јасно да сагледамо, морам да нагласим, да смо у последње време добили један опсежан протест удружене опозиције који гласи овако: „Господин Мачек, претседник Сељачко-Демократске Коалиције, г. Корошец шеф Људске странке са претседништвом своје странке интернирани су, а г. Спахо, шеф Југословенске Муслиманске организације, полицијски је кажњен. Поред њих интерниран је и кажњен ових дана још изванредан број угледних политичких људи из разних партија. О свима овим догађајима, чији се значај и последице за будућност још не могу да оцене, са званичне стране није издато никакво саопштење.

„Вође народне кажњени су без могућности одбране, па чак и без онолико заштите колико пружају суд и судски поступак по законима данашњег режима. Пошто у свему овоме виде најављену борбу владе против политичких идеја, које интернирани и похапшени шефови партија заступају у погледу државног уређења, то Народна радикална странка, Демократска странка и Земљорадничка странка сматрају за своју свету дужност да изјаве: 1) Радикална, Демократска и Земљорадничка странка солидарне су са свима другим опозиционим странкама у борби против данашњег режима; 2) Радикална, Демократска и Земљорадничка странка сматрају да се само у слободи и при слободној измени мисли могу приближити и изједначити разнолика мишљења на државно уређења; 3) Радикална, Демократска и Земљорадничка странка с тога подижу свој протест против онаквих поступака Владе“. Ја сам, господо, ове ствари изнео због тога да ми у Народној скупштини бар упознамо стање ствари у онолико у колико га ми сами можемо да прибавимо и видимо. Чудновата је чињеница, да наша Краљевска влада није сматрала за потребно, да нас са свима тим чињеницама и политичким пунктацијама упозна. Она то није сматрала за потребно из више разлога, а један од тих разлога изгледа да је тај, што, чини се, да извесна господа чланови Краљевске владе г. др. Сршкића имају интереса, да се о мишљењу оних који носе пунктације и те како води рачуна. Конституција, да се данас дају овакве изјаве не у једном или два примерка него у хиљадама примерака

широм целе земље, у којима се види, да странке утврђују своју опстојност и у име својих странака њихови прваци дају политичке изјаве, у томе крупном моменту. Влада је требала да нам пружи своје мишљења, да видимо шта она мисли, а пошто она ћути изгледа да је она сагласна са оваквим развојем прилика, како се у овоме правцу развијају. Ја ћу вам, пошто сам један од оних, који сам у те ствари упућен, скренути пажњу, где је узрок овим данашњим пунктацијама, које нисте чули ни конпом 1931 ни почетком 1932 него тек концем 1932 и почетком 1933 године. Почетак дискусије о пунктацијама, дао је бивши претседник Владе г. Др. Маринковић у једном своме говору у Нишу и г. Божа Максимовић у једном своме говору у Скопљу. И сада, господо, пошто Краљевска влада на те пунктације није реагирала, ни на који начин, нити је у томе правцу дала какву изјаву у клубу већине, ми смо стварно у забуну у каквој се политичкој ситуацији ми данас налазимо. Али, као што рекох, нека ми буде допуштено да скренем пажњу на извор и на корен одакле потичу пунктације. Свима вама је познато оно страшно стање, које је настало после 20 јуна 1928 године када је у бившој Народној скупштини легла крв наших драгоцених другова и пријатеља и сарадника пок. Павла Радића, Др. Басариричека а после и Степана Радића, (Чује се: Слава им!) Слава им. Пала је крв зато, јер је борба вођена таквим темпом неразумевања, да је било немновно да ће до крви доћи.

Слободан сам да вам скренем пажњу, да су у оно доба сачињавали Владу г. г. Веља Вукићевић са својом групом у радикалној странци, Љуба Давидовић са својом Демократском странком, Корошец са својом Словенском људском странком и г. Спахо са својом Југословенском муслиманском странком. И, господо, после онога несретног догађаја, ко је очекивао, да ће тај „тврди град“ који су те четири странке чврсто носиле, да ће тај тврди град са пуно разумевања схватити тешкоће ситуације. Међутим, у ондашњој Влади није било разумевања, није било схватања и прилике су се почеле рђаво да одвијају. Ту је, господо, корен, ту је почетак. Ту је, можемо рећи, сва она база овога данашњег разматрања, које кроз пунктације провејава.

У Хрватској саборници у Загребу 1 августа 1928 године одржана је била седница сељачко-демократске коалиције, где су њени претставници дали ову изјаву:

„Као претставници целога хрватског народа и свих делова српског и словеначког народа, који су удружени у заједничкој борби за једнакост и равноправност“, тада су изјавили, да „утврђују да је сељачко-демократска коалиција створена у циљу да легалном борбом извојује промену система у држави у томе смислу, да осигура једнакост и равноправност“.

„Систем хегемоније“, вели се даље у тој изјави, „оне могући је сељачко-демократској коалицији, да парламентарним сретствима настави борбу. Као последица тога да се напушта Београдски парламенат и прекидају сви односи са странкама, који претстављају садашњу србијанску хегемонију која је и довела до катастрофе у Народној скупштини“.

„Крња Народна скупштина“, закључује се у тој изјави, „није овлаштена да доноси закључке за целу државу те ти закључци нису обавезни за народ у пречанским крајевима, а за хрватски народ напосе“.

Друго, „да су Краљевина Хрватска и Црна Гора приступиле државној заједници са Краљевином Србијом не одричући се својих историјских државних односно народно-политичких индивидуалитета у корист ма које друге од уједињених земаља него само у корист државне заједнице Срба, Хрвата и Словенаца“. Изјавили су такође „да је у свести народној досадашње државно уређење поништено и да ће сељачко-демократска коалиција повести најодлучнију борбу за ново државно уређење, које ће осигурати пуну равноправност свих поменутих индивидуалитета“. Том приликом „позивају све странке у пречанским крајевима да се придруже њеној акцији за равноправност и једнакост а од народа у Србији очекује да ће помоћи до победе овим принципима“.

Ту је, господо, основа оних резолуција, оних закључака, који су донети у Хрватском сабору од стране сељачко-демократске коалиције. Ту је, видите, основа свих погулата ових разних пункција, које данас читамо и које данас разматрамо, али на које данашња Влада није дала одговор, као што није дала одговор ни на ону изјаву сељачко демократске коалиције, ни ондашња Влада у Народној скупштини.

Ради континуитета историјско-политичког треба да вам предочим, да је у оно доба Претседник Владе био г. др. Антон Корошец, који је истога дана, када се у Загребу у Хрватској Саборници одржавала седница сељачко-демократске коалиције у београдској Народној скупштини изјавио у име Владе: „Догађај од 20 јуна 1928 године, који заслужује најтежу осуду, не сме бити разлогом да прекине досадашњу законодавну сарадњу парламентарних група“.

„Парламентарна група, на које се ослања ова влада“ — а у тој парламентарној групи, како знамо, осим Корошчеве странке била је и Давидовићева и Спахина и радикална група Веље Вукићевића, — парламентарна група на које се ослања ова влада „свесна је интереса, који су изнад свих партијских и личних, жели искрено и другарски да се посланици, који су изостали из Народне скупштине, опет врате у њу, на заједнички законодавни рад“.

То су, господо, они имали да изјаве након 20 јуна 1928 године. Пошто се г. Корошец данас налази међу онима, који носе оштре пункције, а

који је, како напоменућу био претседник оне владе у оној Скупштини, која се у пречанским крајевима називала крвава Скупштина после 20 јуна 1928 год., тај исти Корошец је после 6 јануара, како знате, седео више година и у режиму диктатуре и спровео све на начин како је за свој крај сматрао за најподесније. Данас, како рекох, он је за пункције, које сам у почетку цитирао. Али од интереса може да буде да знате, шта је у оно време, то је било почетком августа 1928 године, изјавио један од претставника сељачко-демократске коалиције о господину Корошецу. То је био г. Предавец. Он је то изјавио и то је штампано и у београдским листовима „Правди“ и „Времену“ како је њему Корошец изјавио ово:

„Ја видим, да ми Словенци овде нећемо моћи живети. Овако не можемо. Ми смо потпуно два света. Ја држим да је за нас Словенце једини излаз да ми одемо у Италију. Нас Словенаца има 1,500,000, 500,000 је у Италији, а 1,000,000 је овде. Не може се помислити, да ми можемо оно 500,000 Словенаца довести амо, али се даде помислити, да ми можемо отићи, па ћемо својим везама преко Ватикана моћи себи исходити бар културну аутономију, па ћемо живети бар како тако, као културан народ“. (Гласови: Ко је то говорио?) Наводно: Корошец.

Дакле, господо, ја сам све те ствари вама данас зато изнео, да се и нама у Народној скупштини омогући гледање чињеница, отворено. Ја сам, како знате, раније дао отворену изјаву, да све те пункције и пунктаторе најоштрије осуђујем, да сам на гледишту унитаристичком, на гледишту народног и државног јединства и да нека схвати и запамти свако ко мисли да цела ову земљу, то, да као што су били готови милиони да жртвују своје животе, да се ова земља створи, да ће исто тако бити готови, да бране и чувају ову земљу од свакога цепања. Потребно је, господо, да се питамо, зашто наша Краљевска влада господина др. Милана Сршкића до данас није сматрала потребним, да бар једну реч каже, да бар у једном правцу објасни своје држање, да бар протумачи Народном претставништву, како она, и коју политику у том правцу води. Али шта се дешава, господо? Дешава се то да данас кроз нашу земљу круже разни емисари, разни агенти, који на разним странама тумаче и причају: Ово све што је овде требаће да се прекине. Ми ћемо да се вратимо на старе странке, ми ћемо да повратимо старе пактове. И зато, господо, у том правцу мобилишу се старе страсти и старе групе.

Ја, господо, нисам никад тврдио, да је 6 јануар био нека нездрава политичка идеја и да је сам себи био циљ. Он је био и средство, да се среде наше прилике, које су после 20 јуна 1928 године биле овако очајне, да се нађе једно прелазно стање, да се духови смире, да брат у брату упозна брата.

И свако је очекивао да ће и данашња наша Влада водити о томе рачуна, да се иста линија води и да се у истом правцу наступа, и да сваки осети, да се води једна отворена унитаристичка политика, југословенска идеја и идеологија, која признаје у свима границама наше земље једнакост и равноправност, и која по свима крајевима сузбија све оне елементе, којима се упозорuje на хегемонију једног дела према другом, или једнога и другог према трећем. И ја држим, господо, да је од 20 јуна 1928 године отворена борба између Загреба и Београда, и између централизације и централизма и идеје за децентрализацију и за реорганизацију у државној управи. И ја бих стога био слободан, да напоменем да је моје мишљење, да се сви ови пункташи могу сузбити не полицијским мерама, ни судским прогонима, него једино здравом унутрашњом политиком, која ће базирати на начелу једнакости и равноправности, и која ће спровести у управи такву децентрализацију да ће бановине добити широку управу, и да ће моћи на тај начин конзумирати све оне пријужбе и све оне приговоре који се данас у свима крајевима нашим чују. И зато, господо, ја држим да би Краљевска влада требала да нам каже о томе питању шта мисли и како мисли, да то спроведе, нарочито данас, кад на милијоне летака круже у нашем народу, од којих сам само неке могао прибавити од својих пријатеља. Али ти летци круже, а наша штампа ништа о томе не региструје, тако да се народ не може да обавести, о правом стању ствари, те је потребно да Краљевска влада каже, шта о тим пунктацијама мисли, и како мисли преко њих да пређе на дневни ред.

Ја сам, господо, у почетку свога говора напоменуо, да држим, да је Краљевској влади било стало, да се буџет на време не донесе, и ја сам разлоге за то изнео, али морам да подвучем, господо, исто тако једну болну констатацију коју видимо, а то је, да иста Краљевска влада Др. Сршкића, ма да нисмо имали ништа да радимо у задње време, није дозволила ни да се продужи расправа о законском предлогу о раздужењу сељака, а исто тако дала је могућност и Краљевска влада и владина већина, да се скине са дневнога реда аграрни закон као и закон о ликвидацији аграрних односа у земљи, и ја господо, у томе баш видим један систем саботаже крупних проблема, које народ очекује и жели да се што пре реше.

Са тим у вези, нека ми буде дозвољено да напоменем пар речи о нашим приликама код наших суседа. Ви добро пратите у јавности, шта се дешава, и шта се дешава, код две велике силе у нашој близини, у Италији и Немачкој. Ви, господо, видите да је републиканска Немачка данас сва пуна старих царских застава, и видите у томе, да је у Немачкој

победио онај националистички принцип који враћа све прилике натраг, на старо.

Кад смо пре неки дан гледали слику да у јуришним батаљонима Хитлеровим у првим редовима марширају и Кронпринц и синови бившег Кајзера Вилема II, ми смо схватили тежње и полет ових јуришних одреда немачких. Када се, господо, зна, да су на недавним изборима националисти добили тако огромну већину, не можда само убеђењем и уверењем маса немачког народа, него снагом оних јуришних батаљона и њихових, на војнички начин организованих трупа, када знамо, да је та Немачка у прво пријатељским везама са Италијом и знамо како Италија према нама наступа, ја држим да је потребно да о том водимо рачуна. У последње време из Италије на све могуће начине следују на нас и на нашу земљу тако тишки напади; они тврде и отворено изјављују да је Југославија данас на дневном реду Европе. Спомињем то, господо, у вези са овим пунктацијским и пункташким покретом. Добио сам један штампан отис — јер то, кажем вам, на милионе иде кроз нашу земљу, — где лист Ла Трибуна из Рима од 7 фебруара пише: „Ревизију Југословенског стања нису тражили споља из суседства, него изнутра, њу траже народности које са Хрватима на челу хоће да се ослободе господарења Србије,“ „онда када диктатура у Београду хапси Хрвате и Словенце и њихове шефове бивше министре и бивше претседнике владе.“

Господо, та италијанска штампа и италијанска јавност толико агресивно наступа на нашу земљу — ја сам недавно имао слободу да споменем, да су на нашој територији, уздуж далматинске обале констатоване силне масе убаченог оружја, ми знамо ону Хинтербершку аферу, где је неких 50.000 пушака пребачено из Италије преко Аустрије да стигну у Мађарску, а опет са намером, да из Мађарске стигне на нашу северну територију, — и из свега тога као и из чињенице да је Мађарска добила из Италије не само авионе и митраљезе, него да у Бугарској, у Софији, има једна страна фабрика авиона, која је само филијала једне велике фабрике италијанске, и када се зна да је Бугарска, Мађарска и Аустрија у вези са Италијом, када се види овај велики покрет њихов, који убацује разно оружје у нашу земљу, када се види ово убацивање разних летака у нашу територију — када се виде ове пунктације наших људи, онда то постаје тако крупан проблем, са којим треба да се сви позабавимо. Има једна ствар и то смело тврдим и господи у Италији и господи у Немачкој, као и свима суседима око нас, нека знају оно што је потребно да се зна: Да нема Југословена, ни Србина ни Хрвата ни Словенца, који неће, сви до једнога, ако потреба затражи, на одбрану целе ове државе поступити ако треба (Бурно одобравање.)

Господо, у нашем унутрашњем животу има и много болних ствари; много болних ствари има које се оснивају на чисто материјалној једној невољи.

Ја сам једном згодом са друговима возио се лађом од Дубровника према Сушаку. И неки други упозорише ме на неке лепе виле, које дивно стрче на Јадранском мору. И рекоше ми: „Гледајте, то вам је вила тога бившег министра, то вам је вила оног бившег министра. Неки из Београда, неки из Загреба, неки из Љубљане, неки из Новог Сада, Сарајева, Скопља итд.“ Кад сам се интересирао, који су узроци, откуда су те виле ницале, каже: „Та те вила упозорава на репарације. Ту ћеш — вели — наћи проблем стабилизације, тамо ћеш наћи друго, треће, четврто, десето питање.“

Ми, господо имамо и силне палате у Београду, имамо и силне палате по Загребу, које су доказ истих аргумената. Не само репарације, не само зајмови, ратни плен, разни фондови, разне синакуре, неправилно добивене пензије и положаји и кредити уз повољне услове, то су све, господо, елементи, који су стварали једно тешко стање у нашој земљи, које вапије за једном потребном репаратуром.

То је, господо, проблем, који се зове корупција. И ја држим, да је крајње време, да се са наше стране у том правцу поступи и оштро захвати. Не само да је потребно испитивање порекла имозине, не само код чиновника у јавној служби, него и код свих оних, који су у јавном раду познати било као министри, било као народни посланици, било као сенатори, било као пословни људи, везани са наведеним малопре особама.

Требало би провести преглед послова са ратним пленом, са репарацијама, по аграрној реформи, по бескаматним зајмовима и кредитима код државних установа. Надаље би требало провести преглед свих концесија као и свих набавака по свима надлештвима и испитивање услова свих пензија и свих положаја у јавној служби. Потребно би било, да се строгим законским мерама приступи, наков утврђења неправилности стицања имовине, да се иста конфискује за корист државе, за исхрану сиромашних, беспослених, и казна да се уведе робијом и вешањем. Застара свих чина да се онемогући кроз 30 година у натраг. (Један посланик примећује: Нити за сто година). А посебни судови по бановинама да се организују и да поступају по принципима закона о заштити државе. И да се проведе ревизија положаја у јавној државној служби по квалификацијама. Само, господо, на тај начин ми бисмо могли да то зло и беду отклонимо.

Господо, са тиме у вези да видите, како и данас цвати ово зло, како се и данас у управи службеној погодују они, који су нехатни. Имате један предложени амандман у финансијском закону, који

се тиче београдске општине. Београдска општина — како знате — има врло рђаве управе од разних времена, и ту се било зацарило такво рађење, да су имали на хиљаде инкасаната, који су инкасирали од разних становника за електрику, за водовод, за асфалт итд.

И на концу конца сад се долази до тога, да се све те неправилне радње кроз толико година након санкционишу једним прописом финансијског закона за идућу годину. Тако на пример стоји оваква одредба:

„Изводи из књига о задужењима, која су вршена или се буду вршила од стране општине града Београда преко појединих њених отсека, одељења и институција и преко надлежних органа за све врсте такса и дажбина, потпуни су доказ.“

Оно што се је у књигама записало, било као исправно или неисправно, било као плаћено или неплаћено, онако како је у књигама, сматра се за потпуни доказ и сада београдски грађани имаће прилике, они; који су платили уредно електрику и воду, имаће прилике, да поново дођу под суђење и мораће поново да плаћају. То сам имао да напоменем и да скренем пажњу на једно зло, које нас бије, а које би било потребно да се онемогући и спречи.

Сада ми дозволите, да кажем пар речи о томе, шта би било потребно да се у нашој земљи уради да се уведе здрава и поштена социјална политика. Ми данас имамо једну хитну потребу за регулисавање питања о киријама и за то питање тражи се једнако доношење закона о становима, али Краљевска влада није никако имала времена то питање да реши.

Данас ми имамо једно море беспослених радника. Наша званична статистика цитира око 14.000 беспослених радника, а колико је мени познато и што сам ја још прошле године регистровао, ми имамо око 26.000 страних радника упуслених у предузећима наше земље. А кад се узму у обзир и сезонски радници и остали, онда тај број беспослених радника сигурно износи око 150.000. Главна група беспослених радника јесте група шумских радника. А шта ради наша Краљевска влада? Ми имамо једно велико предузеће Филипа Дајча и синова — ово спомињем да видите да објективно ствар посматрам — и ово је предузеће у близини Загреба и оно и данас ради, купује и сече шуму и израђује у својим пиланама. Оно је запослило оног малог човека и данас тамо нема беспослице, управо се беспослица тамо данас у томе крају не осећа. Међутим остала наша предузећа, чим су видела да конјуктура шумске индустрије није више повољна као раније, она су обуставила погон, отпустила домаће раднике а задржала само стране раднике и страног чиновништво и та предузећа и данас, ма да им погон не ради, плаћају тим страним радницима и чиновницима пуне плате. А шта ту ради

Краљевска влада? Министар шума чини концесије великој дрварској индустрији на тај начин, што им даје одлагање рока сече, на коју су по уговорима обавезни и са којом су требали да упосле нашу сиротињу, тако да има великих фирми — ја сам упозорен на неколико њих — за које се говори: Гледајте како имају и директора и поддиректора и канцеларијско особље које су све задржали, а отпустили раденике и не врше сечу по уговору. Нико од стране власти на жалост не тражи да се та предузећа присиле на испуњавање својих обавеза и уговора. Због тога наших 100 до 150.000 радника остају без посла и ми гледамо јад и чемер у свима нашим крајевима, а нико не покушава да то питање беспослице регулише. Не треба се зато чудити што те реперкусије долазе као велики талас чак овамо и код нас. Ја држим стога да је прва потреба да Министарство шума натера све фирме, које имају са државом дугорочне уговоре, да оне приступе сечи или да се уговори са државом раскину. (Узвици: Тако јел)

Господо, нека ми буде слободно, изузетно од разлагања, које ћу после продужити да напоменем, да сам ја дао јуче једну интерпелацију не г. Претседника Министарског савета о једној забрани цензуре, гледе штампања једне књиге, где је генерални секретар Удружења резервних официра и ратника указао на неправилности рада претседника тога удружења, и то по питању изградње Ратничког дома. Тај исти господин претседник, као комесар Удружења ратних инвалида, потегаво је пред суд толике и толике угледне чланове управе Удружења ратних инвалида, потпуно неправилно, дапаче штампао је и једну књигу противу њих, а ти су људи сви пред судом, господо, били ослобођени. И кад је било дозвољено томе господину да тангира претставнике тога великог удружења ратних инвалида, свакако ми држимо, да је једнако право и оних, који имају нешто противу њега, да и они могу то да кажу слободно и отворено. Међутим Краљевска влада, сад мери са два мерилима: Оно што је дозволила противу Удружења [инвалида, и оно што је претседник Удружења ратних и резервних официра могао да напише противу тога Удружења, не сме да напише један генерални секретар Удружења резервних официра и ратника на адресу свога претседника због неправилног његовог рада, и то о чисто материјалним питањима! Та два мерила не могу да опстану. Та два мерила показују једну велику неправду. Значи, да се цело једно удружење не може да брани од једнога свога члана, јер се због њега то питање сматра као једно велико државно питање, које ће довести до спора, а међутим оно би довело до једнога потпуног оздрављена. Ја сам мало пре говорио, господо, о корупцији и камо среће, да смо до сад донели тај закон о сузбајању њеном, ми

би се данас много боље разговарали, и много брже ове ствари свршавали. Ја са овога места хоћу да протестујем, што се забранило доношење оне моје интерпелације, а то је доказ о данашњим несређеним приликама, и једног специјалног рада Претседника Краљевске владе г. Сршкића.

Господо, не треба се стога ни чудити оваквом раду Краљевске владе, који она показује у овом стању, које данас постоји, када она нема нити свога израђеног привредног плана, ниги има своју финансијску политику, нити ма каквог сређеног плана за реорганизацију државне администрације. Ми смо чули из уста г. Министра финансија, да се сви расходи лични, који су унешени у буџет, морају вотирати зато што они постоје на основу постојећих закона. Нико, господо, није још радио на томе, да се упрости наша државна администрација, и то почевши од Министарстава па до последњег надлештва, и да се разумном штедњом добије онолико само надлештава, колико стварно потребује наша земља. Али као што сам казао нашој Краљевској влади није до тога. Кад би нашој Краљевској влади било до тога, она би радила на начин, као што је једно наше државно надлештво урадило. Пре неки дан објавила је извештај о својој раду, Поштанска штедионица, која има тако мизерно плаћени персонал.

Она је увела једну таку реорганизацију у служби, да је у данашњим тешким економским приликама, донела далеко бољи и повољнији резултат, него што је имала ранијих година. Дочим, имате на једној другој страни другу установу у истом ресору Министра саобраћаја, а то је Дирекцију речне пловидбе, која је тако разумно водила управу, да онај цео пловни парк, који је 1926 године вредео око 150 милиона динара данас приказује у вредности од 220 милиона динара, 70 милиона динара више, премда су 53 половне јединице изузете из промета због неупотребљивости за промет. Али иста Речна пловидба успела је да потроши у ревнсној и савесној својој администрацији и онај кукавни сиротињски новац, који су прикупљени у болесничким и пензиским фондима бродара и радника Речне пловидбе. И разуме се наша Краљевска влада, нема могућности да врши над том администрацијом и да захвати у том problemu, и да покаже свима и свакоме на свима местима, и на сваком кораку, да постоји савесна управа. Ту лежи тежиште, господо, наших недаћа данас.

Зашто наш буџет није уравнотежен? Ми, смо господо, о томе расправљали дуго у финансиском одбору, и ја могу отворено да кажем: Није уравнотежен зато, што се није водило довољно рачуна о свима оним чињеницама привредне нарави, на које се буџет може да ослони. Да се провела реорганизација администрације, да се провела штедња суставна између појединих Министарстава, ми би смо добили толику уштеду, да наш буџет расхода, не би носио

никако већу своту, од 9 милијарди динара. Међутим ми имадемо у нашој администрацији чиновника, који дан данашњи повлаче приходе годишње преко пет стотина, шест стотина и седам стотина хиљада динара. Нико од надлежних Министара не види да поједини чиновник, седи не само у једној него на десет разних каса истога надлештва. На пример седи се на државеој плати високог чиновника, а истовремено седи се у фабрици шећера, истовремено се седи у Монополској управи, истовремено се седи у Београдској општини и т. д. Тако да имате таквих случајева, и нас то чудом чуди, да поред овако крупног и тешког дефицита, у буџету који морамо да носимо, да та наша Краљевска влада г. Др. Милана Сршкића то не види, нити хоће да види.

Ја ћу, само господо, о нашем газдинству, и начину и методи рада по Министарствима да прикажем пар случајева. Ви на пример видите како је наша сретна организација проведена овако: свако Министарство, има своје неке специјалне посебне фондове. О тим фондовима и о њиховом руковању, никада Народна скупштина није добивала обавештења. Ми, господо, видимо, да на пример, у ресор Министарства финансија спада и Фабрика шећера на Чукарици, али спада и пољопривредно добро Беље, и пољопривредно добро Тополовац, с друге стране видимо, да у надлежност Министарство пољопривреде спада Фабрика свиле. И сваки разумно би мислио да Министарство пољопривреде води изравно управу и ових добара који су одређени за пољопривреду, и који имају да служе унапређењу пољопривреде.

Али и та расподела, господо, као и они посебни фондови имају своју специјалну намену. Можете опазити овакву слику нашег газдинства у земљи: да н.пр. Министар шума и руда лиферује угаљ за вучу Министру саобраћаја и да Министар саобраћаја дугује 250,000.000 динара Министру шума и рудника. Али господин Министар шума и руда има 18.000 рударских радника, које не плаћа на време и долази она сиротиња, они бедници, који по оним дупљама под земљом раде, да граже своју плату непосредно код самога Министра. Имате случај, да се Министар социјалне политике и народног здравља задужио код Министарства шума и руда, повлачећи из Вареша цеву за водовод и друге ствари 50,000.000 динара. Министар социјалне политике има сваке године одобрене кредите за плаћање тих својих рачуна, али нити Начелник Рачунског одељења код њега, нити начелник рачинског одељења код Министарства шума и руда немају времена, да те рачуне среде. И тако се, господо, гомила неред у нашој унутрашњој државној администрацији. Господо, ја скрећем пажњу на то као на једну нездраву појаву, и крајње би било време, да Краљевска влада при-

ступи, да се то питање почне савесном реорганизацијом да решава.

Господо, у привредном животу видимо, да је новчарство крвоток, који олакшава финансирање свих радњи привредне делатности. Наше новчарство у такву је кризу запало због тога, што код нас није било нити солидне кредитне политике од стране Народне банке, нити је било солидне финансијске политике од наше државе.

Пре неки дан сте видели, кад је био случај са северо-америнанским банкама, како је Претседник Сједињених Америчких држава, хитним мерама, спречио, да те банке не пропадну. Кад се тај случај код нас развијао, наша Краљевска влада то је мирно посматрала, као да се то ње не тиче. Ми, господо, морамо константовати и то, да правовремено захтевамо од Краљевске владе да се и у нашем новчарству многе кризе и многе невоље и банкарске и индустријске и трговачке, а Бога ми, и земљорадничке отклоне. Господо, наша пољопривреда, — а ми смо пољопривредна земља, — добива по овоме буџету само 0,89% од целокупног буџета. Дакле господо, нити 1%. Ми смо пољопривредна земља и треба да дижемо нашу пољопривредну производњу. Међутим, док наша савезница Чехословачка троши преко једне милијарде чехословачких круна на своју пољопривреду, а која је по броју пучанства приближно с нама једнака, а која има само 33% свога пучанства које се бави пољопривредом, дотле наша има 80%, видимо, колико смо с те стране показали нехата и неразумевања за главну базу наших пољопривредних производа.

Господо, ја нећу улазити у детаље задржавајући себи право да код појединих буџета специјално говорим, али сада морам да скренем пажњу на једну неправду, која се данас овим буџетом наноси, а то је, да се, у овим тешким временима, намеће једно специјално повишено плаћање порезе земљарине, нашем земљораднику. Док, господо, овде задржава наша Краљевска влада, да се не донесе закон о заштити земљорадника, да се коначно то питање ликвидира, и док се не доноси Закон о аграру, јер има интересних разлога да се то кочи, дотле, господо, скренута је пажња и доноси се предлог, да се земљарина повиси за пуних 150,000 000 динара на леђа нашег сиромашног сељака, земљорадника, који данас нема куда да прода своје производе, а наша Краљевска влада није водила бригу да му прођу производа олакша, него се дапаче погодују извесне нездраве формације. Данашње доба чини се да је томе склоно. Ми данас имамо, да су извесне задруге и задружни савези, који би требали, као што им држава излази у сусрет, да они излазе у сусрет нашим земљорадницима, да су стварани, изгледа да искоришћују земљорадника. Ја сам констатовао и недавно је у Финансијском одбору пао пред-

лог са једним амандманом, да се савез и задруга, пошто се баве трговином, пошто се у те савезе увлаче људи, који нису земљорадници ни сељаци, него који хоће да изиграју државу да не плаћају порез и да могу на невидљив и неконтролисан начин да терају своју трговину, — да се опорезују, као и свако друго предузеће са течевином. Међутим тај амандман није дошао до израза. Ја морам да констатујем овде једну страшну чињеницу, која је константована раније, да се у главном савезу Српских земљорадничких задруга у Београду, који има 40% укупног извоза стоке из ове земље, да се у њему налази као главни водитељ послова извоза са стоком, човек, који је за време рата у Карловцу близу Загреба био главни лиферант аустријске војске, за опскрбљивање аустријских војника за време рата са стоком. Тај господин данас је главни стручњак, главни пословни махер у главном савезу Српских земљорадничких задруга у Београду. Дакле господо, кад су се прилике тако развиле и кад се прилике тако развијају, онда није чудо што нам тако иде и што имамо тако очајно стање у нашој привреди уопште и овакав буџет који нам је предложен.

Зато морам да кажем отворено да морам да гласам у начелу против овог буџета.

Председник Др. Коста Кумануди: Има реч г. Стеван Ђирић.

Стеван Ђирић: Господо народни посланици, како се до сада буџетска расправа развијала, чини ми се, од оне господе која критикују, нападају нису уперени само против Министра финансија и против Краљевске владе него и против Финансијског одбора. Шта више чак и они критичари из највећег клуба у Народној скупштини, задали су по неки ударац Финансијском одбору и његовим члановима. Пошто ја знам како се у Финансијском одбору сарађивало и како имам част да говорим у име групе ЈРСД, ја мислим да пре свега морам испунити једну дужност према своме Клубу и према Финансијском одбору, да све те нападаје одбијем, јер будите уверени да је Финансијски одбор радио. И сам г. др. Метикош, који је малочас замерао нерад, учествовао је вредно у томе раду и ја му то искрено признајем, у нади, да ће и он исто тако бити лојалан као што ја желим бити према свима, да смо закаснили са законским предлогом баш зато, што смо имали један тако тежак посао да свршавамо, да нисмо могли да преко њега прејуримо и да дамо полусвршену или несвршену ствар, него смо имали сталну наду, употребивши све своје напоре, да дођемо са једном савршеном ствари пред Народну скупштину.

Господо, то су мотиви овога рада у Финансијском одбору, због којих смо можда задоцнили, али ти мотиви Финансијског одбора никако не могу ослужити на срамоту него једино на част. И, пошто-

вана господо, да будемо искрени, ко је присуствовао тим седницама могао је видети да је ту било толико разних мишљења колико чланова Одбора и кад бисмо ми по томе морали правити буџет на крају крајева сваки члан Финансијског одбора морао би имати свој буџет.

Видите господо, у тим саветовањима ја сам узео толико учешћа, често у врло опозиционом ставу према нацрту овога буџета, у толико опозиционом ставу да сам запитао да ли ја уопште имам права говорити у име групе. Да ли је то у стилу онога мога става, који сам у своје време заузео у Финансијском одбору? И, промисливши мало, дошао сам до тога резултата, да смо ми исказали своје аргументе, који се могу приказати овако: Објаснили смо се једни с другима, наишли смо на мање или више разумевања код својих противника и на крају крајева такав буџет, какав је, наш је буџет и не преостаје ништа друго него га солидарно бранити. То захтева лојалност према друговима, с којима смо сарађивали и с којима смо толико времена радили, да учинимо нешто што ће бити корисно нашој земљи и што ће бити напослетку корисно по моме мишљењу и Народној скупштини.

Господо, буџетска расправа, то је једна прилика за популарисање. Врло често она није ништа друго него јефтино надмудривање. Ко је учествовао у раду Финансијског одбора зна да није у томе знаку текао рад Финансијског одбора, него пре у једном другом знаку, у знаку резигнације. Ми смо се нашли пред проблемима који се не дају решити. Ви ћете се такођер наћи пред тим проблемима и будите уверени, ово што се овде ради то је једна, ако хоћете, реприза или трећа претстава једне те исте борбе са немогућностима.

Прво се борио Кабинет сам у себи; после смо ми муку мучили у Финансијском одбору. Ево сада ту исту борбу са немогућностима имате и ви да поведете и видећете да ћете доћи на крају крајева до истог резултата: „Где смо били? Нигде. Шта смо радили? Ништа.“ Кривица се налази у материјалним тешкоћама, које треба савладати, а које се не могу савладати, а не у буџетском нацрту. Ја искрено признајем да ми у Финансијском одбору нисмо били доста паметни да те тешкоће савладамо и ја бих волео да ви будете паметнији, али ја се бојим, да су то таква питања, такве ствари, такви проблеми, пред којима се уопште не може бити доста паметан.

Господо, да је мени овде стало кад говорим у име групе да постигнем ефекте, то бих могао на један врло лак начин. Требало би само да обратим пажњу на то како поједини говорници једни друге побијају. Јер, будите уверени, најјача страна овога буџета је у исто време и његова најслабија страна, а то је да нема детаља у њему, који није нападнут и да нема детаља у њему који није тако исто узет

у одбрану од друге стране. Само то треба повезати, па све детаље који су нападнути бранити на онај начин како су брањени, и обратно, па би циљ био постигнут. Али, господо, ако је Финансијски одбор подбацио по вашем мишљењу, није ту погрешка у људима којима сте дали поверење. Погрешке може бити само у његовом склопу, према томе како се бирају сви Одбори, па како се бирао и Финансијски одбор.

Ја бих, господо, желео о финансијској страни буџета да говорим, и не знам да ли да вам обратим на ту политичко-техничку страну пажњу, па због тога хоћу да се на ту ствар само укратко осврнем.

У Финансијском одбору као и свима одборима догађају се ове аномалије: да странка или група људи, која је највише заинтересована за једно питање, да та странка буде обично надгласана помоћу свих оних другова који за то питање немају акутног интереса.

То се стално понавља. Ми на пример сви који нисмо Београђани, надгласамо Београђане; ми који нисмо Далматинци надгласамо Далматинце; а тако исто сви ви који нисте из Дунавске бановине врло често сте нас надгласали у неким питањима, које смо ми сматрали да су за нас витална питања. Дакле, као што видите ту је једна погрешка у склопу и то није нека погрешка наша него једна карактеристика нашег парламентарног рада. И то што из таквог рада Финансијског одбора изиђе није ништа друго него резултат свих интереса. Може бити да сви појединачни интереси, оне који их бране, хоће да одвоје до претеривања али ипак целина као регулатор све своди на праву меру.

Поштована господо, није само то једина тешкоћа, коју смо ми имали да савладамо, него има ту и безброј других. Замислите ви под каквим смо приликама ми правили овај буџет. Пре свега има тешкоћа које смо ми затекли, које смо наследили. Је ли наша кривица што је буџет био још пре две године тако висок да је износио преко 14 милијарди динара. Мислите ли да се може са тако високог буџета без икаквих потреса сићи на један износ од можда не више од 9 милијарди? Мислите ли ви да је наша кривица, нас који смо имали да саставимо буџет за ову годину, односно да га предложимо, што су ануитети тако велики. Не, господо! Ова Народна скупштина нема чега да се стиди. Кад узмемо какве смо ануитете затекли и кад видимо да се Влада не само није више задужила, него да је Министару Финансија пошло за руком да чак одложи тренутно плаћање тих ануитета, онда ћемо видети да то страшно оптерећење не може се на рачун нас књижити, нас који данас морамо одговарати за овај буџет. И напослетку, господо, зар није онда кад је била слободна трговина девизама један део страног капитала, па и један део нашег

капитала пребегао преко границе, капитала који би врло добро овде циркулисао и због чега је Народна банка морала да уведе прим. Ни то није наша кривица и то смо ми наследили, али ипак могу вам казати да од како постоји Народна скупштина и од како се Финансијски одбор за ова питања интересује од тада су оне обавезе са роком код Народне банке заустављене, не расту више, па шта више оне се умањују, а ја слутим да оне стоје у блиској вези са примом. Кад тако погледамо шта смо наследили и што је требало да буде полазна тачка, видимо како смо имали много тешкоћа да пребродимо. И онда још нешто. Зар није ово време у коме живимо време у коме влада опште неповерење. Не верује се више у банке, не верује се много у динар, ви знате да је због две милијарде динара колико износе земљораднички дугови повучено преко четири милијарде динара, па што да се варамо, постоји неповерење делимично и у Народну скупштину. И они најлепши закони који су такорећи неопходно потребни, чак и ти су закони изазвали неповерење према нашем раду. И у том општем неповерењу ми смо морали да правимо буџет. Па ипак, господо, морате признати да је још увек наш рад, рад Краљ. владе а нарочито Министра финансија није изазвао неповерење према државним Финансијама. Па и то је успех.

Господо, има и других тешкоћа које су сасвим друкчије природе.

Данас у привредном свету не владају више они принципи, или бар не једино они принципи, на основу којих се је буџет до сада правило, и на основу којих се је уопште регулисао привредни живот једне државе. Врло често треба донети по неке сасвим изванредне мере. Врло је тешко одлучити и ту је највећа тешкоћа, у коме тренутку треба коју и какву меру донети, јер је опасност да се или не преухитри или не закасни. Велика је невоља ако се том мером преухитри, а велика је штета ако се с њом закасни. Ми смо са г. Министром финансија у Финансијском одбору и у другим одборима стално морали о томе да се препиремо када какву меру треба у коме тренутку учинити. Није дакле, било у питању само то, да је такву једну меру необичне природе требало уочити него је њу требало осим тога и извести. А како је извести? Да ли са овим огромним апаратом као што је Народно претставништво. Ми, господо, не треба да заборавимо оно што смо још недавно урадили. Зар ви нисте у неколиким законима дали извесна овлашћења Краљевској влади врло широког обима да она готово претстављају неку врсту диктатуре? (Хођера: Морали смо!) Господин Хођера има право да смо морали. Има, господо, таквих тренутака у животу државном да кад те извесне мере за које се пронађе да су добре не спроведу одмах у живот, да то до-

води до врло тешких последица. И то је као што видите један моменат који нас је реметио у раду када смо доносили овај буџет. Но није ни то све. Има једна крилатица, реч која се најчешће чује и чита, то је привредни рат. Фактички, цео свет се налази данас у привредном рату, рат свих противу свију, и као што је онај крвави рат донео извесне изузме, танкове, отровне гасове и т. д., тако и овај привредни рат има своје чудне изузме, који се друкчије зову као н. пр. клиринг или као што је на месту отровних гасова дошло т. зв. контингентирање које ништи и ону последњу наду једне државе да ће моћи изменити трговачку робу једна са другом. Као што видите, државна је машина расклиматана и ми смо морали овај буџет правити под сасвим нарочитим околностима. Некада се на пример у буџету сигурно рачунало са билансом плаћања. Данас те суме исувише подбацују тако да се и ту наилази на највеће тешкоће да се не може рачунати ни на оне приходе који су некада били највише сигурни.

Господо, привредни рат захтева и жртве, и ја мислим да је најмање погрешно, да се са овог места народним представницима о томе говори, јер сте ви сваки у своме срезу и на своме терену имали прилике да видите те жртве рањеника који су посрнули у овоме тешком рату. Ја не знам шта ви највише чујете, какав јаук ви највише чујете, али ја највише чујем један лелек — лелек себра. Чини ми се, да су у овом рату највише погођени земљорадници. Ми, господо, доносимо буџет онда када смо од Народне скупштине направили Лазарет у коме имамо те рањенике да лечимо, те земљораднике да раздужујемо. У том тренутку доносити буџет допустите, господо, да то није обична ствар и да ни тај буџет не може бити обичан него да значи једну борбу са немогућностима.

Не замерите ми још нешто, мало час је наш уважени колега г. Др. Метикош упоредио буџет нашег Министарства трговине и индустрије са истим буџетом у Чехословачкој, па каже: „Видите, молим вас, колико ми мало дајемо за нашу пољопривреду“. Јесте, господо, али допустите ако хоћемо више да дајемо морамо онда да од другог одвојимо. А од чега? И још нешто. Ми смо, господо, дошли у овај привредни рат, а немамо чиме да конкуришемо, немамо оружја, јер за оних седам дебелих година нисмо површили послове који би у овим мршавим годинама добро дошли. Требало је наше привредне плодове стандаризовати да их можемо у великим количинама бацити на пијаце и освојити их а не да данас останемо без помоћи јер нисмо за оних седам дебелих година ништа припремили. Ни то није наша кривица.

Господо, будимо праведни. Буџет Министарства пољопривреде није велики, али да ли смо ми занемарили пољопривреду? Ја немам права да говорим

антиципандо пред г. Министром финансија, који ће верујем у завршној својој речи рећи једну пријатну ствар, али он нам је јуче рекао да му је пошло за руком да заврши преговоре у Француској којим преговорима одлаже ануитете за неко време, а ја додајем да ове ануитете, које не морамо да плаћамо, те своте морамо да полагамо код Народне банке, јер смо се на то законом обавезали, а тај новац ће да иде нашој пољопривреди. Дакле, нисмо баш тако занемарили, као што би господа хтела да је занемаримо, и ја се не чудим ако то пребаца неко од господа који ту ствар не би знао, али господа чланови Финансијског одбора знаће да смо ми у овој тешкој ситуацији водили рачуна о свему што се може урадити.

Господо, мало час сам споменуо да смо морали напоследку и ми да се обратимо са молбом да нам се одложи плаћање дугова. Ми смо последњи, бар међу последњима. Министар је доста дуго чекао и ми смо се много препирали око тога јели боље прије или после учинити. Ми смо запевали у хору ону песму: „Не можемо, нон посумус“. Г. Министар финансија вероватно пева у молу елегично. Жао га је што мора ту песму да пева, али и он је пева. (Живојиновић: Добро је отпевао!) Добро је отпевао, хвала Богу, али да се запитамо да ли смо ми сви урадили што је потребно да се та песма добро отпева. Јер ако се сетите како су Немци од првог дана, по изгубљеном рату, доказивали да не могу да плате, да су осиромашили као црни ђаво и да су још црње приказивали своје прилике и ако узмете како је у јавности доказивано како је тешко плаћати, онда ћете морати признати да је један део кривице до нас, јер нисмо припремили доста терен за какве преговоре. И ако се и у Народној скупштини буде говорило као што је говорено у Финансијском одбору, ако се буде чула истина како је тешка ситуација, онда верујем да ћемо испунити једин део дужности према народу.

Ја овом приликом желим да скренем у страну и да кажем да би слободна штампа била у том погледу баш из тога обзирг пожељна, да се и у нашој широј јавности може о томе претресати и да се може говорити и тако створити она потребна атмосфера за успешне такве преговоре. Не треба се стидети своје сиротиње, прошла су та времена када се човек сиротиње стидео, данас мање више сви народи стоје слично. (Одговарајући на једну ујацицу:) Али се сви људи који су пропали, који су некада били богати стиде да покажу кад су то престали бити и ако су, на пример, морали да пуше простији дуван, под столом су завијали цигарету, да нико не види. Данис је друга психологија.

Данас сви народи као богаљи на текијама показују своје јаде, моле да им се дели. То је, господо, једна психологија и ми морамо то исто урадити.

Треба само приказати ствари онако какве су оне, па ћете видети да ћемо на тај начин имати успеха.

Господо, има још једна тешкоћа, под којом ми морамо правити буџет, а то је усамљеност, и то не сјајна усамљеност. Данас је у целој свету, господо, зло. Никоје не иде добро и због тога не можемо ми један другом да помогнемо онако како треба. Узмимо као најеклатантнији пример овај случај. Енглеска теза, која је донекле теза и свих других држава, које имају дуга, каже: ништа лакше него помоћи се на тај начин што ћемо брисати све ратне дугове; само Америка треба да пристане на то. Изгледа, па зашто да не учинимо кад је тиме решен светски проблем. Међутим како у Америци стоји ствар? Они кажу: зар сад кад имамо 10 милиона беспослених радника да смањујемо националне приходе и натоваримо нове терете на оне који су морали да отпусте тих 10 милиона радника. Ето видите шта значи то кад брат брату и човек човеку не може помоћи. Ми смо усамљени, и данас нам је једина помоћ, коју смо могли добити од савезника то да нам нешто опросте. Али то није ефикасна помоћ и у овој усамљености не остаје нам ништа друго него тежити се попут оне изреке „Der Starke ist am mächtigsten allein“. Италија је то поносно начело прокламовала кад је казала: „Italia fere de se“. — Италија ће сама свршити своје послове. Кад се сетимо најближе своје прошлости и онога елана, који смо имали кад смо ратовали у последњим ратовима од Балканских ратова до албанске Голготе, па до сјајне победе, ја мислим да ћемо најбоље учинити ако кажемо да ће Југославија сама најбоље свршити своје послове.

Господо, тиме нису исцрпљене све тешкоће. Има још тешкоћа, а то су тако звана импордерабилија, ствари које се не даду мерити или бар ствари које се не даду истом мером мерити. Треба ствари чисто психолошке природе претварати у динаре. Та је трансформација врло тешка. Треба унети у буџет извесне редуције од 90 до 150 милиона динара, рецимо, и израчунати какву ће психолошку реперкусију имати то на наше становништво. Изволите проверити ту ствар, па ћете видети да се долази до овакога питања: шта је скупље, да ли одрећи се тих 90 до 100 милиона динара или изазвати незадовољство које може бити много скупље него та свота новца. Другим речима ја вам наводим само један пример, а могу вам их много, врло много навести, да данашњи буџет не значи само неку и финансијску операцију. То није рачунска операција, то је, господо, психолошка расправа и Министар финансија поред тога што мора да буде финансијер мора да буде и психолог. Па тако исто и чланови Финансијског одбора морају бити не само финансијери него и психолози. Ако се само сетите оне битке, коју смо у Финансијском одбору водили са Краљевском владом,

ја мислим да ћете ми одобрити ако кажем да су врло често расправљања тих проблема личила на психолошке дисертације више него ли на некакву рачунску или финансијску операцију.

Као што видите то је једна тешкоћа, да се мора стално рачунати са психозом, то није више ни само психологија, мора човек да буде чак и психијатар, мора умеги тачно да оцени оно што је болесно у психологији нашег народа. И поред свих ових тешкоћа има и нових, ево да наведем још једну. То је она диспаратност између свагдашњег Министра Финансија и свагдашњег Финансијског одбора. Министар финансија, што је сасвим природно као одговорни државник има пред очима у првом реду интерес државе или како он има обичај да се врло пластично изрази, да машина добро функционише, да се не демонтира, да се не униште поједини важни шрафови те машине и т.д., док ми као народни оци морамо да имамо пред очима у првом реду потребе народа. Због тога постоји та стална опрека између државних интереса и интереса пореског субјекта, и ту опреку треба пребродити. Ви ћете казати то је стара песма, то није случај само са садашњим Министром и садашњим Финансијским одбором. Јест али допустите ми једну можда мало чудну паралелу из живота. Као што брак који је финансијски добро фундиран може да буде сретан, а ако његова финансијска основица попусти, брачни супружници загорчавају један другог живот, јер не могу добити ово или оно, јер се морају одрећи овога или онога, тако исто и овај стални однос између Министра финансија и Финансијског одбора. Док је наш финансијски положај добро фундиран, док има новаца, тај је однос непомућен, јер на пр. Министар финансија тражи да зида палате, а финансијски одбор има пара и даје, Финансијски одбор тражи пензионисање или признање националног рада, Министар Финансија даје јер има из чега. Али сада када нема из чега, чини ми се да смо ми почели један другог да загорчавамо живот, ми хоћемо а Министар финансија нема из чега да нам да. Изгледа да је било тако далеко отишло, да је г. Министар више пута помишљао на оставку, а ми смо у моменту најтеже депресије помишљали чак и на то, да у начелу гласамо против буџета. Та диспаратност је била једна спедијална тешкоћа и требало је много добре воље, да се преброди.

Господо, сад да покушамо бити објективни, па да видимо ко је шта у тој доброј вољи допринео? Ја кажем да је г. Министар финансија у тој борби с нама био реалан и цифарски конкретан, и он је знао шта хоће, то је све било јасно прецизирано, а оно што смо ми хтели, то су биле идеје. И за чудо они који су те идеје овде износили, бојали су се да их прикажу у цифрама. То је једна од најслабијих страна критике у Финансијском одбору и сада у Народној скупштини. Баш јуче један врло угледни по-

сланик изнео је читаву збирку гравамина и постулата али их је само ређао као кад би имали буџет, у коме су само позиције и партије по имену, а нигде цифара. То је испало мало магловито. Изгледа, да је тај наш угледни друг посветио велику пажњу студији буџета. Жалим што је то учинио, јер да је долазио чешће у Финансијски одбор, он би без сваке студије ту колекцију могао наћи и овде.

Сви ми то знамо напамет, ни једна нова мисао није ту речена сем да смо у оној борби која је нас захватила, то прецизирано морамо признати, извукли крај крај. Нисмо били кадри да прецизирамо, није се могло у Финансијском одбору да згусне то мишљење од једне апстракције до једног конкретног предлога па да онда видимо шта то значи. Али господо, дајући г. Министру што је његово, сада хоћу нешто да захтевам од г. Министра да и он да Финансијском одбору, односно Народној скупштини у чему она има права. Господо, лане је Народна скупштина показала један леп успех. Народна скупштина није у првом реду врховни благајник државни него која има финансијску политику, која може бити не базира на цифрама, али која базира на здравом политичком инстинкту. Лане је тај здрави политички инстинкт могао да покаже један здрав успех када смо скинули са народне грбаче трошарину. Финансијски губитак био је мањи сигурно него што би био онај психолошки, да то нисмо учинили. (Пљескање) Господо, сличну битку смо започели у Финансијском одбору овога пута. Ми смо хтели да се продужи онај лански закон о снижењу земљарине. Главна битка управо у Финансијском одбору водила се око тога мога амандмана. Ми смо исцрпили све могуће аргументе. Ми смо нашли један частан споразум на који је је г. Министар финансија у Финансијском одбору пристао, а верујем да ће пристати и пред Народним пресставништвом, а то је да ћемо изићи на брзо или он или ми, нивицијативом из Народне скупштине са једним законским предлогом који ће имати ту ствар да реши. Господо ја сматрам за дужност да овде изјавим да ја ту формулу овако разумем. Ако је потребно да се та земљарина смањи, а она ће бити актуелна тек 15 августа, онда ће заиста бити и смањена. Ја, у осталом, који у овоме тренутку говорим у име групе, немам права да уносим лични моменат и личну једначину у ово питање, али сам свакако задржао себи право да и у детаљима овога питања имам одрешене руке, као што сам имао у Финансијском одбору. Господо, ја мислим ако буде у овој Скупштини разумевања за становиште Финансијског одбора може бити ће се ово питање у последњем тренутку моћи решити онако како жели Народна скупштина, а да при томе и Министар финансија добије оно што тражи. Јер поред онога амандмана који сам ја предложио, предложио сам још нека четири компромиса, и ја верујем, да кад се са наше стране

покаже толика добра воља да један од та четири предлога може бити добар и може бити примљен. Као што видите господо, ова разлика у мишљењу, ова контрадикција која се показала између г. Министра финансија и Финансијског одбора је једна тешкоћа више. Али има их још. Има контрадикција, господо, и између самих чланова Финансијског одбора. И ту је тешкоћа. Како да ми можемо да протумачимо једну идеју за коју мислимо да је безусловно потребна кад је побијају сами чланови Финансијског одбора. Али има још нешто. Нећете ми веровати, али ја ћу вас уверити једним примером која сте јуче могли чути. Има контрадикције а са самим собом, и оне су се показале приликом доношења овога буџета и ту видите како је тешка ствар била доношење овога буџета кад човек сам собом пада у контрадикцију. Ето, јуче сте имали прилике да чујете како се пребацује да је веома мали буџет Министарства пољопривреде и трговине. Те смо имали прилике да чујемо из оних истих уста која су доказивала да је буџет од 10 и по милијарди велики и да треба да изнесе свега 9 и по милијарди. Како да те две тврдње доведемо у склад? Очигледна контрадикција! (Глиша Тадић: Друкчији распоред! Хватам за реч г. посланика Тадића. Друкчији распоред! Како? И ту је доказивано: Онај вишак на течевину и на друге ствари, то је вишак имагионаран, он се не може утерати, онако како је у овом буџету предвиђен; и то је тако доказивано да се одмах после пет минута, са једним поверењем од 180 гради, чује: да смо ми спремни да овим законом који имамо у виду, джемо намете и дажбине и свима другим класама. Дакле, другим речима, и овима који већ сада не могу плаћати све суме које су предвиђене у овом буџету! Понављам, господо, не може се избећи и бити довољно паметан пред проблемима који пред нама стоје. Господо, ова контрадикција дакле није потекла из обести и надмудривања него пре из резигнације. Видимо да се бочимо с једним послем који, како год га окренемо, — не ваља. И онда кад су долазили пред нас извесни конкретни планови, ми смо резигнирано морали да приметимо и опазимо да оно што је може бити по предлагачима тога плана, једна најспособнији идеја, за нас није ништа друго него само једно пабирчење. И мало час се пребацило, опет са овога места, да Финансијски одбор није смањено расходе, што је јединствен случај. Али чекајте мало да чујете и видите нешто. Па ми, господо, и нисмо имали за датак да мењамо правне основе, јер тек после промењених правних основа може да се промени и буџет. Не може се, господо, Финансијском одбору пребацити да није смањено буџет у оном тренутку кад још не постоје услови за то. Али ће бити ствари које се могу и без тога извршити, казаће се

можда. Има 14 Вилзонових тачака, односно тачака г. Шећерова. Али кад ове тачке, за које није потребна промена правних основа цифарски изразимо знате шта значи? Немам права да саветујем г. Министру финансија шта да ради у погледу тих тачака, али ја вас могу потсетити на то да је г. Министар финансија изјавио да се ишло до крајњих напора у штедњи и да се више не може ићи да се расходи више не могу компримирати. Међутим, не би било рђаво да се Министар финансија нашалио па да на овоме буџету, на коме се не може ништа више компримирати, компримира; баш онај финансијски ефекат који износе предлози г. Шећерова. (Др. Шећеров: Ви висте ушли у ту ствар). Изнесите ви цифре г. Шећерове, па да онда лагано срачунамо; иначе је ово „ући у ствар“ опет једна психолошка дисертација. Ја ћу овде да вам обратим пажњу на једну тачку коју је вредно споменути и која је озбиљна, а то је ова: да смо ми у Финансијском одбору ишли за тим да се у овоме буџету смањивање заиста и изврши. Ја ћу признати да сам за ту тезу пледирао. Рећи ћу вам одмах и све аргументе који су ме при томе водили.

Главни аргуменат ми је био политичке природе. Како политичке природе? Па ево како. Лањске године смо ми своје Министру финансија дали онај буџет и ми смо знали, да се тај буџет даде компримирати и могли смо му то дати, јер смо били уверени да ћемо му тај буџет контролисати. Знали смо да ће ова Народна скупштина, која га је и донела контролисати и ако се он покаже нереалан, ми смо имали могућности да оне расходе, које смо у њега унели као сувишне, смањимо.

Ја не знам да ли ћемо ми до краја буџетске године имати прилике да контролишемо и овај буџет, и тај чисто политички мотив мене је навео на то, да пледирам у Финансијском одбору да се она евентуална смањења, која се могу компресијама постићи, да се она постигну у самом нацрту буџета.

Данас ја, господо, могу мирне савести пусти-ти да ова моја теза падне и то из два разлога. Први је разлог што су Претседник владе и Краљевска влада у току преговора више пута изјавили да они желе радити са овом Народном скупштином и да се дотле док ова Народна скупштина показује способности за рад, у томе погледу прилике неће мењати. Другим речима ми имамо опет наду да ћемо имати утицаја на извођење овога буџета. Још један разлог, који ме у томе погледу руководи, је у томе, што је Министар финансија у прошлогодишњем буџету поред свега тога што на њега нико није вршио притисак па ни Народна скупштина ипак сам те компресије од своје воље извршио. (Г. Др. Славко Шећеров упада: Није имао новаца). Ако није имао новаца, г. Шећерове, тим боље. То је једна гаранција више за

свакога Министра финансија да апсолутно неће моћи прекорачити одобрења.

Господо, поред ових тешкоћа има их још, а то је што смо ми мала земља и ми смо у зависности, много већој зависности, од светске пијаце, него што ви мислите.

То су те последице које се јављају, а највећа је што данас у читавом привредном свету ситуација се мења календоскопском брзином, тако, да из дана у дан треба доносити нове мере и да једно сутра може да утера у лаж данас. Нећу да вас умарам конкретним примерима, али ево док се ми бацамо у бригу за прим на своје динару и сматрамо да је то тмура, да наилази један облак, дотле видимо да и његово величанство долар по мало страда од исте болести. И на ту ствар сада гледамо са извесном мањом забринутошћу. Али та променљивост у финансијском свету, толико је карактеристична, да се готово филозофија Хераклита, кад је рекао да се све креће и да се рефрени нашег песника Прерадовића односе и на финансијско—економски свет.

„У овоме свету стална само мјена јесте“ — Ово се заиста односи и на финансијске прилике у читавом свету.

И поред тих тешкоћа, господо, ми смо провели буџет. Па да видимо сада како он изгледа. Први стуб тога буџета то је његова равнотежа. Све ове тешкоће, господо, значе у ствари просто један земљотрес, један катастрофалан земљотрес, када падају куће и када се руше и стубови. Да видимо шта је после тога земљотреса, који сада бесни у читавом свету, и чије ударе може бити још нисмо ни избројали, да видимо шта је од тих стубова остало у овоме буџету. Равнотежа буџета, господо, је по мом мишљењу свакако у овом моменту, ако узмемо моментални снимак, боља него када је ова Народна скупштина сазвана и онда када је Министар финансија преузео управу над финансијама.

Онда смо имали више летећих дугова, док тренутно имамо их мање. И ако се ништа не догоди, ако ствари иду током којим треба да иду, та буџетска равнотежа неће бити у таквој опасности, да нас мора бацити у бригу. Али ако ствари не иду као што треба, ако дође неки нов удар од земљотреса, за те ударе не може одговарати ни Министар финансија ни Финансијски одбор. За те ударе ми имамо један једини лек, а то је да учинимо све што можемо да их ми не изазовемо. Сјајна спољна политика Југославије иде једним путем већ 14 година, а тај је пут, пут мира, и ако дође до потреса ми можемо казати мирне душе: Ми никако нисмо хтели, ми нисмо изазвали. Наше Министарство спољних послова јесте гаранција да ми нећемо учинити ништа да до потреса дође, који би могли изазвати буџетске потресе. Кад сам био референт за трговинске уговоре са Аустријом и Италијом са нашом земљом,

имао сам прилике да видим, какве је све часне напоре чинило наше Министарство трговине, да уклони све оно што би могло да изазове потреса и последице тих потреса. Па са сигурношћу рачунам, да ће то бити доста, јер ако цео свет буде водио такву спољну политику и такву трговинску политику, ми немамо разлога да се бојимо потреса и да ће стуб, главни стуб буџета, а то је буџетска равнотежа бити пољуљан.

Други стуб то је буџетска реалност. Да видимо како је тај стуб издржао земљотрес. Г. Министар финансија у своме експозеју казао да то зависи од прилика, зависи од онога шта ће нам Бог дати, јер смо ми пољопривредна нација, зависимо од доприноса жетвеног и цене наше жетве. Ако се узима нормално, а правило је да се у нацрту буџета узима нормално, онда би и реалност буџета била осигурана. Ја у тој ствари мислим овако. Ако би се та реалност буџета може бити и пољуљала, па би се на послетку трансформирала чак у неуравнотеженост буџета, никада не може то да се догоди у толикој мери да би та неуравнотеженост буџета, која не проистиче из наше кривице, јер смо ми цифарски претпоставили да је буџет уравнотежен, него из спољних прилика, да та неуравнотеженост не може бити толико велика да се не да идућим буџетом поправити. То јест ако посматрамо овај буџет изолован сам за себе, онда може да се догоди да се заврши са дефицитом, због нереално предвиђених прихода. Али ако га посматрамо у склопу са будућим буџетом, кад се мора претпоставити да ће доћи нормалне прилике, онда реалност буџета није никако изнемирујућа, па могу рећи да и тај стуб, и ако је мало попуцао, ипак држи.

Трећи стуб, то је стабилизација динара. Као што знате он је примом мало окруњен, али сам казао мало пре да је спала круна са главе и његовом величанству долару и кад ствари тако стоје, изгледа да је то судбина свих валута. Мене лично не баца у бригу што је динар мало окрњен, него ми је жао што смо развијали толике напоре уложили приликом стабилизације динара, да га учинимо стабилним, — али то није ни кривица наша ни Министра Финансија.

Четврти стуб то је глас доброг платише. Тај стуб остао је неокрњен, цео као да земљотреса није ни било. Ја искрено признајем да се г. Министар финансија послушно мојим саветима које сам ја у одбору давао, тај глас доброга платише не би био неокрњен, он би страдао и не би био добар. Ја морам дати себи ту сатисфакцију да би тада стуб реалности буџета био јачи и да би мање попуцао, али са радошћу кажем да је г. Министар финансија сврху, коју је имао пред очима остварио потпуно тако да поверење није ни мало уздрмано са стране, него поверење наших поверилаца остало је потпуно непоумућено.

Напослетку, господо, пети стуб: платежна способност пореског субјекта. Господа другови свакако су добри психолози и знају кад неки посланик говори са овога места и говори онима који имају част да претстављају народ, они потпуно унапред знају шта ће у томе погледу ја казати. Зна се, господо, шта народни посланик са овога места мора изјавити. Он мора изјавити и замолити Краљевску владу и г. Министра финансија да ту платежну способност пореског субјекта, тај стуб пази као најважнији, да пази на њега као на зеницу свога ока, (Буран аплауз). Јер иако, господо, буџетска равнотежа страда, и ако се покаже реалност илузорном, иако изгуби поверење код страних држава, иако се динар мало пољуљао, све то није тако велико зло као што је кад народни живот пресахне и не може више да се регенерира. Зато употребљујем ову прилику, и нећу да не кажем *Ceterum censeo Cartaginem esse delendam*, него да кажем може бити у једном чудном жаргову, који ће бити разумљив свима: *цетерум ценсео земљаринам есе скидандим* (Бурно одобравање и буран смех).

Господо, као што видите то су тешкоће са којима смо ми имали да се боримо и поред свих тешкоћа видите да ових пет главних стубова држе наш буџет. Ја вас питам кад тако ствари стоје, ми који смо у Клубу, који помаже ову Владу, да ли имамо права одобравати или критиковати овај буџет овакав какав је. Да признамо, господо, сви смо у Финансијском одбору, и то баш из клуба у име чије имам част да говорим, развили смо наше заставе да се лепршају и пошли да освојимо извесне позиције у буџету, које нам вису биле у вољи. Покушали смо, али нисмо могли, и зар ја да узвикнем са овога места, као што су неки чланови наше већине казали, да пребацим то Финансијском одбору. Не. Јер ако бих ја некоме казао: Ниси достојан да будеш члан Финансијског одбора, — исто тако би и он могао рећи мени, јер ја сам надгласавао њега а он мене. На крају крајева човек се мора једанпут објаснити, мора једанпут ићи дубље у себе и запитати се: шта сам хтео? Ако бих хтео да освојим позицију у интересу краја који заступам, добро сам хтео, али ако имам какву мисао у позадини, до ђавола са њом. Да се запитамо: Шта, да ли смо тако наивни да се дамо упрегнути да рушимо зграду коју хоћемо да сазидамо, или смо толико перфидни да свесно подривамо темеље зграде коју хоћемо да сазидамо, или да ли смо ми чланови већине толико заслепљени у нашим личним интересима, да смо кроз призму тих амбиција обневидели и не видимо велике државне интересе, него терамо опозицију ради опозиције.

Господо, ко је учествовао у раду Финансијског одбора, тај је морао бити забринут од онога тона који је у њему владао а то је један тежак тон рада. Ја не знам чиме бих могао да га упоредим. То највише наличи на оно: кад се људи острве, кад из-

губе све оно што је људско у њима и кад се сваки отима за себе. Замислите једну страшну катастрофу, или слично, кад сваки слава свој живот, кад глдан отима другоме кору хлеба. Господо, осетило се овде већ да брат брату завиди и да брат од брата хоће да отме кору хлеба, али у ономе тренутку кад смо то осетили дужност нам је била да то увидимо и да кажемо: Не! Сви ћемо сносити оно што се сносити мора! Даћемо брату оно што брат имати мора, остаћемо још људи, али се нећемо острвити.

Господо, време је да савијемо наше заставе. Време је да стресемо са себе прах оне борбе у којој смо учествовали. Време је да се објектизирамо. Време нам је и дужност била да кад је битка престала и борба извојевана, да онда сваки погледа на овај буџет не кроз оно што смо хтели да постигнемо него кроз наочаре, како то државни интереси захтевају; време је и дужност нам је била да тај буџет видимо онакав какав је, а какав је да је, једном речју то је на крају крајева наш буџет. Какав је да је, наш је буџет, и овај буџет захтева наша Влада, и ја мирне савести, кад говорим у име групе изјављујем не само да ћу ја гласати за овај буџет, него молим ону групу која ме је почаствовала да у њено име говорим, да и она изгласа овај буџет у начелу и да се труди да овај буџет већ до 1 априла и под кров дође. (Бурно пјескање).

Поштрејседник Др. Коста Поповић: Реч има народни посланик г. Васиљ Грђић.

Васиљ Грђић: Господо посланици, прошле године иако је заседање Скупштине започето истом 6 децембра, добили смо на претрес буџет у Скупштини 29 фебруара. Ове године смо у задоцњењу за 13 дана, иако је Скупштина редовно почела радити 20 октобра. За претрес буџета према овоме ове године остало је самих 19 дана целоме Народном Претставништву и Скупштини и Сенату, ако хоћемо, а то свакако желимо, да не дођемо у стање ех lex, или да се не испомажемо дванаестинама.

Уважавам разлог, да сваки законски предлог, а буџет у првом реду, треба да се свестрано, темељно проучи у скупштинском одбору. Али свакако не би смели никада допустити, да се плевум Скупштине сведе на формалност. А тако мора да буде уз овако хитно решавање законских предлога, па и овога најкрупнијег — буџета. Шта ми посланици и сенатори можемо унијети свога, кад морамо за 19 дана претрести буџет у цијелини и појединостима, буџет свих Министарстава и то уз ограничено време право говора.

А свакако наша је амбиција да и ми, да и Скупштина и Сенат у целини — а не само у својим одборима, — дамо нешто свога свакоме закону, а нарочито буџету.

Излажући своја запажања о овогодишњем буџету, ако у своје говору будем и сувише кратак,

можда где-где и нејасан, извинијете ме. Томе је једини разлог што, ради краткоће времена, нећу бити у стању да изложим мисли до потпуности.

Могу одмах рећи да ме много не одушевљава начин, на који се буџет донео на претрес ни овде у Скупштини ни у одбору. И прошле године сам напоменуо, што и сад наглашавам, да би доношењу буџета требало да претходи дискусија у пленуму клуба — или клубова — о основним темељима, на којим треба да се буџет узграђује, буџет примитака и буџет издатака. И пред Одбор и пред нас у Скупштини долазе само бројке, бројке и мало шта више, и ми дискутујемо само о томе, да ли ћемо коме Министарству у овој или оној ставци одобрити извесну своту, већу или мању, него ли је предложено. У највише случајева све се одобраје онако, како је предложено.

Знам сигурно, да из разлога континуитета нису у редовним приликама опортуне, нису негде ни могуће, велике разлике у кредитима, јер изазивљу тешке последице. У редовним приликама наглашавам. Међутим ми се налазимо у нередовним приликама. Налазили смо се и прошле године, кад смо смањили буџет за близу три милијарде динара. Налазимо се и данас, кад га смањујемо за даљих динара 900,000.000 с тога, мислим, да је неопходно потребна била дискусија о томе: где и како да најцелисходније уштедимо ове велике своте. Известитељ већине Одбора напоменуо је овде, стварање сталног Парламентарног одбора за штедњу, што са задовољством поздрављам.

Сигурно би требало у основу претрести, речимо, питање нагомилавања чиновничког кадра, питање, да ли ми, као претежно аграрна зеља, требамо овако многобројну, оваку компликовану чиновничку администрацију, да ли је требамо и да ли је можемо издржати. Питање, да ли у томе правцу требамо да идемо, стварајући и даље нове функције, или да по могућству спајамо постојећу. Одговор на ово питање ријешити би и питање подјеле компетенција између општина, бановинских и државних централних власти. О овоме предмету су већ многи г. г. посланици говорили,

Требало би, у области примитака, да тачно знамо, ди ли се наши закони држе принципа прогресивне порезе — и то сви или их има, који од тога одустају. Јер прогресивни порези — то је бар моје мишљење — једино су праведни. Лакше је на пример дати ономе, ко има чиста прихода динара 10.000, динара 2.000, него ли ономе, ко има чиста прихода динара 5.000, динара 500, пошто првом ипак остаје далеко више прихода него другоме и ако први даје 20%, а други само 10% од чисте зараде.

Навео сам краткоће ради — само два питања, по један из области примитака и издатака, а тих је много.

Навешћу само један из области просветне политике. Хоћемо ли даље држати се правца, као готово редовно до сада: да се онима, који имају даје још, а они који немају, да се остављају и даље да немају. Стално од ослобођења извесни су крајеви у овом правцу протерани, док су други занемаривани. Стварн нису кренуле на боље. Остало је готово све по старом. На ово ће се, мислим, осврнути, кад дође на претрес буџет Министарства просвете.

Пропустили смо, како рекох, да претресемо темељне основе, на којима желимо наш буџет, наше газдовање државно, уредити, пропустили прошле године ради краткоће времена, пропустили и ове године ваљда што други држе да је довољно, ако се и даље настави иста пракса, исти стари посао. Да су редовне прилике, то би се можда могло и поднеги. Кажем можда, јер је сигурно и у најредовнијим приликама потребна, са времена на време, извесна промена, било у области државних издатака, било у области примитака, бар у појединим ставкама. Све претрести, разделиги неопходно потребно од мање потребног и непотребног, дати свема меру према стварној потреби, према могућности, био би претходан рад оних, који буџет доносе.

Прошле године приликом претреса у буџетској дебати изразио сам бојазан, да се неће моћи прикупити предвиђена свота прихода од 11,400,000,000. Г. Ђорђевић, Министар финансија је тада рекао: Хоће хоће. Не истичем то да се похвалим, а најмање да сам до краја ушао у целу материју. Један од нас двојице је свакако морао погодити. Случајно сам био ја, који је погодио. А сигурно ће те ми сви веровати, а господин Министар финансија особито, кад кажем, да бих волео, да је господин Министар финансија погодио. Тада му не би било потребно — у пола буџетске године, што је свакако незахвално — изналази нове приходе, да би се попуниле празнине, које су настале у буџету и тако теретити и онако дажбинама оптерећен народ. О како би желео, кад би био само лажан пророк, кад кажем, да ће и овај буџет за 1933/34 остати у дефициту! Остаће сигуран сам. Осећам то готово интуитивно.

Масе народне су осиромашиле. То сви знамо добро и видимо. Они приходи, који из маса долазе сигурно ће подбацити. Мање се и пије и пуши, да наведем само то. Не ради тога, што смо се опаметили, постали солиднији као народ, него нажалост, само што смо сиромашнији. Народ је преоптерећен дажбинама: државним, бановинским, општинским. Ћути и плаћа колико може. А и држим да би ипак било добро послушати ону Милошеву и помишљати на то, да се бар који цекин дажбине почне смањивати, кад га ни онако нећемо моћи наплаћивати.

Дозволите ми овде једну-две, мале напомене господину Министру финансија, јер не видим, да је

то увесемо у буџет. Зато смо интервенирали и ја и други посланици Зетске бановине.

Једна се напомена тиче замене заосталих перпера бивше Краљевине Црне Горе. По Пореским управама у бившој Црној Гори зна се, колико има још овог неизмењеног новца тако да не може ту сада бити малверзација. Свота није велика, милион-два динара, ако сам тачно обавештен. Кад смо заменили милионе и миљарде новца Аустро-Угарске, побеђене државе, тешке милионе сигурно и прокријумчарене, из тадањих зона друге и треће, шта више и из саме Аустрије и Мађарске, мислим да се пуним правом може тражити и замена и овог малог остатка перпера. Молио бих г. Министра финансија, кад већ ово није унео у овогодишњи буџет, да то има на уму за буџет идуће године, да би се и ова ствар једном окончала. То исто вреди и за реквизиционе дугове, уколико нису исплаћени.

Друга се напомена тиче неколицине старих усташа херцеговачких из 1875-те. За време црногорске владе добивали су неку малу помоћ, пошто су остали без игде ишта, а вратити се у Херцеговину нису смели. Та плата им је исплаћивана ту све до скора. Пре годину-две дана им је обустављена. И за ово смо ми сви посланици Зетске бановине интервенирали и питање није још повољно решено. Речено нам је да се сада исплаћује само оним Херцеговачким усташама из 1875, чија су се имена ишла забележена у некој књизи званичној у двору књажевом, садањем Народном музеју. Напоменули смо и биће да је тачно, да баш у тој књизи и нису забележена имена оних који су проскрибовани код аустријских власти, нису забележена из највеће предострожности. Јер иначе не би се дало разумети, како да им је црногорска влада и исплаћивала помоћ.

Овде се ради само о неколицини усташа дубоке старости, потпуно изнемоглих, ради се о најмањој своти, па би било право, да се и ова ствар регулише. Мислим да није потребно овде напоменути аналогију са многим и многим аустријским официрима, сада нашим држављанима, којима дајемо пензије далеко веће од оних малих помоћи овим усташама. Оба ова питања треба што пре повољно решити. Мислим да то тражи и најједноставнији обзир, да ништа крупнији не речем.

Господо посланици, после ово неколико опћених речи о буџету и ове две мале напомене Господину Министру финансија, дозволите ми да речем нешто опћенито о пословању министарстава, владе, и нас посланика.

Да почнем са унутарњим пословима. Ту би се имало много шта рећи и владама, које су прошлу годину биле на управи, а и нама народним посланицима. Сви смо се ми, долазећи у ову Скупштину, примили дужности да делујемо у идејама, којима је

ударен темељ значајног 6 јануара 1929 год., да изводимо програм на коме смо бирани 8. новембра 1931 год. Мало смо сви скупа на томе позитивно радили и урадили. Прво што је требало учинити: Осигурати подлогу за што сигурнији рад у реченом правцу спровођењем што чвршће, што потпуније организације наше странке. Узевши нас све скупа, учинили смо у овом правцу мало, врло мало, а најмање, могу отворено рећи, управо они између нас, који су били на управи државе и што је још неутешније, на врховима саме странке. Освртали смо се и осврћемо се још уве много назад и то све више, што се иде даље од народа према врховима странке. Стално оклевамо и развличимо, стално одгђамо. Док сви изјављујемо, па и они у врховима владе и странке, да не може бити говора у враћању на старе путеве, бсле рећи странпутице, на старе странке, ипак приликом промена и сада се готово увек још јасно да разабрати, да једно говоримо а друго радимо. Наша дела не одговарају нашим речима, често са патосом свечано изреченим. У овом нераду и оклевању, да ма шта учинимо за организацију странке, неки од наших другова, који су заједно с нама изабрани на истом програму интегралног југословенства, отишли су тако далеко, да ни сами себе не могу познати. Окренули су се са читавих 180 степени. И место Југословенства причају нам сада о хисторијским индивидуалитетима, заборављајући потпуно, да смо тада били робови туђину, кад је била у јеку нагодбењачка политика према рецепту тих хисторијских индивидуалитета, заборављају да би сутра опет први на удару туђина били они делови наше државе, за које мисле да се боре, ако им уопште мисао допире даље од њихова ја или — сигуран сам да кажем праведније — даље од ината.

Гослодо посланици, није то од јуче, него от како смо досељени у ове крајеве, зна се, да су Угри и Млечићи настојали стално да потчине наш народ, што им је, највише ради нашег славенског партикуларизма, и успевало. За многе од ових који окренуше леђа програму на коме су изабрани, а остају и даље посланици, не би нико ни знао да нешто политички значе, да их ми сами не учинисмо величином, истакосмо их чек на врхове наше државне управе. Јер шта значе Шврљуге, Франгеси, Шуперине, Преке за стварање ове државе? Ништа! Под Богом ништа. Шта иначе значе? Поштована имена, али имена, која у самим масама, за које кажу да се боре, не значе много, па где-које мало, веома мало, управо микроскопски мало.

И овом приликом јасно се потврдило, да смо се требали држати оне вечите истине: држа се ст. ра пријатеља, а нова друма!

Код свих, а особито код Хрвата и Словенаца, код њих највише, требали смо се држати оних који су били Југословени још прије ослобођења у борби

против туђинске власти — а не црно жутих до пропасти Аустро угарске. Ми смо ову максиму одбацили од ослобођења и радимо готово обратно. И свети нам се. Јер шта се на пр. могло очекивати за држазу југословенску од човека васпитана и прожета туђом културом, од човека, који је могао рећи: Индем дојчен везен, вирд ди велт генезен. Није то малена риеч. То је риеч или дубоког осведочења или ропске понизности. Обоје, да карактерише потпуно човека. Желим да учиним право томе човеку и мислим да је право тачно. Као стручан човек, ако нема бољег, што мислим неће бити, — могао би и доћи у комбинацију, али као политичар, министар — никад. А ми смо га подигли на тај пједестал, — да касније чита моралне лекције Београду. Познат је његов надмен одговор, да неће доћи у Београд на неку конференцију стручњака привредника. Надмен до невјеројатности за човјека, који је седио у једној влади, чији је шеф за време рата говорио о Србији, како се најгрубље може. Не говорим ово ја ради овога господина, нити ради других њему сличних, које смо овако високо уздигли. Говорим ради нас, ради наше сталне грешке, могу мирне душе рећи, од ослобођења до данас. Чинимо је толико, да је постала свакидашња — обична. Уздижемо све до првих редова, обасипљемо највећим частима оне, за које позитивно знамо, да нису имали ни најмањег удела у делу народног ослобођења. Шта више то се догађа и са онима, који су све што су могли по својим способностима учинили, да се наша судба овде не реши онако, како је решена. А често, врло често занемарујемо, отурамо од себе оне, којима ослобођење би циљ живота.

За једнакост, за правду смо сигурно сви. Не би ни призивали Бога правде у нашој највећој молитви, кад не би најдубље осјећали, да: Што је право и Богу је драго.

Али кажите ми по души, шта се може рећи на пр. за овакав случај.

Пре годину — две дана био сам у једном малом градићу источне Босне. Сретох се са човјеком — земљорадником — који се рукова са мнош. Пита за здравље. Били смо заједно осуђени у Бањалучком велездајничком процесу. При руковању осетим да су му прсти згрчени. Неких нема половину. Питам га, од чега му је то. „Знаш, рече, ово ми је биљег од једног шуцкора“. Зашути мало па настави. Ено га претседник је општине. Чини ми се добио је сада ову нову круну југословенску. Заћутали смо обоје. Ипак, обично је све то рекао без узбуђења. Навикао се већ на сличне поступке. Видио је да се оваке и сличне ствари догађају. А тога претседника општине није изабрао народ. И не би га изабрао, сигуран сам, кад би се питао. Изабрали га ови овде на врховима.

Треба зборавити, сигурно је, неваљалу нашу прошлост. Па и ону пре ослобођења, за време великог рата, кад су нам осведочења у крв запливала. Али се не смеју заборављати и заборавити многи, које ја називљем старим пријатељима, којима ослобођење би циљ живота — поједици и читаве организације. А свакако мислим да нису стекли никакво право да буду протежирани они, који све до ослобођења осташе у заблуди помажући туђина. А и то се догађа. Скоро сам чуо једног честитог Муслимана, кољеновића, потпуно занемареног, а био је прије увек у борби с нама заједно против туђина, како са иронијом каже: Е требао сам бити бар шуцкор.

Сигурно имам пуно право, кад тражим за обоје, за све једнакоправност, што до сада нисмо у много случајева видели ни ссетили.

Из онога основнога, да смо потурили, при страни остали, старе пријатеље, а да смо нове настојали придобити положјима и частима, изашзо је и једно друго велико зло, једна друга неправда, која се као правило уврежила при вођењу опћих послова. А то је: ако се хоће нешто да постигне, треба опонирати, треба се приказивати стално незадовољан. То неки умеју до виртуозности. И ко више то уме, тај стално више добија. Како би лепо могао разрадити ову тему, поткрепити је тако убедљивим доказима, кад би ми време то дозвољавало.

Оваким настројењима у друштву били су жртва они крајеви, чији претставници нису умели а нису ни хтели, то подвлачим, да стално стављају државу пред нове жрте, па често и у тешка искушења. То су сви наши крајеви централни и југо-источни, читав бивша покрајина Босна и Херцеговина, Црна Гора, Санџак, југо-западна Србија, великим делом Дунавска и Вардарска бановина. Кратко, сви крајеви, осим оних који се налазе на прузи Београд—Загреб—Љубљана. Наша политика целокупна креће се од ослобођења претежно на овој линији, тако, као да интереси само ових градова означују интересе свих Срба, Хрвата и Словенаца. Треба ли ма коме од ова три племена дати нешто, коју културу, привредну или ма какву другу установу, јављају се готово увек само ова три наша центра — тако, да сам на свим странама осетио, чуо незадовољства ради тога: и у Марибору у погледу на Љубљану — и у крајевима, где живе Срби и Хрвати у погледу на Београд и Загреб.

Овим настројењима у друштву догађе се стално, да ни мање способности а са више вештине у истицању протурају се пред способније, дискретније.

А вештина је државника не примити правога који се натура, него изаћи, избрати најспособнијега — коју код нас мало који показа.

Како смо мало мара до сада показали да уда- римо добар темељ нашем деловању у правцу основне

идеје интегралног југословенства, да изградимо велику југословенску народну странку на целој територији наше државе, међу свим племенима и верама, у свим крајевима, исто тако смо мало, врло мало деловали у јавном нашем раду у смислу речене идеје. Мало још показујемо у нашим радњама, у нашим делима, да смо Југословени. И чини ми се све мање опет, што идемо на више према врховима Управе. Бојим се да не пропуштамо и да нисмо пропустили многу згодну прилику, да ову политику поставимо на чвршће основ, да јој дамо јачег замаха. Верујем у коначну победу. Али стрепим од часовитих застрањивања, неумесних експеримената са старим паролама. Бојим се непотребних трвења и борби.

Веома спорим темпом идемо у изграђивању закона, који ће осигурати народу учешће у самоуправама опћина сеоских и градских и бановинама — ако такове законе уопће изграђујемо — а готово ништа не чинимо на изградњи закона, који ће дати народу веће слободе у погледу збора и договора и слободе штампе. Ову смо толико ограничили, да се често објашњава о стварима, који се код нас догађају, па и о говорима нас посланика и сенатора у Народном претставништву, из страних листова. Морам овде да се осврнем на стару тему, стару толико, колико је свет стар: да ли грађанске слободе поспешују или успоравају прогрес појединаца и целога народа. Сигуран је одговор, ко да је током векова доказан, освештан: Грађанске слободе могу донети само користи и појединцима и народу узевши опћенито. Додајем само, што вреди као аксиом: да слобода једнога иде дотле, док не тангира слободу другога. Слобода штампе, слобода збора и договора, поред тога, што су нераздвојени од парламентарног управљања државом, — сматрани су и сматрају се увек као вентили, којима често отичу, смирују се многа часовита нерасположења маса народних, која би иначе, задржавана, могла проузроковати веће потресе. Слобода штампе наглашавам наравно у граници закона, који ће чувати целину и који ће заштитити човека, где ће судија, одговарајући само својој савести и Богу, доносити пресуде — а не поједини управни органи резонујући према томе, што је боље, опортунције за поједине личности, ма оне стајале и високо у државној чиновничкој хијерархији — све до министра.

Далеко сам од тога, да бих тражио разуздану слободу штампе т. зв. жуте штампе, уцењивачке штампе, која ми је најодвратнија, тражим слободу штампе дисциплиноване демократије једнога народа који зна шта хоће.

Свега горњега ради нећу престајати нигда говорити, тражити слободне законе о самоуправама опћина, бановина, са широким компетенцијама, слободу збора и договора, слободу штампе, која ће заштитити целину и човека. Нећу престајати говорити.

јер држим да тиме најбоље служим целини, држави, да тиме на најчвршћем темељу израђујем политику наше странке југословенске народне.

Не бојим се страног непријатеља, нека га је ко на гори лист. Али се бојим од зла домаћега. Бојим се невере и мале вере наше. Бојим се нереди, учмалости наше. Бојим се да, гледајући страшљивим очима, не видимо ствари много црње, него ли су. И бојим се да у том страху не доносимо одлуке, које нас саме секу, место да законима слободним делујемо умирујуће.

За нас саме, народне посланике, изабране 8 новембра 1931. бојим се, да нам се не догоди по оној: „Ко разгађа у нас не погађа“.

Бојим се наше неодлучности да засечемо, дубоку засечемо бразде наше заједничке нам југословенске страначке организације — разумевајући је тако, да су јој корелативи широке самоуправе, слободоумни закони, који ће увек бити у стању у корену уништити сва рђава настојања против државе и заштити човека.

Просветна политика изгледа ми да нема свога одређенога плана, да га није имала од ослобођења до данас. Мислим да смо сви зато по мало криви, а нагле промене у врху управе, честе министарске кризе, особито, Сви смо, кажем, криви. И они на врху у Министарству. И ми народни посланици. И масе народне, за које и испред којих овде делујемо. Ни једни, у највише случајева нисмо хтели, ил нисмо умели видети целину, теглећи сваки на своју страну.

Прва би нам, држим, основна брига била да умањимо огромну неписменост у народу. Ми смо, мислим, најнеписменији народ у Европи, са највећим постотком аналфабета. Неписменост је огромна, особито у неким крајевима. Требало је свакако да прегнемо, да бар у овом најосновнијом — писмености — достигнемо једни друге. Да се то није догодило, кривња је и до оних на врху у Министарству просвете, а и до нас народних посланика и наших бирача. Не дамо се никад уразумити, да не гледамо на сваку утрошену државну пару, да ли је подједнако, по покрајинама, тако рећи према кључу, раздељена. Ту смо гдекада, ми посланици до крајне мере себични, асоцијални. Знам да већа писменост не означава увек и веће благородство духа. Али сигурно је, да од неука, неписмена и гора плаће. Имаћу прилике о овоме опширније проговорити, када дође на претрес буџет Министарства просвете. Да наша просветна политика у овоме правцу и данас лута, да је на безпућу, доказ је, да имамо до хиљаду свршених учитеља, који немају места, док милијуни аналфабета чекају, да не остану за увек код очију слепи. Каже се: нема се новца, нема се кредита. За основну наставу требало би се увек имати новца, имати кредита. Знање, које се добије

у основној школи — бар четвороразредној — требало би што пре да буде опће свију грађана. Нису ту ни велики издатци потребни према другима, који се чине на друге потребе државног и народног живота. А основна настава је сигурно основна потреба. Ја је бар тако држим.

Са средњошколском наставом нисмо били, мислим, сретне руке. Не мислим да имамо много средњих школа према величини државе, броју становника, према општој потреби. Мислим само да, као претежно аграрна земља, нисмо умели одржати размер између стручних школа и школа, које васпитавају чиновништво. Као аграрна земља претежно имамо мало стручних школа, да би усавршили делатност у свим гранама наше привреде. Ту је сигурно основна кривња до оних у врховима. Само не треба узимати као правило, да се морају затворити гимназије и реалке, да би се отвориле стручне школе, како се прошле године погрешно пошло, што се морало исправити. Нигде се не би наишло на отпор за отварање ма које средње стручне школе, у колико се не би тражило од самога града и околине за ово више материјалних издатака, него што се може поднети.

О унифицирању наставе и о уџбеницима нећу говорити. Мислим да је овде било до сада највећег лутања, неујединачености. Бојим се да то тако још дуго не потраје.

Крупно је једно питање овде по среди и ја имам о томе изграђено мишљење. Питање јединственог југословенског језика у средњим и високим школама и у целој државној администрацији. Ми смо тај језик изградили. То није језик Хрватског Загорја, ни језик Бакое фра Брна са обала Јадрана, па до краја ни језик највећег генија расе Његоша у „Горском Вијенцу“. Није ни језик Калче из Ивкове Славе, ни језик саме наше метрсполе Београда, онако како се у народу говори, језик оскудан падежима и погрешног аксана. Али то је језик и Југословенске академије и Српске краљевске академије, језик и Српске и Хрватске Матице; језик културног Београда и Загреба. Новог Сада, Сплита, Сарајева, Цетиња и Скопља, језик заједнички Срба и Хрвата, језик југословенски, језик, кога у оваквој чистини, најлепше како га наше академије, наша наука и књижевност употребљава, говори само један део народа у нашој држави-наша Тоскана — Херцеговина. Тај језик треба да буде и језик културне Љубљане. Оставимо децу нека говоре идиом ма покрајине.

Универзитета држим да имамо доста. Три пуна у Београду, Загребу, Љубљани и по један факултет у Скопљу и Суботици. Наше тројство овде је најбоље истакнуто. Нису били, сигурно могу рећи, само мотиви науке, који су оваки распоред универзитета учинили. У прошлогодишњој генералној дебати буџета упозорио сам на потребу једне мале диверзије

у овоме правцу. Напоменуо сам, да шумарски факултет не би требао бити ни у Загребу ни у Београду, где је спојен са пољопривредним, ни рударски у Љубљани, него оба у седишту покрајине, која је најбогатија шумом и рудом — у Сарајеву. Пољопривредни би могао остати и даље у Загребу и Београду. Тражио сам то испред преко стотине посланика и сенатора. Навео сам разлоге, које до сада нико није побио, да је далеко згодније место овом факултету у Сарајеву него у Београду, Загребу и Љубљани. То и овом приликом наглашујем, додајући, да и у другим земљама ова највећа рударска и шумарска школа није у престоници и у највећим градовима земље, него често у малим местима, само близу рудника и шума. Да напоменемо само Леобен у Аустрији и Пширбам у Ческој. Нисам наишао на помоћ. Нисам ни код оних, од којих сам очекивао, па ни од најпозанијега у стварима града Сарајева. А Сарајево је, и иначе, један вјанж територијалан центар државе и не би требало допустити, да ни у најмањој мери, оснивањем бар ових факултета, не допринесе општој изградњи наше културе, да остане духовно запарложено као обично место у провинцији.

Нека ми се не замери — кад је реч о Универзитетима, не могу, а да не приметим ово. Универзитети иза ослобођења не дају оно, што су давали пре ослобођења. Наши Универзитети, највећа жаришта наше науке, не зраче нам, не озарују нас онако, као пре ослобођења. Ни овај у Београду, ни онај у Загребу и Љубљани, Прва два припремају генерације омладине за велико дело ослобођења.

А зашто припремају данашњу омладину наши садањи универзитети? Да ли само за лифровање чиновничкога кадра? Или за науку као такову? Или за неку већу мисао, за неку већу сврху, којој сви треба да послужимо као држава, као нација, као дио човечанства.

Или не могу то да уочим, али ми нисмо још стигли да искристалишемо ту велику нову мисао, која би нас све везала, за коју би вредно било дати све као негда за ослобођење, све напоре живота; коју би идентификовали и са самим циљем живота, живота појединаца и нације.

Свакако радници на универзитетима, — професори, требали би да буду први неимари ове нове велике мисли, које би нас све оживљала, потицала на рад, на жртве око изграђивања што лепшег, узвишенијег културног живота велике славенске нације.

Или је брига за свагдањи живот велика већа него ли је држава стигла да је отклони пуним материјалним обезбеђењем, или је вал материјализма захватио и ово наше највеће жариште науке, те се не може да обрати пуна пажња најлепшем задатку своје: васпитању омладине за најузвишеније, креирању карактера.

Ми видимо нашу универзитетску омладину како се превиија од немила до недрага, од универзитетских власти до административних и жандарма на улици па до још ни из далека некреираних, често много застрањених идеја једног можда новог живота и до мрачних сила које угрожавају данашњи поредак ствари. Ми то све видимо и све тога ради стрепимо за нашу универзитетску омладину, много стрепимо. На млађима свет остаје. Оставићемо на њима и државу, па бих професоре универзитета замолио и упозорио: кавеант консулес.

Ријеч две проговорићу овде о народном просвећивању, о просвећивању одраслих. Држава-Министарство просвете у овоме правцу учинило је врло мало. Препуштен је рад у главном приватној иницијативи. Законом о основној настави, место да се рад приватне иницијативе помогао, стављене су му још запреке. Отсек за народно просвећивање при Министарству просвете, и поред умесних предлога оних који га воде, тако сам обавештен, само је једно административно тело. Своте, одобрене у буџету Министарства просвете за ову грану рала тако су незнатне, мање него што у неким ставкама имају и нека наша друштва, тако да није вредно о томе ни говорити. Цио рад Министарства просвете у овоме правцу био је до сада још само почетнички, без система, као на пример у послу сузбијања неписмености.

Наша привреда, наше економско подизање целог народа, свих слојева, вије се кретало довољно у оним правцима, како смо негђа видели у Србији што нас је, поред других великих националних преимућстава нашег Пијемонта, такођер одушевљавало. Пре смо видели да се у Србији на једну страну нису гомилала огромна богатства. Али на другој страни није било ни претеране сиротиње, пролетаријата без икаква имања и зараде, без крова над главом гладних и голих маса народних. Имање народно цело некако је било праведније распоређено. Знао да капитализам, индустријализам доносе собом онај велики размак, али мислим, а у томе правцу нисмо имали неопходне потребе да изграђујемо нашу привреду. Осигурати што већем броју грађана, народа, пристојну зараду, којом може водити солидан живот, мислим да би био идеал једне наше добре привредне политике. Претерано и богатство и сиротиња извор су, по мом дубоком уверењу, најгорих опачина, болести тјелесних и душевних. Са овога становишта поснатрајући за подизање народне привреде, осигурање многих и многих егзистенција, два су велика замаха до сада учињена, која су, и поред грешака и лутања, дала ипак лепе резултате. То је решење аграрног питања, где су земљу добили они који је обрађују и колонизација наших северних и јужних крајева, колонизација бивше Војводине, Косова и Метохије. Посао колонизације треба

да се свакако интензивно настави, јер успешан рад у овоме правцу јг од највећих позитивних користи за цио живот нације и сигурност државе.

У овоме великом и значајном послу: изградњи живог граничног бедема, треба да се елиминишу сви разорни утицаји долазили ма с које стране, како нам то поручује наша Народна одбрана.

Са истог становишта посматрајући подизање наше привреде налазим да нијесу срећно погођене мере за најсходније подисање широких маса: ни обнова наших индустрија, особито оних, где се сировине увозе са стране, ни оснивање Аграрне банке, као ни установа кредитних задруга. Нагло подизање многих индустрија, где су уложени велики капитал, мислим да је задало највећи ударац нашем банкарству у првом његовом полету, док саме индустрије, неке и повлашћене, ради калтелисања, нису учиниле живот јефтинијим. Аграрној банци замерама специјално као нашем највећем привилегованом новчаном заводу, што је ограничило гогово на најмању меру кредитирање тежака — земљорадника најсолиднијим путем — путем земљорадничких задруга и њихових солидних савеза. Верујем да ће се у овоме правцу учинити коректура. Ако кога треба Аграрна банка да кредитом помогне, то су на првом месту наше земљорадничке задруге и њихови савези.

Кредитне задруге промашиле су у многим свој циљ, пошавши странпутицом, силазећи са економског на партијско политички пут. Регенерација целог нашег задругарства требала би да се проведе у свој држави са једним циљем економско снажење земљорадника.

Да ми данас сигурно подносимо лакше ову опћу светску тешку привредну кризу, него многе друге нације, многе друге државе, мислим да је основни разлог, што претежан број нашег народа — земљорадничких сталез има бар кров над главом и у најмањој мери своју поткућницу, што, како рекох, нисмо још стигли да имамо у широким масама народним ону велику провалију међу нагомиланим благом у рукама неколицине и многу сиротињу без игде ишта. Тога ради мислим, да треба помоћи сваку акцију, са које стране долазила, особито акцију Владе, која би ишла за тим, да подигне економски широке масе земљорадничке и малограђанске. Како су управо ове најшире масе — земљорадничке — у најновије време дошле у врло тешку материјалну ситуацију, услед пада цена цереалијама и живом благу, треба меродавни свим сретствима да настоје, како би се ситуација у овоме правцу што пре што јаче побољшала. Знам да то не овиси само од нас, али верујем да ће и у другим земљама — оним индустријским — доћи боље резонување под притиском оскудице управо ових

аграрних продуката, које ми у изобиљу имамо. Југославија и Чехословачка — две пријатељске земље које су сад још чвршће везале своје судбе, једна претежно индустријска, а друга агрикултурна могле би много у овом правцу учинити добрим трговинским уговором, обуздавајући свакако на једној страни прегеране захтеве аграраца, а на другој индустријалаца. Напоменућу овде, кад је реч о нашим земљорадницима, који су дошли у врло тежак материјални положај падом цена њиховим продуктима, да смо се, мислим, далеко више осврћали на невољу оних, чији су производи цереалије специјално пшеница него за невољу оних, који живе од свога живота блага, специјално говеда ситне стоке. У првом правцу држава је једном чак и интервенисала са многим милионима, које ми и данас на тај тако звани „Пшенични режим“ морамо плаћати. А људи, који су упућени у ту ствар, рекоше нам овде, да је, поред утрошених великих свота новаца, које прекорачују стотине милиона, ипак најмање помогнуто ономе, за кога се рекло да ће му се помоћи, самом произвођачу. Ово напоменућу из разлога, да се треба бар исто тако, то подвлачим, бринути за бољу прођу живом благу; особито говедима и ситној стоци, као и као и једној врсти цереалија — пшеници, јер сточарски, планински народ живи једино од стоке и сточних производа, живи и дају и Богу божије и цару цареву, док они из житних крајева имају и других блага, њихове земље и других прихода својих — осим пшенице.

О нашим саобраћајним средствима као посланик срезни Шавник—Гацко не бих имао ништа рећи. У читавом срезу нема готово путева, а железница је далеко стотинама километара. Као посланик Зетске бановине имао бих нешто мало рећи — али као посланик Југославије и Зетске бановине и среза шавничко-гатачког ипак ћу нешто рећи.

Не знам с које стране да почнем. Као посланик целе државе, господо посланици, имам да кажем, да се чинила и чини једна велика неправда једном огромном пространству наше Југославије тиме, што је још и сада остало без икаквих железница. Појемо ли железницом из Сарајева до Краљева и даље до Косовске Митровице с једне стране, а из Сарајева до Дубровника и Херцег Новог са друге стране, огромни предели јужно, источно и западно од ових линија, на пространству које затварају градови: Сарајево, Краљево, Кос. Митровица—Вир Пазар—Херцег Нови—Сарајево, пространство који запрема ваљда шести део Краљевине, нема ни једне жељезничке пруге. Има неколико километара од Вишеграда до Прибоја и спрдња од жељезнице, коју су још Талијани давно начинили — опет неколико километара — од Бара до Вир-

Пазара. У овај простор спада цела Зетска бановина едан велики део Дринске бановине и мален део Приморске бановине.

Према овоме као посланик Зетске бановине не би имао шта да говорим о железницама кад их нема. Имао бих само да упозорим, до неба упозорим факторе који у овоме одлучују, да се једном и овим крајевима учини бар мало правде у свом правцу. У ово пространство спадају они корени, голи, па сивни крајеви и сигурно њихова је беда много појачана и тим, што немају овог превозног средства. Изградњом помогло би се одмах материјално овом народу отварањем јавних радова, те би се тако две цркве видало у исто време.

Као посланик Зетске бановине имао бих још реч-две да проговорим о једној другој невољи, која у овом часу прети да буде катастрофална. Како у овим крајевима нема железнице цео промет особни и теретни врши се аутомобилима. Већ самим тим и особе и терет возе се у оним крајевима скупље него у другим, где су железнице. Али на овај транспорт, који је сам по себи скуп, ударене су велике дације државне и бановинске, а прети опасност, да једном не застане и овај једини начин саобраћаја у овим крајевима. Чињени су предлози меродавних да се у овом правцу, у погледу дажбина учине изнимке, како је свакако изнимка да многе десетине хиљада квадратних километара пространства на дуго и широко нема железнице. Још је сад дошло и мешање бензина са шпиртом, за рачун неколике фабрике, а без користи по државу, како је ту скоро изнео Аутомобилски клуб у Београду — чиме је поскупљен и отежан и овај једини начин транспорта у овим крајевима.

Ова одредба да се у бензин помешало 20% шпирта, донесена је, кажу, да би се помогла домаћа индустрија. Међутим, г. др. Стојадиновић тврди у „Времену“ да су домаће шпиритаре већ поднеле претставку надлежној власи о ослобођењу царине на страну меласу, из које би се прерађивао шпирт. Неко овде сигурно прави рачун и тај би му рачун под сваку цену требало помрсити.

Ја овде и овом приликом упозорujem меродавне да реше ово питање јединог транспорта у Зетској бановини такво, како не би једнога дана остали и без овог прометног средства, спали на најпримитивнији начин транспорта у овим крајевима на кирицилук, који се по невољи и сада у неком делу ових крајева практикује. То су они најнепроходнији крајеви, кроз које до сада нису прошли ни путеви.

Ја сам имао срећу, да ме за посланика изабере један такав крај. То је област једног од највећих планинских чворова у нашој држави, област Дурмитора, Пирлитора, Волујака са Громовником, Маг-

лића, Пруташа, област са својом природним лепотама једна од најлепших у Европи — па и у целом свету — али у исто време — и наша најнепроходнија област.

Господо посланици, У овом широком оквиру, који вам малочас назначих, у коме нема никакве железнице, има један веома велики округ, у коме опет нема цесте, никаква колског пута. То је предјел, који затварају цесте измеђи вароши: Плевље, Горажде, Фоча, Кзлиновник, Улог, Кифино село, Гацко, Билећа, Никшић, Даниловград — Подгорица, Беране, Бјело Пље, Плевље. Олет огроман предјел који обухвата десетине хиљада километра. У целој овоме округу имају само кратки колски путеви од Никшића до Шавника и један кратак одвојак до Колашина.

Кад смо год дошли и упозоравали мјеродавне на ову највећу невољу цијелога једног краја, добијали смо стереотипан одговор: Нема се кредита. На опширну претставку са погребним цртима, коју сам предао прошле године, Министарству грађевина, пошто сам пропутовао ове крајеве — на коњу и пјешке наравски, где сам тражио да се изради цеста, бар за први час, до средишта свога округа са најближег мјеста, гдје већ има пут — свега 24 км. пута — добио сам одговор, да у буџету за 1933/34 годину није ништа предвиђено за овај пут уз оно облигатно: Жалимо, господине посланиче и т. д.

И сигурно овај крај остао би и даље без икаквог пута да се није нешто догодило, што је све ставило у покрет, што је подигло веру у народу да ипак има неко ко мисли и на овај, од сваког зборављен, крај. То је Његово Величанство Краљ, који је летос посетио овај крај и исто онако, као и сваки други горштак ових врлети, на коњу и пешке превалио пут од Шавника до Жабљака, који пре не стиже да превали ни један Министар. Његово Величанство Краљ, увидео је одмах велику невољу народну и одредио, да се начини пут од Шавника до Жабљака. Њему једином има да захвали цели Дробњак, да ће имати свој први колски пут до подножја Дурмитора, што и ја овде, као његов посланик, свесрдно чиним. Овај ће пут требати што пре преко Левентара спојити са Плевљем. То ће бити прва прометна артерија, која ће прострујити на подножју горостаса Дурмитора. Друга артерија треба да прође Пивом од Фоче до Никшића са западне стране горе реченога планинског чвора која се налази у пројекту.

Један пут од особите велике важности за све крајеве требао би такође што прије изградити. То је пут од Фоче до Гацка. Фочаци, који су у Зетској бановини, кад иду своје бановинском месту Цетињу, треба сада да начине обилазан пут: Фоча—Сарајево—Ерцеговци—Цетиње. Кратком изградњом пута од 40 километара Фоча—Гацко овај би пут од Фоче до

Цетиња био у пола краћи. Још бивша; Аустр-угарска била је почела правити овај пут уз границу Црне Горе и један добар део из Гацка и из Фоче је изградила. Тада, пошто је био ово стратегијски пут прворазредног значаја, употребио сам све као посланик у негдашњем Босанском сабору, заједно са својим друговима исте мисли, да се овај пут не изгради, употребио све до техничке инструкције. И није био изграђен те није могао послужити непријатеља за брзо транспортовање војске овим правцем у судбоносним данима. Али, жалосно је рећи, што је тада начињено, то само и сада стоји, још наравно временом обрвљено и обрвено. Као што сам пре под туђином све чинио, да не буде овога пута као штетна по наш национални интерес, тако стално иза ослобођења, па ево и овде отворено износим ову најхитнију потребу целога овога краја и тражим и молим од свих позваних, да се ова потреба што пре подмири. Изградњом горњих путева, са једним кратким путем од Автовца до Пивског Крстаца дошао би цео овај планински крај у мрежу путева који га опкољавају.

Кад год говоримо о нашим железницама, особито сваки пут кад идем из Сарајева до Београда преко Брода и у јутру у четири сата морам да прелазим са једног система наших жељезница (укотрачних) на други систем (нормалних), увек ми дође на памет једна дискусија стручњака, која је вођена једном приликом одмах иза ослобођења у Сарајеву: да ли треба изградити у целој држави све главне пруге као нормалне, или наставити израђивање и уско-трачних пруга. Стручњаци су били за ово друго из разлога јефтине израде и бржег исплаћивања готових пруга кроз пуста — пасивне — крајеве, како су тада разлагали. Нестручњак једва сам се тада усудио да кажем, да је то погрешан пут у основу. Али сада на тому коњу јашемо. И ту је учињена једна незгода онеме делу територије државе, који и иначе нема жељезничког пута. Ту је запостављен народ оних крајева према северним крајевима, да се, за исте паре, мора упола спорије возити, заправо дрмусати, са много мањим комфором, не говорећи о губљењу времена, јер изгледа да код нас још није време новац.

Мислим да не би требали изградњу двоструког система колосека и даље проводити, него постепено све жељезничке пруге нормализовати. Ово не само ради тога, што ћемо иначе имати повлашћене крајеве са жељезницама нормалнога колосека и друге мање сретне, који се стално морају задовољавати својим ускократним жељезницама, него и ради брже одбране земље. Не треба о томе много да говоримо. Здравствено стање нашега народа сигурно није добро. Имао сам чешће прилике да читам у дневној штампи и иначе у стручним листовима успоредну

статистику mortalитета од појединих болести — као на пример туберкулозе у појединим државама. Срце ме болело, кад сам редовно видео, да Југославија готово стално спада у оне земље, где је постотак mortalитета највећи. Томе је сигурно основна кривња ниска култура у најширим масама, рђаве материјалне прилике — незнање и неимање — и оскудица, велика оскудица болница или бар амбуланата, лекара и бабица. Велика је дискусија била међу позваним у овоме питању — самим лекарима, да ли је, што народ каже, боље „болест лечити или спречити“. Добро је свакако обоје, али за почетак рада на чувању народног здравља — а ми смо у почецима свакако — претераност ни у једноме правцу мислим не би била на месту — ако је на штету другог. На једном месту трошити милионе, а на другом крају оставити читаве срезове са једним јединим лекаром, а без икакве болнице или бар амбуланте, свакако одудара од нормалнога. Срез Шавник на пример са 1881 кв. км. имао је само једног лекара, кад сам изабран за посланика.

Свакако ни у једном ни у другом правцу не би требало жалити никаквих издатака и био бих увек за све кредите, којима се иде затим, да се побољшају здравствене прилике и неприлике широким маса. Био бих, јер је благословљена свака пара, која се на ово утроши и она се враћа народу струко.

Овде ћу да напоменем једну одредбу у Министарству народног здравља, која је многим нама посланицима, а особито нама из сиромашних крајева, задала много бриге. То је одредба која је регулисала плаћање такса болесника по државним и ба новинским болницама. Чини ми се да ни у овоме правцу нисмо нашли прави пут, од ослобођења до данас. Ишли смо у крајности и пре, кад смо давали све бесплатно у болницама, па и онима богатим и најбогатијим и сада, кад новом уредбом тражимо много, веома много и од сиромашнијих. Тражимо толико, колико мало који земљорадник и мали човек у варошици, бар у моме крају не може дати и то тражимо да се плати унапред тако, да многи болесник, дошавши у болницу преваљивши онако болестан често велики пут, мора се вратити натраг. У овоме правцу требало би поћи средњим путем, којим речена уредба сигурно није пошла. Од свакога ко има, ко може, потребно је наплатити према имућству, по класи. Најсиромашнији би требали свакако да добијају све бесплатно у болници. Каже се обично, да је тако и по овој најновијој уредби. Није. Како је ту порез основно мерило, а како се висина овога узела из доба просперитета, особито просперитета земљорадника, кад је могао плаћати, јер је добијао за своје производе два и три пута већу цену, то је сад осиромашно, то сигурно не може плаћати онако високо таксе. У

вези са овим је и опстанак болница државних и бановински по мањим градовима. Јер ако остану овако високе таксе мало ће ко долазити у болнице. На тај ће начин просечна посета болнице спасти испод броја који се тражи па да и даље остану. То би могао бити случај и са бановинском болницом у моме изборноме срезу Гацку - где је народ, који се једино сточарством бави, потпуно осиромашео. А то се не би смело ни у коме случају догодити овој болници, која већ десетинама година врши велику благотворну мисију у овим иначе запуштеним крајевима.

Као становник Сарајева упозорио бих г. Министра социјалне политике и народног здравља на добро уређену држану болницу у овоме месту и замолио га да не шкртари кредитима - рецимо за нову кухињу која је пре 30 година и више зидана само за 250 болесника, док их сада болница има преко 1000 - 4 пута више - и за најпотребнија медикамента. Ова добро уређена болница врши најблаготворнију услугу народу са великог терена четири бановине: Дринске, Врбаске, Приморске и Зетске.

Шуме и руде. О овоме је тешко говорити особито нама с оне стране Дрине, а да и најхладнокрвнији одржи меру. То је болна, много болна страна наше администрације у врховима. Прича се, да је у једној царевни није важно којој - био један мали чиновнички, кога је Бог обдарио многим децом. Додијало претпостављенима гледајући беду и предложе, да му се даде које уносније место. Постављен је најпре за ђумрукцију - цариника - држећи да ће се у овоме звању знати снаћи. Али он и даље остаде сиромаш, као и пре. Затим га преместише у војну интендантуру, да снабдева војску храном и другим потребама. Овај несретник ипак остаде и овде сиромаш. Поставише га на крају за шумског управитеља, држећи сад сви под сигурно да ће знати бар „брстити шуму“. Причу ћемо овде прекинути. Испричао сам је, не ради овога сметењака, за кога су његови претпостављени на крају рекли, да га треба мушкетати, јер да није за овај свет, него ради наших руда и шума.

Ко вије све „брстио наше шуме“? И како су оне темељито обрштене! Министри су се мењали - да није криво ни једној страни из сва три племена. Сви исправни сигурно - у то се не може ни посумњати. А шумске афере све једна за другом на дневном реду. И сад је једна велика, милијонска у току. Тако бар отворено пише г. Анто Матекало у „Југословенској Пошти“ дневнику који излази у Сарајеву. А то тврди и г. др. М. Улмански, генерални директор шумског индустријског предузећа „Добрљин-Дрвар“, у „Обзору“. Та нова велика афера, где се ради о тешким милионима, до 90 их је - зове се: Криваја-Регенштрајф. [Знали смо за овога Регенштрајфа давно. Брстио је он сигурно као мало ко босанске пу-

ме. Геније у шумској индустрији, како су га и званично сматрали, био је стално у процесу са ераром државним. Задњи процес престављао је вредност од дин. 40.000.000. Држава слала комисије, три по реду, управо дотле док задња није дала њему за право. Прве две нијесу њему дале право. А све су биле стручне. У то се не сме ни посумњати. Све сами шумари високих положаја и правници.

Мало ме зачудило кад сам видио, како се овоме господину данас пише отворено у штампи као о дефранданту, те је стављен још под кривичну одговорност. Не знам да ли погађам, али ми се ствар чини овако. Док је брстио наше државне шуме, све је било у реду. И управе Предузећа „националисане“ са нашим људима, нису пре ништа примећивале. Изгледа ми да је сада почео брстити туђе капитале (енглеске) и за то мислим да је ово јавност.

Ово је само један детаљ о брштењу наших шума, један детаљ администрације у Министарству шума и рудника.

Вама је познато, господо посланици, да је још прошле године преко 100 посланика упутило једну интерпелацију Министру шума и рудника ради газдовања једног великог чиновника у овоме ресору. И ако чл. 78 Устава изричито каже: Сваки члан Сената и Народне скупштине има право управљати Министрима питања и интерпелације. Министри су дужни дати на њих одговор у истом сазиву, — на ову интерпелацију није дат одговор у прошлости сазиву. Ваљда да би се форма сачувала, задња седница Скупштине у прошлом заседању донела је закључак, онако уједно, да ће се сви несвршени послови у прошлом заседању наставити и свршити у овоме.

Јасно слово Устава сигурно каже да то није исправно.

Дотични господин, кога се ова ствар тиче, тужио нас је суду. Знамо већ његову праксу. Ако дође до суда, он неће доћи. То је већ два пута пробао и видео да то иде. Зашто не би и трећи пут.

Нећу о овоме више да говорим у генералној дебати. Стрпљење прилази крају. Биће детаљног говора сигурно у специјалној дебати. Могу само рећи да ћу гласати против буџета овога Министарства, ако нам се на интерпелацију не дадне одговор, који ће нас задовољити. А што могу друго да учиним и ја и сви они потписници интерпелације. Толико ваљда треба да ценимо и себе и ову Скупштину.

Имао би, господо посланици, још доста да говорим о потребама народним али време одмиче, а бојим се да вас нисам и овим досадањим много заморно.

Говорио бих и о нашој војсци, нашој узданици у чију снагу физичку и моралну верујемо, да ће

нас увек моћи чувати и сачувати од сваке опасности видовне и невидовне.

Чини ми се нешто сам већ рекао о интенданцији, о снабдевању војске свим потребама. — А да! Сметнуо сам с ума. То се тичало војске једне царевине, које више нема.

Од Министарства правде тражио бих више него од једног другог да чува правду, да није ни најмање подложено политичким утицајима. Правда држи земљу и градове. До душе мало смо јој ми поткопали темеље, укинувши судску сталност, што треба чим пре да исправимо. Како и сада имамо у држави закона од три цара и још већи број у правних подручја, неких закона и потпуно несавремених, држим да би изједначење законодавства требало да иде бржим темпом.

Проговорио бих неколико речи и о Министарству физичког васпитања — нашем најмлађем Министарству. Нека ми опросте г. г. досадашња два Министра. Честити људи свакако. Али смо ни држали, да ће бар овде у овоме Министарству доћи прави човек — из редова Сокола, идеолога и радника на право место — и да ово место бар неће ни у коме случају бити предмет ценкања политичара. Тако смо ми мислили сви соколи стари и млади. Ово је оно што стално наглашавамо. Друго је дело а друго извођење дела. Дело значајно, далекосежно од 6 јануара 1929 године сигурно тражи да свуда прави људи дођу на право место. Али ето ми политичари не дамо чак ни у овоме ресору да то буде.

Г. Министра физичког васпитања молио бих, да одобрене кредите, који нису велики, што више упутити соколским масама, соколским четама, а што је могуће мање за репрезентације, за које знам да се не могу потпуно избећи.

Желео би говорити и о нашој спољној политици, која отскоро показује успешну интензивнију акцију, што је ваљда време собом донело, одајући признање онима, који је воде. Не могу а да не споменем значајно историјско дело Пакт Мале Антанте, историјско са становишта интернационалног где су три државе Европе везали своју судбу тако, како би требале да вежу све па да се оствари велика замисао једнога од највећих пацифиста Европе покојног Бриана: Креирање једног већег суверенитета од суверенитета појединих држава, суверенитета Паневропе. Најмлађе државе у Европи-Југославија, Чехословачка, Румунија пошли су тим путем стварајући значајан Пакт Мале Антанте. Када би и друге, а особито оне најјаче, најмоћније државе, хтеле поћи тим путем и престале проповедати „свети егоизам“.

Господо посланици, знам да се очекује од сваког посланика, кад узме реч у дебати неког закона, особито у буџетској, да ли ће гласати за или против. Ми садашњи посланици ове Скупштине налазимо се ипак у једном изузетном случају.

Ова је Скупштина прелазизмеђу апсолутног управљања земљом и пуног парламентарног. Ни Скупштина ни ми посланици немамо свих атрибута пуног парламентаризма. Према томе ни наше гласање за или против кога закона или буџета нема онога значења — по слову Устава, — кога би имало, да се налазимо у пуном парламентарном животу. Гласање за и против означава више уверења посланика, да је један закон у садашњем моменту добар или није за државу, за народ. Политички моменат, моменат поверења или неповерења отпада, јер нема ефекта. Кажем: по слову Устава. Међутим кад би ме питали, да ли би баш овим министрима требало одобрити овај буџет према томе, колико су деловали у правцу идеја исписаних на програму, на коме смо избрани, колико су били предусретљиви према нама посланицима и нашим предлозима, колико су настојали да са нама заједно израђују странку, мало би их било, којима би могли одобрити буџет. Ако и оставим на страну, колико је који министар деловао у правцу програма, на коме је изабран као посланик и шта је учинио за странку, узмем ли само оне треће, колико су према нама посланицима указали предусретљивости према нашим предлозима, колико су са нама сарађивали, број министара, којима би дали пуно поверење, још би се смањило. Мало ми заједно сви скупа радимо. Мало бар ми из Југословенске радикално сељачке демократске странке. А врло мало у заједници са г. г. министрима. Напоменућу још нешто што сигурно никако не ваља. Обећати, да ће се нешто свршити а то не свршити — свакако није у реду. Није у реду ни код обична човека, па ни код министра. Тиме се директно руши углед, како министара тако и нас посланика. Колико сам пута чуо ријеч међу посланицима. Овај (министар) одмах ти рече може — може, не може — не може. И вјерујте, господо министри, да ми таке Министре више ценимо, па нам и не испунили сваки наш предлог.

Не бих био праведан, кад не бих овоме додао нешто и о нама посланицима, о наличју парламентаризма уопће. Зна се: ми смо законодавна власт, једна од три у парламентарној држави. Али ми често хоћемо да смо све, Особито много задиремо у извршну власт. Па да се то тиче само премештаја политичких чиновника — даде се разумети. Али ми задиремо, чувајући свој престиж, како обично кажемо, на све стране. Има нас који смо из својих срезова разагнали готово све чиновништво. Учитељи су први на удару, па онда даље сви други чиновници, чак до судија. У 99% случајева није мерило добро или хрђаво вршење службе, него само уображени престиж, често само самовоља посланика. То сигурно не ваља. То наравно отежава г. г. министрима рад у велико. Кад им се готово стави нож под грло: или неповерењем или тај и тај чиновник мора да се сели из његова среза. А куда? Зар опет не на

исти положај у држави! Знам и рекао сам — Ово је негативна страна парламентаризма. То се не догађа само код нас него свугде. Али то треба да се све мање и мање догађа, ако желимо оздрављење парламентаризма.

Господо посланици, опростите ми ако сам, излажући своје мисли о изшем пословању, о пословању оних који су стављени на челу управе, можда и у неповољнијем светлу изнео ову или ону страну. Све је чињено само са добром намером да ствари пођу бољим путевима. Има доста добра, што се посаршавало за ово кратко време од ослобођења до данас. Нација је све то изнела на својим плећима. Нација наша здрава југословенска — српска, хрватска и словеначка. Изнијела уз помоћ државе, изнијела и без помоћи државе, изнијела где кад и уз пркос грешака државне администрације. У њену моралну, физичку и интелектуалну снагу верујем и ведро гледам у нашу лепу будућност.

Бог је чувао Србију — Бог ће чувати и сачувати и Југославију — поред свих пункташа са магловитим теоријама нагодбеничке политике и посланица оних, који би први требали да пропозедају љубав па и опраштање по Христовој науци. (Одобравање, аплауз и узвнци: Живео!).

Пошћредседник Др. Коста Поповић: Има реч г. Др. Ђуро Леушић.

Др. Ђуро Леушић: Господо народни посланици, г. Министар финансија је улазећи у анализу предлога свога буџета, који је пред нама, повукао је на страни 5 незгодну паралелу за овај свој предлог позивајући се на успоређење буџета од године 1923/24 којег је тадањи глобилни износ расхода износио на једнако с овим предложеним тј. 10.334 милијарда динара. Ова његова је паралела веома незгодна, већ и с разлога. ако се само потсјетимо на разлике тадашњег господарственога стања и прилика (тада бујна коњукура наших пољопривредних продуката и непосредни закључак Блеровог зајма 1922., — данас 100 постотни пад цијена готово сви наших не само пољопривредних продуката и једна опћенита привредна стагнација у земљи уз још сталну свјетску економску депресију) код нас и у иноземству, а да не споњемо фактичку вриједност тј ефективну куповину моћ динара у оно вријеме, када је у првом тромесечју од I од I-III 1923 наших сто динара нотурало у Цириху 5,30 шв. фр. и данас, када је динар стабилизиран и у паритету са Цирихом за 100 динара 9,13 шв. фр. Из тога излази, да је ондашњи буџет, не износећи остале незгодне стране тадашњег буџета, био овако стварно успоређен с предложеним за 100^о нижи, или да је предложени за 100^о више од ондашњег.

Једнако је непријатно у буџету, што се Министарство шума и рудника у висини расхода од 301,711.489. — дин. изоставља из „Опште државне

управе“, те исто фигурира само у ставкама „Државних привредних предузећа и установа“, као да исти расходи не значе такође и фискално оптерећење народа и личне и материјалне расходе“. Оште државне управе. Сљедствено томе би могла отпасти из „опште државне управе“ и Министарства финансија и саобраћаја, а готово и сва остала привредна министарства, која имаду државна предузећа и установе.

Као даљна формално незгодна особина предложенога буџета је 3 прилог тј. „преглед личних и материјалних расхода“ у експозеу г. Министра финансија, где се из пр. у Министарству иностраних послова наводи сума личних издатака с 32,18%, док они у ствари износе — чим мало подробније прегледамо поједине пратије у позиције брз око 65%, а тек остатак од 35% отпада на материјалне издатке, а не 67,34% како је наведено. Ова се особина међутим понавља и у другим министарствима и то сад више или мање. Сама задња ставка тога истога прилога бр. 3 јест у перцентуалној симацији посве крива и даје тиме посве криву опћениту предоцбу о онога, што треба да изнесе.

Једнако је веома неповољна чињеница, да се мањци појединих „државних привредних предузећа и установа“ покривају т. зв. дотацијама из глава (партија и позиција) истих Министарстава тиме да се та поједина државна предузећа и установе „исказују сумарно, као активна, што али у ствари нијесу већ на против пасивна. Еклатантан су томе примјер „државна привредна предузећа и установе код Министарства просвете, где иста предузећа одн. установе исказују стварну пасиву од око 2 милиона динара, а исто се јавља дјеломце и у министарствима трговине и индустрије и пољопривреде.

Цијели тај предлог буџета, који према ријечима г. Министра треба да имаде претензије „што веће тачности и реалности“ одликују се и тиме да све стачке, које се односе на „разлике у курсу за исплату у инострану валути обрачунате су за вриједности динара унутар државе“ (стабилизациони курс) док знадсмо, да званично признити „прим“ за све стране валуте и девизе, који плаћа и наша народна банка, износи данас 28%. Та диференција обзиром на означени данас постојећи „прим“ износи око 300 милиона динара сабрана по све укупним министарствима, док за исту диференцију не налазимо никаквих покрића.

Затим, формално је несретна страв предлога овога буџета и у томе, што поједине главе, партије и позиције појединих министарства нијесу истоветно обрађене, тј. док су поглавито у малим односно безначајним износима тачне и детаљне, то су на против у већим важним износима провише сумарно и непрегледно изнешене, апстрахирајући код тсга изличито Министарство војске и морнарице.

И само ове овако укратко наведене констатације с формално-стварне стране одузимају предлогу овога буџета карактер, снагу и уверљивост пуне тачности и реалности, без обзира на данашње стварне господарствене и привредне прилике у земљи и у иностранству, а да и не спомињемо оне политичке тенденције, које провелавају из појединих глава, партија и позиција као нпр. из изказаних око 200 милиона динара расхода у „поверљиве сврхе“.

Државни буџет имаде да буде јасно огледало државнога газдинства, његове срећености, рационалности и могућега реалнога просперитета; он имаде бити удешен према структури народа, његовога стварнога привреднога стања и могућностима реализације у интересу опћенитости, што све из предложенога буџета нити видимо, нити уз најбољу вољу не можемо разабрати.

Ми разабрамо, али једино: да се свим начинима и сретствима из већ и онако данас пресушених и истрошених народних врела жели извући нових 10,5 милијарда динара, не дајући али зато народу никаквих протоеквивалената односно позитивних и конструктивних импулса нити у господарственом, нити у привредном, а ни у политичком погледу.

Осим тога: основа финансијског закона предвиђа неке издатке којих нема у предлогу државних издатака за 1933/34 годину — а који су већи него лани, дакле преко 700 милијуна динара.

Да освиејтимо и опћенито прикажемо данашње релације наше народне економске ситуације послужићемо се следећим објективним приказом и позитивним чињеницама.

Према веома реалним подацима „Друштва за осигурање изванске трговине сједињених држава Северне Америке“, процењена је целокупна наша народна имовина за годину 1925 са износом од 6 и по милијарде долара. Узимајући, да су од године 1925 до 1932 све вриједности пале у просјеку на половицу, то данашња вриједност наше свеукупне народне имовине претставља износ од 250 милијарди динара у данашњем нашем новцу. Тај дакле износ претставља релативно поуздано и тачно наше живо народно господарство, које је извор свима привредним приходима, дакле свој нашој народној привредној делатности, а исто тако и за наше државно газдинство, наш државни буџет.

Износ од 250 милијарда динара живе народне имовине на становништво од 14 милијуна становника веома је низак, јер у просјеку отпада на једнога становника само око 17.900 динара, те према чему спадамо међу најсиромашније земље у релацијама према осталим цивилизираним народима односно државама; за нама још слиједе једино: Мађарска, Аустрија, Лотишка, Бугарска и Совјетска Русија као уопште најсиромашније.

Према означеним подацима отпада у процен-

тима на: опорезована земљишта и зграде 51%, неопорезована земљишта 6%, живад, стоку и остало благо 3%, машине и оруђе за пољопривреду 0,7%, машине и оруђе индустрије 3,2%, државне железнице 8%, приватне железнице и трамвај 0,5%, телеграф, телефон и радио 0,8%, аутомобили и аероплани 0,1% увезене робе у магацинима 2%, бродове, канале и лучке уређаје 0,9%, милирационе радове 0,5% електричне централе и водоводе 1%, пољопривредне продукте код ратара 3%, пољопривредне продукте код трговаца 7%, индустријске продукте 0,3%, покућство и кућни прибор 7%, ковано и нековано злато и сребро и драгоцени накит 2%, одакле, али сумарно следе ове важне и одлучне релације, т. ј. да од целокупне наше народне имовине отпада на: пољопривреду, т. ј. 80% намега пучанства 100 милијарди динара или 40%, осталу привреду т. ј. 20% нашега пучанства 75 милијарди динара или 30%, док остатак од 75 милијарди динара, т. ј. осталих 30% потпада у власништво државе и самоуправних тела.

Наш је народни приход за годину 1932 процењен за 40 милијарди динара, од којих отпада на пољопривреду 15 милијарди динара, а на сву осталу привреду 25 милијарди динара. Према стварном стању можемо узети да једна и друга привреда у половици сноси све јавне издатке; 14 милијарди динара; т. ј. државни буџет 10 и по милијарде динара, а самоуправе 3 и по милијарди динара, — то одатле добијамо, да је нето приход пољопривреде 8 милијарди динара, т. ј. 30, док је свих осталих привреда 18 милиона динара или 70%, или изражено у просеку значи; на 80% нашега становништва т. ј. 11 милиона и 200 хиљада душа отпада 740 динара на главу, а на 20% нашега становништва, т. ј. 2 милиона 800 хиљада душа отпада 6.428 динара на главу.

На супрот укупни кредити, дугогочни и краткорочни, свију наших јавних и приватних новчаних установа износе око 18 милијарди динара, од којих отпада на пољопривреду 8 милијарди динара, а на осталу привреду 10 милијарди динара, а одатле следи у просеку ово задужење: на пољопривреду, т. ј. 80% становништва отпада на главу 714 динара, а на сву осталу привреду, т. ј. 20% становништва отпада на главу 3.571 динар. Код овога, [господе, не рачунамо још три хиљаде динара на сваку главу становника за државно задужење у износу од око 40 милијарди динара, јер исто задужење пада на рачун државног буџета и није приватно-правнога и директнога утицаја.

Из ових података и релација видимо реалан и катастрофалан закључак у данашњем стању наше привредне ситуације, и то да „сва остала привреда“ уз три пута већу имовину од „пољопривреде“ привређује готово девет пута више него „пољопривреда“, док је задужење „све остале привреде“ мање за готово половицу од оне „пољопривреде“.

Међутим задужење саме пољопривреде пружа нам и другу веома тешку и озбиљну бригу с обзиром на сељачку или земљорадничку стуртуру нашега народа, које задужење схематички изгледа овако: дугови код државних новчаних установа динара 733,000,000 уз десет целих и пет процената, дугови код приватних новчаних установа динара 1,978,000,000 уз 16%, дугови код разних приватника динара 2,689,000,000 уз 22%, дугови у задругарства динара 1,600,000,000 у 10%. Ово се задужење господо, односи на цирку 33% сељачких домаћинстава од све укупних 76%, према 24% свих осталих домаћинстава у нашој земљи.

Ово је задужење и уз нормалне прилике за све остале гране привреде, за наше сељаштво неодрживо и катастрофално. 1) Ради висине каматне стопе, која у просеку износи 16%, 2) ради краткочности кредита, док је опћенито стручно познато доказано да пољопривреда, ако хоће иоле рационално и рентабилно да ради, треба веома ниску каматну стопу, максимално 4%, и дугорочне кредите минимум 5 година, и коначно 3) ради тога, јер је тим задужењем код нас погођено готово 33% целокупног сељаштва, уз све остале привреднике.

Господо посланици, ако сад вуз већ означену опћениту нашу господарствену и привредну ситуацију уочимо уједно наше новчано и финансијско стање, које можемо укратко сабрати у чињеници, да се дно од септембра 1932 год. налази у потпуној стагнацији уз све 10¹/₂ милијарда динара имобилних уложака, те да ми нисмо ни пре тога имали остварено и организовано национално, сериозно и солидно новчано тржиште, осим појединачних позитивних успеха у неким покрајинама, као у Словенији и у Загребу, где спомињем нарочито Прву хрватску штедионицу, као дело приватно-правне иницијативе и нешто младих државних јавно-правних новчаних установа у Београду, онда имамо не само пуно право, већ и најпречу дужност, да тражимо о томе светла и одговора у експозицији г. Министра финансија. Међутим ми у томе погледу налазимо веома мало, ако не и готово ништа.

Господо посланици, кад смо овако изнели и предочили стварно стање наше народне имовине и повукли реалне паралеле у релацијама између имовине, прихода и задужења пољопривреде с једне стране и свих осталих привреда с друге стране, питамо се: а што ми као врховна државна управа пружамо и дајемо тој нашој и оваковој пољопривреди као нашој најглавнијој и најбројнијој привредној грани? А што дајемо свима осталим социјалним установама у нашој земљи из овог нашег буџета од 10¹/₂ милијарди? И ту у уместо позитивног и оптимистичког одговора имамо поразну констатацију, да ни један проценат од целокупног државног буџета не посвећујемо пољопривреди, а ако узмемо у обзир

личне и материјалне расходе, онда, за чисту пољопривредну не дајемо ни $\frac{1}{3}$ процента за дизање и унапређење наше пољопривреде. Ту јадну и жалосну слику не ублажују ни оне силне позиције у пољопривредном фонду Министарства пољопривреде, који је чедо среће и случаја, јер приходи у тај фонд долазе нам из Класне лутрије. Али зато смо за полицију, односно Министарство унутрашњих дела предвидели 7 и $\frac{1}{2}$ % нашега буџета, а да и не смомињемо поново ових 200 милиона за поверљиве ниљеве. Вредно је споменути, да за унапређење социјалних и хигијенских установа дајемо свега 2,16%, што је такође обзиром на наше социјално хигијенско стање кудикамо премален износ. За Министарство грађевина, дакле за одржање цеста, путева, зграда, мостова, за мелиорације и остале јавне редове трошимо свега 2,35%, док је сума инвестиционих радова тога Министарства изражена бројком од 5 милиона динара.

На овом месту желим уједно да споменем да се у нас често воли позивати на иноземство као оправдање за неке смернице и мере. Тако се у нас често спомиње нама по крви и политички пријатељска Чехословачка, као и Данска, које земље међутим данас више не одговарају структури и карактеру нашег сељаштва, јер су обе данас већ у далеко већем ступњу индустријско комерцијалне земље, успркос тога дају за своју пољопривреду и до 9% целокупног буџета.

Ја желим међутим упозорити овде на двије друге државе односно земље и то на Естонију са 76% сељаштва и Финску са 80% сељаштва, које обе иако од нас мање, али у својој самосталности једнако младе с нама, могу нам дати много потсрека у оном што нама треба. Иако је у овим данас ниво цивилизације и благостања сразмерно веома висок, оне троше примерице за своју просвету 20% својих буџета (а постотак је аналоган до 3%), а на пољопривреду 12 до 17%. Финска, која је од нас по слановништву 4 пула мања, суделује у међународном трговачком промету с износом који је у релацији према нашем 8 пута већи. Обе су земље иначе кроз националне, демократске и либералне, бедем мира и међународног позитивитета, граничећи се са Совјетском Русијом. Обе су провеле, господо, аграрну реформу на тај начин, да су били подељени прво државна поседи, тек затим они великих акционарских друштава, а тек су коначно дошли на ред велики поседи велепоседника. За исплату узета је база фактичне вредности посједа, те ликвидирана одмах стварањем и давањем великих и веома повољних пољопривредних кредита.

Из свега овога, господо, овде изнесеног, слиједи природно у логично:

1) да је предложени буџет сам по себи без стварних и формалних критерија тачности и реалности за данашње економско и финансијско стање

превише тежак и неодржив, дакле и као такав не-остварљив.

2) да он не води рачуна о битним и најхитнијим потребама народа, његовој економској, социјалној и политичној структури, која данас више него икада захтева сређење, олакшање и усклађење, а не узалудно и штетно трошење народних енергија и новца за одржање скупог и неодрживог централистичког државног апарата, док опћи интереси народа бивају занемаривани, а нарочито интереси појединих делова земље, који тиме своје специфичне интересе не могу и не доспевају унапредити нити у економском нити социјалном нити културном, а што је најважније, тиме нити у заједничком интересу државе и народне целине.

Да довршим. Будући овај предлог буџета не носи, не предвиђа и не уноси наведене хитне и вужно потребне позитивне мере за наше економско-социјално и политичко сређење, не само да сам у себи носи клицу своје неодрживости, него је управо штетан и противан потребама народним, зато гласујем у име Народног Клуба у начелу против предлога овога буџета.

И други разлози налажу ми да свој став према поднетом предлогу буџета негативно одредим.

Актуелна политичка организација (ЈРСД) кренула је путем, који је у прошлости био својствен једној политичкој организацији, која је ради својих насилних метода омражена у хрватским крајевима и која југословенство не сматра синтезом српства, хрватства и словенаштва.

Пошто је таква политика већ од прије компромитована, не пружа гаранцију за спровођење истинске једнакости и равноправности Срба, Хрвата и Словенаца, што се нарочито осјећа у хрватским крајевима на свим подручјима јавнога живота. то сам са својима друговима заузео становиште обележено познато вам декларацијом, коју је наш посланички друг г. Прека дао у овоме Дому.

Господо, између многих говора, који су се низали на ту декларацију, стекли смо уверење, не само да се иста нажалост није објективно оценила, него су некоја господа у њој видела дапаче и неке прекривене тенденције за нешто друго, те су реагирали на један такав начин који ни мало не користи њиховом становишту.

Господа су најиме тако већементно реагирала, као да на пример никада не би постојао програм унутарњег државног уређења, како га је замишљао један Штросмајер године 1874 а који гласи овако:

1) Најважнији циљ заједничких тежња код Срба, Хрвата, Словенаца и Бугара има да буде њихово уједињење у независну и слободну народну државну заједницу југословенску.

2) Треба да се призна, да поједина народна

племена буду потпуно међусобом у сваком смислу једнака и равноправна.

3) Да у међусобним одношајима имаду државну самосталност и самоуправна права појединих земаља остати посве неповређена и у потпуној слободној вољи онога дијела, који ту самосталност и та права ужива.

А да је тај програм исти онај као и кнеза Михајла, који се је са Штросмајером спремао и радио за државно и народно јединство, то је ван сваке сумње.

Националистички идол Јован Скерлић био је поборник истог државног уређења, баш као п Фран Супило, др. Смодлака, др. Трумбић и Стојан Протић, а да се ни мало тиме нијесу огријешили о унитаристички принцип државни.

Да се сад вратимо појединим говорима госпоре, која су говорила на нашу декларацију.

Јвдан од госпоре говорећи о декларацији, изнео је међу иним да наш сељак, као најбројнији сталез у држави, није потребан ничег другог, него да му је у реду општина и да се општински живот може донекле у реду развијати.

Не нијекајући, да је уредан и ваљан развитак послова општине као најниже самоуправне јединице такође један од предувјета народнога напретка, одлучно смо против помисли, да би то био једини и највиши идеал нашега сељака, хрватског српског и словеначког, који је у историји народној сваки за себе дао велике и неизмерне жртве, борећи се, за опште људска, човечанска и грађанска права и слободе, хотећи на темељу истих изградити свој слободни сељачки дом у својој слободној држави.

Наш сељак, специјално хрватски сељак, који је пред тристо педесет година, дакле знатно прије него што су мисли великих француских мислиоца дошле до изражаја, да је диван и велебан отпор туђинским силницима у форми сељачке буне "за своје правце". Исто тако и српски сељак под својим сељачким вођом Карађорђем, диже се против моћне турске империје и својом борбом, којој у историји премца нема, ослобађа стопу по стопу своје домаће земље све до наших најновијих дана. Њима не заостаје по тежини положаја у којему мора да очува своје име и свој индивидуалитет и словеначки кмет.

Такова три темељна ступа наше државе претендују свакако на много виши и много самосвеснији циљ, него што је само уређење једне ситне самоуправне јединице, сеоске општине, а најмање на онакав начин, како је то у овом дому недавно изгласањем општинског закона прихваћено.

Наш сељак тражи савремено и напредно уређење целокупне наше државне заједнице, у којој ће му бити зајамчен:

слободан и несметан развитак његових историјско политичких индивидуалности, на темељу ко-

јих је сваки за себе, а у истоме циљу, дао и жртвовао све своје за стварање своје заједничке државе;

слободан развој његових засебних економских културних и социјалних тековина, које се до сад ни су могле развијати у интересу његовом појединачном, као и у интересу опћенитости, само услед крутог централистичког уређења, које те његове засебне тековине настоји затријети и уништити, такв развој може му пружити несметано једино унутрашње уређење наше државе на темељу најширих самоуправа са садржајним ознакама, било аутономије, било федерације.

Други један од г. говорника, г. др. Метикош дао је нашој декларацији врло лешку и неумесну примедбу, наводећи да она долази у исто време са неким изјавама људи, који су наводно за неки свој протудржавни рад финансирани по непријатељима наше земље. За поткрепу својих навода позивље се исти на некоје изјаве грофа Сфорце, који да је рекао, да су долазили некоји људи из Хрватске и тражили помоћи у циљу рушења ове наше земље.

Господо, доктор Метикош у тим својим наводима није оригиналан. (Грека: Тако јел) На исти начин је бивши партијски шеф странке, којој је исти припадао СДС на једном редовном састанку Народне скупштине од 28 новембра 1925 године чинио иста пребацивања пок. Стј. Радићу, тадашњем Министру у часу, када је учињен био покушај једног истинског споразума између двеју најјачих политичких странака бив. Хрватске сељачке странке и Народне радикалне странке, рекавши до словце ово: „Кад сам ја читао говор г. Министра просвете одржан у Љубљани, ја сам посумњао да је он агент Италије: да је он наручен да тако провакаторно, говори, да би изазвао интервенцију Италије против наше државе. А да би г. Радићу то могао рећи даје ми повода и права чланак грофа Сфорце у коме се говори о парама, које су давале за сепаратистички покрет у Хрватској. Г. Радић никада није одговорио на тај чланак грофа Сворца.“ Констатирам дакле само исте методе из онога времена и са истог оног места према људима, који су на исти начин, заузели за истински споразум у циљу консолидације наших опћих државних и народних прилика, пак нас тим мање узнемирује таква критика г. др. Метикоша.

Даљни један говорник г. посланик Ковач, мислио је да ће проту декларацијској критици учинити услуге најбоље на тај начин, ако на људе, нарочито на оне од имена и гласа, унутар наше државе, као што и ван исте, саспе прегршити омаловажавања и бацања у сјену као потписницима декларације.

Ја, господо, нити сам потребан, а нити од кога

позиван, да устанем на обрану имена и гласа, таквих људи, уважених и цијењених у свим крајевима наше земље, али начин и тон, на који се о тим људима у овом дому говори у часу, кад су из најбоље намисли да помогну народу и држави, дигли свој глас, не могу ме оставити хладним и мирним; а да на исте не реагирам.

Бићу слободан, да у погледу имена једнога Мажураића и његовог значења у нашај културној и политичкој историји изнесем неколико мисли пок. Стј. Радића, које је исти у својему говору на 55 редовном састанку Народне скупштине дана 2 марта 1926 године изнео: „Познато ће бити свима народним заступницима да је у Хрватској свеукупним политичким животом била овладала у највећем дијелу политичка симпатија према Србији, а културна симпатија према Црној Гори. Бискуп Штросмајер у једну руку, а у другу бан Мажураић, пучанин, претставници су ових двеју струја. Бискуп Штросмајер имао је не само преписку са кнезом Михаилом, него кад би полазио у Опатију, у Абацију, редовно се састајао са државницима српским и нашао пута и начина да се са њима споразуми бар о томе како ће се бранити целокупни наш угрожени живот, а то нарочито живот Срба у тадашњој Угарској, а донекле и код нас од мађаризације. „Даље вели пок. Радић:“ Нас Хрвата била је политика и Црне Горе и Србије. Мажураић је био политичар, али је више умник. Он је мало писао. Оно што је написао, то је остало као гранитан камен. Он је попунио два певања Гундулићева спјевао и написао је дело „Смрт Смаил-аге Ченгића.“ Сви ми тражили смо идеал у Црној Гори, јер је то једина светла тачка суверена као стијена; тражили смо своју синтезу. Како је он био дубок и уман. Он је Фрањи Јосипу знао доћи у фраку и на министарским конференцијама кад су Министри почели приговарати, он је знао рећи шта чини.

Он је отишао. Он је као наш канцелар у Бечу знао испословати такав респект, да се Мађари нису усудили ни писнути. Тај човек баш зато што је био тако велики ум, који је унио наш народни идеал у једну велелјесму, како ми Хрвати кажемо, он који је толико љубави, толико познавања, толико не оне самилости, него поштовања имао за Црну Гору, и то за Црну Гору, коју смо сви сматрали да је српска, он је учинио тако, да су наша деца у трећем и четвртном разреду већ знала на памет „Смрт Смаил-Аге Ченгића.“ На концу завршава пок. Радић овако: „То је било наше еванђеље, а не којекакове приповести, које се сервирају у Београду и које се и данас сервирају.“

Мислим да би са овим истим ријечима, и сам могао закључити, на адресу господо, која су тако оштро нашу декларацију критиковала: То је наше

еванђеље, а не којекакове приповијести, које се сервирају Београду и које се и данас сервирају.

Напосе пак, као посланик Среза самоборскога, онога Самобора, који је у освитку нашега народног препорода тако часно и мужевно одиграо своју народну задаћу, дужност ми је навести, да је тај град на својој седници 4. I 1861 која је као изванредна сазвана ради знаменитости момента, који је чинио пријелаз к народњачкој ери, одобрио и поднио „честитку и поузданиву“ Ивану Мажуранићу, што исти дана 27. 12. 1860, постаде претседником новооснованог хрватског, славонског дворског дикастерија, и што је тако дочекао особиту прилику, да поради за народ. Та је честитка са усхитом одобрена, и од сабраних заступника, и осталог отмијенијег назочног грађанства, те је одређено да ју што више чланова ове општине повлаштеног трговишта Самобора потпише; а та је самоборска честитка и једна заносна декларација за народну слободу, како то исправно написа др. Штефек Орешковић у својој повјесној цртици „Самобор за слободу“.

Није без интереса ако цитирам и текст речене честитке, која међу осталим гласи овако: „Црпљење из бечких службених новина, блага вијест (о Мажуранићевом именовану) успали попут муњине страственом радости срца наша; мину нас сваки страх, свака бојазан да ће са недостатна заступања наше најдрагоценије благо, народна слобода пострадавати“, па наставља даље овако: „непогоде времена, подлост, ометеност, нехајство, и свеколике остале страсти — окрњише нам целокупност Хрватске, оделише од уда, отуђише брата Далматина брату Хрвату, скучише под јарам вјековитог војновања племенита крајишника, раставише од крви, заметнуше међусобни раздор, нарушише славу нашу и повредише најсветија права природе. Ко ће толике тешке ране и јаде што нам их вријеме зададе, видати и излијечити; Ко ће мрке облаче, с којих још се сада народ, наш, олуја окорелих предсудах и људске охолости несмиљено бије, распршити! Ко ће уда из тела нашег истргнута у једно исто тело спојити? Ко ће ослабљену свезу између једнокрвне браће учврстити и нападом неприступну учинити?“

Исти тај Самобор у часу, кад се из Загребашке знаменита саборска адреса, дана 18. V. 1867. сазива сједницу општинског старјешинства, те „у знак признања заслуга за домовину“, међу иним мужевима, састављачима речене адресе, почастичасним грађанством самоборским Ивана Мажуранића, све то, за његову „одважну одбрану права народа“. А лице својега часнога оца освјетла и син Владимир Мажуранић академик, својим „правноповјесним ријечником“, тим грандиозним делом,

којему прибави дивљење и поштовање у држави и ван граница државе.

Достојан имена и гласа својих предака, др. Желимир Мажуранић Кр. Министар достојно заступа своју државу унутар и ван граница њезиних, у највећем свегском форуму Лиги народа, чији је он велики поборник и то као прави стални члан Југословенске државе. Далеко би ме довело моје излагање о значају обитељи Мажуранић, кад се не би огријешило о познату чедност живих чланова те обитељи.

Господо, говорено је о другим виђеним члановима потписницима наше декларације, и то о г. др. Шврљуги.

Нуз његов веома познати и дугогодишњи рад у нашој привреди и напосе код нашега новчарства, и као водећег функционера у банкарским круговима, који су веома много радили с иноземством (нарочито Лондоном) и као претседника Загребачке бурзе, његово је име уско повезано уз реорганизацију нашега државног буџета (1929 даље) и уз реализацију нашега стабилизационога зајма (Париз 1931) којом су приликом све водеће париске новине, као „Пти Паризиен“, „Л' Информасион“ и „Тан“ доносили вијести о закључку тога зајма изричито наглашавали личност и деловање самога г. Министра Шврљуге, као једнога веома способнога у детаље упућенога и веома одличнога и угоднога преговарача и стручњака.

А личност г. др. Отона Франгеша, свеучилишног професора, министра?

Нуз његов и у иноземству веома познати стручни рад из подручја пољопривредних дисциплина, и о истраживањима о домаћем благу, његово је име нарочито повезано код нас уз оснутака Привилеговане аграрне банке, као и међународно признатом систему преференцијалних поступака, који су нашли опће признање, као на конференцијама у Букурешту, Варшави и Београду године 1930, једнако и у години 1931 пригодом засједања „Друге конференције за заједничко економско дјеловање“ у Женеви.

Нећу да покушавам да компарацију Хрватског сабора из кога су грмели одлучни гласови Штресмајера, Рачкога, Старчевића, Кукуљевића, Кватерника, Радића и других великана, а који су нашли одјека у знаменитом 29. октобру 1918. године, са једним жалосним предратним друштвом, како га назва исти говорник, обарам, али само велим, да је успомена на тај велики државни сабор једне мале Краљевине, тако жива, да ју викакове уједљиве компарације ослабити не могу. Хрватски сабор брани се сам собом и својим знаменитим дјелима.

Међу оним говорницима против декларације истиче се и г. посланик Мита Димитријевић, за кога могу рећи само то да г. Димитријевић није баш тако

говорио о нашим другovima Шибенику и Преки док су били на влади, али зато су други људи од којих некоји и данас сједе у влади баш пригодном уласка г. г. Шибеника и Преке казали шта значи њихов улазак у владу, а исто тако исти ти људи рекли су шта значи и њихова оставка и одлазак из владе. Г. Димитријевић прогласио нас је дезертерима шесто-јануарског фронта. Дезертерство није особина потписника декларације, него је оно на другој страни.

Уосталом, г. Димитријевић добио је одговор на своје тврдње од стране мојих другова из Народног клуба.

На крају, господо, у критици наше декларације говорио је још један господин гозорник, који је поменуо, да је министар г. Жика Лазић дао народу брзометне пушке у Јужној Србији, којима су качаци протјерани, а тако да би требало учинити и с пункташима, циљајући очито и на нас потписнике декларације Народног клуба.

Не бранећи, а немајући ни права брањити тако зване пункташе, али као човек и грађанин ове земље, буним се у мени и у свакоме чувство човечије и протестујем против таковога јавнога позивања и потстицања на клање грађана ове земље, јер ће држава бити свакако и у праву и у стању, да законитим

дозвољеним и уставним средствима осигура свој опстанак без прибегавања методама, које још до данас нико у овој земљи и у овакој форми предлагао није.

Најбољи лијек и најбоље средство за смирење, за смирење и задовољење грађана ове земље јест тај, да се у унутрашњем нашем устројству даду могућности што јаче експанзивности свих наших географских и економских јединица, не негирајући при томе историјско-политичке индивидуалитете.

Наша декларација проникнута је тим мислима и указује на форму унутрашњег уређења наше земље, које ће бити најбољи чувар јединства према вама, као и најјача гаранција индивидуалне експанзивности у корист цјелине.

Све док се не даду и пруже предуслови за таково једно ријешење не могу нити ја, а нити моји другови из Народног клуба у начелу гласати за овакав буџет.

Тиме сам, господо свршио. (Пљесак одобравања на левици).

Пошпредседник Др. Авдо Хасанбеговић: Са вашим допуштењем прекидам седницу, а наставак заказујем за после подне тачно у 4 часа.

Седница је прекинута у 13 часова.

MILAN HRVATJE

SADRŽAJ

Одговори на предлажак протеста у паучићу београдског округа и предлажак одбране јавних интереса на предлажак одбране јавних интереса...

Одговори на предлажак г. Димитријевића, др. Славоја Ђукића, др. Славоја Ђукића, др. Славоја Ђукића...

Одговори на предлажак г. Коста Куманудић Гоголо, др. Коста Куманудић Гоголо, др. Коста Куманудић Гоголо...

Одговори на предлажак г. Карла Ципке, др. Карла Ципке, др. Карла Ципке...

...каковог плана, којег мора да има свако мало државно, а како и организација као што је држава, гледа као да у држави нема спонтанних јединица, који би били какав ступић напредне развојне активности, па да је свако мало не воли државно-господарске политике, да се држава тако живи под њима.

Свакоме стању, свакоме стању, свакоме стању, свакоме стању, свакоме стању...

Наша политика, особито најјача граница, наша политика...

STENOGRAFSKE BELEŠKE

NARODNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

GODINA 2

BEOGRAD 1933. GODINE

KNJIGA 4

XXXIX. REDOVNI SASTANAK

NARODNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

ODRŽAN 14 MARTA 1933. GODINE PO PODNE U BEOGRADU

PRETSEDAVALI:

PRETSEDNIK

D-r KOSTA KUMANUDI

POTPRETSEDNICI:

DRAGUTIN-KARLO KOVAČEVIĆ, D-r AVDO HASANBEGOVIĆ i D-r KOSTA POPOVIĆ

SEKRETAR:

MILAN MRAVLJE

Prisutni su g. g. Ministri: Predsednik Ministarskog saveta dr. Milan Srškić, Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja Ivan Pucelj, Ministar pravde Božidar Ž. Maksimović, Ministar saobraćaja Lazar Radi-vojević, Ministar poljoprivrede Juraj Demetrović, Ministar šuma i rudnika Pavao Matica, Ministar finansija dr. Milorad Đorđević, Ministar unutrašnjih poslova Živojin Lazić, Ministar prosvete dr. Radenko Stanković i Ministar fizičkog vaspitanja naroda dr. Lavoslav Hanžek.

Sednica je nastavljena u 16 časova.

SADRŽAJ

Dnevni red: Nastavak pretresa u načelu izveštaja Finansijskog odbora o predlogu budžeta državnih rashoda i prihoda sa predlogom finansijskog zakona za budžetsku 1933/34. godinu.

Govornici: Karlo Gajšek, dr. Slavko Šaćerov, dr. Nikola Kešeljvić, dr. Stepan Bačić i Mita Dimitrijević.

Predsednik dr. Kosta Kumanudi: Gospodo, nastavljajmo sednicu. Imā reč narodni poslanik g. Karlo Gajšek.

Karlo Gajšek: Gospodo narodni poslanici! Svi mi koji smo ovamo došli, imali smo puno optimizma i volje za rad, a mislim da nas ima puno razočaranih, kad gledamo, da kod nas nema u privrednoj politici

nikakvog plana, kojega mora da ima svako malo gazdinstvo, a kamo li organizacija kao što je država. Izgleda kao da u državi nema sposobnih ljudi, koji bi bili kadri stupiti napred te pokazati smernice, po kojima neka se vodi državno-gospodarska politika. Da vidimo kako žive naši članovi.

Seljački stalež kao i naše radništvo je boso i golo, ne može da podmiri svoje dnevne potrebe. Sela su došla u položaj da nemaju svi stanovnici koji dan ni prebijene pare.

Zanatlije nemaju narudžbina i ako nešto izrade i prodaju, konzument opet nema novaca da podmiri kupovinu.

Naša industrija, osobito najjača grana, naša rudar-

ska industrija preživljava teške krize, rad po rudokopima je reduciran.

Šumska industrija reducirana je na 40%, dobre konjunktura, te je zaposlenih tek u njoj 30% prijašnjih radnika. Osobito je pogodjeno seljačko šumsko gospodarstvo dosta više nego industrija preradjivanja šumskih proizvoda, osobito u našoj banovini, gde seljaštvo nema dovoljno zemlje za obradivanje i usled toga žive velikim delom od šumske privrede, time, da se seče drvo, i kupuju životne namirnice i drugo. Cena drva je pala na 40% zlatnog pariteta. U godinama dobre konjunktura iznosio je prihod za drvo 250.000.000 din. godišnje, a prošle godine tek samo 80 miliona. Kad je došlo u boljim vremenima do nesuglasica izmedju radnika i poslodavca, uvek se kazalo: rad je dužnost, a kako je danas molim vas, trebalo bi da se daje radniku barem malo zarade da može živeti. U samoj našoj banovini imade preko 100.000 radnika bez posla.

Novčani zavodi skoro svi su nelikvidni. Mi tvrdimo uvek, da je uzrok taj što fali nepoverenje u iste dakle da je nastupila kriza nepoverenja. Naše novine donose iz dana u dan izveštaj pojedinih novčanih zavoda i kritiku o njima, ko će onda još da ulaže novac kad ne zna da li će ga moći uopšte podići. Potrebno bi bilo da slučaj rasciste na sudu i da se ovakve stvarne pišu po dnevnim novinama i nepotrebno uzbudjuje narod.

Svi mi očekujemo jedan strogi zakon o bankama koji će staviti na odgovor članove upravnog odbora za njihov rad. Isto tako je potrebno da se donese što pre trgovački zakon sa strogim odredbama glede nadzornog odbora akcionarskih društava, jer su nadzorni odbori u sadanjem sastavu samo kao neka dekoracija akcionarskih društava, u kojima sede obično nesposobna lica bez stručne sprema, koja nemaju ni pojma o poslovanju upravnog odbora i ravnateljstva.

Zakon o prinudnom poravnanju van stečaja treba da se novelira i ukine zakon o posredovanju, da se tako pojača poslovni moral. Osobito uredba o posredovanju za naše privredne krugove jako je štetna pošto se dužniku daje mogućnost da teoretski za 90 dana a praktički još za duže vreme ne ispune svoje obaveze. Uopšte sadržina ove uredbe nejasna je i nepotpuna. U Ministarstvu pravde već je spremljen nacrt zakona, koga su izradili privredni krugovi u saglasnosti sa Ministarstvom. Ovaj zakon treba da se donese što pre pred Narodnu skupštinu da se onemogućuje zloupotrebe poravnog postupka van stečaja.

Narodna banka treba da izvrši široku reviziju svoje kreditne politike i otpravi tretirani birokratizam u poslovanju. Krediti neka se dele u pravednom srazmeru sa opsegom naše industrije i trgovine.

Poštanska štedionica ima velike uloge privrednih preduzeća, zato tražimo, da se iz ovih ušteda dadu sredstva u prvom redu onim krajevima gde su bila ložena.

Državna hipotekarna banka neka isto tako u prvom redu plasira uloženi novac u onim krajevima, gde je bio sakupljen. U Finansijskom zakonu iz ove godine stoji, da se sav pupilarni novac uloži u Hipotekarnu banku i tako se uskraćuje onim krajevima, koji su novac uložili i centralizirali se u Hipotekarnoj banci. U našoj banovini imademo već 100 godina stare sreske štedionice, sa pupilarnom važnošću, za koje jamči čitav srez sa svom svojom poreskom snagom i nije se desio ni jedan slučaj, da bi ikada ovaj novac propao. Iz ovih štedionica dobijao je narod jeftin kredit i to brzo i bez velikih troškova, jer su bile upravi poznate privredne prilike za molioca. Ministarstvo trgovine neka donese zakon o sreskim štedionicama i ovima neka se dade mogućnost, da se i u iste ulaže pupilarni novac barem do neke visine na primer do 250.000 dinara. A ulozi preko ove sume da se ulažu u Hipotekarnu banku,

Odeljenje za valute i devize koje postoji u Ministarstvu finansija podeljuje bez svakog objektivnog kriterija o privrednim krugovima devize, i to nekim preduzećima u tako malom opsegu, da su ova prinudjena tražiti devize po crnim berzama, jer se ne uzima u obzir faktična potreba industrijskog razvitka u nekim pokrajinama.

Posle oslobodjenja nastalo je preko 7.000 km. carinskih granica i internacionalan kapital je bio jedan moment neorijentisan, gde da se investira, ali brzo su se stvorile t. zv. nacionalizacije privrednih preduzeća, u kojima je investiran tuđi kapital i koja preduzeća izgledaju po svojoj firmi i upravi, kao da su to naša. Visokom carinskom zaštitom, koja su izdejstvovala od države, dovela su sa visokom cenom proizvoda naše pučanstvo do potpune pauperizacije. Mi znamo, da iz naših preduzeća vuče dobitak najviše austrijski i mađarski kapital. Sva je industrija kartelizirana i zaštićena zaštitom carine i tako je valjda jedino u našoj zemlji najskuplji šećer na svetu ma da smo agrarna država. Zadaća države je, da ona u svojim tvornicama za šećer drži takve cene koje odgovaraju kupovnoj snazi konzumenata. Mi već godinama čekamo na zakon protiv kartela. A to još nije sve. Ova preduzeća ne plaćaju nikakav porez jer vode dvojnja knjigovodstva, jedno ovde kod nas a drugo u inostranstvu, te fakturiraju tako visoke sirovine, koje ovamo dolaze da tako izbegnu poreznim obavezama.

Naša administracija skupa je i spora, te tako izgleda da država postoji radi činovničkog aparata a ne da činovnici državi služe za brzu administraciju. Danas postavlja svakog služitelja Ministar, onda dakako nema vremena da se bavi važnijim pitanjima, a sem toga treba za svaku stvar Ministru, koji je radom preopterećen. Potrebno je usled toga da dodje što pre do zakona o dekoncentraciji državne uprave. Ne čudimo se predlogu zakona o suzbijanju korupcije što su ga ovih dana predložili nekoliko gospode senatora, ako znamo

da imaju svi viši državni činovnici, po Beogradu pa-
late, a u 1918 god. nisu još ništa imali. Tako treba i
i ovde tražiti uzrok punktaške akcije i isto pobijati pri
korenju. [Sve] lje to reakcija na lošu administraciju i
korumpiranost. Po Ministarstvima leži puno dobrih za-
konskih projekata, i tako Ministarstvo pravde projekt
zakona o vanparnom postupku, koji je moderan i od-
ličan, ali ne znam zašto se ne doneše pred Skupštinu.
Kod svakog budžeta predlože se amandmani za inva-
lidski i činovnički zakon, a uvek se odbiju i sa izgo-
vorom, da će doći skoro do noveliranja ovih zakona,
a sve se to odgađa ad kalendas grekas. I g. g. i još
Privredni savet o kojemu se pevala tolika slava,
još do danas nije se sastavio. Ne znam da li Kraljev-
skoj vladi nije do toga, da dođe ovaj savetodavni
zbor stručnjaka. Na svaki način treba da se stvori u
našoj državi stvori jedan privredni plan, barem za ne-
koliko godina unapred, kao što ga imaju već Sov-
jeska Rusija, Italija i kojegab je navestio u poslednje
vreme Hitler, da mi ne lutamo kao u pomrčini bez
svakog cilja. Tako se privredni plan i na rukne primenjuje
oko Narodno predstavništvo želi da se radi i pomogne
narodu iz ove kritičke ekonomske situacije, samo treba
da su načelnici uprave države ljudi, koji rade po ne-
kom programu. Za to je neophodno potrebno privredni
plan izraditi i raditi se po njemu. Ali kako ima dosta
da se kritikuje u radu Kraljevske vlade mi, pošto je
budžet sada ovde pred nama na radu, te je potetno
da se primi, izjavljujem da ću glasati za (Odobranje).
Predsednik Dr. Kosta Kumanudi: Imate reči g.
Dr. Slavko Šećerov: Gospodo narodni poslanici, ja razumem potpuno poteškoće našega Ministra
finansija u sredivanju finansijskih prilika prilikom do-
nošenja budžeta. On ima one iste poteškoće koje ima
svaki Ministar finansija u sadašnjem vremenu. I ja, sa
svoje strane izrazio sam puno razumevanje za te nje-
gove poteškoće u Finansijskom odboru i kazao sam
da je stav Ministra finansija u sadašnjim vremenima
vrlo težak, ne samo zbog toga, što su privredne pri-
like ovako pogoršane nego i, zbog toga, što on ima
izradenu organizaciju državnu pred sobom, što ima ot-
por celokupne državne uprave, što ima čitav niz pravnih
osnova za rashode sa kojima on ima da računa i pre-
ko kojih ne može on da pređe olako. Ali, gospodo, i ako oja potpuno razumem sve
to, ja mislim da naš g. Ministar finansija, pa i u svi-
ma drugim zemljama, treba da je pred Narodnim pred-
stavništvom mnogo iskreniji i mnogo otvoreniji. I sam
Ministar finansija i izvestilac dali su nam dobru i tačnu
analizu rashoda u predlogu budžeta za 1933-34 godinu.
Ja toj analizi rashoda nemam šta ni da dodam ni da odu-
zmem. Istu tu analizu budžetskih rashoda možete naći u
pismenom ekspozu g. Ministra finansija. Ako imate više
vremena, možete da pregledate pojedine razdelje pa da
se uverite o svemu što su vam g. Ministar finansija i

g. izvestilac i usmeno kazali. Ali, gospodo, ako vi ho-
ćete da dublje udete u ispitivanje naše finansijske situ-
tuacije mislim da niste stekli uverenje i da nemate pra-
vu sliku o svima poteškoćama naših finansija u sada-
šnjem vremenu. I g. Ministar finansija i g. izvestilac pro-
pustili su da vam kažu kako mi sada u ovom trenutku, sto-
jimo finansijski i zašto je upravo sada to teško finan-
sijsko stanje? Gospodo, ako pročitate pismene ekspozice i u-
smen ekspozice g. Ministra i g. izvestioca, vi opet nema-
te nikakvih računskih podataka i nikakvih dokaza da se
mi nalazimo sada u jednoj izuzetnoj teškoj finansijskoj
situaciji. Međutim, oni se, u istini, nalazimo u jednoj
teškoj finansijskoj situaciji, u budžetu od 550 miliona
dinara da bi vam dao koliko toliko jednu sliku o tome,
ja ću biti slobodan da prvo prikažem ono što je ova
budžetska godina 1932-33 nasledila od prošle budžetske
godine, od 1931-32 godine, da vam prikažem kako je
sadašnje faktičko stanje naših finansija u ovoj budžet-
skoj godini 1932-33 i da vam ujedno predstavim kakvo
će biti stanje u 1933-34 godini.

1931-32 budžetska godina, kao što znate imala je
jedan izvanredno veliki budžet rashoda. Tada se još
verovalo u veliku privrednu moć naše zemlje. Verovalo
se da veliki rashodi znače ujedno i veliku privrednu moć.
Zato je budžet za tu godinu dostigao cifru od skoro 14
milijardi dinara. Ali prilikom izvršenja, sasvim prirodno
kriza je već zahvatila jedan deo 1931|32 godine, nisu
mogli biti prihodi ostvareni, jer nije bilo prihoda, nije bilo
naplaćenih prihoda. I ta budžetska godina 1931|32 ostavila
je u nasleđe ovoj sadašnjoj budžetskoj godini nekih
626 000.000 din. deficita i to samo u budžetu opšte državne
administracije, kao što se to lepo vidi iz jednog zvaničnog
prikaza koji je g. Ministar finansija objavio o stanju dr-
žavnih prihoda i rashoda, za budžetsku 1931|32 godi-
nu. Ali, gospodo, mi još nemamo završni račun i za
1931-32 godinu i taj deficit od 626.000.000 dinara pre-
stavlja ceo deficit u budžetu za 1931-32, jer ne ob-
uhvata deficit od privrednih preduzeća. Ko god je, gospodo, od vas pratio kretanje rashoda
i prihoda kod privrednih preduzeća, video je da pri-
vredna preduzeća u glavnom rade sa deficitom. Koliki
je taj deficit? O tome, gospodo, nema podataka, ali ja
sam gledao da zaobilaznim putem iz raznih izveštaja i
ekspozica pojedinih nadležnih faktora eventualno dodjem
bar do izvesnih podataka, koji nisu potpuni, ali ipak,
koliko toliko, će tu sliku malo upotpuniti. I na osnovu ekspozica gen. direktora železnica
utvrdjujem da su samo uprave železnica imale dugova,
neplaćenih naloga za 1931|32 na državnoj blagajni još
nekih 136.000.000 dinara. Prema tome tih 136 miliona
dinara treba dodati onoj sumi od 626 milijona dinara
i kao što vidite tada deficit ne kreće se oko 626 mi-
lijona nego oko nekih preko 7 do blizu 800 miliona
dinara. Ovo je verovatno, jer postoji defeciti i kod dru-
gih privrednih preduzeća drugačije, koji će se pokazati
kada bude završni račun za 1931|32 godinu objavljen,

k onačno pregledan od strane Glavne kontrole i upućen Narodnoj skupštini. Za sada, prema tome, možemo ceniti približno da će se taj deficit možda kretati tu oko 800 ili nešto preko 800 milijona dinara.

To je dakle, predala u nasledje god. 1931|32 godini 1932|33. To su leteći dugovi iz 1931|32 godine koji su predani u nasledje 1932|33 godini.

Gospodin Ministar finansija imao je, gospodo, sasvim prirodno, težak zadatak da to nasledje raskrči i da to nasledje isplati. Ne treba o tome da vam pomijem kako je to Ministar finansija savladao. Dva zakona o kovanju srebrenog novca u iznosu od 450 miliona i 550 miliona treba u glavnom da služe za pokriće tih letećih dugova iz godine 1931|32. I verovatno dobit, koja će doći od kovanja srebrenog novca, koja treba da se kreće tu oko 600 do 700 miliona dinara, bar delom će pokriti te leteće dugove, — iako ja mislim da ih neće potpuno pokriti, bar u koliko se to tiče letećih dugova državnih privrednih preduzeća.

Gospodo, budžet za 1932|33 godinu, kao što znate, izglasali smo u iznosu od 11 milijardi i oko 400 miliona dinara približno sa naknadnim kreditima. Ali, sem toga, u Finansijskom zakonu za 1931|32 bilo je i raznih rashoda po odredbama Finanskog zakona tako, da računski ta suma od 11 milijardi 400 miliona nije potpuno tačna i verovatno će biti veća.

Prihodi su predviđeni, kao što znate, u iznosu — opet računski — u budžetu od prilike do 11 milijardi 400 miliona. A u toku budžetske godine, Ministar finansija bio je po dva puta primoran da te prihode i povećava.

Gospodo, sada je pitanje u ovome: koliko će izneti prihodi u ovoj budžetskoj godini i koliko možemo očekivati maksimum prihoda, te prema tome da možemo odrediti koliko će u ovoj budžetskoj godini moći biti izvršeno rashoda od predviđenih?

Vi znate da je sam Ministar finansija sasvim ispravno, iako protivu zakona, procenu prihoda izračunao, ne strogo po odredbama zakona o državnom računovodstvu, jer se po tom zakonu treba da uzme prosek od posljednje tri godine. Kao osnova za procenu, međutim, prosek prihoda za poslednje tri godine bio bi apsolutno netačna osnova. Zato je Ministar finansija uzeo za osnovu procene prihoda za 1932|33 godinu kao i za ovu iduću 1933|34 godinu ne prosečan vrednost za prošle tri godine nego, kretanje prihoda za 7—8 meseci pre nastupanja budžetske godine. I već tada, prilikom pretresa toga budžeta u Finansijskom odboru prošle godine, ja sam bio slobodan da izrazim sumnju da je ta osnova precenjena, iako je ono bolje od merila utvrđenog zakonom o državnom računovodstvu, ali da neće biti, ipak, u skladu sa stvarnošću, zato što je tok ekonomskih događaja drugačiji i što ne možete uzeti da će visina naplaćenih prihoda u, recimo, 1932 godini biti ista kao i u 1933 godini ili u godini 1932 kao u 1931. U vremenima ekonomske depresije, ekonomske

pojave idu na niže, i zato se upravo i kaže, da depresija i ona, kako bih rekao, kriva linija ide sve na niže, pa se, prema tome, mora uvek računati sa izvesnim smanjivanjem prihoda prema prošlogodišnjoj godini. Da je ta osnova bila usvojena za ovu budžetsku godinu tada bi procena prihoda bila drugojačija nego što je sad. Ne bi Ministar finansija mogao za ovu godinu da predvidi 11.400.000.000 nego bi u krajnjem slučaju, mogao da predvidi oko 9.500.000.000 kao što će faktično i biti ostvarenih prihoda.

Gospodo, kako se dolazi do te cifre? Može se doći i na drugi način. Ona gospoda koja su ranije bila narodni poslanici ili članovi Finansijskog odbora sećaju se vrlo dobro da se može konstatovati koliko se naplaćuje svakoga meseca procenata državnih prihoda, ne samo ukupno nego i po pojedinim vrstama. I uzimimo, gospodo, koji hoćete primer, uzimimo takse, trošarine. Zna se da se kod raznih meseca one kreću. Procenti naplate idu od 7,25 do 10. Prema tome, pojedini meseci daju čas veći čas manji procenat. To se isto primenjuje i na ukupne prihode. Tako se zna da na primer u januaru mesecu mi od prilike dobijamo oko 7,31%, od ukupnih prihoda. U februaru to iznosi 6,91%, u martu 8,73%, u decembru najviše od prilike 10,13%. Ako primenimo ove procenat na priliv prihoda budućih meseca do kraja budžetske godine, ukupna suma prihoda do kraja budžetske godine može da bude oko 9.300.000.000 a za period od kraja budžetske godine do kraja računske godne, a to je blizu 5 meseci, možemo očekivati još 200.000.000 dinara, tako da možete očekivati za ovu budžetsku godinu 9.500.000.000 prihoda, — bez vanrednog prihoda od kovanje novca. Rashoda kao što znate imamo 11.440 miliona dinara. Šta to znači? Kao što vidite, posledica te naplate prihoda će biti, očevidno da Ministar ne može iz blagajne dati novac koji nema i da ne može izvršiti rashode za koje nema efektivnih para u državnoj blagajni. I zato ako proučavate te izveštaje mesečne o stanju prihoda i rashoda, vi ćete videti da u svakom budžetskom razdelu jedan izvestan procenat rashoda koji je predviđen a koji treba da bude izvršen, nije izvršen. (Ministar finansija dr. Đorđević: Nije angažovana obaveza), nego je ostao neisplaćen. Taj procenat se kreće između 15 do 20% od predviđene sume. Pošto je sigurno, i ja pred Narodnom skupštinom i pred celom javnosti uzimam odgovornost za ovo što kažem da Ministar finansija neće moći da očekuje više za ovu budžetsku godinu nego što sam rekao, sasvim prirodno da će ostati u sumi od 1900 miliona neizvršenih rashoda. Da li će se to pretvoriti u leteće obaveze ili ne, zavisi dobrim delom od Ministra finansija odnosno od toga kako je on izvršio tu administrativnu kompresiju rashoda, da li je umeo da veliki deo rashoda koji predstavljaju samo ovlašćenja, potpuno eliminiše od angažovanja i, prema tome, od isplate i prema tome od pretvaranja u leteće obaveze, ili nije? A zato je vrlo op-

timistički, da ne kažem jednu težu reč da se kaže da leteći dugovi iznose samo 350 miliona dinara. To je tačno sa čisto blagajničkog stanovišta jednog perioda od 9 do 10 meseca. Ali ti izveštaji ne predstavljaju konačni obračun a to pokazati iznošenjem izvesnih prečutnih činjenica. Juče se g. Velizar Janković pozvao na mene prilikom svoga govora, da sam ja dao podatke o tome, da leteći dug Ministarstva saobraćaja iznosi oko 500 miliona dinara. G. Ministar finansija je pitao ko je te podatke dao, a g. Velizar Janković pozvao se na mene. (*Ministar finansija g. Đorđević*: Nisu tačni podaci). Sad ću ja vam baš zato što me izazivate kazati da je stanje mnogo gore (*Predsednik vlade Dr. Milan Srškić*: Baš samo zato?) I da se u Narodnoj skupštini čuje. Narodna skupština treba da bude obavestena iskreno i otvoreno. Moja je najglavnija zamerka i Ministru finansija i Vladi, što nije dovoljno iskren prema Narodnoj skupštini. Koliko su iznosili dugovi državnih željeznica, koje su jedno od najvećih privrednih preduzeća? Prema ekspozeu generalnog direktora željeznica o stanju državnih željeznica u god. 1932, podnesenom uz predlog budžeta Željezničke uprave za 1933/34 god. bilo je: 1.) isplaćenih naloga na glavnoj državnoj blagajni za 1931/32 godinu 136 miliona; 2) izdatih naloga za isplatu za 1932/33 godinu je 65 milijona, dakle ukupno — 201 milion; 3) isplaćenih naloga kod Narodne banke 616 miliona dinara; 4) dug Poštanskoj štedionici Vicalne željeznice za 71 milijon dinara; 5) dugovanje Ministarstvu finansija 7 milijona dinara; 6) dug za isplatu južnih željeznica za rate od septembra i decembra 1932 i do marta 1932 — 48 milijona; 7) dug za 19 bonova vicalnih željeznica čiji je rok 1. I 1933 — 19 milijona 600 hiljada dinara; 8) blagajničkih bonova sa rokom plaćanja do 1932 godine — 64 milijona, a sa rokom plaćanja do konca 1933 godine — 58 milijona, a sa rokom plaćanja do konca marta 253 hiljada — dakle svega 122,6 milijona; 9) prijavljenih i neisplaćenih obaveza za ranije godine 89 milijona dinara. Ukupno državne željeznice imale su dugova pred podnošenjem predloga budžeta 620 milijona dinara. To su nam zvanični podaci Uprave željeznica. Zbog toga je g. Ministar finansija tako oprezno prešao preko privrednih preduzeća i eliminisao ih iz t. zv. operativnog polja, kako je gospodin Ministar finansija nazvao rashode koji se mogu stazati, komprimirati, a ostavio na stranu iz operativnog polja državne željeznice kao privatna preduzeća. Gospodo, zašto vam ja to napominjem? Napominjem zato da vidite da one cifre koje se pominju kao eventualni iznos letećih dugova, da to neće biti stvaran iznos na kraju budžetske godine nego daleko veći, i tek krajem budžetske godine kad bude sve angažovanje i isplate izvršene, tada će se tek videti koliko će letećih dugova ostati iz budžetske 1932/33 godine. Ali u svakom slučaju cifra od 9,5 milijardi tačna je, jer toliko može biti stvarno naplaćeno prihoda, a isto tako imate predviđen rashod u 11 milijardi 400 miliona dinara i još nekoliko rashoda

po Finansijskom zakonu, čiji isnos ne znam, tako da će ti neizvršeni rashodi iznositi 1 milijardu i 900 miliona. To neće biti sve leteći dugovi, jer ratne dugove ne plaćamo, a dugove Francuskoj državi isto tako; pošto je postignut aranžman sa francuskom vladom, To će predstavljati efektivnu uštedu, a sve ono što bude drugo ostalo osim neangažovanih ovlašćenja neisplaćeno biće leteće obaveze koje će g. Ministar finansija imati da isplati u toku 1933/34 godine. Ta suma prema tome može da se kreće, i ja neću da preteram ako kažem da će ona iznositi sumu između 600 do 800 milijona dinara.

Ta suma letećih obaveza, koje će ostati posle završene 1932—1933 god., verovatno će se kretati između 600 i 800 miliona. (*Ministar finansija dr. Milorad Đorđević*: Toliko nikada ne može izneti. Danas iznosi 290 miliona, i to je već pokriveno prihodima, koji su ostvareni, samo što još nisu predati državnoj blagajni). O tome ćemo jos razgovarati, Gospodine Ministre, kada završimo budžet. (*Ministar finansija dr. Milorad Đorđević*: Ja ne znam šta znači biti takav augur, da li to služi vaspostavljanju poverenja!) To služi tome da Narodna skupština, kao predstavnik naroda, zna tačno činjenice, i da ne bude uljuškana nekim optimističkim uverenjem, jer Vi ste jedini ministar finansija u Evropi, koji tvrdi da ima budžetsku ravnotežu. (*Ministar finansija dr. Milorad Đorđević*: Ja govorim istinu!) Nijedan ministar ne sme da kaže da ima ostvarenu budžetsku ravnotežu, a vi jedini govorite o ravnoteži, pa ja hoću tu iluziju da razbijem i mislim da imam pravo da je razbijem.

Gospodo, ja neću da se zadržavam dugo na analizi rashoda, kao što je to činio Ministar finansija, i investilac, i da vam prikažem kako se ti rashodi raščlanjaju u predlogu budžeta za 1933/34, nego hoću da utvrdim šta možemo da očekujemo od ovog budžeta za 1933/34 godinu, koliko će on imati prihoda, koliko rashoda? Da bi mogli dati tu približnu, koliko toliko, tačnu sliku, moram da postavim pred vas pitanje, na koje treba odgovoriti. Da li ima izgleda da će ekonomska depresija u toku 1933/34 biti manje intenzivna, nego što je bila u 1932/33 godini? (*Dr. Mil. Stojadinović*: Ne može biti manje.) Možete tvrditi šta hoćete, ali treba imati razloga g. Stojadinoviću. Izvinite, g. Stojadinoviću, ali vi ste vrlo malo kompetentni za tu stvar.

Gospodo, u svetskoj ekonomskoj literaturi verovalo se, da smo dostigli najnižu tačku u ekonomskoj depresiji, bar za izvesne industrijske zemlje, i ta se teza provlačila kroz napise i saopštenja izvesnih ekonomista u Nemačkoj i Americi. Medjutim, poslednji događaji to demantuju. Pokazalo se da ekonomska depresija u svom razvoju nije dostigla svoju najnižu tačku ni u visoko razvijenim industrijskim zemljama, nego da se ide i dalje na niže. Bar tok poslednjih događaja, bankarska kriza u Americi, i kriza kredita, to

dokazuje. Dakle, iako nije dostigla do najniže tačke depresija, ali da uzmemo kao tačnu tu tezu, da je ona dostigla tu najnižu tačku u ekonomskoj depresiji, u visoko razvijenim industrijskim zemljama, ipak to ne vredi za nas, jer je u našoj zemlji kriza nastupila kasnije, jer je kasnije i počela, i kasnije se kod nas i razvijala. Stoga tok tih događaja i pojava u našoj zemlji ne ide paralelno sa tokom istih događaja u visoko razvijenim industrijskim zemljama, nego izgleda, da smo mi za godinu, a možda i godinu i po dana zaostali u tim događajima. To se, gospodo, vidi, ko hoćete samo da ponovim izvesne vrlo poznate pojave. Kriza poverenja i kredita kod nas je bila naročito intenzivna u 1932 godini, a ta kriza poverenja i kredita u drugim zemljama oko nas bila je intenzivna u 1931 godini i to je slučaj sa Austrijom, Nemačkom i Sjedinjenim Američkim Državama, kao i sa Francuskom, dok kod nas ti pojavi dolaze godinu dana kasnije. I zbog tih objektivnih razloga, ne može se očekivati, — govoreći bez preterivanja, da će ova budžetska 1933/34 godina biti jednaka sa budžetskom 1932/33 godinom, nego će verovatno biti ekonomski slabija i stoga će i prihodi biti manji. Opadanje prihoda može Ministar finansija paralisati samo ako bude ponovo tražio žrtve, kao što je tu mogućnost već nagovestio u poslednjem stavu svoga govora. Ali i te nove žrtve, koje bude g. Ministar tražio u ovoj tekućoj godini, neće biti dovoljne da kompenziraju gubitak usled slabljenja privredne delatnosti, jer kao što vidite i prihodi budžetske 1932/33 godine jedva da su doterali do visine od 9,5 milijardi dinara i pored toga što su povišene takse, trošarina, poreza, što je uveden opšti doprinos. I zato ja smelo tvrdim ovde pred vama, da prihodi u budžetskoj 1933/34 godini ne mogu dostići sumu od 10.438.000.000 dinara nego da će biti manji i da će, prema tome, svakako biti manji i od sume od 9,5 milijardi dinara, jer će se oni kretati možda oko sume od 9 milijardi dinara ili čak i ispod te cifre. Iako se Ministar finansija u toku iduće godine ponovo obrati Narodnom predstavništvu i zatraži nove prihode — kao što ja verujem da će učiniti — onda ćete videti da je ova teza tačna i da ova pretskazanja odgovaraju toku ekonomskih događaja. I kad su izgledi takvi, onda je sasvim prirodno da ocenjivanje državnih rashoda mora biti drukčije i da Narodna skupština i Finansijski odbor ne mogu primiti rashode jednostavno bez ikakvog smanjenja i prepustiti jedino volji Ministra finansija da u toku budžetske godine vrši te korekcije. Jer o čemu se upravo tu radi? Ja mislim da je i sam Ministar finansija svestan da neće imati prihode od 10.438.000.000 dinara i da će u toku 1933 godine biti prinuđen da vrši tu administrativnu kompresiju rashoda. A ja tvrdim da bi tu kompresiju mogli da vrše Finansijski odbor i Narodno predstavništvo, i da ono ne bi smelo da se odriče svog osnovnog parlamentarnog prava. Ako Narodna skupština neće da vrši

štednju i da smanjuje rashode, zašto je onda ono tu? Po Ustavu, gospodo, pravo Narodne skupštine jeste odobrenje odnosno smanjivanja rashoda. I Narodna skupština mora to pravo da praktikuje i da pokazuje da želi da ocenjuje opravdanost rashoda, da ih smanjuje i da prema tome vrši svoju ustavnu funkciju. Narodna skupština pa i Finansijski odbor koji se odreknu toga svoga osnovnog parlamentarnog prava, tu Narodna skupština ne vrši svoju ulogu kao što treba ni prema narodu ni prema državi.

Zato sam ja, gospodo, bio slobodan i sa drugovima Ilijom Mihajlovićem, Vladom Stanišićem kao i sa izvesnim drugim potpisnicima mog zakonskoga predloga o vanrednim finansijskim merama, da vam predložim izvestan niz mera za smanjivanje rashoda. Taj predlog zakonski nije izišao pred Narodnu skupštinu zato što je rad u Finansijskom odboru već počeo, i što je sam Predsednik Vlade mislio da suviše zadiremo u velike reforme, i da zadiremo u nadležnost same Vlade. Mi nismo hteli da pravimo političke teškoće ni samom Predsedniku Vlade, ni Vladi, pristupili smo radu u Finansijskom odboru, a taj predlog smo ostavili za bolja vremena. A ima još jedan vrlo krupan razlog koji nas je zadržao od podnošenja toga zakonskog predloga Narodnoj Skupštini. A to je, gospodo, razlog što treba što pre doneti zakon o banknim upravama. Dok god mi nemamo definitivnu organizaciju banknih uprava definitivno utvrđenu nadležnost i delokrug banknih uprava i dok se ne dovede u sklad nadležnost banknih uprave i centralne, vrhovne državne uprave, dotle se ne može izvršiti jedna korenita upravna reforma, i to je bio jedan od glavnih razloga što smo mi odustali od podnošenja toga zakonskog predloga.

Ja smatram da zakon o banknoj upravi treba što pre doneti i utvrditi nadležnost banske uprave i nadležnost centralne uprave, pa se prema tome, odlučiti bilo na jedan sistem dekoncentracije, odnosno prenošenja poslova na bansku upravu i u tom slučaju banske uprave mogu da imaju razvijenu organizaciju, — ili suziti nadležnost banknih uprava i pretvoriti ih u upravna tela i prema tome smanjiti i broj službenika i činovnika. I u jednom i u drugom slučaju može da se izvrši bilo redukcija u banknim upravama, bilo redukcija u centralnoj Upravi.

Gospodo, kako stojimo sa rashodima? I ako su izvesna pitanja vrlo krupna i trebaju dosta vremena za proučavanje, ipak je bilo izvesnih predloga koje je Narodna skupština i Finansijski odbor mogao bez velikih žrtava da primi. Gospodo, sam Ministar je već predložio smanjenje izvesnih rashoda, koji su redovno u budžetima stajali. Tako, upravnih troškova, honorara, nagrada. Ali sem toga ima specijalnih nagrada i ima čitav jedan niz sporednih prinadležnosti. U svom zakonskom predlogu, nisam ni ja ni moji drugovi predlagali da se smanje osnovne prinadležnosti činovnika i penzionaera, ali smo smatrali da je opravdano da se u sadašnje vreme

mogu sporedne prinadležnosti podvrći reviziji, i stvarnim troškovima života saobraziti. I, gospodo, iako ja verujem da su prinadležnosti službenika u velikim gradovima, kao na primer u Beogradu, možda nedovoljne za život i kao što verujem da ih ne možemo povećati u sadašnje vreme, isto tako verujem da se može revizijom sporednih prinadležnosti naći mogućnost za stvarne uštede. To se nije htelo ni u Finansijskom odboru ni od strane g. Ministra finansija, pa, ako hoćete i od strane Vlade i zato je taj budžet ostao ovakav kakav je i on je bez ikakvog smanjenja došao pred vas.

Mi smo predložili dalje, ukidanje izvesnih povlastica. Bar one nisu stečena prava, o kojima je toliko g. Ministar govorio kad se radilo o činovničkim prinadležnostima (*Ministar finansija Dr. Milorad Đorđević*: I ja sam činovnik). Vi znate kad se radilo o stečenim pravima kućevlasnika, onda to nisu nikakva stečena prava, to se može ukidati, a kad se radilo o § 248, po kome imaju da se isplaćuju razlike u prinadležnostima, koje ima izvesan službenik po Zakonu od 1931. godine, prema ranijem Zakonu, a koje treba da ima sve dotle dok ne dobije unapređenje, — tada je g. Ministar rekao da su stečena prava i ne smeju se dirati.

Gospodo, te razlike predstavljaju favoriziranje izvesnih činovnika, koji su ranije bili na većim položajima, pa su zatim usled promene u administraciji došli na niže položaje. Samo te razlike iznose 57 milijona dinara i to je više od trećine od one sume koju očekuje g. Ministar od povećane zemljarine.

Gospodo, mislim da je krajnje vreme da se u Narodnoj skupštini otvoreno govori o jednom drugom pitanju, o kome g. Ministar nije hteo ništa konkretnog kazati ni u pisanom ekspozeu svome, ni u usmenom ekspozeu, a i sam g. izvestilac je prešao nekako preko toga, kao da ne postoji, a to je pitanje stabilnosti naše valute. Vi znate, gospodo, da mi imamo zlatno važenje koje je po Zakonu o novcu od 11 maja 1931. godine utvrđeno na gram 0.0026 u jednom dinaru. Zaključen je stabilizacioni zajam 1931. godine u iznosu od blizu 2 milijarde dinara i, gospodo, taj stabilizacioni zajam trebao je da posluži da naša valuta ima karakter zlatnog važenja, a to znači da svaki može, gospodo, da podnese papirnu novčanicu Narodnoj banci u izvesnom iznosu i da odmah dobije zlatno.

Gospodo, zaključivanje stabilizacionog zajma kao i sama stabilizacija od 1931. godine predstavlja jednu vrlo krupnu grešku u monetarnoj politici naše zemlje i to će biti jedan klasičan primer u istoriji moneta o tome: kad i kako ne treba vršiti stabilizaciju. Klasičan primer za to, gospodo, što u ono vreme već su se počele ljuljati valute i to mnogo jačih zemalja (Jedan glas: Kad i funta). Ne, ne funta, ona je došla u septembru. Za vreme donošenja zakona o stabilizaciji izbio je kreditna kriza i u Austriji i u Nemačkoj, pa je mesec dana posle naše stabilizacije došlo

(do toga da je Mađarska prišla primeni prinudnih mera i ozavodjenju takozvanog transfera.

I, gospodo, kad dublje zagledate u cifre, koje objavljuje Narodna banka u svojim godišnjim izveštajima o kretanju pojedinih stavaka, o kretanju zlatne, metalne podloge, i deviza, vi ćete videti, kako je i pred stabilizacijom legalnom dinara i pred zaključenjem zajma za stabilizaciju stalno postojao odliv deviza i metalne podloge iz Narodne banke. Taj proces je nastavljen i posle dobivenog zajma, te se, gospodo, dobije utisak, kao da stabilizacioni zajam nije zaključen radi stabilizacije dinara, nego zato, da bi izvesni poverioci strani mogli da izvuku slobodno zlatne dinare u jednom kratkom roku. (Glasovi: Tako je!)

I, gospodo, kad vi proučavate te cifre, o kojima možemo govoriti, ja mislim da će istorija to dokazati, da je stabilizacioni zajam u stvari služio peštanskim i bečkim poveriocima, da spasu svoja potraživanja ovde u Jugoslaviji. (Glasovi: Tačno!). To je možda krupna reč, gospodo, sa moje strane, ali ja, gospodo, primam odgovornost za to, i ja bih želeo, kad bi se to i anketom rasvetlilo i utvrdilo.

I zato je, gospodo, stabilizacija odmah u početku promašila svoj cilj. Onaj režim kontrolisanog dinara sa pravilnikom, koji je vredeo još od vremena g. Kumanudija i Stojadinovića, taj režim bio je, mnogo bolji. Taj je mnogo manje koštao, i taj režim je i za tadašnje ekonomske prilike bio mnogo podesniji, jer se ukratko videlo, da zemlje u Centralnoj Evropi nisu sposobne, da održe zlatno važenje i da ga i ne mogu držati u ovoj današnjoj konjunkturi, i prema tome svako zaključivanje zajmova je ekonomska mera i svako isprisanje, kao da će se moći održati zlatni dinar, jeste iluzija, koja je ubrzo oborena činjenicama u samoj zemlji.

Gospodo, tako to stoji sa stabilizacijom. Vi se sećate, da je Ministar finansija o tome ranije uvek otvoreno govorio, kako je naša politika ostala zdrava, kako on budno pazi, da se ne skrene sa prave linije, i da upotrebljava sve, da se održi stabilna valuta. Pa, gospodo, je li uspeo g. Ministar finansija u održanju te politike, koju je on postavio još prilikom svoga dolaska kao jednu od najvažnijih tačaka u svom programu koji je inače podvukao u ekspozeu za 1932/33. godinu?

Već u avgustu 29.og 1932. god. ako se ne varam — bio je Ministar finansija prinudjen, da javno prizna, da zlatno važenje ne može da se održi u međunarodnom prometu, i prema tome, mora da se zavede prim, to znači jedan izvestan procenat, koji se naplaćuje na zvanične kurseve Narodne banke. Prim u onom vremenu iznosio samo 5%, ali se postepeno povećalo i sada inosi 28½%. Znači, da je g. Ministar finansija u roku od — može se kazati od septembra 1932. god. pa do 2. januara 1933. god., kad je to rešenje o primu od 28.5%, doneto uspeo, — odnosno događaji su ga naterali, da kurs dinara skoči za blizu jednu trećinu, odnosno da iz-

gubi jednu trećinu od svoje vrednosti. (*Ministar finansija:*) Je li to moja krivica?) Ne, nije to vaša krivica, svakako i vi kao Ministar finansija imate izvesne odgovornosti. (*Ministar finansija*) ironično: Jelte? Zbilja?)

Ne kažem ja da ste vi jedino krivi, ali ja hoću da pokažem, da one ciljeve valutne politike, koje je Ministar finansija postavio, nije uspeo da ostvari i, da je valutna politika, kakva je bila proglašena zakonom o stabilizaciji, koja je bila, kako da kažem, najmiliji predmet g. Ministru finansija, krahirala, (*Ministar finansija Dr. Milorad Djordjević:* Ostaje, nije krahirala politika, nego su događaji doneli nešto sasvim novo, i neočekivano, čime Ministar ne može da gospodari. A kakva bi druga politika bila? Ako ste za inflaciju kažete otvoreno, nemojte da vrdate, kao kiša oko Krugujevca! Recite to! To je bar pošteno i iskreno! Ja bih učinio to, da sam na Vašem mestu.) Ne, Gospodine Ministre, nisam se izrazio za inflaciju! Ja sam se u zakonskom predlogu o vanrednim finansiskim merama rekao da mi podnosimo ovaj predlog radi spasavanja državnog novca.

Ali, ja smatram da Narodna skupština, treba u ovom trenutku, otvoreno da se sa ovim pozabavi. Gospodo, ako hoćete da postavim to pitanje, ja ću vam otvoreno postaviti. Ja pitam Narodnu skupštinu pa i Ministra finansija (*Ministar finansija:*) Kažite šta vi mislite. Vi govorite Narodnoj skupštini, a ne nama!

Ja ću postaviti pitanje ako hoćete, i sam sebi pitanje, da li je bilo pametno da učinimo tolike žrtve, za jednu ovakvu valutnu politiku, pa da ipak krahira. Da li je bilo, gospodo, potrebno i pametno da zaključimo zajam od 2 milijarde dinara? (*Ministar finansija:* Ko je zaključio taj zajam?) i da podnosimo te velike žrtve i, da li nije bilo bolje, oštati pri ranije kontrolisanoj valuti (*Ministar finansija dr. Djordjević:* Nemojte begati od glavnog pitanja: Jeste li za inflaciju?) Ja tvrdim iskreno i sada, ako hoćete, i sumnjam da vi možete da se vratite na zlatno važenje ovako, kako je u zakonu od 1931 god. predviđeno. Vi ne možete da se vratite; (*Ministar finansija dr. M. Đorđević:* To ne može niko kazati! To ćemo videti!) Ako me hvataate za reč, ja sumnjam, i videćemo, da li ćete biti sposobni. Engleska nije mogla da održi funtu, zato što je pre vremena prešla na zlatno važenje, zbog ekonomske svetske situacije, i dolar je u pitanju, i ne zna se kakvu će sudbinu imati? Tako isto ja sumnjam, da li je bilo pametno, da se uvede zlatno važenje u vreme jasne svetske krize ekonomske i tvrdim, da vi zlatno važenje, ovako, kakvo je, nećete moći održati. Šta će biti dalje, ne znam, zavisi od Ministra odnosno od Vlade. Gospodo, to ne znači, ako hoće G. Ministar to otvoreno da prizna, da je ovo inflacija. Ali ako već treba odmeravati, ne znam, G. Ministre, da li ne bi bilo pametnije, da ste pustili jednu milijardu dinara i oborili kursnu vrednost dinara ili, kao što se bez puštanja milijarde, oborili je? Ja ne znam, koji je metod bolji? To će Istorijski dokazati. (*Ministar finansija dr. M. Đorđević:* To

Vi možete raditi kad budete na mom mestu!) Ja, dakle, samo postavljam pitanje. (*Ministar finansija dr. Milorad Đorđević:* Treba biti muškarac, pa reći otvoreno svoje mišljenje! Vi bežite oko glavnog pitanja već toliko puta! Nije prviput da o tome vodimo razgovor!)

Gospodo poslanici, na kraju da se osvrnem na jednu karakteristiku ovoga Finansijskog zakona.

U njemu se predviđaju novi prihodi od povećane zemljarine. Stopa osnovnog poreza ne utvrđuje zemljarinu na 10%, što u stvari predstavlja povećanje od 20% prema prošloj godini. Da li je to povećanje u sadanjem vremenu pri ovakvim prilikama opravdano sa gledišta načela nacionalne solidarnosti? Ja mislim da ni jedan od nas neće i ne može biti protiv toga da daju žrtve za spasavanje naših finansija i za spasavanje naše privrede, ali smatram da u ovom vremenu, traženje žrtava samo od jednog privrednog reda nije opravdano (Odobranje). I smatram da ovakvo rešenje na parče, nije ni pametno i zato ja i moji drugovi bili smo slobodni da tražimo da se ovo pitanje ili eliminiše iz ovog Finansijskog zakona ili da se reši onako kako je bilo u prošloj godini. To znači da ostane isti član koji je postojao u zakonu o izmenama i dopunama zakona o neposrednoj porezi od 25 marta 1932. godine, t. j. da ukupno zaduženje zemljarinom bude za 20% manje prema 1931, odnosno da bude isto zaduženje poreze u 1933 kao i 1932 god., i ako je naše ubedenje da su se prilike pogoršale. Međutim, gospodo, na to se nije pristalo. Mi smo zbog toga morali odvojiti mišljenje. Ja mislim da je to odvajanje, gospodo, potpuno opravdano. Gospodo, mi ne možemo pustiti da se u ovom sadanjem vremenu opterećuje samo jedan privredni red. I, gospodo, ako je i situacija spolja možda labava, i ako je i unutrašnja možda teška, onda teškoće i tegobe treba da snose svi redovi bez razlike. To je princip nacionalne solidarnosti. (Odobranje i pljesak). I vi nemate pravo da tražite jedino od seljaka žrtve. (Odobranje) Ja sam uveren, gospodo, da će zemljoradnik i seljak kao što je davao živote za ovu državu, takođe dati i pare, ali ako on oseti da se jedino bacaju tereti na njega, on će osećati jednu veliku nepravdu i s pravom će se buniti i ljutiti. (Odobranje). I zato, gospodo, smatram da je to politička greška što je ova odredba ušla ovakva kakva je i smatram da nije trebala da uđe, jer je ona, neopravdana i sa objektivnih razloga. Koliko je, gospodo, iluzorna, koliko je nepravdna ta odredba, pokazaću vam jednim primerom. Uzmite, gospodo, ma koji hektar, recimo I klase, negde, recimo u Ninčičevu, čiji je čist katastarski prihod procenjen na 1488 dinara. Čist prihod I. klase oranice, u Vojvodini ceni se 1488—1736 din. po hektaru.

Međutim, gospodo, kad hoćete da izdate zemlju pod zakup, a to predstavlja čist prihod iz koga treba da se plati poreza i ostale državne i samoupravne dažbine, vi ne možete dobiti za jutro više od 200 do 300 dinara, odnosno po hektaru 300 do 400 dinara.

To znači da sav taj prihod može jedva da pokrije državnu porezu, banovinski prirez i opštinski porez. I potpuno je pogrešno i iluzorno na osnovu ovako prećenjenog prihoda iz god. 1926 po katastarskim klasama utvrđivati stopu osnovnoga poreza. u god. 1933. Čisti prihodi iz godine 1926 i 1927 bili su računati prema cenama tadašnjim a kakve su onda cene bile? Ja sam bio predsednik odbora za proučavanje zakona o neposrednim porezima, i mogu vam reći potpuno kompetentno, a isto tako i ostali drugovi koji su bili članovi toga odbora mogu potvrditi ovu činjenicu. Cenu za proizvode zemljoradničke iz god. 1926/27 vi danas ne možete postići u 1933 god. i ako hoćemo normalno opterećenje, treba da dovedemo čist prihod na meru odgovarajuću prihodima sadašnjice. Zato se nikako ne bi se smelo usled netačne procene preopterećivati zemljoradnika. Zbog toga ja smatram da je ova odredba fin. zakona potpuno neopravdana, da je g. Ministar finansija to pitanje trebao posebnim zakonom da rešava, kao što je to učinjeno prošle godine izmenom i dopunom zakona o neposrednim porezima.

Nemojte se, gospodo, varati i misliti: mi ćemo izglasati pa će posle doći nov zakon o porezima. Ja znam da ovo što bude izglasano u Finansijskom zakonu, to je zakon, a kakav će biti idući poreski zakon, to ne znam, i to je nesigurna stvar. Vi znate da se obično dešava da jedna Vlada donosi budžet a druga ga izvršuje. (Glasovi: Tako je. Smeh). Prema tome angažman jedne vlade ne znači i angažman druge vlade, ali izglasana stopa u finansijskom zakonu vredi, i ona će ostati. Ja zbog toga molim vas, gospodo poslanici, bar one koji smatrate za umesno da ova odredba treba da se menja, da prilikom specijalnoga pretresa kod § 16 tu odredbu odbacimo i vratimo se na staro opterećenje.

Gospodo poslanici, ja ne želim dalje da dužim, jer smatram da je budžet potreban državi i smatram da budžet zemlja treba da dobije. Ja ću glasati u načelu za budžet, ali ne mogu i zadržavam, gospodo, sebi puno pravo da u pojedinostima i u celini glasam po svome uverenju, jer smatram da bi pogrešili politički kada bismo primili ovakav budžet, kao što je ovde predložen, koji nije dovoljno vodio računa o smanjenoj moći našega naroda; koji nije prema tome rešio problem rasterećivanja, o kome smo mi govorili u Adresi, i o kome je govoreno više puta, a ništa nije učinjeno. Ja vas molim, gospodo, da ovako razumete stav i moj i mojih drugova koji smo se odvojili od izveštaja veći ne. (Odobranje i pljeskanje).

Potpredsednik Karlo Kovačević: Ima reč narodni poslanik g. dr. Kešeljević.

Dr. Nikola Kešeljević: Gospodo, Vi ste ovde čuli dvoboj između sadanjeg Ministra finansija i stručnjaka pretendenta za budućeg Ministra finansija. Oni su vam u detaljima objasnili sve defekte i nedostatke budžeta, ali pored nedostataka čisto finansijske i struč-

ne prirode nisu dovoljno podvukli one političke i socijalne uzroke, koji su krivi da je budžet ovakav kakav je nama podnet — to ja ovde kao nestručnjak mogu tvrditi, a u što ste i vi svakako uvereni — da taj budžet i ovako smanjen neće biti izvršen, neće biti naplaćen u tolikoj meri kako je to predviđeno iz prostog razloga što nema odakle da se naplati.

Gospodo, Vi znate da je ovogodišnji budžet u velikom svom procentu naplaćen egzekutivnim putem, i to na jedan takav način kako se dosad nikad egzekucije kod nas vršile nisu. U isto vreme Vi znate da je moć onoga, od koga se te sume egzekutivno naplaćuju, toliko oslabila, da se u pojedinim krajevima čak i so smatra kao raskoš. Ako pročitate izveštaj Monopolske uprave videćete, da se i taj produkt koji je najelementarniji za egzistenciju čoveka, troši u ogromnom procentu manje nego ranijih godina.

Gospodo, kako je budžetska diskusija prilika da se govori o opštoj političkoj situaciji, a naročito o politici Vlade, ja se koristim time, pošto u nekoliko prilika, kad su bili na dnevnom redu politički zakoni, kada sam hteo da govorim o opštoj politici Vlade, g. Predsednik me je upozorio, da ću zato imati prilike u budžetskoj diskusiji. Vi znate, gospodo, da je prošle godine Vlada, prethodnica sadanje Vlade, sa svim njenim varijacijama, bila primila političku situaciju, i ako dosta tešku, ali ipak podnošljivu, mogla je vlada u svakom slučaju da ide napred, a ne iz dana u dan da ide sve niže i niže i da situacija postaje sve gora i gora. Jedan od glavnih političkih zadataka, koji je Vlada imala pred sobom, bio je, organizacija našeg novog političkog života, pošto de jure druge političke stranke sem JRSD ne postoje. Međutim de facto je situacija potpuno obrnuta. Pravno ne postoje druge partije, a postoji JRSD, a stvarnost je takva, da JRSD ne postoji a postoje druge partije. (Jedan uzvik: A naše organizacije?) Ja ti pope čestitam onu tvoju. Kažite mi, gospodo, koji je od gospode ministara formirao stranku. (Min. Šuma i Rudnika Matica: Ja!) Znamo mi izborne rezultate. Baš se je javio onaj, koji je dobio na izborima svega 200—300 glasova. (Čorbić: Koliko sam ja dobio?)

Gospodo, ovde je vrlo dobro postavio pitanje naš prijatelj Ante Kovač, šta je posle 6. januara trebao Švrljuga, Frangeš i celo društvo, jesu li oni bili borci i pobornici za jugoslovensku ideologiju nekada ranije, pa na osnovu toga iz kredita ranijih vremena dobili patent da tu jugoslovensku politiku sprovode dalje. To pitanje Ante Kovača je potpuno opravdano. S druge strane je pitanje: šta je služilo kao uverenje ovima, koji su ovde kao vode JRSD, i zašto do danas nisu ništa uradili za — stranku? Imate jasne i pozitivne dokaze da rade protivu nje. Ima jedan fakt da se od početka izbegava suština te stvari, izbegava se jugoslovenstvo, izbegava se taj pojam jedinstva, taj pojam opšti za sva plemena. U samom nazivu stranke, ostalo je ono na

čemu su nastojali ti ljudi, koji imaju zadnje ciljeve da pri sprovođenju jugoslovenske ideje Jugoslavija ne bude jedinstvena država. Da bi pokazao jednim faktom da je to tako, (Čuje se: Od kuda znaš?) Videćeš. U Nišu je bio zbor g. Nikole Uzunovića, na koji je došao Predsednik vlade G. Dr. Marinković i izjavio da će na idućim izborima postaviti pitanje federacije. (Prigovori-*Živojinović*: Nije izjavio). To je štampano i cenzura nije prebrisala.

Gospodo, do toga momenta to pitanje niko nije postavio, ali ga je tada postavio Predsednik vlade. Odmah posle toga momenta imali ste izjave svih onih, koji su bili na staro-partiskom terenu po zborovima i konferencijama; svi znate da su pretstavnici starih stranaka putovali po celoj zemlji da su se dogovarali, da su se organizovali i da su nam dali do sada pet punktacija. Kraljevska vlada na sve to čuti i do danas ni u kojoj formi, kako bi jedna Kraljevska vlada trebalo da izjavi sa ovoga mesta, nije reagirala na te punktacije. Prva reakcija bila je da su Maček i Korošec internirani. Ako se smatralo da su g. g. Maček i Korošec postupili protiv postojećih zakona, onda zašto da se interniraju, zašto da budu mesecima u internaciji, i tek prekjuče da bude Maček stavljen pod istragu a g. Korošec po staroj navici — koji je svemu otac — ne odgovara i sad se ne može da uhvati, kako se kaže, ni za rep ni za glavu. I ne mogu mi ništa. Kako su radili tako su i prošli.

Gospodo, dokle god vi budete nove stvari i nove ideje provodili sa onim ljudima, koji su inficirani starim metodama i starim navikama, nikad te nove ideje nećete provesti, jer su ta gospoda za te nove ideje uopšte nedostupni. (Prigovori i čuje se: Ta ideja starija je od tebe!) Ali ti si od te ideje imuniziran, i ne možeš ju njemu da udeš.

Kako je išla Vlada negativnim putem u tome čisto stranačko-političkom radu i u postizavanju te velike i jedino moguće ideje jugoslovenstva i jedinstva ove Države, tako je i Kraljevska vlada pošla u pogledu zakonodavstva. Govoreći odavde sa ovoga mesta prozuko o demokratiji, vi znate da je vlada predlagala i da su ovde donešeni zakoni koji su oličenje reakcije i ličnoga režima. Svaki od tih zakona, za onoga koji ih ume politički da čita, napisan je tako, da on može po služiti uvek da se lično vlada i da koristi samo onim ljudima, koji pripadaju Vladi i koji ne misle ni na šta drugo nego samo na to da ti zakoni njima koriste.

Kao početak ovakvog zakonodavstva, koje je sprovodila Kraljevska vlada, uzimimo samo zakon o zemljičarima. Donešen je Zakon o zaštiti zemljičarstva pa mu je dodat još i naslov: o regulisanju kreditnih odnosa. Vi znate, gospodo, međutim kakvi su rezultati od toga zakona i kako je zemljičar kod nas zaštićen, kao i to kako su ti odnosi kod nas regulisani. Taj je Zakon napisan, jer je njima trebalo blefirati mase, koje je trebalo ostaviti u nadi da će Zakon

biti i ostvaren. Međutim on je otišao u koš i nije donesen, i ja sam uveren da neće ni biti donesen. Gospodo, posle toga kad je donesen zakon o zaštiti zemljičarstva, donesen je i sadašnji budžet i vi imate u tome budžetu odredbu, po kojoj se zemljičina naplaćuje za 20% više. Vidite, i to je po vladinu mišljenju zaštita zemljičarstva. Gospodo, šta ima tu dalje da se govori o nekakvom dobrom radu, kad se zemljičina povećava za 20%. Posle krize, koja je u Vladi trajala potajno od prilike desetak dana, dok se ona nije rešila i samlela u Predsedništvu vlade, g. Ministar finansija izjavljuje, i da može biti neće biti dosta ni to, i da će od prilike jesenas morati ponovo pozvati u pomoć, da se raspisuju novi nameti i tereti kako bi se samo postiglo ostvarenje ovoga i ovakvoga budžeta. U najkritičnije vreme u svetskoj situaciji kako u političkoj i ekonomskoj, tako i socijalnoj i psihološkoj mi dočekujemo fakt da se ovde u Narodnoj skupštini forsira rad u donošenju budžeta tako da će budžet od 10,5 milijardi u Narodnoj skupštini biti prokritikovano za nekoliko dana. Nije potrebno ništa drugo već samo to da karakteriše rad ili nerad i nesposobnost ove Kraljevske vlade. Skandal je u političkom životu svake države, kada se budžet ovako i na ovaj način sprovodi kroz zakonodavno telo, kao što se to ovde radi. Može tvrditi šta ko hoće, ali to se u celom svetu smatra kao skandal, i to jeste skandal. Kad se u jednome budžetu sprovode još i razne druge stvari, koje su inače pokrivene i kada se pored budžeta od 10,438.000.000 dinara u finansijskom zakonu, koji se pojavljuje kao torba u kojoj se vide i druge stvari, za koje se zna koliko još miliona ima u toj torbi. Gospodo, imamo ovde poznatih pravnika i pravničkih mislilaca koji nalaze da se tako ne može raditi i koji ne mogu da se saglase sa takvim radom, da se takve stvari na ovaj način sprovode. Za Beogradsku opštinu, koja je poznata zbog velikih zasluga i afera, koje kod nje postoje, mi za koje Vlada zna, koje su kod islednika, a to su najskandaloznije afere koje se mogu zamisliti, na kraju sprovodi se amandman, po kome se odobrava opštini, da može da naplaćuje ljudima sve ono što se ne nađe u njenim knjigama, dakle i kad su knjige rdavo vođene, kad su knjigovođe koji su te knjige vodili u kapsi, kad su te knjige falsifikovane, jer se njime dozvoljava, da opština može da naplaćuje sve sume, koje se ne nađu po njenim knjigama. Ako vi nemate priznanice da ste te sume platili, vi te sume morate ponovo i platiti.

Ja ovo naročito govorim zato što je ovde g. Ćirić vrlo dobro kazao: poslanici iz Beograda nisu mogli nadglasati poslanike iz drugih krajeva, a poslanici iz Vojvodine nisu mogli nadglasati poslanike iz drugih pokrajina i t. d. i na taj način provlači se obično u finansijskom zakonu masa stvari, koje kad bi se dobro ino njima razmislilo ni jedna ne bi prošla. Gospodo, mi nemamo još jednog faktora, koji bi mogao u javnom mišljenju da izazove interesovanje o svima ovakvim

stvarima, pa da se preko javnoga mnjenja može uticati na Vladu, kao što je to u celome svetu, nemamo slobodnu štampu. Nismo davno, baš prekjuche, doživeli to, da je na intervenciju jednoga običnog privatnog lica, cenzura zabranila knjigu, koju je jedan gospodin naštašao, da je to privatno lice napravilo izvesne malverzacije, i ta knjiga je zabranjena, jer se kaže da to smeta državnim interesima. Gospodo, ako je ovo što je štampano istina, onda je gospodin iks ipsilon imao da ide u aps, ili onoga ko je knjigu napisao da tuži sudu, pa neka sud kaže gde je pravo, a ne da se zakloni za cenzuru i da se takve stvari ne smeju štampati. Gospodo, u svakoj zemlji, gde štampa nije mogla oni toliko da kaže, nije bilo ni progressa, niti pak pravog političkog života. Gospodo, ovde pored zakona o zaštiti zemljoradnika, donesen je i jedan drugi zakon, iz kojih mislim, da će isto tako proći kao i Zakon o zaštiti zemljoradnika i ako je bio podnešen Narodnoj skupštini. To je zakon o likvidaciji agrarne reforme. Tako isto, kao što su se u budžetu iza zakona o zemljariji krila jedna politička pozadina i čisto politička borba, tako se i u zakonu o likvidaciji agrarne reforme, krila jedna pozadina korumpcionistička i politička. Članovi Vlade kod donošenja toga zakona uzajamno su se obračunavali jedni s drugima. Mi ovde, i privatni ljudi i ceo Beograd znaju da je u Beograd doputovao g. Šlezinger, da je doneo pare, da ih nosi po Beogradu i da ih daje, da taj zakonski projekat ne prođe. Da ne bih govorio naprasno, ja ću vam kazati da je u Odboru g. Miloje Sokić otvoreno izjavio da osu kod njega dolazili delegati u redakciju da primi pare i zato da piše protiv toga zakona, i da je to odbio. Gospodo, za te stvari se zna, a zna se i to da se ovaj gospodin šeta po Beogradu. Tu su u pitanju teški milioni, a iza toga pitanja krije se jedna vrlo prljava stvar i prljava afera. Međutim, to se svelo ovde na sasvim običnu borbu drugoga pravca i karaktera. Beograđani se interesuju o tome više nego Narodna skupština i to znaju pozitivno. Jer ovo što je tvrdio g. Sokić, tvrdio je još jedan poslanik i ako mi dozvoli, ja ću u specijalnoj debati govoriti o tome, da se nudilo od 300 do 400 hiljada dinara pojedincima, koji će glasati protiv toga zakona, da on ne bude donešen.

Gospodo, o drugom pitanju našeg političkog života vi znate i to da je prvi pokušaj učinjen na tome da se zatvore škole. Ja sam uveren da Ministar prosvete nije to radio po ličnoj inicijativi niti će ikada uraditi, jer znam da je Ministar prosvete i profesor i predstavnik jedne humanitarne nauke, ali je pritisnut od drugih ljudi i ne uvida da se u zemlji gde ima 76,0 nepismenih ne smeju zatvarati škole, pored sve ovakve naše ekonomske i političke situacije.

Gospodo, u našoj se državi našlo za shodno da prvo štedimo na školama. A to je jedan prosvetni kulturni skandal prvoga reda. To je skandal pred licem celokupnog kulturnog sveta. Ne bojte se gospodo, vi

od velikog broja škola, nego se bojte od veličine činovničke vojske, koja svakim danom raste, bojte se velikog broja činovnika i penzionera, a nemate šta da se bojite od velikog broja škola, koje postoje i koje imaju svoj raison d'être, jer će ovo biti prava kulturna bruka ako škole budu zatvarane. (Jedan glas: A kako stojimo sa crnogorskim penzijama?) Ja ću vam i o tim crnogorskim penzijama reći sada sve šta treba i time ću vam začepiti usta tako da tu stvar nećete više ni spominjati, jer ću vam podneti statističke podatke o iz kojih ćete videti da tamo ima najmanje penzionera, pa ćete jedanput da začutite i da o tom pitanju više ne govorite. Kao što rekoh, gospodo, ja ću vam navesti cifre i statističke podatke o tim penzijama. Gospodo, Kraljevska vlada koja je ovako pažljiva i preduseljiva, nigde se nije pokazala toliko pažljiva i preduseljiva, iako je g. Mačeka već stavila pod sud, g. Korošeca internirala, a one što su nosile one papiriće pohapsila i predala sudu. Ali, gospodo, ima jedna stvar, koje nigde nema u svetlu a to je da se u pravoslavnu ni u druge crkve ne sme ni da dira pa ma šta radile. Ja sam ovde pokrenuo jedno pitanje, revoltiran postupkom onih ljudi koji svoj zanat, svoju profesiju i svoju religiju, ako su zbilja religiozni ljudi, ne bi nikada smeli da upotrebljavaju u političke svrhe. Jer, svaki sveštenik koji religiju iskorišćava u političke svrhe, on u stvari nije religiozan. Vi znate svi u Srbiji.

On treba da ostane kod svoje vere i kod svoje crkve. Nikakav posao verski ni crkveni, ne sme se mešati sa politikom. Vlada je ovoj gospodi dala za pravo u jednom komuniqueju, u kom je kazala da pokrenuto pitanje meritorno odbija. Ja ostavljam Vladi, da nam objasni šta joj to na našem jeziku znači "meritorno". Ja kažem da krupno pitanje crkve nije danas tako malo. Skandal sa jedne i s druge strane, tako je krupan da se tamo danas vodi otvorena agitacija protivu zemlje, i dešavaju takve stvari koje revoltiraju svakoga. Gospodo, šabački episkop je ostavljen pod istragu zato što je popovska mesta prodavao. O tom se vodi sudska istraga i saslušano je preko 150 lica. Pitajte o tome jednog našeg drugog poslanika zemljoradnika, koji je u jednom svešteniku dao 3.000 dinara, da mu se povoljno svrši stvar. On je ovakve stvari radio i u Moskvi, kad je tamo trgovao hlebom i žitom. Da vam kažem, gospodo, i to, da se ovakve stvari ne dešavaju od juče, da one vode traga odavno. Kod mene naprimer, u varoši Nikšiću desila se ovakva stvar. Kad je trebalo tamo da se izbere predsednik Crvenog krsta, onda za to mesto nije izabran neki građanin pravoslavne vere, niti episkop koji je bio kandidat nego je izabran jedan musliman, i ako nikad do sada na čelu Crvenog krsta nije bilo izabrano lice muslimanske vere, i ako u samome Nikšiću ima najviše do 20 lica muslimanske vere, dok je sve ostalo građanstvo pravoslavno. A to je sve učinjeno da se manifestuje neraspoloženje protivu pravoslavnog episkopa.

Gospodo, da ne ostanem dužan ni drugoj strani, ja sam ovde naveo samo ono što je navedeno u jednoj interpelaciji, ja ću da navedem tačne podatke pod brojevima kako je g. episkop iz Dubrovnika postavio nekih 36 lica jezuitskog reda u našoj državi za verske učitelje iako ni jedno od tih lica nije na svojoj dužnosti, nego je postavljeno samo zato da bi vršilo propagandu.

Svi u spisku navedeni katolički sveštenici su isusovci i žive van dubrovačke biskupije, tako da se neki nalaze u Travniku, Zagrebu, Ljubljani, u Belgiji i čak u Aragoni u Španiji.

Gospodo, to nije prvi put da dubrovački biskup čini takve stvari još do parlamenta za vreme vlade Petra Živkovića postoje u vrhovnom Inspektoratu spiskovi od 20 ovako lažno postavljenih jezuita.

Taj isti biskup tužio je na talijanskom jeziku našu državu Papi u Rimu, da mu povрати neka imanja u Dubrovniku. Prepis i prevod te tužbe evo vam na raspoloženje i ko želi može je pročitati (Graja i dobacivanja) A vas to svrbi. Ovo su dokumenta. Evo falsifikat g. episkopa (Graja). Evo, gospodo, taj akt ovde odnosi se na crkve i manastire koji su razrušeni za vreme dubrovačkog zemljotresa.

To je politika Vlade da dozvoli ovakve stvari. (Žagor). Da bi vam pokazao kakvog to ima značaja potsetiću vas na sledeće. Vi znate svi kako se proveo čestiti i znameniti čovek Don Frane Ivanišević. Gospodo, taj gospodin, koji je jedan obrazac čestitosti i poštenja i iskreni Jugoslaven, odleteo je sa svoga mesta za to što nij hteo da postupi onako kako mu g. Carić i drugovi nalažu.

Ja ću vam pokazati ono što kaže knez katoličke crkve čestiti Učelini-Tica, kome treba skinuti kapu iz poštovanja, jer svakome onome, koji zaslužuje poštovanje, ja ću to poštovanje odati. Ja ću vam tu pokazati što je taj čestiti i znameniti otac katoličke crkve, g. Učelini-Tica, biskup kotorski, kazao kada su kod njega došli sokoli posle episkopske poslanice. On je te sokole predusreo kao roditelj decu svoju — star je čovek, ima mu 80 godina — i kazao im je:

„Dao Bog, da sokoli i s njima svi nesokoli čvrsto prihvate za jedan štap! Mi, braćo, imamo velikog Kralja, koji je u ratu učinio velika dela, a u miru još veća. Naš veliki Kralj brine veliku brigu da svim bude dobro i svi mu za to moramo biti iskreno odani — moramo biti odani našem velikom Kralju i slediti Ga u svemu.

Jedino što nas može potpuno i konačno najtešnje vezati jest sloga jednokrvne braće Srba, Hrvata i Slovenaca. Od najmlađih svojih dana gojio sam ovu misao, a u teškim vremenima, pod Austrijom, posvetio sam moju „Divnu glumu“ baš „slozi i ljubavi Srba i Hrvata. Ta me misao uvek pratila i s njom sam se zanosio, pa kako ne bih i sada, kada nas vodi naš veliki, narodni Kralj!

Širite, braćo, ljubav i hvala vam što ste došli!“

Ovako govori pravi sveštenik, a ne seje mržnju u zemlji, u svoj narod u ime Hrista. (Rista Dokić: Ja se čudim da on nije kažnjen!) Gospodo, kada u ovakvim spoljnim prilikama naše zemlje i čitavoga sveta, nalazimo naše rodene ljude i sinove, koji pod tudinskim uticajem ovako postupaju, mora se govoriti vrlo ozbiljno i opomenuti, da je vreme da se preduzmu mere protivu njih, u ovako teškim vremenima, kada ceo svet danas govori pa i mala deca o ratu, kada odgovorni državnici Engleske i Francuske otvoreno priznaju, da je Evropa u bezizlaznom položaju i da nikad nismo bili bliže ratu. Gospodo, sejati mržnju u našoj zemlji u ovo vreme, sejati razdor, ja mislim ako to nije pristo izdaja, ja onda ne znam šta je izdaja.

Gospodo, u čitavoj našoj politici ja moram odati priznanje onome što valja i kazati, da smo mi imali jedan nesumnjivi uspeh. To je uspeh u našoj spoljnoj politici. Nesumnjivo stvaran uspeh je formiranje Male Antante, kao jedne zajedničke sile u političkim i ekonomskim pitanjima. Ja smatram, da će Mala Antanta poći pravim putem, ako ona u svoje redove bude uvela našu braću Bugare, koji su isto tako Jugoslaveni, kao i mi, kao i ako budemo imali u njoj i našu braću Poljake. Tada, gospodo, mi ćemo imati pun uspeh u našoj spoljnoj politici i mislim da svaka vlada, koja dođe mora u ovim teškim prilikama raditi u tome pravcu.

Gospodo, uporedo sa ovakvim moralnim rasulom, koje seju oni koji bi trebali da seju ljubav, u našoj zemlji počinje ponovo da cveta korupcija. Danas o tome govori svako otvoreno. Ja sam ovde u Skupštini naveo slučaj koji je dokazan, da su došli ljudi koji otvoreno i javno bez stida probaju da korumpiraju redakcije novina da pišu protiv zakona o agraru i tvrde da će da potkupe i Skupštinu i Senat. Ta korupcija ide dalje iz dana u dan i svakog dana čitate kako je ovaj računovodja ukráo milion dinara, onaj 700 hiljada dinara i to se ponavlja svaki dan. Te su pojave uvek paralelne sa pojavom slabih vlada, koje ne znaju da vode zemlju kako treba.

Gospodo, kad bude specijalna debata, ja ću kod pojedinih ministarstava pokazati šta je bilo sa ovim što je g. Trifunović spomenuo u pogledu afera penzijskih. I sada da skinemo sa dnevnoga reda tu priču i da vam kažem da Crna Gora ukupno ima 4.500 penzionera. Ovo su svi penzioneri sa cele teritorije Crne Gore. A samo Ljubljana grad, ne Dravska banovina, nego grad Ljubljana, ima preko 6.500 penzionera, a čitava bivša Crna Gora ima 4.000. Gospodo, osim toga čitava bivša Crna Gora posle svih ratova ima 3.700 invalida. Jedanput treba da prestanete sa tom lažju, jer su ovo zvanični podatci i treba da prestanete sa tim svojim pričanjima. Ova vaša priča o crnogorskim penzionerima postaje jedna sramota i ne znate da tamo stvarate nezadovoljstvo (Dr. Nikić dobacuje). Ti čuti, ti si se na vreme obezbedio, tebi je na vreme sikira pala u med

i tebi penzija ne treba. Ovde je naveo čestiti Vasilj Grdić jednu sramotu ove države. Godine 1875 kad je pukla nevesinjska puška, onda su iz Crne Gore i Hercegovine ustaši koji su digli taj ustanak bili zavedeni u spiskove, koji su držani u tajnosti iz straha da ne padnu u ruke Austrijancima, jer su Austrijanci vešali svakoga koga bi uhvatili. Tada su zavedeni samo glavari, a međutim tih porodica iz samo krivošijskog ustanka ima na 500. Oni su odvedeni u Nikšić i dobijali su cvancig na dan i oku hleba. Ti su spiskovi posle u Nikšiću spaljeni 1916 da ne bi pali u ruke Austrijancima i danas se ti ljudi nazivaju falsifikatorima. Međutim, to su starci od 75—80 godina i ja znam neke koji imaju preko 70 godina i ja sam podneo interpelaciju Ministru finansija, u kojoj sam podneo i fotografiju dvojice tih staraca ustaša koji su dobili pravo da prose.

To im je nagrada otadžbine. Još im se potsmevate. Iz njihovog pisma koje su mi uputili — i navodim Kočićeve reči „Onaj koji žarko ljubi svoju otadžbinu crkava kao pas“ te stoga vas, gospodo, ja molim da kad govorite o tim stvarima, govorite onako kako one zaslužuju.

Pored ovih iznetih stvari vi, gospodo, znate i to, da postoji danas stvarno gaženje ustava, jer se od strane Ministara ne odgovara ni na jednu našu interpelaciju, tako da Vlada prosto izigrava poslaničko pravno podnošenje interpelacija, i mi koji interpelacije podnosimo, podnosimo ih džabe, pa je u poslednje vreme došlo i do toga, da se one ne štampaju u dnevnim listovima. Tri najglavnija poslanička prava: pravo interpelacija, pravo votiranja budžeta i pravo poslaničkog imuniteta, više ne postoje. Vlada želi i traži od skupštine da reši budžet za nekoliko dana, a imunitet poslanički danas je takav da poslanike činovnici izbacuju iz kancelarija, a na interpelacije kao što rekoh ne odgovara se. Kod takvih pojava mora se čovek zabrinuti, jer usled svega ovakog naopakog rada raspoloženje kod naroda ide sa svim jednim drugim pravcem, a ne onim kojim treba da ide. Oni koji su trebali to raspoloženje mase da regulišu, to nisu učinili na vreme, i danas nisu u stanju da ga regulišu. To vi svi mislim vrlo dobro znate. Danas vidimo na Univerzitetu i na beogradskim ulicama demonstracije, prilikom kojih je juče beogradska policija prvi put „humano“ sa gumenim palicama nastupala protiv studenata. Najčešći dodir sa studentima ima Upravnik grada Beograda. Doteralo se, gospodo, dotle da se kod nas ni jedan fakultet ne može otvoriti a da se posle nekoliko dana isti ne zatvori, jer se prave gluposti koje izazivaju te demonstracije. Tako, prilikom donošenja prošloga budžeta uvedene su i takse koje studenti treba da plaćaju. Te takse svaki student ima da plati prilikom upisa, pa ma imao i siromašno uverenje, mora platiti 300 dinara, dok drugi plaćaju više, kao i takse za polaganje naknadnih ispita. To znači, da deca siromašnih roditelja ne mogu da dođu na Univerzitet, pošto ne mogu te takse da plaćaju, i zbog toga onda

oni lupaju i lome, kao što se to pre nekoliko dana desilo, prave demonstracije pred Univerzitetom, i barikadiraju se, kao što su to juče pred Univerzitetom činili. To se sve traži od siromašnih studenata i donosi se da zemljoradnik mora da plaća zemljarinu, dok sa druge strane proizvođači špiritusa zgrću i trpaju oko 30 miliona u džepove, jer je dozvoljeno da se benzin meša sa špiritusom. To vi svi, gospodo, znate i sva gospoda koja se bave hemijom ili koji imaju automobil znaju, da mešanje špiritusa sa benzinom nema nikakvu drugu svrhu do to, da oni koji imaju fabrike špiritusa zarade nekoliko desetina miliona dinara. Gospodo, o tome se ništa ne govori, i to se ne sprečava, i ja čikam ma koga ovde da kaže, da ovo nije istina što govorim (*Ministar finansija Milorad Đorđević*: Nije tačno!) Istina je G. Ministre, jer Vi vrlo dobro znate, koliko ste kuburili prilikom utvrđenja cena sa njima. Oni su kartelisani isto kao i šećerne fabrike, a nove fabrike špiritusa ne mogu se otvarati.

Gospodin Ministar finansija zna, da su ti ljudi tražili pravo, da uvoze melasu u našu zemlju, da iz nje proizvode špiritus. I ako je taj zakon tobože donet, ne zbog benzina, nego da se može 2000 vagona kukuruza pretvoriti u špiritus, a sada oni hoće da uvoze melasu, jer na tome više zarade.

Gospodo, pored svih ovih i ovakvih stvari ja znam samo toliko, da se kod nas tvrdi i piše, da je naša valuta stabilizovana i da imamo zlatnu podlogu. Međutim ja znam da je naš dinar i pored stabilizacije poleteo za 30%. I da ga u inostranstvu ne možete izvoziti. Istina mi smo na to bili prinuđeni od moćnijih, ali je interesantno, da smo mi pošli tim putem onda, kad su drugi veći i organizovaniji s toga puta počeli da silaze.

Gospodo, Vi znate kako se priča o politici Narodne banke, kako je govoreno o korišćenju § 5 Zakona o zaštiti zemljoradnika, da je u vezi s time jedan bankar koji se koristio tim § 5, prvo dobio 3 miliona dinara od Narodne banke da isplati nekoga, a onda posle dobio pravo da se koristi tim paragrafom 5. Posle se pokazalo da je to bio g. Matejić, član Upravnog odbora Narodne banke. Prema tome izgleda, da Narodnom bankom upravljaju njeni dužnici, a ne oni, koji imaju akcije Narodne banke u rukama.

Gospodo, ja ću sada na kraju preći na onaj deo svoga govora, o kom se i u Finansijskom odboru i u drugim odborima počelo govoriti. Sada kada je korito prevrnut, kada para nema, kada se ništa ne radi, jer nema kredita, svi izjavljuju najiskrenije saučešće Crnoj Gori i onim našim krajevima i kažu: zbilja istina je, da smo je ostavili bez ičega, da tamo ništa nismo uradili, i da bi bilo vreme da se nešto uradi, ali se ne može jer nema para. To saučešće koje se sada iskazuje tome kraju, koristi kao kesa nožu. Kako se s tim kreditima radi, vidi se najbolje po tom, što se u interpelacijama, koje se ovde podnose iznosi, da pojedini fun,

kcioneri u Ministarstvima dobijaju po 4—500.000 dinara godišnje, dok za ceo jedan srez za ishranu, za javne radove i za nezaposlene dobiva 200.000 dinara. Mogli ste malo povisiti taj kredit, ali i kraj toga mislite da je tih 200.000 dinara ostvareno? Nema tih para, čeka se samo da lipše neko od gladi.

Gospodo, Vi imate o tom interpelaciju u Senatu, da se za jednu sednicu dobija honorar od 1000 dinara, za rad od jednog sata. O tom ćete čuti docnije kad se bude kod pojedinih budžeta o tom govorilo. U isto vreme kad zato imate para, za 40.000 stanovnika dajete 200.000 dinara da se time spasu oni koji su gladni, da se od toga izvrše javni radovi, da se zaposle nezaposleni. Onda imate aferu sa penzijama i ti aferashi, ja ću ih posle imenovati, kao i onu aferu sa invalidima, oni žive u slobodi i vraćaju pare za koje je dokazano da su primljene na falsifikovane priznanice.

Samo kod nas može da bude takvih škandala, da oni žive na slobodi, dok oni pravi ustaši od pre 60 i 70 godina, koji su zaslužili da imaju one penzije, dotle se s njima ne postupa tako. Oni prvi vraćaju postepeno, jer su zajedno pravili sa onima iz Ministarstva i ja ću ovde navesti i sudske podatke, iz kojih će se videti ko je uhapšen, ko je na slobodi te se iz slobode brani, ko ima jaka leđa.

Ja posle svih ovakvih stvari, iz čistog ubeđenja da je budžet lepo napisan, ali da ovu sumu nije moguće naplatiti u ovakvim razmerama i s toga što smatram da ova Vlada ovakvom politikom i ne zaslužuje poverenje, glasaću u načelu protiv budžeta.

Potpredsednik Karlo Kovačević: Reč ima narodni poslanik g. Dr. Stjepan Bačić.

Dr. Stjepan Bačić: Gospodo narodni poslanici, nesvesno mi se nameće ovoga momenta jedna paralela između budžetske rasprave od prošle godine i ove. Prošlogodišnja budžetska rasprava vodila se još u ovome domu u znaku nacionalne solidarnosti, u znaku vere u sprovođenje šestojanuarske politike, u znaku velikih planova u tome sprovođenju. Vodila se sa ovih klupa jedna eminentno politička debata koja je celoj zemlji imala dati dokaza o sposobnosti ove Skupštine, o njejoj dobroj volji i rešenosti kao i o veri da se ta politika sprovode.

Gospodo, ove godine opažamo jednu čudnu pojavu, koju je izazvalo najpre zatezanje a zatim naglo forsiranje budžetske rasprave, da je ova debata, kako se vodi o ovome proračunu izlišna i nepotrebna kao i bes ikakvog cilja. Ona je izlišna i nepotrebna i sa gledišta stručnog, jer u tih par sati govora i noću što će se voditi ova debata ne da se ništa promeniti. Ona je izlišna i radi toga jer Vlada i vladini poslanici ne vode nikakvu političku debatu, ne daju Vladi nikakvih političkih sugestija za sprovođenje današnje politike, niti obratno Vlada ima te intencije da izvesne sugestije preuase na Narodnu skupštinu, a s druge strane, niti naši duogig ne vode tih diskusija, gočovo ni oni od popi-

zicije isto kao ni oni od Vladine većine. Skupština kao da je zamorena, kao da se nalazi u jednoj apatiji i nije čudo da izgleda da misli samo sebi, nemamo šta da kažemo, jer niko nikoga ne sluša, kao da svaki govori u vetar i da bi bilo bolje, kao što je bilo u ranijem parlamentu, da govorimo kroz prozor, da narod, javnost očekuje od nas, da hoće da čuje reči hrabrošti, nade i vere. Ne, niti to. Niti od nas očekuje javnost niti mi očekujemo od nje nešto, niti mi od Vlade niti Vlada od nas. Ja imam utisak jedne takve opšte apatije, da je ova cela debata izlišna. Pa zato iako je izlišna ja smatram ipak da je potrebno da svaki od nas pojedinaca zadovolji svojoj savesti, da ne bi kasnije, kad će biti dužan istoriji i kasnijim pokoljenima a možda i u skorom vremenu položiti račun o svome radu, da se ne bi moglo prebaciti pojedincu da nije izvršio dužnost i rekao ono što je smatrao potrebnim da se kaže.

Gospodo, i sam g. Ministar finansija i službeni izvestilac, govornici većine kao i manjine naglasili su jednu činjenicu, a ta činjenica jeste, da je budžet bolestan. Stavljeno je u sasvim opravdanu i dokumentovanu sumnju, da se on neće moći ostvariti, da tim budžetom nije pogodjen pravi put konsolidacije naših privrednih i finansijskih prilika, i da ćemo mi zaplivati, kao i druge zemlje, u jedan ogroman deficit, koji se kreće između milijarde i milijarde po dinara.

Gospodo, g. Ministar finansija i govornici većine tretirali su pitanje budžeta kao eminentno privredno pitanje i ograničili su se na dokumentiranje, da sve poteškoće ovog budžeta proističu samo i eminentno iz privrednih razloga.

Gospodo, ja sam slobodan da izrazim svoju sumnju u to, da to nije posve tačno. Istina je, da jedan državni proračun, da je budžet odraz ekonomskih snaga u narodu, ali te ekonomske snage, gospodo, u danom momentu uvek su ovisile i uvek će ovisiti o političkim prilikama, o psihološkim nastrojenjima i o raznim drugim i kulturnim i drugim uticajima, koji deluju na ekonomski život. Gospodo, ja nisam finansijski stručnjak. Imali smo danas prilike čuti eminentne stručnjake, koji su dovoljno dali kritike glede toga budžeta, neću se osvrnuti na tu privrednu politiku toga budžeta, nego na kritiku onih preduvjeta, da se jedan pravilan budžet donese, a to su političke prilike.

U Gospodo, u pogledu tih političkih uvjeta jednog zdravog ekonomskog života pogrešna je pretpostavka, da naše privredne prilike ovise potpuno i sasvim o privrednoj strukturi celoga sveta i da su one samo odraz i potpuno adekvatan odraz internacionalne privredne strukture i poteškoća, koju imaju naši susedi oko nas.

Ja sam slobodan ukazati na jednu okolnost, da u našoj državi imade ekonomskih snaga, koje bi se mogle probuditi jednom pametnom, planskom, ekonomskom politikom, da imade i drugih političkih snaga, kojim bi se dalo u proračunu učiniti da se taj ravno

teži. Gospodo, kad bi se danas svaki pojedinac od nas bilo Vladine većine ili iz manjine stavio u mogućnost, da sada u ovo kratko vreme donese nov kakav proračun, ja sam uveren da, ne bi mogli boljeg doneti i da nebi bili u stanju ništa da promenimo na njemu. Jer, gospodo, jedan proračun to nije stvar momenta, nego i u pogledu njegovog dela rashoda i u pogledu primitaka treba pripremiti put dugim smišljenim radom i na ekonomskom i na političkom polju.

Gospodo, na privrednom polju izvesna gospoda od Vladine većine, a i drugi naši stručnjaci predlagali su i svojedobno i danas predlažu izvesne reforme u pogledu reorganizacije naše privrede, poljoprivrede, uvoza, izvoza, trgovinske politike i naše industrijske politike. O tome se, gospodo, nije vodilo računa, i to je ona zamerka, koju ja stavljam Kraljevskoj vladi, da je kroz ovu godinu dana zanemarila uz ostale druge političke stvari, i tretiranje onih planskih programa, onih privrednih reformi, koje je trebalo da se za ovu godinu dana donesu, pa bi se na osnovu tih programa izvršile one reforme, koje su po strukturi naše zemlje moguće i pomoću kojih se moglo poboljšati stanje naše poljoprivrede i naše privrede u opšte. Gospodo, kad se to propustilo, onda je danas prekasno o tome govoriti. U koliko Narodna skupština bude radila na sledećoj godini, u toliko će biti zadatak Kraljevske vlade da traži reformu i da pripremi budžet, budući sa te strane da se nacionalni prihodi na svakom polju povećaju.

Neka gospoda upozorila su samo na neke političke stvari, pomoću kojih je bilo moguće da se izvrši izvesna kompresija, redukcija budžeta. Oni su upozorili u prvom redu na reviziju zakona o penzionerima, na reviziju činovničkog kadra, na reviziju onih specijalnih dodataka kojim su privilegisane izvesne više činovničke klase, onda na reviziju materijalnik izdataka i konačno na reformu i organizaciju celokupne naše unutrašnje državne uprave. Upozorili su kod toga na najveću omašku, da je državni aparat skup, da je kompresija budžeta nemoguća tako dugo dok mi ne budemo načisto sa unutrašnjim uredjenjem naše države. Kroz godinu dane Kraljevska Vlada nije bila u stanju da reši to pitanje čisto političke prirode, nego je rešila samo neka i to delimično koja po mome mišljenju nisu dobro rešena i tako mi imamo danas paralelne kompetencije centralne uprave sa banovinskim upravama i imamo goleme budžete banovinskih i centralnih nadležstava.

Gospodo, ova zamerka da Kraljevska vlada ni u privrednom pogledu nije imala smišljenoga plana, niti da je dala jedno homogeno mišljenje koje bi sprovela kroz Skupštinu, ta ista zamerka može se učiniti i na političkom polju da Kraljevska vlada nije imala ni kurazi, ni volje ni sposobnosti da naša politička pitanja reši i da u pogledu finansijskom pripravi jednu sredjenu upravu, koja bi bila u interesu zemlje i koja bi omogućila konačnu kompresiju budžeta i njegovo uravno-

teženje. Ja te zamerke ne bih pravio kad jugoslovenska politika ne bi imala svoj odredjeni pravac u njezinoj prošlosti, kad ne bi imala svoj pravac u samom geniju naroda. Jedna pametna politika, gospodo, nije predmet spekulacija i predmet taktike, nego je intuitivna spoznaja narodnog genija i stremljenje njenih želja i interesa budućnosti. U tome pogledu meni se čini da Kraljevska vlada nije imala u sebi ljude koji bi spoznali intuitivnost i u politički život sproveli te interese naroda i one potrebe koje proizilicu iz samog njegovog genija i života. Meni se čini da je Vlada ovu godinu dana lavirala od slučaja na slučaj kao brod na uzburkanom moru, bacan od slučaja na slučaj u većnoj taktici da se ne nasuče. Kraljevska vlada se previše obzirala u svojoj politici na nezgodne pojave, deklaracije, enuncijacije koje su imale antidržavni karakter i previše se bavila time tako da su te pojave nju skrenule sa pravca koji je bio odredjen politikom sa kojom smo došli u Narodnu skupštinu.

Mi smo, gospodo, u sprovođenju današnje politike imali velike uzore. Uvek je bilo u našem narodu velikih ljudi, koji su poznavali bilo naroda. Ti su ljudi poznavali velike narodne interese, njegove najintimnije težnje i stremljenja, i bez obzira na pojedince, i na zablude narodnih masa znali su tu težnju narodnu sprovesti. Mi smo, gospodo, imali u prošlosti takve velike pojedince u ličnostima Karadjordja, Njegošu, Gaju, Strossmayeru, Račkom i u političarima novijega doba. Gospodo, ako promatramo čemu su to radili, ti narodni genije, videćemo da su oni pronašli tu dinamiku naroda i njegove životne interese, i onda obismo mogli doći do zaključka, da su ti narodni geniji, u jugoslovenskom narodu, našli jedno stremljenje ka jedinstvu narodnom. U jedno doba našeg narodnog života mase njegove nisu bile protiv jedinstva, nego su naprotiv stremile ka jednom cilju — spajanju u jednu veliku državu. Osim toga u jedno doba ogromna većina našega naroda, sva tri plemena, želela je da ima jednu jedinu državu. U svako doba našeg državnog života naš narod je htio da na čelu državne uprave ima jednog vidljivog nosioca u formi dinastičkoj.

Eto vidite, gospodo, glavne linije naše nacije otkrili su naše velike nacionalne vođe i narodni genije, i bila je ogromna pogreška, što su pustili da se vodstvo politike prepusti ljudima, koji su po rasi, po osećajima, daleko bili od toga naroda, i koji su zaveli svoju stranačku politiku, koja je kroz deset godina parlamentarnog života, dovela do razjedinjenja, i to teških pojava koje su imale reperkusiju ne samo na snagu i politički život, nego i na životne uslove i na privrednu snagu našega naroda. (Odobranje).

Naši političari kad bi pristupili tome duhu onda oni bi mogli videti još jednu pojavu, mogli bi da opaze, da osim tri pojave oslobodjenja, jedinstva države i dinastičkog principa, oni bi videli da je naš narod odgojen sa izvesnom dozom solidarnosti. Naš narod nije

nikada vodio neku veliku stalešku borbu. On nije trpeo neke ekstreme socijalne, niti je i jedan stalež težio za suplemacijom, za podjarmljivanjem drugoga staleža. V ste videli, gospodo, čitav jedan pokret seljački koji je stvorio i vodio pok. Radić, u kome je naglašena jedino narodna solidarnost, a nikako staleška politika. Dakle kao što vidite, oni bi povukli pouku od našeg narodnog genija, i videli bi da on ne traži ni u socijalnom, ni u privrednom, ni u verskom, ni u kulturuom pogledu, nekakva ekstremna načela, i da on ne želi u tome pravcu borbu, nego da on želi da se izradjuje, u svojoj teškoj borbi kroz vekove, dovoljno inteligentan, da shvata zajednicu jedinstva i interesa svih staleža naroda.

Gospodo, i u tom pogledu smatram da Kraljevska vlada nije dovoljno vodila računa i o tome narodnome karakteru kad se opazilo da je nemoguće, da se vodi politika u našoj državi na taj način, što su vrat narodnim masama, zajašili demagozi, često puta, po svemu strani, i po rasi, i kulturi i po osećanjima tome narodu, koji su ga zavodili momentalno, raznim demagoškim frazama, i kad se opazilo, da te stranačke vođe, drže masu u rasulu, našao se ponovo u našem političkom životu, u našoj državi, jedan genije koji je pošao stopama, jedooga Štrosmajera, Gaja, jednoga Karadorda, a to je bio Njegovo Veličanstvo Kralj. Onaj čovek, koji je imao kurazi, da ceo naš politički život postavi na novu bazu, ističući u tom političkom životu, te osnove i načela, te osnovice karaktera, i osobine našega naroda. Zahtevajući, da ta politika, taj narodni državni genije, bude državna politika, koji će poštovati sve stranke, i svi državljani, da bude kako je on rekao najviši zakon, za njega i svakog državljanina. Gospodo, te temeljne smernice 6 janura kojima su udareni, temelji nove naše političke ere, imali su za osnovu, stvaranje duha, stvaranje narodnog jedinstva, jedne jedinstvene jake države, i konačno provedbu principa, jednakosti, pravednosti, među svima državljanima bez razlike vere i plemena. Gospodo, nakon toga, što je Njegovo Veličanstvo Kralj, kroz tri godine, kroz svoje vlade provadao taj program, kroz život; nakon toga što je se u praksi pokazalo da je narod oduševljen, i po svema svestrano prihvatio taj program za svoj, nakon što se osetilo u narodu olakšanje od one mere stranačkih demogoga, Nakon toga trebalo je, da ovu politiku preuzmemo mi na sebe i da je Kraljevska vlada provada u narodu.

Gospodo, šta vidimo mi, koji smo imali određene granice i otvorene puteve, ne da stvaramo nešto novo, ne da izmišljamo nov politički program, nego da saradujemo i pomažemo Nj. V. Kralja u sprovođenju te politike? Evo vidimo rezultate nakon godine dana: da smo od sprovođenja toga programa dalje nego li je to bilo u onome času, kada je Njegovo Veličanstvo Kralj teret sa sebe i sprovođenje te politike poverio nama, dakle pre godinu i po dana. Gospodo, ovo je žalosna konstatacija. I u zemlji, i u narodu, i u Narodnoj skupštini sve kao da je išlo obrnutim pravcem

da se dezavuirala ta politika, koja nije bila ničija lična politika, nego, kako sam malo pre izneo, politika koju je diktirao narodni karakter i narodni genij i njegovi interesi. Mi smo, gospodo, videli, da je vlada i svojom taktikom i svojim strančarskim natezanjem u mnogim pitanjima i sa pomanjkanjem kontakta sa Narodnom skupštinom pomanjkanjem kontakta sa narodom, dovela bila do toga, da se u zemlji i u skupštini stvorio izvesan štimung i izvesna nastojanja potpuno defetistička tako, da danas, ako otvoreno pogledamo stvari u oči i u narodu i u Skupštini, niko više skoro, osim pojedinaca, ne veruje u sprovođenje šestojanuarskog programa, ne veruje niko u jugoslovensku politiku. Niko više ni u skupštini, a gotovo ni u Kraljevskoj Vladi, ne veruje, da će se moći stvoriti jedna stranka, jedna partija, koja bi taj politički teret za dugi niz godina uzela u svoje ruke i koja bi imala snage, da tu političku baštinu i taj politički program brani od svih neprijatelja, kojih imamo dosta. (Jedan glas: To nije tačno!).

I, gospodo, prve pojave izvesnog defetizma, neću reći svesnog defetizma nego nesvesnog defetizma, proizišle su gospodo, na žalost iz samog ovog Doma, jer su se, gospodo u ovom domu u privatnim razgovorima i diskusijama i debatama vršile takve kritike Jugoslovenske politike i 6 januarskog režima da su ljudi omlohavili, da su kroz te kritike i ljudi izgubili hrabrost i veru da će se ta politika i moći provesti. Odmah u početku počela se ova Skupština formirati po ključevima, po bivšim stranačkim pripadnostima i time se izvršila na kraju ona negacija, koja je proizvela u javnosti utisak da ti ljudi nisu homogeni, da ta vojska koja je izišla na megdan da taj program provede u život i brani od svih neprijatelja, da je ta vojska samo jedna koalicija, koja čeka samo čas rasapa, kad će se natrag vratiti grupe i grupacije, bacali su se mostovi bivšim strankama, išlo se tako daleko da su se vodili pregovori sa ljudima iz opozicije, sa ljudima koji su politikom razjedinjavanja i mržnje doveli do događaja iz 1928 godine i koji su prisilili samog Nj. V. Kralja da prihvati teret državne politike u svoje ruke. Gospodo, nije čudo što se u toj Skupštini već u početku prošle godine počele formirati stranke i grupe i što su međusobni odnosi počeli gubiti drugarski karakter, koji su kao takvi jedini bili kadri da stvore jednu falangu, jednu vojsku jugoslovenskih boraca, jugoslovenskih političara. Nije čudo da su ove sugestije primili političari, da se je o tome počelo voditi računa i da su počeli postojati pasivni. I, gospodo, nije čudo što se taj pasivitet u političkom životu odrazio i u životu našeg naroda, što se odrazio u žalosnom defetizmu nekih političara i to još groznije što danas u budžetskoj raspravi dolazi u obzir u privrednom defetizmu.

Gospodo, ja sam imao prilike prilikom političkih zakona govoriti da je to golom propust ne samo Vlade nego i nas samih, nas poslanika ovde u Narodnoj skupštini. Ja sam imao prilike čuti u zadnje doba od samih

Ljudi iz vladine većine izjave da oni sami ne veruju u kakav prosperitet, dapače opstanak J. R. S. D., da to uopšte i nije stranka a imali smo prilike videti u narodu da je to stranka koja je imala uvjeta da uz pametnu politiku učini revoluciju u našem narodnom životu da stvori narodno jedinstvo u političkom pogledu, jedinstvo u odbrani zemlje prema vani, jedinstvo u sebi i prema narodu, puno vere u sebe, puno poverenja i otpora za političke reperkusije u međunarodnim zapletajima i konačno puno otpora protiv svakoga zla koje nas bije u prirodnom pogledu. Taj narod za poslednju godinu dana gledajući i prateći rad Vlade i ove Skupštine, videći da oni koji su pozvani da narod predvode tu politiku propuštaju, da ne rade, taj je narod ubio veru i počeo je oćijukati i počeo se vraćati na stari mentalitet verujući da će stari političari doći na kormilo.

Nije onda čudo da su usled takvih pojava i ti stari političari faktički počeli verovati i stalnim držati, i o tome uveravati svoje pristaše, da je ovo stanje prelazno da se vraćamo ranijim plemenskim i verskim partijama, da se vraćamo unutrašnjoj borbi, da se vraćamo razjedinjavanju, i konačno tako daleko otišli da tvrde, da je ova država pred unutrašnjim rasulom i da će biti plen naših vanjskih neprijatelja. Prirodno je što su naši ljudi, povlačeći konzekvence iz našeg ranijeg političkog života, dobijali takav utisak da se približujemo federaciji i razjedinjavanju i da su ti atomi privukli za sobom veći broj pristaša. Jer u današnjem teškom vremenu kada nas sve privredne i političke i spoljne i unutrašnje prilike sile da se okupimo i da se zbijemo u guste redove, da sprovedemo one reforme koje su kadre da održe homogenost naše nacije i naše države, da su mase narodne morale doći do toga zaključka, ako je istina da se povraćaju stare plemenske i verske stranke da je nemoguće održati ovu državu u današnjem sklopu i da će doći do razjedinjavanja. Nije čudo da je ovako uverenje u narodu dovelo do opšte panike i politike nepoverenja. A vama je poznato, gospodo, i mi smo slušali o tome od velikih nacionalnih ekonomista, a to su i gospoda nacional-socijalisti imali prilike da utvrde: da je kriza privredna u Evropi i celome svetu počela ne iz privrednih razloga. Jer koji bi to razlozi bili? Ta užasna kriza nije došla ni iz pomanjkanja sirovina ni iz pomanjkanja robe nego zbog pomanjkanja poverenja jednoga naroda u druge, zbog onih užasnih trzavica i nesigurnosti, vćite pretnje sa ratom i revolucijom, da je zbog toga u pitanju sigurnost pojedinih sistema političko ekonomskih, da je u pitanju kapitalistički sistem uopšte i u pitanju sigurnost izvesnih država. Prirodno je i nije čudo da su takvi uzroci političke prirode delovali na sav veliki kapital, da se povuče iz prometa, da je kapital prestao da cirkuliše, iako je moderna tehnika dovela do umnožavanja dobara it.d. Uzroci dakle tome nisu u pomanjkanju produkcije nego u pogrešci distribucije i cirkulacije. I kada su to nacionalni ekonomisti

utvrdili onda je svakome bilo jasno da se tu ne radi o privrednom problemu kao takom, niti se mogu ti problemi rešiti kakvim računskim operacijama nego da zlo treba lećiti odande odakle ono potiče. Jedan pametan lećnik najpre će ustanoviti dijagnozu bolesti i onda će gledati da uništi uzročnika te bolesti, onaj bakterij koji bolest donosi, a tražiti leka u budžetu ovim političkim bolestima do kojih smo mi našim radom doveli, to bi bilo deplasirano, i danas ni jedan stručnjak ma koliko bio, ništa ne može promeniti u budžetu bez sprovođenja onih reformama i mera koje su potrebne, a to je smirenje naših političkih prilika, vraćanje vere svakog našeg državljanina u budućnost, u stabilnost ove države, i ako hoćete i u stabilnost ovoga režima, bez koje vere nećete prisiliti naše kapitaliste da iziđu u privredni život sa svojim kapitalima jer nisu sigurni za slučaj kakvih nemira i drugih političkih trzavica za svoje kapitale.

I prirodna posledica da će taj mali čovek, koji nema poverenja, da će se povući iz ekonomskog života, da će se rezervirati i otuda potiče ovakva pometnja u cirkulaciji dobara.

I, gospodo, kad bi me danas pitali o tome šta da se radi, jer kritika koju smo do sada ćuli, mi smo imali prilike i lanjske godine i tokom ove godine da ćujemo kritiku vanredno uspele političke prirode, ali treba dati jedan putokaz, treba dati jednu podlogu da se pođe drugim pravcem. Ostajući na samoj kritici, na ćisto sterilnoj kritici i podražavajući to stauje i znaći dozvoliti da nas to stanje pokopa i kao ljude i političare ili da mi zavladamo događajima izvesnim političkim radom koji će biti osnovan na onim potrebama narodnim, na onim načelima koje smo mi svi smatrali kad smo došli u ovu skupštinu da su neprikosnovena, kad bi me to pitali, ja bi odgovorio da je to još uvek moguće. Uz prkos toga uveren sam da smo kadri i da je moguće da izvršimo onaj preporod, koji je potreban našem narodu, koji je potreban radi stabilizacije zemlje i radi našeg održanja. Jer šta konaćno naš narod od nas traži? Naš narod koji je preko 80% seljaćki, ne traži ćudo ne traži da mu donesemo zlatan lonac pun zlatnika, on ne traži ekonomsku probit, on vrlo dobro razume — kako sam govoreći sa seljacima dobro razumeo, da ga ta opšta ekonomska kriza bije i da se preko noći ne može pomoći. Ali on traži jedno, da mu damo garanciju da će biti siguran za svoju imovinu, da će njegova budućnost biti osigurana od svih prepada i svih nemira, jer naš je seljak konzervativan elemenat i sreća je da je takav jer je to elemenat mira i reda. I jedna stalna i jaka vlada, sa jasno određenim programom, pod pravednim i nepristrasnim lićnostima, ako hoćete i jake ruke, ali vlada koja zna šta hoće unela bi vernu u narodu nađu u bolju budućnost, a ako mora da trpi da trpimo svi zajedno.

Današnja vlada nije toga učinila i naša Skupština toga nije učinila. Mi smo gotovo osim pojedinaca pre-

kinuli svaki kontakt sa narodom, mi mu nismo dali nikakvu nadu za budućnost i ako on ne treba ništa drugo nego utehu, da svi jednako mora da trpe, da ćemo prebroditi tu krizu i da smo mi svi kao jedno za održanje reda i mira za održanje jedne jake države i provadanje istinske jugoslovenske politike. Mi tome narodu treba da damo ne fraze nego istinsko uverenje da su sva došaptavanja naših neprijatelja potpuno lažna i neistinita. On je u duševnoj jednoj dilemi, trzavici, on je u duševnoj borbi koja borba ostavlja mučan utisak i proizvđa mučan utisak predosećajući strašnu katastrofu i kataklizmu koja će doći.

U tome je naša duhovna kriza i naše skupštine i našeg naroda.

Eto vidite, gospodo, to je pravi put. Mi treba sami sebi da damo ljude i da sami sebe preporodimo u toj veri. Mi imamo ideje, mi ne treba da tražimo ideju, sa kojom ćemo da dođemo u narod. Ali Vlada nije pokazale u svojoj politici i u sprovođenju zakona jedno a to je da je željna i da ima vere u sprovođenje šesto januarskog programa, da ima snage za to i da će bez obzira ići tim putem, dakle da ne ostavlja nikakvu sumnju u izvođenju svoga programa. I toliko dugo gospodo, dokle god svaki pojedinac i svaki naš državljani ne oseti te ideje na svojim leđima i dokle god svaki neprijatelj ne uvidi da ne može ništa da uspe i dokle god Kraljevska Vlada i mi ne budemo imali snage da iskorenimo iz naroda ljude, koji mu kvare dušu, koji šire defetizam i koji nište veru u bolju budućnost, mi nećemo rešiti naše nacionalno pitanje. Dokle tome narodu ne pružimo u našim drugim delovima, delovima, specijalno u hrvatskom delu, koji je zahvatila duševna kriza, dokle god mu ne pružimo stvarni dokaz da Kraljevska Vlada nije samo po frazi jugoslovenska nego da je i u istini jugoslovenska, da je ona Vlada jednakosti i ravnopravnosti, da ona u sprovođenju svoje politike, sprovodi našu nacionalnu ideju i dokle god se bude moglo argumentisati sa strane opozicije na primer da Vlada drukčije govori a drukčije radi u praksi, — dotle gospodo, nećemo postići cilj i nećemo moći da postignemo smirenje u našoj državi, specijalno u hrvatskim krajevima.

Gospodo, ja sam uveren da je ova Kraljevska Vlada kroz ove svoje pogreške, kroz pomanjkanja kontakta sa narodom kroz pomanjkanje vere u sebe i homogenosti u sebi propustila mnogo. Ali sam gospodo, isto tako uveren da jedna vlada jakih ljudi i ličnosti nepristrasnih i objektivnih, patriotska vlada kadra da reši ne samo naš ekonomski problem, koji se ovde u našoj državi kao i u drugim državama pojavljuje, nego i naše unutrašnje političke probleme, ako samo ima u sebi ljude, koji će kao jedan čovek, homogeno imati iste poglede na političke prilike i život i imati volju, kuraži i Vere, da tu veru prenese i ovde u ovu Skupštinu i u narod, jer narod od nas očekuje u glavnom ono, čim vidimo da uspevaju u Italiji Musolini, u Nemačkoj Hitler, zatim u Rusiji i u Austriji i

u celom drugom svetu. Mi treba da izbacimo ličnosti, koji će u prvom redu verovati u sebe, pa posle tu veru preneti i na druge. To je gospodo, taj najteži problem i taj problem, ja sam uveren, ova Vlada nije mogla da reši, jer nije bila kadra za to. Isto tako sam uveren da u našoj Skupštini ima ljudi i da će i drugi ustavni faktor imati prilike da izabere bilo ovde, bilo po svojoj slobodnoj volji po ustavnim propisima, ljude koji će ono, što je propušteno, sprovesti i čim se to bude dogodilo, ja sam uveren da će državni budžet izgledati drukčije nego što sad izgleda i da će privredne teškoće biti manje jer će onda nastati drukče i bolje prilike kod nas pa i ono potpuno pomanjkanje vere u budućnost i pomanjkanje vere u sprovođenju šesto januarkoga režima i jugoslovenskoga programa.

Gospodo, zato što smatram da ni ova Narodna skupština sa svoje strane nije sposobna za to i da Kraljevska Vlada u tome pogledu nije učinila sve ja ću iz načela, jer se ne slažem sa takvim radom Kraljevske Vlade, glasati protiv, a pridržavam pravo da kod pojedinih budžeta radi državnih potreba glasam za te pojedine budžete. (Pljeskanje).

Potpredsednik Dr. Avdo Hasanbegović: Reč ima g. Mita Dimitrijević.

Mita Dimitrijević: Gospodo narodni poslanici, ja ću svoj govor svesti na jedno jedino pitanje a to je evocirati, prikazati strašan haos koji sve više i više vlada u svetu, haos, koji može biti sprema nama mnogo strašnije dane nego što se nama čini. A s druge strane da prikazem svu teškoću, svu ozbiljnost zadatka naše zemlje, kako kroz taj opšti haos izvesti liniju normalizacije našega političkog i državnog života. Ako bi prilike bile mirne i blage, ličilo bi kao na jedan dan svetao, vedar i tih, kad čovek izgubi put i lakše ga nadje. Ali mi u ovoj strašnoj strahovitoj krizi, više nego krizi, u ovome strahovitom haosu, gospodo, moramo da tražimo put ne po vedrom danu nego kroz jedan strašan dan pun oluje, pun sumračnoga, i zato naročito ističem da mi stojimo pred strahovito teškim zadatkom jer smo zakasnili da već do danas utvrdimo jednu određenu liniju i jedan zaista zdravi put, kojim ćemo se vratiti ka onom zdravom i normalnom životu odakle smo se udaljili. Da li ćemo stići na vreme, ili ćemo biti u sred puta iznenadjeni. To je, gospodo, veliko pitanje koje nije samo pitanje savešti Kraljevske vlade nego je pitanje i svesti njihove do koje su granice svesni da nema zastajkivanja, da nema čekanja nego treba svima silama raditi, skupiti sve narodne energije i poći onim zdravim i normalnim putem na kojem još nismo ni došli do one etape koja nagoveštava smirenje duhova u našoj zemlji.

Gospodo, zaista mi se nalazimo u sred haosa celokupnog sveta. Haos taj je svuda i kao da nema izlaza iz toga haosa. Godina 1932 pokazala je grdan neuspeh u svima pitanjima koja su potresala svet. Go-

ina 1932 nije rešila ni jedan problem samo ih je šta više komplicirala, još jače zapetljala. Pitanje razoružanja, eto mi sada svedoci smo, izgleda da stoji pred neminovnim krahom. Diskusija o razoružanju postaje gospodo, besciljna. Možda već danas stojimo pred krahom svake akcije i svake pomisli na razoružanje u svetu. Dokle god ima hitlerovaca u Nemačkoj, fašista u Italiji, i dokle god je Društvo Naroda ovako neorganizovano, slabi su, gospodo, izgledi na razoružanje sveta. Naprotiv, vrše se tajna oružanja i podbadači na rat nikako ne miruju. Podbadači na rat ušli su u jednu strahovitu vrtoglavicu i nesvesno sprema se rat na sve strane. Francuski konstruktivni plan koji pretpostavlja moralno razoružanje sveta, moralnog pre materijalnog koji vezuje razoružanje za osiguranje bezbednosti, koji predviđa vojnu snagu koju treba staviti neposredno u službu Društva Naroda, sav je taj francuski konstruktivni plan u ovome haosu, pojačanom hitlerovskim expozeom i zabludama revizionista ostao je na žalost, samo jedna uspomena na visoku i moralnu zamisao francuske pacifističke politike čiji je danas, ne veliki političar nego zaista veliki apostol mira, posle Brijana, i još vatreniji i još izrazitiji bio Pol Bonkur. Opšti haos u svetu, gospodo, pojačava se svim i svačim i pojačava se privrednim haosom na svima stranama. Carinske reforme stvaraju visoke zidove u međunarodnom prometu, pad cena, pasivni trgovinski bilansi, sve deficiti u budžetu, pad valute, finansijski krahozi na mnogim stranama, privatni stečajevi na sve strane, nedostatak običnog novca za dnevne životne potrebe, a uz sve to mi dobijamo još i drugi simptom a to je, da danas u svetu ne postoji nigde stabilnost parlamentarnog života gotovo nigde. Ni jedna demokratska država nije zadržala onu vladu koju je imala 1930 godine, kad je kriza otpočela. Gospodo, sve se jedne za drugim menjaju. Amerika premišlja kako će da ishrani 12 miliona nezaposlenih svojih građana. Velika Britanija gubi vezu sa svojom tradicioinalnom politikom i, kako reče Lojd Džordž na jednome mestu, „zaključala je svoja pristaništa i dala ključeve svojim dominijama“; zavrnila je sve svoje rezerve i danas se i sama Velika Britanija nalazi u jednoj anemiji kakva se oseća i na drugim stranama, i svuda se čeka razredjenje ovoga haosa. I šta biva, gospodo, u ovom haosu? Priznaju se svršeni činovi; stvara se psihoza da je sve dopušteno i da se sve može. Dolazi Hitler za nemačkog kancelara i daje svoj program koji ni malo ne nagoveštava mir u svetu. Ako bi Hitler kao kancelar nemački ozbiljno pokušao da ostvari svoj program, a to je da otkáže Versaljski ugovor, da povede agresivnu politiku Nemačke, da zauzme Dancinđ i poljski koridor, da sa starim zastavama vrati Hohenzollerne na presto, da oživi i ojača nemački duh iz 1914 godine, — onda možete zamisliti sa kakvim perspektivama, kakvim političkim manifestacijama i simptomima možemo očekivati sutrašnjicu Evrope. Dali će Hitler uspeti ili ne, to je

vrlo važno. Važno je šta će biti od svega toga, ako se u kompleksu svih raznih manifestacija rušenja mira, mi nadjemo na putu nedovršene linije traženja normalnog kulturnog i političkog državnog života.

Gospodo, ja se neću zadržavati na ono što smo bili svedoci pre nekoga vremena, a to je, da Italija — to već nije naše sumnjičenje, to je jedan fakat — da ona neprestaje da podbada revizionistički pokret, i ne samo da ga podbada, nego da mu daje oružje i da ga stvara. I kad vidimo to, ne mi, nego drugi to utvrđuju faktima, da Italija oruža, kako oni sami kažu, svoju vazalnu Mađarsku, kad vidimo sve to, mi ćemo konstatovati da se zaista oko naših granica sprema u sred ovoga haosa još i jedna veoma opasna manifestacija: rušenje mira, mira na našim granicama.

Gospodo, mi smo pre nekoliko dana imali prilike da čujemo taj napon mađarske revizionističke politike. Gospodo, neka nam je dopušteno da se malo o tome promisli, i ja bih hteo da ove reči dopru i do same Mađarske, i da se zapitamo šta misli Mađarska postići sa revizijom. Govorimo čisto akademski, čisto na bazi logike. I velim: Zar hoće Mađarska svoje stare granice? Svi, gospodo, znamo, a još bolje to znaju Mađari u Pešti, da u tim starim granicama Mađari su bili u manjini. Mađara je bilo svoga oko 45% a više od 50% bilo je nemađara, t. j. Srba, Rumuna, Slovaka, Nemaca i drugih. Zar se može braniti težnja za revizijom, prema ovakvim uslovima i kad Mađari za cilj imaju da se od sada oslobođenih naroda opet u granicama Mađarske stvore pollačene i nezadovoljne narodnosti. To je logika, koju bi trebalo da imaju u samoj Pešti više nego na drugoj strani. Može li se takva težnja za revizijom braniti i sa demokratskog i sa humanog gledišta, a naročito sa gledišta mira, a najmanje sme li jedna dojučer naša saveznica da brani tako, neosnovano, nehumano i nedemokratsko gledište o reviziji i težnji za revizijom u Mađarskoj? Zar nije mnogo korisnije i praktičnije, dovikujemo mi Mađarima zar nije korisnije i za Mađare da u mesto neosnovane revizije na granicama svojim prema susedima stvore jednu prijateljsku atmosferu, u kojoj bi se pokazale granice tako reći nevidljive. U takvoj atmosferi stvorila bi se solidarnost ekonomska i svaka druga i razvila bi se obostrana rasna pomirljivost s jedne i s druge strane, u mesto rasne nepomirljivosti podbadane od strane Italije.

Gospodo, ako Italija traži i podstiče reviziju, onda neka Italija pomisli kakvi bi rezultati od revizije bili i na njenoj granici, šta bi od nje bilo u Tirolu, šta bi imali da isgube u Dodekanezu, šta bi imali da traže Arabljani, šta turci, a šta mi u Istri.

Ja, gospodo, pri svemu tome verujem da u istoriji pobeđuje ipak jedna etika, i da u istoriji jedna zabluda i avanture dobija svoju kaznu, ali bilo mnoga i mnoga avantura i zabluda koje su uginule u samoj nelogičnosti svoje sopstvene postavke. Ja mislim da će ideja i težnja revizije uginuti u samoj nelogičnosti na

kojoj se zasniva. Pošto je Mađarska naš najbliži sused, moram se još koji trenutak zadržati na ono što je nedavno g. Betlen, taj dugogodišnji ministar inostranih poslova i pretsednik njihove vlade, moram se zadržati na onome što je nedavno govorio, i moram otvoreno ovde izjaviti da me čudi shvaćanje gospodina Betlema, ono shvaćanje koje je izložio u Berlinu i to u Berlinu u onome momentu Hitlerovske psihoze, gde je prikazao Mađarsku kao neko usamljeno ostrvo u moru slovenskom, i to kao ostrvo koje ima da brani zapad od nadiranja slovenskog, gde je prikazao Mađarsku kao jednu zemlju koja će sprečiti spajanje Jugoslovena i Slovena.

Mi, gospodo, jugosloveni i svi ostali sloveni nikada nismo shvatili Mađarsku ni po geografskom položaju ni po ulozi njenoj, kao most za germansko prodiranje na istok. Mi, koji smo živeli u politici pre rata, mi smo, gospodo, naročito isticali, odvajali smo, težili smo da odvojimo od „Drang nah osten“, da odvojimo donekle Mađarsku, verujući da je i njen interes donekle time povredjen. Šta više kod mudrih naših političara preovladavala je misao da smo mi sa Mađarskom izvanredno značajan bedem protivu germanskoga „Drang nah osten“. Imali smo osećaj uvek, da su Mađari i po svojim osećajima i po prošlosti svojoj bliži nama nego Germanima, pa smo verovali da smo i mi njima isto tako bliži nego što su im Germani. Naglašavam naročito, hoću da iskažem da je to velika zabluda sa strane današnjih vlastodržaca Mađarske ako skrenu sa tradicionalnog zajedničkog puta saradnje koji treba da bude između naše zemlje. Ali, gospodo, ja mislim da u ovom momentu psihoze teško se mogu dozvati istini i teško se mogu dozvati i samo onoj zdravoj logici i interesu koji ima svaki narod za svoj sopstveni interes. Ipak, gospodo, mi verujemo i hoćemo da verujemo u mir. Mi smo imali pravo, rekao je Erio koji je verovao u mir, mi smo imali pravo da ostanemo na Rajni do 1935 godine. Mi smo imali pravo i nema sumnje da smo zadržali to pravo, danas ne bi imali nikakvih briga. Međutim, mi smo učinili za Nemačku ono što je ona odbila da učini za Francusku u 1871 godini. Mi smo povukli dobrovoljno svoje vojnike i smanjili smo ratnu oštetu Nemačkoj u tolikoj meri da od 37 anuiteta tražimo samo dva. Ko dakle može sporiti plemenitost tih francuskih mera, ko može sporiti volju za mir. Međutim, mir nije ni malo napravljen. Sad su u Nemačkoj pokrenut drugi problemi, problem poljskog koridora, problem naoružanja Nemačke i, gospodo, mi na ovom mestu spremajući našu zdravu snagu i žureći se dovikujemo vladi: ne gubite vreme, normalizacija traži normalne puteve i tome se ne ide tako lako. Ima dva puta kojima se dolazi do normalizacije; zdrava evolucija ili se dolazi krahom. Dolazak normalne evolucije naša je želja. Ali ako se nastavi ovako slabljenje energija, ako se nastavi uz zastajkivanje jedan slab hod, nemojmo se začuditi ako se do normalizacije dođe krahom jedne politike koja nije znala da nađu put ka normalnom životu.

Gospodo, ja ovoga trenutka mogu da kažem, da su svi plemeniti pokreti koji su bili počevši od Brijana, svi redom, da su oni izgubili svoj cilj i da danas od svega toga ostaje samo uspomena na jednu moralnu težnju. Gospodo, ideja unije evropske, ona je već sada jedna uspomena. Ima ideja koje idu ka poboljšanju odnosa i one su sve već više i više kraju. Gospodo, mi moramo da se dovoljno zamislimo da pored onih teškoća, koje sam spomenuo ima i teškoća čisto privrednih u našoj zemlji. I te privredne teškoće isto tako imaju ofanzivni karakter, jer se i na privrednom polju stvara jedan blok protiv naše zemlje. Nesreća je za našu zemlju što političke organizacije ne poklapaju se sa privrednim. Mi smo upućeni na Italiju na susedske odnose. Međutim, političke organizacije smetaju tome. Mi se, gospodo, nalazimo na jednome putu gde mora da se nađe zdrava normalizacija, normalizacioni put ka normalnom životu mora da ima svoje etape. Jedan jedini put mora da ima svoju etapu ka vraćanju ka normalizaciji, a to je put ka slobodnoj štampi sa narodnom kontrolom. Vi se varate, gospodo, ako mislite da mozete i jedan korak učiniti ka normalizaciji zemlje ako prethodno ne date slobodnu štampu u najširem smislu (Buran aplauz) a iz koje će se degažirati zdrav program, i — za koga će tek nastupiti previranje zdravih misli a iza kojih može tek da dođe do samih izbora. Gospodo, uzalud mi pravimo izborni zakon i uzalud činimo sve pokušaje koje sa gledišta čisto zakonodavnog izgledaju kao da je pomicanje ka tom normalnom životu. Prvi uslov za to je zakon o slobodnoj štampi i zdrava kontrola narodnih manjina. Gospodo, mi možemo ovoga trenutka da se zapitamo još kojim putem da podemo ka normalizaciji. Gospodo, mi smo nedavno imali tu priliku da aklamacijom primimo sporazum o Maloj Antanti i imali smo priliku da tom prilikom ukažemo na sav značaj Male Antante. Gospodo, Mala Antanta nije samo faktor za spoljnu politiku nego je ona značajna i za unutrašnju politiku. Gospodo, mi moramo Malu Antantu prenešenu i shvaćenu u unutrašnjoj politici da razradimo, i da kao što Mala Antanta uzima kao cilj stvaranje integriteta svih triju država, ako mi istu ideju prenesemo na unutrašnju politiku i ne dodemo do integriteta narodnih snaga, nećemo zadovoljiti onaj veliki istorijski značaj koji ima Mala Antanta, niti ćemo u Maloj Antanti naći one koristi koje ona daje, i prenosimo ideju Male Antante u našu unutrašnju politiku, tražimo puta za integritet naše narodne snage. Gospodo, ja ovde otvoreno kažem: ne stvara se integritet narodne snage, ako mi produžavamo tu sa raznim progonima i ako to činimo raznim internacijama i raznim sudenjima, koja više manje ne idu u dubinu same suštine stvari. Gospodo, mi moramo otvoreno ovde reći da ovo što se sada dešava internacija ovoga, internacija onoga, to gospodo nije nikakvo rešenje, internacija nije rešenje za smirivanje duhova. Internacija ne daje rezultate. Čak šta više koliko je sistem internacije nemoguć, dokaz je ovo što se

pristupa suđenju. Gospodo, naš svet ne razume internaciju, ali naš svet razume sud. Jedan sud koji tačno sve ispita, taj sud će moći doneti jedno rešenje, koje će biti potpuno odgovarajuće onoj visini koju treba sud da ima. Internacija nije ni u koliko smanjila niti ublažila pitanje problema, nego na protiv internacija i zatvori a često puta i neosnovana suđenja su još više razdražle mase, a ja mogu da kažem da je bio jedan proces, koji se polako stvarao među Hrvatima, proces jasan i određen i tu se sa izvesne strane tražila jača aktivnost, pa je čak i prekorevan Dr. Maček za svoju slabu aktivnost. Gospodo, mi na ovaj način presećamo taj proces i umesto mirnog smirivanja, mi ga još više razdražujemo i dovodimo ga, do stanja da se ne može tako zatvorenih očiju raditi i govoriti. Kada bi naša vlada bila Hitlerovska vlada, kada bi imala onu većinu naroda uza se, ona bi možda sa više razloga i sa više snage mogla da radi (Žagor).

Gospodo, u težnji ka traženju normalnog puta, ka smirivanju duhova, nemojmo zaboraviti izvesne istorijske činjenice. Neka se to zna s jedne i druge strane. Istorijske činjenice u danom momentu zahvate narod, ali istorijske činjenice, kad prođe jedno izvesno vreme lako se i zaborave. Ja ću u kratkom pregledu prikazati te istorijske činjenice počevši sa 15 julom (po starom kalendaru) 1914 god. Rat koji je Austrija objavila Srbiji, Srbija je smatrala kao čisto odbrambeni rat svoj. „Srbi, branite svom snagom svoje ognjište i srpsko pleme.“ Glasio je proglas upućen srpskom narodu 16 jula 1914 god. od strane Prestolonaslednika Aleksandra. Kad se iz srpsko-austrijskog rata izlegao svetski rat, koji se mogao svršiti izmenom karte Evrope, srpska vlada na čelu sa pok. Pašićem obeležila je ratne ciljeve naše borbe. 24 novembra 1914 god. vlada izlazi sa izjavom, da je naš rat sa Austrijom postao borba za oslobođenje i ujedinjenje naše neoslobodene braće Srba, Hrvata i Slovenaca.

Maja 1915 god. u Londonu pod predsedništvom dr. Trumbića stvara se Jugoslovenski odbor, koji engleskoj i francuskoj vladi upućuje memoar u kome se tvrdi, da su Srbi, Hrvati i Sloveni jedan isti jugoslovenski narod, koji je kroz celu svoju istoriju težio, da svoje narodno jedinstvo kruniše političkim jedinstvom stvarajući jedinstvenu svoju državu.

7 jula srpska vlada i Jugoslovenski odbor potpisuju Krfsku deklaraciju, u kojoj se kaže: „da je jedini i neotstupni zahtev Srba, Hrvata i Slovena; da po načelu slobodnog opredeljenja naroda budu potpuno oslobođeni svakog tuđinskog ropstva i ujedinjeni u jednoj slobodnoj nacionalnoj nezavisnoj državi.

Pred prvim znacima sloma austro-ugarskog, 6 oktobra 1918 stvara se u Zagrebu Narodno Veće, u kome su zastupljene bile sve političke stranke i sve narodne organizacije austro-ugarskih Jugoslovena. Ono je sebe proglasilo za političko predstavništvo toga naroda. Predsednik toga Veća bio je dr. Anton Korošec.

29 oktobra 1918 god. Narodno Veće proglašava ujedinjenje celokupnog našeg naroda, Srba, Hrvata i Slovenaca bez obzira na ma koje pokrajinske i državne granice, u jednu jedinstvenu potpuno suverenu državu. Ovaj proglas znatno se razlikovao od proglasa, koji je Jugoslovenski klub dao maja 1917 god. na carevinskom veću u Beču. Tamo se govorilo o ujedinjenju Jugoslovena pod žezlom Austro-Ugarske monarhije. Sa stvaranjem Narodnog Veća prestaje rad Hrvatskog sabora, koji daje izjavu da priznaje Narodno Veće Srba, Hrvata i Slovenaca vrhovnu vlast.

Narodno veće istoga dana 29 oktobra obratilo se vojsci kao vrhovna vlast novo osnovane države Srba, Hrvata i Slovenaca i zapovednici hrvatskih trupa stavili su se odmah na raspoloženje narodnom veću.

27 novembra izaslanici Narodnog veća dolaze u Beograd i 1 decembra saopštavaju Prestolonasledniku Aleksandru odluku Narodnog veća od 24 novembra da Austro-Ugarski Jugosloveni žele i hoće da se ujedine sa Srbijom, Crnom Gorom u jedinstvenu narodnu državu, koja bi obuhvatila sav neprekinuti etnografski teritorij južnih Slovena.

U svome otpozdravu Prestolonaslednik je u ime Kralja Petra naglasio ujedinjenje Srbije sa zemljama nezavisne države Slovenaca Hrvata i Srba u jedinstveno Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca.

20 decembra obrazovana je Vlada države Srba, Hrvata i Slovenaca pod predsedništvom Stojana Protića sa predstavnicima svih važnijih političkih stranaka kako z Srbije tako iz Austro-Ugarske Jugoslavije.

1 marta 1919 godine sastaje se privremeno Narodno Predstavništvo sa 296 članova.

Međunarodno gledište: država SHS nije nova nego stara država. Sa gledište međunarodnog prava država. SHS ne predstavlja nov pravni subjekat, već je to stara Kraljevina Srbija, sa celim svojim sistemom međunarodnih ugovora.

Država SHS nije ugovorima o miru stvorena sasvim iznova, kao na primer Poljska i Čehoslovačka.

Država SHS postala je ujedinjenjem Kraljevine Srbije i austro-ugarskih Jugoslovena.

Kraljevina Srbija postojala je i pre ugovora o miru Savezničke države nisu htele fakat našeg narodnog ujedinjenja obeležiti u ugovorima nijednom rečju kao ništenje stare srpske i stvaranje nove SHS. Ujedinjenje Kraljevine Srbije i austro-ugarskih Jugoslovena nije bilo ujedinjenje dveju država, nego je priznato borbenoj i ratnoj Srbiji njeno pravo stečeno u ratu, ono ujedinjenje sa ostalima, koje je na ovoj osnovi, kao što smo do sada videli, bilo potpuno izraženo u punoj saglasnosti sa narodom.

Po našem narodnom ujedinjenju govori se samo o uvodu ugovora pa i tu ne govori se kao o stvaranju jedne nove države nego kao u aktu, koji sile saveznicima udruženjem bez ikakvog daljeg karakterisanja uzimaju na znanje.

Ujedinjenje Kraljevine Srbije i austro-ugarskih Jugoslovena nije bilo ujedinjenje dveju država. Jer ako je Kraljevina Srbija bila država, austro-ugarski Jugosloveni nisu bili država nego otepljene teritorije stare austro-ugarske monarhije. Istina pre svoga ujedinjenja sa Srbijom Jugosloveni su pokušali da se organizuju kao država, učinili su korake kod saveznika da budu priznati kao država. Ti pokušaji ostali su bezuspešni. Strane sile nisu priznale Austro-ugarsku Jugoslaviju kao državu. U trenutku našeg narodnog ujedinjenja Srbija je imala a Jugoslavija Austro-Ugarska nije imala priznatu međunarodnu ličnost.

Sa gledišta međunarodnog prava naše narodno ujedinjenje nije predstavljalo spoj otepljenih teritorija bez priznate međunarodne pravne ličnosti sa jednom već postojećom državom.

Gospodo, kad uzmemo u obzir sve ovo, mi smo mali prilike da prošudiramo nekoliko nacrtu ustava i od sviju nacrtu Ustava, gospodo, mi vidimo jedno: da ustavi, koji su bili na bazi federalističkoj, da i ti federalistički ustavi, nisu imali za princip istorijske granice.

Gospodo, na ovoj osnovi stvaranja naše države u punoj svesti da federalizam niti je bio u osnovi pri-

stvaranju države, da federalizam nije bio nikada u osnovi sa ovakvim granicama, moram naročito istaći, da sadašnje traženje kroz federalističku osnovu može samo da bude vraćanje ka onim zabludama koje smo već imali.

Mi, danas, gospodo, stojimo pred skorim objavljivanjem zakona o banovinama.

I pred zakonom o banovinama moram kazati ovo:

Trudimo se, da kroz zakon o banovinama sprovedemo onu samoupravnu ideju, koja će dati mogućnost za administrativnu zdravu upravu. (Dr. Kostić: Opštinski zakon, ne treba bolje!) I trudimo se, da damo ovu samoupravnu osnovu, bez koje ne može narod da se razvija zdravo! Nemojmo verovati, ako donesemo zakon nedovoljno slobodan, ako donesemo zakon sa mnogim i mnogim ograničenjima, nemojmo misliti, gospodo, da smo time doneli jedan zakon! Mi smo samo izgubili vreme, i još nešto: stvorili smo jednu zabludu više! Dajmo zakone potpune slobode i trudimo se još nešto: da od svih metoda, koje smo do sada probali, probajmo još jednu metodu, koju nismo isprobali, a to je — slobodna štampa i potpuno slobodni izbori. (Aplauz i uzvici: Tako je! Živeo!)

СТЕНОГРАФСКЕ БЕЛЕШКЕ

НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ГОДИНА 2

БЕОГРАД 1933 ГОДИНЕ

КЊИГА 4

XXXIX РЕДОВНИ САСТАНАК

НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ОДРЖАН У ТОКУ НОЋИ ИЗМЕЂУ 14 И 15 МАРТА 1933 ГОДИНЕ У БЕОГРАДУ

ПРЕТСЕДАВАЛИ:

ПРЕТСЕДНИК

Д-р КОСТА КУМАНУДИ

ПОТПРЕТСЕДНИЦИ

ДРАГУТИН - КАРЛО КОВАЧЕВИЋ, Др. АВДО ХАСАНБЕГОВИЋ

СЕКРЕТАР

МИЛАН МРАВЉЕ

Присутни су г. г. Министри: Претседник Министарског савета др. Милан Сршкић, Министар социјалне политике и народног здравља Иван Пуцел, Министар правде Божидар Ж. Максимовић, Министар саобраћаја Лазар Радивојевић, Министар пољопривреде Јурај Деметровић, Министар шума и рудника Павао Матица, Министар финансија др. Милорад Ђорђевић, Министар унутрашњих послова Живојин Лазич, Министар просвете др. Раденко Станковић и Министар физичког васпитања народа др. Лавослав Ханжек.

САДРЖАЈ:

Дневни ред: Наставак пертреса у начелу извештаја Финансијског одбора о предлогу буџета државних расхода и прихода са предлогом финансијског закона за буџетску 1933/34, годину.

Говорници: др. Живан Лукић, др. Владо Станишић Јосип Стајић, Милан Божић, Јован Мисирлић, Исо Богдановић, Миливоје Перић, Михаило Јевтић, Хусени Кадић, др. Драгутин Костић, др. Тома Фиданчевић, Албин Коман, Милутин Јевтић, Јефимије Поповић, Симо Марјанац и Марко Петровић.

Потпретседник др. Авдо Хасанбеговић: Реч има народни посланик г. др. Живан Лукић.

Др. Живан Лукић: Господо народни посланици, знамо шта значи гласати буџет једној Влади. Гласати буџет једној Влади значи гласати за њену

политику; значи признати, да ово што је Краљевска влада до сада радила, да је било добро и веровати, да ће она и у будуће да ради добро. Како ја сметам, да је Краљевска влада могла да ради много боље и како не верујем, да ће бити боље, него до сада, ја ћу гласати против овог буџета и хоћу да образложим то своје гласање.

Господо посланици, у данашњој Влади има чланова, са којима бисмо могли да се сложимо, чији рад одобравамо, али како су они овако заједно и како неће да промене друштво и да се одвоје, ми ћемо гласати против свих. (Граја, смех и питања од стране посланика, нарочито др. Костића: Који су то чланови Владе? Треба да их знамо! Кажите! Потпретседник др. Хасанбеговић звони.)

Немојте да будете тако љубопитљиви! Казаћу ја све! Кад се разговара са појединим члановима кабинета . . . (др. Костић ујада: Сви су позитивни! — Смех), човек може да одобри оно, што они говоре и мисле. Међутим кад раде као целина, кад раде као влада, онда изгледа, да је та влада посве немоћна и да ради нешто, са чиме се поједини чланови не слажу. (Жагор и смех. — др. Никола Никшић добацује: Нека дају оставке!)

Ја у Влади нарочито ценим оне чланове, који су на овом бескомпромисном југословенском терену, који раде онако, како смо се договорили, који раде онако, како смо казали да ћемо радити, кад смо потписивали проглас странке. Ја не могу да идем са онима који не раде тако и не могу с тога да гласам буџет, који ми они овде пружају. (Узвици: Који су то?) Ви се ваљда знате из великог клуба који су то. Ми немамо ни једног из нашег малог клуба. Сви су они код вас.

Господо, мени чланови Владе изгледају као људи који дођу у позориште, сваки заузме по једно нумерисано место, а нико никога не познаје гледају претставу и кад се претстава сврши, сваки оде својој кући. Влада треба да има иницијативу. Међутим она гледа само шта се ради, прати рад опозиције на улици, брине шта она ради, а никако не брине о томе шта она као Влада треба да ради. Дакле, господо, кад је Влада тако обичан посматрач и кад је она без иницијативе, разуме се, да ја онда тој Влади не могу да гласам буџет.

Господо, ова Влада је врло ретко сазивала седнице Народне скупштине. Ви знате колико времена прође док се седнице сазову и када се сазову дође један закон, који се обично огласи као хитан и као такав на брзу руку сврши, тако да ми, народни посланици, не можемо озбиљно, колико је потребно, да га проучимо. Ми за те законе оглашене као хитне немамо ни времена да говоримо, јер по Пословнику знамо шта је један хитан закон. И кад нас једанпут позову да радимо, као овом приликом, онда траже да радимо до четири сата ујутру.

Господо, поред тога што Влада није сазивала скупштинске седнице, ја замерам члановима странке Ј.Р.С.Д. који су Министри, што до сада нису створили организацију, управо што су је стварали само на папиру, а у својим срезовима нису радили ништа. Дешавало се то да су поједини чланови Владе одлазили у госте, у друге крајеве, и тамо држали зборове, а код своје куће међутим нису ништа радили. Шта значи то? Министри не држе зборове у својим крајевима и баовинама и изборним местима, него иду у госте и држе зборове у другим бановинама?

Господо, за овај предлог буџета не могу да гласам и због тога што се и ова Влада, попут оних

Влада које смо већ имали пре 6 јануара 1929 године, бринула само за чисто политичке законе, али не и за привредне законе. Она нам је донела политичке законе које смо ми овде изгласали као: закон о општинама, изборни закон, закон о удружењима, збору и договору, а ви знате да ти чисто политички закони нису онакви какви треба да буду и да одговарају данашњем добу. То су закони јако реакционарни, јер ваљда нећемо казати да уз демократију иде и јавно гласање.

Дакле и ти закони су реакционарни, и Влада не би са њима могла да се похвали. Кад су Србијанци чули како су изгласани ови закони они су сматрали као да је неко дирнуо у њихово стечено право. Нико није могао ни да замисли, да ће да се понова врати доба реакције, да ће да буде понова јавно гласање, и да ће овакви закони бити изгласани. Томе се наш свет никада није надао. (Душан Живојиновић: Јавним гласањем се челиче карактери, те да се више не лажемо. Жагор).

Господо, требало је до сад, а имали смо доста времена, за које нисмо сазивани, да изгласамо и закон о бановинским самоуправама. Тако исто требало је изгласати и закон о слободној штампи, а како ја мислим о слободној штампи, ја сам казао у свом последњем говору. (Душан Живојиновић: И то ће полако доћи на ред).

Замислите, господо, ако ова Влада оде одмах после буџета, чиме би она могла да се похвали? Једина хвала коју би она могла да има, то би био закон о заштити земљорадника, али и тај закон скинут је са дневног реда. (Душан Живојиновић: Вашом кривицом, и вашим саботирањем). Господо, ви знате колико је народ био жељан да добије тај закон. Ја истина нисам био у одбору, али су у њему били наши другови, и видели смо, колико су интензиван рад употребили, да само тај закон што пре дође на дневни ред у Народну скупштину. Међутим, кад је био стављен на дневни ред, он је на један невидљив начин ишчезао. Ја сам се као и сви ви изненадио, кад смо видели, да је једног дана стављено на дневни ред Народне скупштине: Утврђивање дневног реда, а међутим тај закон који је био стављен већ на дневни ред, скинут је.

Има још нешто, господо, кад смо већ код тога закона, има једна ствар која је за осуду. Неки наши другови народни посланици из великог клуба, кад је био 19 децембар прошле године т. ј. један дан пре истека рока старом закону о земљорадничким дуговима, одвојили су се били код чл. 2 тога Закона, исто тако као и наши другови из малог клуба. Они су говорили против тога члана заједно са нама. Међутим, кад је дошло да се гласа, ти наши другови напустили су седницу Народне скупштине, и нису гласали против закона. Значи, да су та господо говорила против, само ради новина и ради својих би-

рача. Они су показали да се боре за земљорадничка права, али кад је дошло да се гласа, они су напустили скупштинску салу, сви изузимајући г. Милована Лазаревића, који је говорио против тога закона и који је гласао против њега. Ја подвлачим овакво похвално држање г. Лазаревића. Дакле, ако је тој господи било незгодно да гласају против тога закона, онда нису требали ни да говоре противу њега, а кад су већ говорили противу њега, они су требали да буду доследни па и да гласају против. Трећега нема, господо. Било је ту два наша друга по занимању земљорадника, који се убише доказујући, да они боље штите земљорадника, него ми што носимо капуте. (Глас: Који су то?) То знате ви добро. Па су после јуначки побегли са гласања. (Један глас: На кога мислиш?) Па ви то знате! Баш се десило, да су то били стари посланици, посланици који су више година бирани. А ми који смо нови, ми смо гласали онако, како смо говорили. Господо, ако човек постане такав кад га неколико пута изабери за посланика онда да Бог да, да више никада не дођемо у овај Дом ми који смо сада први пут изабрани. Јер, господо, не може се у једно исто време служити и Богу и ђаволу, него једном или другом.

Закон тај, о раздужењу земљорадника, потребан је нашем народу. Ја не знам, за све друге крајеве тачно како стоји тако, као што знам за србијанске крајеве. Тај закон јако је потребан нашем земљораднику, јер код нас је банкарство било узело један пут, који не би требало да узме. Ја, господо, против банкарства, као установе, разуме се, немам ништа против. Банкарство је потреба. Али, господо, банкарство не сме да се претвори у зеленаштво. Банкарство мора да се креће, кад је реч о његовој заради, у границама да оно не уништи привредника. Банкар треба да живи од земљорадника, индустријалца, трговца, занатлије, али не сме, да тражи толику зарату, толику камату, да њега уништи, јер онда више није банкар, него је зеленаш. Међутим, господо, ми знамо, да је било оних који вису то радили и њима част, али ми знамо, да је било таквих банкара по унутрашњости, који су наплаћивали 40% камате. То никада привредник није у стању да поднесе. Нема посла који може да се ради, па да се заради толико, да се покрије режија, да живи онај који ради и да плати камату 40%.

Али, господо, било је поред тих 40% и тежих ствари. Дешавало се да један, коме је потребан кредит, оде и тражи од банке, а она му каже, да банка нема, али да има приватно тај и тај господин, члан управног одбора те банке и онда му он даје приватно као из свога џепа и даје му пошто се погоде по 60%, 70%, 80% до 100% и више. Има и горе. Ја сам имао неколико таквих случајева, браћо сам људе на суду, који су одговарали за фалсификат, и то се радило овако, Банка неће да му

да кредит друкчије, него да фалсификује једнога од имућних људи обично из свога места. И сада онај несретник, ту, у присуству чланова управног одбора те банке, фалсификује једног имућног суграђанина и плаћа дотле ту меницу докле може, а кад више нема шта да прода и да плати, у хапсе га за фалсификат и отерају на робију.

Да вас више, господо, не замарам тим питањем, само сам хтео нагласити, да је нама тај закон потребан што пре и да народ од Народне скупштине и од Владе очекује, да се тај закон донесе што пре. Не варајмо се, господо, она статистика прикупљена у Министарству пољопривреде о задужењу сељака није тачна. Има пуно њих, који се нису пријавили, који су се устручавали, да се пријаве. Обично то сељаци мотивишу овим: Имам да женим сина и срамота је, да мој будући пријатељ чује, како сам много дужан, или други каже: имам да удајем кћер и шта ће јој рећи мој будући пријатељ, кад чује да сам дужан.

Били су све тако слични разлози, јер се наш народ стиди да је дужан и то прикрива. Дакле, господо, стање је много теже него што изгледа и него што гласе статистички податци. Наш народ је плаћао толике камате и платио је толико да кад би се израчунало видело би се да он више није дужан. На њега тако исцрпљеног наишло је ово тешко време и велики пад цена земаљских производа и осталог што земљорадник има да прода. Господо, један од главних задатака владе и Народне скупштине био је, да се тај закон изгласа а не да се скине са дневног реда. И то је грех за који сноси одговорност Влада.

Господо, Краљевска влада је требала да изradi један привредни и финансијски програм. Са таквим једним програмом она је требала да почне свој рад и ја мислим да никад ниједна Влада неће имати бољу Скупштину која ће да прима њене предлоге него што је ова наша Скупштина. Овде има толико добронамерних људи који желе да ствари иду како ваља, да је само требало да буде једног смишљеног плана, па би се видело какви би били резултати.

Господо, Г. Министар финансија јуче је казао да треба питања проучити, простудирати; та питања нису лака и томе слично. Па, господо, па зато је он, Министар финансија, зато је он и дошао на то место као стручњак, не као народни посланик и сенатор, него је дошао, кажу, по томе основу што је стручњак. Па, господо, то је други буџет који нам овај Г. Министар финансија подноси, и мислим да је имао времена да тај план спреми, осим ако мисли да нам поднесе још и трећи и четврти буџет, па тек онда да га спреми, али шта ће бити ако не дочека да нам и трећи буџет поднесе?

Онда значи он је прошао незапажен, не остављајући за собом никаквог дубоког трага.

Господо, ја сматрам да је требало да се пође тим путем: прво, упутити наше финансије тако да унутра у нашој земљи средимо прилике, да народ извучемо из ове тешке психозе у којој се он данас налази. Наш сељак стално мисли, шапуће и нада се да ће једнога дана доћи егзекуција, да ће једнога дана остати без земље и без кућице над главом. Од тога је требало наш народ ослободити. Наши пријатељи у иностранству којима ми дугујемо нека нас причекају, јер је важно то да ми имамо у земљи мир, да имамо задовољан народ а после ћемо своје обавезе, разуме се, испунити и према иностранству.

Господо, поставља се питање инфлације и дефлације. У више махова Г. Министар финансија изјављивао је да је он најодлучнији противник инфлације. Господо, инфлација је једно зло на сваки начин, али није боља ни претерана дефлација. И она је једно зло. Не сме се ићи ни тамо ни овамо далеко; мора се држати средине а нарочито је важно држати дизгине у рукама, да Министар финансија, да Влада држи дизгине, да она регулише то, а кад се дизгини пуне онда ће доћи сама инфлација, онда она неће питати када ће доћи.

Г. Министар финансија лањске године казао је да се поноси нашим покрићем од 33%, златном подлогом код Народне банке и говорио је како је динар наш националан понос. Господо, ја мислим су најпре грађани наш националан понос, да прво треба њих штитити и спасти да не постану пролетери, јер кад постану пролетери онда се зна шта ће бити, а динар је једно средство да се живи. За мене су грађани националан понос а динар је оно о чему морамо да водимо рачуна. Али, господо, динар, тај наш понос, је пао са 30%!

И као што видите и поред тога златног покрића тако великог — ја сматрам да је оно велико — динар је опет пао,

Господо, намеће се питање да ли се може терати више са том дефлационистичком политиком онако како се до сада терало. Нисам за инфлацију, али се морамо управљати према приликама, ми не можемо да се стриктно ухватимо за један принцип и да се више од њега не померамо. Чим је динар пао у иностранству за 30% намеће се само по себи да се за толику суму емитовањем има повећати број новчаница у унутрашњем промету.

Има још нешто, а то је тезаурирање новца. Наш свет не верујући банкама склонио је новац код својих кућа и висте једино новим емитовањем у стању да га натерате да тај новац изнесе на видело. Ми немамо довољно новца у саобраћају. Наш динар имају извесни људи и извесне банке, али народ у широким масама нема га и никада није био

горе без новца него данас. Да се томе помогне има два начина: емитовањем новчаница у разумној мери, колико је потребно, и жигосањем новца успело би се да се новац изнесе на бели дан. Оне који су га тезаурисали ми ћемо тим путем натерати да тај новац покажу. А наш Министар финансија и Народна банка морају према приликама да се управљају и да регулишу оптицај новца. Дакле, господо, и томе има лека, ма да банкари и финансијери кажу да се то законом не да регулисати него да се само повраћањем поверења може та ствар регулисати. Међутим, ја сматрам да нема материје која се не да регулисати законом. Постоји принуда и може се тим начином жигосања натерати да имаоци новчаница све те новчанице покажу. Ми бисмо тада морали да ојачамо извесне државне банке, да држава гарантује народу за његове улоге и онда би улагачи дали новац у државне банке кад знају да им новац неће пропасти. Међутим, улагач неће дати новац у мале банке као што је на пример било у крајевима који су припадали предратној Србији да банка има капитала 1 милион динара, па скупи улога 15 милиона динара и упропасти се, па се онда неко од чланова управног одбора убије, неко оде на робију, али улагачи од тога немају никакве користа. На тај начин ми бисмо повратили поверење код улагача, јер они бидавали новац државним банкама и тако би се појавио новац у оптицају.

Господо, кад је једампут Претседник Владе Г. Др. Сршкић држао говор овде, а затим и Министар финансија, онда је Г. Др. Сршкић казао да ће Влада наћи средстава да стави народу нове кредите на расположење, и онда је то Г. Министар финансија објаснио од прилике овако: Онај приход који се добије од ковања сребрног новца, а који ће износити не-колико стотина милиона динара ставиће се на расположење Народној банци и за толику суму ће се смањити државни дуг код Народне банке и у толико ће Народна банка бити у могућности да те милионе путем кредита стави на расположење народној привреди.

Али после је изашло да ти исти милиони треба да се задрже и код државе, јер и држава има потребу за њима. И тако је дошло да на те паре рефлектира и Народна банка и држава и Народна банка их није добила, па није могла да их стави на расположење народној привреди. Господо, Краљевска влада требала је да ревидира наш порески систем, јер овакав какав је није добар а нарочито ругло за законодавца, који је радио тај закон, представља оно практиковање наплате егзекутивних трошкова. Ви, господо народни посланици, који имате своје срезове, знате како се тамо народ жали на те трошкове. Сељак донесе 20 динара отплате пореза и од тога му се узме 10 динара за егзекутивне трошкове. И колико год пута донесе отплату пореза

увек му се узима 10 динара за егзекутивне трошкове. То ваљда ни под Турцима није било, ваљда су и Турци мање узимали за свој данак. (Чује се: Харач) И харач је био мањи. Зато то ругло је требало избацити из законодавства, а не ићи још даље и место поправити тај систем и порески закон, Краљевска влада тражи од нас да гласамо за повећање земљарине. Ви знате да сељак не може више да плаћа ни ово што је разрезано. Ја не волим демагогију и ово није демагогија али ствар тако стоји, и ако би Г. Министар финансија хтео да га одведем у госте у срез па да сакупим сељаке и да му они лично кажу како стоји ствар.

Земљарина је, господо, и до сада била велика, јер, и ако није била велика у оно доба кад је закон донет, она је данас велика кад су цене пале, али није само земљарина него долазе и друге дажбине, бановске и друге, после чега тек видимо колико је наш сељак оптерећен.

Господо, Г. Министар финансија брани се стално од инфлације. Али данас влада уверење код грађана да смо ушли у инфлацију не објављујући ништа о томе. Каже се ковање овог сребрног новца, то је једна врста инфлације, а наши сељаци чак су запазили да нове новчанице од 1000 динара немају више оно да Народна банка плаћа 1000 динара у сребру.

Господо, ми немамо један систем за заштиту наших земљорадника и кад се сетимо како је у бесцење летос продао своје жито и кад су то жито покуповали шпекуланти, оно је одједанпут скочило, онда је јасно да морамо, ако хоћемо да водимо једну разумну економску политику, да нађемо начина да се он заштити благовременим кредитирањем како би могао да сачека бољу цену. Оваквим начином као што се до сада радило сељак је давао своје жито у бесцење а људи без икакве заслуге зарађивали су милионе. И ми посланици а сигурно и Краљевска влада жели да народу буде добро. Ја нећу да сумњичим да Влада жели народу зло, али изгледа као да јој не пада на памет да нађе један добар пут којим би то урадила.

Господо, на завршетку говора, а резервишући себи право да могу и у специјалној дебати код појединих партија да говорим, ја хоћу да дотакнем само две ствари, а то је оно што се овде у Београду чује и о чему се говори. То су, измењени прописи, који се односе на Београдску општину. Господо, тим прописима Финансијскога закона ми смо зашли у материју грађанског законика и поступка и направили смо велики изузетак. Држим да Београдска општина нема права ни на какву привилегију и да нема права да се издваја од осталих општина у нашој држави и према томе је било потпуно неумесно да се једна таква одредба уноси што се види и из самога гласања, јер је она

изгласавана и у одборима са 14 према 13, 15 према 15. У Финансијском одбору приликом дискусије била је велика жучност и објашњење око тога. Имам још једну ствар коју желим да покренем овом приликом, а то је питање наше омладине. Ми знамо једнога политичара који је умро и који је водио рачуна о омладини. Мало је, господо, таквих људи. Ако ми не негујемо нашу омладину, ми је, господо, нећемо имати. Она ће отићи сасвим другим путем. А овако како се ради са нашом омладином, не ради се добро. Налазим да треба да се укину ове таксе и школарина на Универзитету. Можда и међу министрима има кога, који не би свршио школу да је плаћао оволике таксе и школарине. Господо, ми смо имали пуно способних људи у нашој земљи који су били деца сиромашних родитеља, па свршили школу и потом били велики људи. Зато, господо, ми морамо и новим генерацијама омогућити да се могу школовати и да могу показати своју способност. Иначе би школовање било само привилегија богатих. Господо, омогућимо да се деца школују, па која су добра нека иду напред и немојте да их сузбијамо и да кажемо, — а можда је то био и мотив законодавчев — како имамо много деце на школовању. То питање нека професори на испитима расправљају, али деца нека дођу на испит бесплатно па ће она, која су способна, да положи испит, а она друга која нису способна неће положити испит и тако ће отпасти, елиминираће се. Ја сам ова два питања додирнуо зато што су она актуелна и што се о њима овде у Београду говори и о њима би се могло размислити докле она не дођу на решавање у специјалној дебати, па тада исправити.

Господо, ја са овим завршујем свој говор и изјављујем да ћу гласати против.

Пошпрејседник Др. Авдо Хасанбеговић: Са вашим пристанком ја ћу прекинути ову седницу коју ћемо наставити тачно у 21 и по часова.

Седница је прекинута у 21.15 час.

— (Наставак седнице у 21.30 часова) —

Прејседник: Др. Коста Кумануди: Господо, настављамо седницу. Има реч Г. Др. Владимир Станишић.

Др. Владимир Станишић: Господо народни посланици, ово нам збиља није требало да једну од најважнијих дискусија водимо на овакав начин и да решавамо о једном најважнијем законском предлогу са неколицином посланика. То се има приписати агилности наше Краљевске владе. Да је она хтела, ова буџетска расправа могла би много лакше да се спроведе како би одговарало садашњим приликама у којима живимо и како би одговарало достојанству ове Куће. Господо, ову Народну скупштину, одмах при њеном састанку, чекало

је много великих и безбројно малих проблема па је сваки очекивао, и бирачи и изабрани, да ова Скупштина неће имати када ни да дигне главу од посла. Из буџетске прошлогодишње расправе и адресне дебате, господо, добили су импресију сви они који су тим расправама присуствовали, како по броју говорника, тако и по мислима које су у тим говорима изнесене, па и по начину каквим су ти говори изговорени, да су у Народној скупштини доиста дошли прави народни претставници са пуно воље и са пуно снаге да све оне запрете, које су се правилном развијању досадањег државног и народног живота биле стављале на пут, савладају и реше. (Одобравање). Међу крупним проблемима који су се одмах јавили пред овом Кућом, били су, по својој замашности и по својој непосредности, нарочито важна ова три проблема: питање раздужења сељака, питање ублажења неподносиве привредне депресије и, треће, питање политичког организовања народног на бази безусловне одбране државног и народног јединства, које и постоји и које је Уставом гарантовано. (Одобравање). Међутим, господо, и поред свега тога што су ови важни проблеми давали толике могућности за рад, давали могућности за иницијативу и за успехе, догодило се оно исто што се догодило и пређашњим народним скупштинама, т. ј. да их је Краљевска влада, убрзо иза тога, кад је добила буџет, послала кући. Вероватно зато да та Народна скупштина својим присуством не смета Влади при њеним кризама и реконструкцијама. Једино је Народна скупштина успела да провизорно реши једно од тих крупних питања, а то је било питање раздужења сељака. Народна скупштина у том питању, поред све његове замашности и важности, до данас није донела ништа друго, него само обуставу наплате сељачких дугова. Питање: да ли да се ови дугови плате и шта од њих да се не плати, што је такође требало да реши Народна скупштина, није никада било решено. Донесен је у једном законодавном одбору, који је истрајно радио један дужи период времена, један пројекат закона који је требао да изиђе пред Народној скупштини, али је то такође одгођено. Међутим, господо, не може се рећи да нисмо ништа радили и урадили. Јесмо нешто. Повремено смо се састајали па смо изгласали прилично замашене накнадне кредите, па смо се опет састали на једно краће време да изгласамо неке међународне конвенције и споразуме, па смо се опет састали једном да продужимо важност оног сељачког закона провизорног и, коначно, недавно смо се састали да озаконимо пројекат политичког закона чија је важност била толика, да су ти закони захтевали мало више студија, како би се у те законе унело мало више слободе и мало више демократије, како то одговори нашем страначком програму, да бисмо чим

пре окончали ово прелазно стање и ово доба политичког провизоријума и оријентисали се натраг ка истинској политичкој демократији, као услову за правилан развој народног и државног живота.

Дакако, господо, да овај овако накратко поменути и набацани наш биланс рада није ни близу дао оно, што смо ми могли да дадемо и што се од нас очекивало да дадемо. А то зато, што се није радило, што су се занемарили они крупни проблеми. Зато, господо, ми имамо данас једну неповољну ситуацију како политичку тако и економску и финансијску. И зато се могло дешавати, господо, да су у последње време нека позната и призната из наше скорашње политичке прошлости лица отворено устала против нашег данашњег државног склопа и почела негирати основе нашег државног живота, негирати народно јединство, устајати против тога и причати народу о некаквом федералистичком рају. То се могло чинити за то, јер је народ остављен и препуштен сам себи, занемарен од Владе и од Народне скупштине, напунио се незадовољством и почео да послушкује са сваке стране гласове који су му долазили.

А да смо ми, господо, наше државне расходе мало радикалније редуцирали и довели у склад с малаксалом привредном моћи наших привредника, да смо ми то нашој народној привреди посветили мало већу пажњу и прискочили јој у помоћ са свим средствима која су била на дохват Народној скупштини и држави, а нарочито да смо настојали сузбити протекционизам у нашој привреди стављајући под контролу и потпуну одговорност рад оних који врше послове на поверење, да смо се старали више и са строгом објективношћу за наш извоз и спречавали увоз свих оних ствари, које нам нису потребне, даље да смо регулисали декретирањем цена промет и поделу материјалних и идеалних добара, нарочито оних потребних за живот, на начин који не онемогућити или бар ублажити досадашњи систем у цени и отимању са стране јачих, — једном речи, да смо настојали учинити свим грађанима живот сношљивијим и изазвати у њима уверење да држава и Народна скупштина воде озбиљну бригу и старају се да у оптерећењу народне привреде са стране државе стварно важи и примењује се принцип умерености и прогресије и коначно, господо, да смо ми били истински апостоли југословенства и чували то југословенство како овде тако и у народу, непрекидно и свуда, а уз то југословенство и пуну једнакост — јер југословенство без једнакости бити не може — и да смо сузбијали све насртаје против тог југословенства одлучним и осетљивим мерама, народ би данас био много задовољнији и сви они покушаји насртаја на наше државно уређење и југословенство од стране људи који би хтели поново на власт на којој су се

veћ једном компромитовали, не би успели. (Тако је! Пљесак).

Господо, да би престао тај нерад у овој кући и да би се заиста једном приступило дужностима које смо ми примили приликом избора на себе и преузели према народу, треба потражити досадашње разлоге, односно разлоге досадашњем нашем нераду о овој кући. Ако их потражимо наћићемо их и брзо и лако. Први је разлог до нас самих народних посланика. Ми смо сви своје заједничке интересе препустили да се о њима старају наши старији другови, о чију смо се упорност и неактивност имали прилике да осведочимо па да им те ствари и пребацимо. А, господо, све дотле докле дозволимо да се у Клубу народних посланика, на који се тобоже Краљевска влада ослања, месецима ништа не ради, да нас Краљевска влада ни о чему не обавештава, да нам се не даје уопште прилика да дискутујемо о великим питањима данашњице, и потребама разних крајева и области, док ћутимо и на то, да и наш рад у законодавном телу не сме бити публикован и мора да иде на полицијску цензуру, док слежемо раменима и на то што Краљевска влада уопште не одговара на питања и интерпелације наше, неће се ове неодрживе прилике изменити на боље. (Аплауз). Да бих дао колико толико одушка своје личном огорчењу због тих и таквих прилика, морам с овога места да повишеним гласом и данашњој и свима будућим владама нагласити ово:

Потребе државне и народне тражиле су сазив Народнoг Претставништва. Онај који је на влади, па било то данашња Влада или која било Влада, има са том Народном скупштином да ради, да сарађује на питањима која се појављују на дневном реду. Јер, не треба да заборавите, господо, да осим историјске и моралне одговорности може лако да буде и других одговорности за оне који занемарују и лако схватају дужности старања за правилан државни и народни живот.

Истина, господо, то исто важи и за нас народне посланике. И ми би требали исто тако да се мало више побринемо и постарамо за своја права, како бисмо могли извршити своје дужности за које смо се натјецали приликом избора.

Други разлог овако штурог и никаквог нашег рада у Народној скупштини лежи у држању и раду Краљевске владе, не само данашње него и оних које су данашњој претходиле. Састав свих влада које су излазиле пред нашу Народну скупштину и имале дужност да са њом раде био је такав да је њихова почетна солидарност уступила место убрзо њиховом унутрашњем трвењу и борби, нескладу, што је за собом повлачило реконструкције, кризе, мирења, све то скопчано са губитком вре-

мена. То је, господо, такође имало и својих реперкусија и у клубу народних посланика.

При саставу тих влада карактеристично је да се гледало да се у тим владама највећа места за претставнике не само свих наших племена и вера, него се такође настојало да дођу у све те владе и претставници бивших политичких странака, које су уставом докинуте и онемогућене. Сад што се тражи да буду претставници наших верских и племенских подела и разлика то још разумем, али да се траже претставници онога што је престало, то не разумем и то је у главном био разлог да у тим владама није никада могло доћи до пуне сагласности, до јединственог гледања на државна и народна питања и потребе, него су бивше разлике политичко партијске међу њима изазивале трвења. Господо, време је такво да се покушаји не могу вршити. Господо, у данашње време које је окарактерисано општом депресијом, а нарочито у привреди, све већом незапосленošћу, незапамћеним незадовољством које се шири и заузима знатне димензије, не сме у послу управљања са државом бити никаквих болешћивости, нити се смеју правити концесије ономе што смо једном нашли да је рђаво. Данас не сме бити никаквих покушаја. Време их не допушта. Данас као икада потребно је у нашој земљи једна јака влада, а јака влада може бити само хомогена влада, само влада која има израђен један политички и економско финансијски програм, на коме су се сви чланови те владе потпуно сагласили и одлучили да га до крајњих граница изврше и изведу. Господо, ви сте видели кроз годину дана како су се у нас поједини законски пројекти доносили, како су се пројекти закона стварали. Све на дохват, данас овако, сутра онако, изгласао се закон, изгуби се у некој ладници, не изврши се. Одбор је свршио посао, радио је по шест недеља до доношења једног закона, а после то никад не излази пред Народну скупштину.

Значи, господо, да су ова Влада као и оне пред њом само отправљале дневне послове. Господо, време је тако да ми не можемо и не смемо имати такву Владу, него морамо имати Владу која ће са овом Народном скупштином, или са којом другом, радити неуморно и сузбијати све сметње и запреке које се даномице јављају. И само са таквом једном хомогеном и једном јаком Владом, Владом која ће да извршује један утврђени програм и са овом Скупштином да колаборира, она може да одговори оним великим потребама времена, и да донесе законе који чекају на своје хитно доношење. Ако се, господо, од сад не буде тако радило, и ако ми не добијемо једну јаку Владу, и ако та Влада не буде сарађивала са нама, онда ми треба да идемо, непотребни смо овде; треба да идемо

на посао на коме смо били прије избора у 1931 години,

Ви сте, господо, чули, а без сумње ћете у току ове дискусије од стране народних посланика чути жалби о начинима, којима су били предузети од стране појединих чланова Владе или од стране других претставника државне власти. И ја имам један свој случај, који је веома интересант, и који желим са овога места да нагласим. Верујем, господо, да се и код вас десно случај као и код већине народних посланика, да је народ тражио од свога народног посланика, који прошао на изборима, да му као код државне власти захтева да се чим пре замене општинске управе, сеоске старешине и бански вијећници новим људима, јер су се људи који су се за текли на тим положајима око избора 1931 год. народу замерили. Замерили су се зато, јер су то били људи постављени до власти, који нису били бирани од стране самога народа и који су мислили, да нису дужни да раде за народ и да му одговарају за свој рад. Због тога, господо, и народ мога срезати тражио је од мене као од свога претставника одлучно да те претседници неких општина скину са свога положаја, и замену другим, а варош сама тражила је да се већина чланова општинског већа замени. И ја сам, господо, дао своје обећање народу да ћу то учинити, и то наравно у општинама у којима сам се лично осведочио да је захтев народа оправдан и да ја за те измене могу пред народом понети одговорност. Ја сам путем надлежне власти тражио да се ове личности уклоне, и то сам учинио одмах после избора тако да од тог времена протекло је годину и три месеца, и тек пре три недеље дошло је решење да се у три општине замене претседници општина, а у четвртој општини да се попуни место претседника.

Међутим реконструкција Варешке општине није дошла. Место да дође и то решење и та измена, долазе сваки час из Бановина примедбе да се није довољно извидело, да су нека лица чија се смена тражи, ступила у странку и ради тога да треба и даље да остану и да се стога предложе друге личности итд. Ја сам, господо, после много писмених молби, како код Претседника Владе, који је тада био Министар унутрашњих дела, тако и код данашњег г. Министра унутрашњих дела, код г. Бана Дринске бановине, добивши после годину и три месеца оваког завлачења ствари, сео и написао једно опширно писмо г. Бану Дринске бановине и тражио да се у чисто политичким питањима може толико веровати народном посланику и поступити по његовом захтеву да се на тај положај доведу људи за које предузима јемство народни посланик. (Гласови: Тако је.)

Ономадне, господо, срео сам Бана Дринске бановине овде у Београду. Потражио сам га, не нађох га, али се сретох на улици и поздравих га, а он ми рече ово: „Имали сте срећу; да је Ваше писмо дошло неколико дана раније не бисте добили ни оне промене по сеоским општинама.“ Ја сам му одговорио: „Ако то зависи од среће и од Ваше воље, Господине Бане, немојте извршити тих промена.“

Ето, господо, и онде где народни посланици хоће да изађу народу у сусрет и где се износе опште потребе и жеље, и ту се од стране извесне господе неће да излази у сусрет.

Што се тиче среће ту г. Бан Дринске бановине збиља може о срећи да говори. (Један глас: Има он среће. Смех.) Али тај г. Бан треба да зна, да Дринска бановина није његов пашалук, да је он државни орган и да је дужан радити оно што је у интересу државе и што је потребно народу. (Гласови: Тако је.)

Што се тиче, господо, самога буџета ја сам у Финансијском одбору, као члан Финансијског одбора, наглашавао да су расходи у буџету превелики и да се приходи за толике расходе у данашњем времену код осиромашеног нашег народа не могу наћи. Господо, један буџет, за будућу периоду, у износу од 10,438.000.000 динара тражити када претходни периоди по излагањима која су била документована и потпуно умесно изнета у говору г. др. Шећерова, а која нису могли да додају ни девет и по милијарди, — ја држим господо, да то унапред може ставити под озбиљно питање равнотежу тога буџета. Истина, господо, на челу наших финансија имамо и врло стручног и врло савесног човека, али, господо, премда је он такав, ми не треба један део свога права њему да уступамо и да он од одобреног буџета плаћа и исплаћује према приходима који долазе у државну касу оно, што он нађе за потребно и нужно и да чини уштеде онде, где он мисли да их може чинити. Према томе, господо, расходи су се апсолутно морали смањити. Је ли било могуће да се смање расходи државни? Јесте, господо, било је могућности. Ми имамо на претек министарства. Ми имамо министре без портфеља. Ми имамо толико бројне окружне инспекторе, њих око 40 на броју, који су нам апсолутно непотребни и многи од њих нису квалификовани, са малом спремом, а вуку велике плате. Господо, могла се направити уштеда и на нашем Пресбиру-у. Ја не видим и не знам да ли ви видите какве вајде и користи од тога нашег скупог Пресбиру-а. То је заведено тек од 6 јануара Прије се на то није толико полагало ни трошило.

Господо, у данашње време требало би укинути неке поверљиве фондове, којима рукују извесна господа из Владе, а ако се не могу да укину, онда да се знатно смање. Даље је требало у време ове

страшне депресије снизити плате народних посланика и сенатора. Требало је скинути макар за 25% да можемо скинути и другима, а то су, господо, државни чиновници и пензионери. Господо, ја не кажем да је чиновничко стање најсјајније. Али, господо, стање широких народних сељачких маса је очајно и не може се дозволити да ову кризу претрпи само народ и његов најмнобројнији део, већ ту кризу треба да осете и остали делови, па међу њима и чиновници. Не могу они остати под истим приликама, под којима смо живели кад те кризе није било. (Министар финансија др. Милорад Ђорђевић; Смањено им је за 30%).

Господо, има могућности и оправдања да се снизе кирије за станове, затим цене животних намирница су опале за 40 до 50%, одећа, обуће, све је то пало. Требало је, господо, скидати и чинити уштеде тамо где су се могле чинити, а то су чиновничке и официрске плате.

Господо, морам да се поправим и да кажем да изузимам при томе мале чиновнике, оне са малом платом. Али код крупних чиновника, код оних који имају 4000.— динара и више месечно, ту је требало правити уштеде. (Милош Драговић: Има по пет чиновника само из једне куће! — Један посланик: А колико адвокати зарађују?)

Што се тиче адвоката, драги пријатељу, то је слободна професија и утакмица... (Протести и жагор). Они нису на државном буџету, ми не можемо о њима разговарати. (Граја, упадице. Претседник звони). Осим тога има, господо, данас адвоката, који су зарађивали пре него што је наступила криза по 10—15 хиљада, а данас не могу да зараде ни хиљаду динара и гладују. (Жагор).

Осим тога, господо, требале су се пензије и пензионери подврћи једној темељитој ревизији, а то се могло учинити, кад се господо, они инвалиди, који су изгубили своје здравље и осакатили своје тело са слободу ове земље и уједињење овога народа, потезу сваки час на преглед и комисије, зашто се не би потезали и они, од којих су многи на један неморалан начин увукли се међу пензионере и којима та пензија уопште није потребна за живот. (Тако је).

Господо, из државне службе, у којој се нагомилало много тога и непотребног, требало је уклонити све оно што се даде уклонити, што није способно за државну службу, што је против оваквог државног уређења, како је сада. Казаћете: Па тиме би створили, повећали број незапослених! Јесте, повећати број незапослених, па им давати као и у другим државама као незапосленим помоћ, то је мања штета за државу, него их непрестано хранити на државним јаслима и рачунати им године службе, да би после за свој нерад тражили пензије! (Јован

Мисирлић: Да им се призна и оно, што су од мајке сисали!)

Још једна ствар, господо. Требало је успорити аванмане код нас. Нигде се тако као код нас не види толико младих људи на високим положајима, са 45 година видите начелника министарства, видите генерала, људе, чије плате износе 6, 8 до 10 хиљада динара из државне касе осим других припадљивости. Такви људи брзо иду у пензију, и онда у пензији живе дуги низ година и терете државну касу.

Господо, из извештаја, писменог експозеа г. Министра финансија види се, да наше државне приходе карактерише њихова нестабилност, односно стално подбацавање, и то стално, прекомерно, ти приходи подбацују. Показали су се у овој години као нарочито сигурни приходи државне касе приходи из директног пореза. Ваљда је за то г. Министар финансија и тражио, да се докине она наша лањска одредба, по којој се земљарина скинула за 20%. Г. Министар финансија тражи у финансиском закону, да се у том погледу изврши реституциони интегрум, да се успостави пријашње стање, и да опет у државну касу улази земљарина онако, како ју је предвидео ранији закон. То је, господо, и неправда, а ако хоћете и немогуће тражити од сељачког народа, јер је сељак и главни и најмнобројнији порески платаци, јер он сачињава најмнобројнији део нашега народа. Зато се пореза од сељака, баш та земљарина, наплаћује не по приходима са земље, него по катастралном одређеном приходу, а тај приход одређен је давно раније, још онда када су цене земаљским производима биле далеко боље.

Имамо случај прошле године да је болест рђа напала нашу пшеницу и уништила скоро 50 до 60% уродице пшенице. Мислите ли да су финансиске власти бар нешто приближно отписале од порезе због тога? Боже сачувај! Ипак се наплаћује без мало исто онако као да на пшеници није било никакве рђе и као да сељачком народу није било никакве штете. Сем тога на сељака се преваљују и сви остали порези који се дају преваљивати. А коначно цене тежачких производа су тако катастрофално пале да се од тежака не може тражити да одговори и да плаћа земљарину онако и у оноликој мери колико је то било утврђено у оном времену када су цене земаљским производима биле далеко боље. Чини ми се да је и известилац већине у своме говору казао, да су порезе које се од народа траже изгубиле онај карактер пореза, да тај посао по мало већ налечи на жртве народа које треба да допринесе за државу. Ја мислим да још нисмо тако далеко дотерали да такве жртве чинимо. Пореза треба да остане пореза, а кад буде време жртвама за државу, ми ћемо их врло радо

дати исто тако и у новцу и иметку као што ћемо их дати и у крви. Данас, у ово тешко доба, треба гледати да се државни расходи смање и да се донесе буџет који народна привреда може сносити.

Господо, земљи је потребан буџет. Ја ћу стога у начелу гласати за овај буџет. (Узвици: То је дакле?) Земљи је буџет потребан и то буџет који та земља може носити, те ћу стога, господо, у појединостима и у коначном гласању гласати против овога буџета, јер га народна привреда не може поднети.

Претседник др. Коста Кумануди: Има реч г. Јосип Стажић.

Јосип Стажић: Господо народни посланици, кад човек, односно народни посланик, погледа ову листу овђе, колико се јавило говорника, да говори у начелу у овој буџетској дебати, он онда мора и нехотично, да каже: „има нешто труло у држави Данској“. Ми, господо, овђе из опозиције, имали смо управо један театрални пример да народни посланици владине већине јаче ударају по раду Владе, него ми опозиционари. (Граја, Претседник звони и опомиње посланике, да не упадају у реч говорнику)

Господо, ми смо чули само једног говорника који је покушао, да својом реториком и некаквом лаливском спремом, да метне смоквин лист на овај буџет, као и на досадањи, и будући рад ове Владе, ако она и даље остане. (*Емилијан Грбић:* Ви ћете је заменити). Сигурно ћеш ју ти, попе, заменити, а не ја.

Господо, ја мислим да су баш говорници владине већине; баш они — најмаркантније обележили тај грех, који је начинила ова Влада (Граја и жагор). Господо, после оних немиких догађаја, који су се 1928 г. догодили у Народној скупштини, дошао је као неминовна потреба 6 јануар. Господо, ми смо се на том програму дали бирати и дали се послати од народа у Народну скупштину, да у њој утврдимо политику 6 јануара, и да се никада више не врати оно старо, што је довело до онога кобнога дана 1928 године. Господо, ми смо овђе у Адресној дебати сви спонтано из душе казали, да се нећемо више никада вратити на старо. Али, господо, одмах чим је почела Народна скупштина да ради, већ сте могли чути шапат у Народној скупштини, колико има нас радикала, колико има нас радићеваца, колико има нас демократа, а колико самосталних демократа, (*Душан Живојиновић:* Тако смо се и бирали на изборима). Шта су ту учинили појединци у Народној скупштини, као и људи, који су седели у шестојануарској влади, који су одговорни људи и бивши министри, поставили су у овој Народној скупштини, — политици кључ ранијих политичких партија:

И ја кажем, да је тај политички кључ источни грех, у коме је зачета ова Скупштина, и да ће

у том греху она и умрети. (*Милош Драговић:* Дабоме да ће умрети! Камо среће, да се није ни бирала).

Господо, ми смо раније видели коалиционе владе, које су имале разне политичке програме и у тим владама владала је сношљивост, бар међу министрима, а у данашњој влади ми чујемо наједанпут, да се од стране једног министра, те владе сручи све на рад те владе и чујемо како попут вулкана рига на своје другове, који воде нелојалну и недругарску политику (*Посланик Грбић:* Мени то није јасно!) Теби се у опште не може јасно говорити. (Граја. Посланици *Грбић* и *Живојиновић* протестују. — Претседник звони).

Господо народни посланици, ја сам с мојим друговима прошао кроз нашу државу, да на лицу места видим какво је расположење народа и што га тишти. Од Триглава до Вардара констатовано само једно, а то је, да наш честити добри народ тражи добро Народно претставништво и добру и ваљану владу. (*Мита Димитријевић:* Друго претставништво). И доћи ће! (Граја. — Објашњавања између посланика *Живојиновића*, *Алексића* и *Драговића*. — Претседник звони).

Претседник Др Коста Кумануди: Господине Алексићу, немојте прекидати, Г. Живојиновићу, умирите се.

Јосип Стажић: Господо, када би друге прилике владале, и друга расположења у нашој држави... (*Коста Алексић:* Може бити, када ви дођете на владу!). Када би, господо, друге прилике, и друга расположења била у нашој земљи и изван наше земље, онда нас, господо, ово стање, које су констатирали посланици владине већине, не би толико мучило и забрињавало. Али, господо, кад ми видимо, да се на нашим границама скупљају легије одметника и емиграната, који су тако рећи до јуче седели на министарским столицама, и кад видимо, господо, да наши суседи, ово наше нерасположење, хоће да израбе у своје себичне сврхе, а на штету нашег државног тела, онда, господо, ми не смемо, у овом моменту, прелазити преко свега овога и ја, господо, апелујем на вас, немојте овакви бити, немојмо главу метати у песак попут ноја, него гледајмо отвореног лица и отворених очију у чињенице, овакве какве оне јесу. Господо, ви видите, да су се наши пријатељи за нас забринули, а ми, господо, још увек банчимо, још увек се у народу ствара таква психоза, да је наш народ у овој тешкој депресији, да га захвати и замути један овакав вал непоћудни, који би нас могао плуснути, на онај жал, на који никада нисмо мислили, да ћемо се наћи. И зато, господо, кад је Краљевска влада састављала овај буџет, морала је водити рачуна о свему овоме, морала је водити рачуна о томе, шта ће је дочекати у Народној скупштини, а још више, како ће тај буџет примити народ.

Господо, главни владин говорник, наш друг Тирић, коме је и Г. Претседник владе честитао на његовом бриљантном говору, рекао је, да је овај буџет „Чардак ни на небу ни на земљи“.

Он је, господо, покушао да га цементира, каже, са лопуцаних пет цементних стубова, и то, каже, лабавих. Господо, како рекох, тај најјачи бранитељ овога буџета, који је пред нама, констатира и онако стидљиво и срамежљиво каже: е па, шта ћемо, резигниран је овај буџет, тако га је Финансијски одбор саставио, јер су били резигнирани и тако ће га прогутати Народна скупштина опет резигнирано. (Један глас: Шта је то „резигнирано“?)

Господо, господин главни говорник каже, да се овом буџету није могло ништа ни одузети, а ништа ни додати, управо тако као и код корана. (Милош Драговић. Објашњава се са народним послаником г. Рајићем).

Претседник Др. Коста Кумануди: Господине Драговићу, опомињем вас на ред.

Јосип Стажић (Наставља): Али, господо, једно се је могло додати овоме буџету а то је да се земљарина повећа за 20%. Господо, г. посланик Тирић приказао је ту главну порезну војску земљорадника као лазарет, као болницу тешко болесних и изнемоглих у овој привредној кризи. И видите, господо, није се нико други нашао него се баш нашао земљорадник, да он покрије свих 120 милиона, што се требало додати овоме буџету.

Господо, господа народни посланици, који су чланови Финансијског одбора, ја случајно ради болести нисам имао прилике, да будем овде у Народној скупштини, па нисам могао да слушам дискусије тамо кажу, да има неутерљивих односно старих потраживања две милијарде и седам стотина милијона динара. И, господо, зар се баш морало на ту меру доћи, да се земљарина диже кад у буџету има две милијарде и седам стотина милиона динара, од којих ће сигурно најмање пет стотина милиона ићи у државну касу.

Господо, ја овде хоћу да констатујем нешто и то лојално и отворено. Господо народни посланици, немојмо се шалити, не заборављајмо, да један део нашег народа није имао своје слободне државе, већ је живео до 1918 године под туђом влашћу и од туђих учитеља поучаван.

То су, браћо и господо народни посланици, Хрвати и Словенци. Ја се бојим, господо, крај овакве политике која развија апатију код интелегентних људи и која тера наше интелегентне људе да прелазе границу наше државе и да раде противу своје рођене отаџбине, крај овако тешких политичких прилика бојати се, да онај део нашег народа не буде једнога дана рекао: па боље нам је и тамо било док смо били у ономе ропству!

(**Коста Алексић:** Ипак сте имали неке привилегије Граја и објашњење. Претседник опомиње).

Господо народни посланици, пок. Стјепан Радић, он је водио рачуна о овоме психолошком расположењу народних маса преко Саве и Дрине. И ми смо сви сведоци да је он године 1903 био у Земуну први Хрват који је неумрлом Краљу Петру Великом казао: „Живео Југословенски Краљ“! 1904 године, рачунајући са истом том народном психозом, написао је програм своје странке и рекао је у томе програму: Срби, Хрвати и Словенци су један народ, а тежња Хрвата у Аустроугарској Монархији јесте, да се сједине и сматрају Краљевину Србију и Бугарску својом братском државом. Тај исти Стјепан Радић, који је познавао врло добро народну душу, он је сам себе морао да демантује 1918 године и морао је прећи на племенски програм док не организује народну душу и не организује народ у једну чврсту фалангу, да би године 1925 могао да каже: овде је наша држава и овде у овој држави хоћемо да делимо и добро и зло!

И видите, господо народни посланици, нека нам ово буде мemento, нека нам ово буде опомена да и ми не прелазимо лако преко душе народне. И ја сам из народа, сељачко сам дете и слушам шта се говори. Тај народ, наш свет сељачки одгојен је у таквим приликама, једним добрим делом наишао је у ову државу са осведочењем, да своје идеале може получити у овој држави, Али, господо, не варајмо се, да је било и таквих, које је аустријска власт помоћу учитеља и одгајивача одгајила у томе духу да љубе и он... (Приговори). Ја сам учитељ био и последице рата.

Господо, ми не смемо, да време трајимо, не смемо ни једне секунде, да изгубимо, а да тај народ не привучемо на државну мисао, да га водимо путем којим једино може усрећити не само њега него и нас, браћо, све. Зато, господо, ја ово овде истичем, јер ви знадете, да је најближи сарадник пок. Стјепана Радића Г. Др. Мачек дао такве изјаве, које би се могле превести на наш језик, да му је све и свако ближи него ова држава и овај народ, И, господо, немојмо се шалити, то говори човек који је иза оне мучне ситуације примио кормило над оним масама, да их води и да их управља. (**Коста Алексић** и **Душан Живојиновић** приговарају.)

Ја, господо народни посланици, нисам се могао уверити, да је Краљевска влада водила једну, да кажем политику јаке руке, унитаристичку политику, праведну, објективну и ако хоћете по народ корисну. И, господо, ради свега овога ја нисам имао прилике, да кажем у овоме Дому зашто сам се издвојио из ЈРСД. Издвојио сам се, господо, са разлога тога што сам дубоко свестан, да онај преко народ није могуће везати ни на који стари поли-

тички програм него само на један чисто југословенски, који ће бити не само националан него и који ће бити праведан и према свима сталезима у нашој земљи.

Господо, ја бих волео да се преварим, (Чује се: И преварио си се!) ако устврдим овде, да ће данас, сутра или може бити у кратком времену Ј.Р.С.Д. вратити се на своје елементе тј. да ће се ова хемијска формула растворити на радикале, демократе и сељачку странку, (Упадање. Жагор.)

Из ових разлога (Жагор и упадање у реч.)

Прејседник Др Коста Кумади: Молим вас, господо да чујемо г. говорника.

Јосип Стажић (наставља): Из ових разлога одвојио сам се од Ј.Р.С.Д. (Чује се: Ако, ако! Не мари то ништа, али си се преварио) из тих разлога, ја не могу гласати за овај буџе, који је дошао из ове хемијске формуле.

Прејседник Др. Коста Кумануди: Има реч г. народни посланик Божић.

Милан Божић: Господо народни посланици, за ово два дана и две ноћи буџедске дебате чули смо ванредно лепе, патриотске и објективне критике на буџет Краљевске владе. Али има једна ствар коју сам запазио у говору који је малочас г. предговорник одржао, а где се песимистички посматра на прилике наше земље. Није згодно у овом тешком времену да се наша омладина и наша нација напаја песимистичким идејама и то у моменту кад наш западни сусед указује шапом са Учке планине. Али, господо, она нација, која је вековима знала да брани правду и слободу, и која је вековима знала да брани државну мисао, знаће сигурно да стане на браник ове наше велике Отаџбине.

Господо народни посланици, истина је да је свима нама добро познато да наше данашње друштво није на висини које изискује озбиљност данашњих тешких времена. Изгледа као да је неки зао дух ушао у наше друштво да га до краја деморалише и уништи.

Ми сви добро видимо да се ова блажена савремена култура и цивилизација развијају на штету заједнице. Зато нека ми се не замери, али једампут треба истини погледати у очи. Све је данас постало предмет неке трговине, јер је до краја необуздани егоизам појединаца или организованих банди елиминирао сваку душевност, љубав и братство. Тадашња активност друштвена развија се у правцу уживања, разних теревенки и чулних страсти. Душевни живот постао је потпуно празан и штур изгубивши сваку моралну садржину. Ово неколико година пратећи наш друштвени живот дошао сам до чврстог уверења, да је овоме друштвеном злу највише крива корупција, дефетизам, кина и недовољне законске мере. Већина нас говори да данашња омладина ништа не вреди, а заборављамо да су то

наша деца, наша крв. Наша народна пословица каже: „Деца раде шта виде од оца“. Према томе криви смо ми сами, јер ми ту омладину васпитавамо. Зар се та омладина може васпитавати у духу наших традиција, када она свакодневно чита у дневним новостима о крађама државног новца, разним преварама, пљачкама, убиствима, разбојништвима и самоубиствима. Колико су год биле млитаве законске мере, да се треби губа из торине, да се настрожије иступа према свима онима који се огреше о постојеће законе, толико смо и ми грешили што ту нашу омладину не прикупљамо и не вежемо онако како то чине остале земље. Тај контакт и континуитет мора да постоји међу овим двема генерацијама: оне која је на измаку и оне која долази. У овој привредној невољи и општем поремећају мора се велика пажња посветити нашој омладини, ако желимо да она буде одјек наше величанствене прошлости, да постане понос народа, јер њу чека и тражи живот, њу чека и тражи народ, наш да би благовремено могла свесрдно прихватити дужности према отаџбини. Све је досада било прече него вођење бриге о омладини и о културном препорођају нашега народа. Док смо то пропуштали дотле смо се у мајмунисању пењали скоковима. Дошло оно старо римско доба када се тражило само хлеба и забаве. Све је окренуло тим лажним путем и том лажном цивилизацијом, која мора да наше друштво доведе до катастрофе. Читава наша престоница као и остали велики градови тресу се од оргијања, док тежак и опште мали човек болују тешку бољу и преживљавају тешке дане.

Међутим, и ако сам ја потпуно свестан данашње тешке привредне кризе коју најјаче осећају сиромашни слојеви, ипак тврдим да је она куд и камо лакша него морална. Наш је народ вјековима подносио и сиротињу и ропство вјечно окренут небесном царству. Њега је водио слепи геније чувајући га од свих могућих утицаја са стране. Тим путем он је створио своју историју којој се диве читаво човечанство. Ето та иста сиротиња која данас преживљује тешке дане и која не тражи ништа друго него хлеба, она је вечно носила Бога у својој души, а на својим плећима нацију.

Наш ће народ без великих потреса сигурно издржати и ову тешку невољу од које данас пати читаво човечанство. Он ће издржати, јер се је научио патњама. Али њега више боли и он јаче осећа ту ругобу асоцијалних, дефетистичких и деструктивних елемената који су прешли све границе. Ту заправо лежи та невоља. Просто постоје разне организоваве банде које пљачкају на свима линијама. Не штеди се ништа: ни држава, ни црква, ни школа, ни суд, ни образ. Онда долазе банке и банкарни. Падови банака и разних државних предузећа хоће

да докрајче остатке остатака. На десетине и стотине милиона народног и државног новца упропамћује неколицина привилегованих и патентираних. Дотле док мали људи одговарају и за минималне своте као и друге мање разне кривице, дотле они бумбари прекидају сваку мрежу. Коначно, сада долази још једно зло и то од оних који су до недавно високо носили барјак јединства и југославенства и тим путем водили судбину ове земље. Да појачају ове наше опште невоље, јављају се сада ти, увијек лажни Југословени и политички пеливани, са разним федерацијама и конфедерацијама, хотећи овим путем да подривају темеље своје властите земље. Зар ти људи нијесу свјесни и не знају да смо се ми браћа исте крви: Срби, Хрвати и Словенци вијековима тражили док смо се коначно, после мора проливене крви нашли и ујединили. Зар ти људи не знају да је цијела наша историја низ доказа да смо смрћу искупули живот и да нико од свих народа свијета није више своју судбину носио [у себи као ми. Вечно паћеничка нација, која се вековима борила за слободу и правду, ношена страховитим вихором између земље и звезда, борила се за голи живот, правду и слободу. Један цио народ под нечувеним и невиђеним мукама оставља и напушта своју земљу у неравној борби са Агарјанима оставља све, баш све, али непоколебљив у вери да ће доћи васкрс и да ће доћи победа правде. И када је наша трагедија била на врхунцу, дошао је живот. Живот послје страховитих и нечувених жртава толиких да је и Богу било жао. Вјечна армија изнесе на својим плећима најсветији лик легендарног јунака, Краља Петра Ослободиоца. Ово треба да упамте сви они незахвални синови наше нације који се данас јављају као орушине у моменту када треба да је сваки човек на своме мјесту са свешћу да без живота отаџбине нема ни личног живота.

На прагу великих и судбоносних задатака у вртлогу других народа, данас треба више него икада да саберемо и координирамо наше снаге да останемо вјерни оној провидности, која нас је довде довела и очувала. Зар не постоји снага закона ове земље да докопа свакога онога који такне јединство и целину отаџбине? Манимо се, господо, лупања у прса са југословенском идеологијом. Читаво вријеме у овоме Дому непрестано се још понавља и жваће југославенска мисао, која је на Голготи разапета и која у себи носи сав наших великих првосвештеника: Његоша и Штросмајера, а нико не рече да треба драконске мјере за свакога онога који се усуди такнути у кржаве тековине оних знаних и незнатих витезова који су ради нас умирали по бојним пољима, гудурама, вјешалама и кланцима, обељавајући својим телесима и својом крвљу границе наше отаџбине. Доста је више декламавања, На-

ма треба рада, реда и законитости, треба створити закон који мора поставити ред у земљи, закон који ће народу повратити вјеру у правду, вјеру у своју државу.

Зато, господо, није штета ако тај закон докопа све оне који су разним начинима подривали темеље ове земље као и оне, који су откидали и који данас откидају од живог организма нашег народа, Истини треба погледати у очи, треба бити свестан данашњице. Отаџбина је светиња над светињама и сви они који не чине оно, што од њега тражи његова дужност, ти чине издајство. А када већ свесно чине то, онда треба да зато повуку конзеквенце. Јер када редом, законитошћу и радом повратимо веру народу у правду, онда ћемо почети веровати у себе и своје способности, онда ће престати и малодушност. Народ који је фактично поднео надчовечанске напоре и жртве за једну једину мисао, тај ће народ моћи да савлада и све остале тешкоће и препреке које стоје на путу да се остваре коначни циљеви. Томе ће допринети конзеквентна и страна државна политика у свима правцима, која треба да се манифестује на један видан начин. С тим у вези почети са смишљеном просветном политиком, јер је она најосновнији услов и база за амалгамисање и цементирање наших народних тековина. Треба створити један државни просветни програм, који треба да се изводи независно од тога, како се владе мењају. Министар просвете треба да обилно помогне и морално и материјално рад приватне иницијативе и настојања друштва и покрета југословенске идеологије, која ради на народном просвећивању и општем културном препорођају и унапређењу нашег народа. Тим би се путем ишло нивелисању хетерогености, које проистиче из верске и племенске поцепаности. Тим би се путем ишло ка стварању нове генерације, новог колена и нове интелигенције, која би стварала препорођај целог нашег данашњег друштва које данас тешко болује. Уз смишљењу и конзеквентну просветну политику треба да буде везана и рационална привредна политика, јер она доприноси подизању нашег благостања, као и то, да се заиста морамо озбиљно бринути да би се што јаче осигурали од евентуалних непријатељских нападаја.

Досадашња привредна политика, а специјално вођење шумско-рударске политике од ослобођења до данас, било је више него очајно. Ретко је ту политику руководио принцип државних и националних интереса, као и јачања нашег националног елемента, јер су највеће користи од експлоатисања, боље рећи девастирања, имали странци на штету нашег целог народа. Поред тога, многи и разним шумским и рударским концесијама плаћени разни рачуни, и награђивани разни букачи и каналције. А онда тому свему допринело је и то што су у нашој шумско-

рударској политици врло често одлучивали људи, који нису могли да издигну наш општи државни и народни интерес над уским партиским или племенским, а чисто и својим личним.

Најбољи доказ да је та шумско-рударска политика вођена наопако, сведоче учестане интерпелације народних посланика на које још до данас није одговорено. Разни Регенштрајфи, Гринвалди, Кауфмани, Ајзлери и Ортлиби и Бог их све зна, отворено су пљачкали, а пљачкају и данас. Могли су пљачкати, јер су имали снажне покровитеље и сигурне канале. На милијарде државног и народног новца отишло је тим каналима. И до данас, господо, нико од тих пљачкаша, заправо организованих банди, није одговарао. Ја сам лањске године у буџетској дебати извео поразне цифре пљачкања на свима линијама, цифре које прелазе на стотине и стотине милиона и до данас Господин Министар шума и рудника није ништа учинио.

У рударској политици томе је злу највише крив генерални директор г. Никола Беланчић. И тај човек на бруку свију нас врши и данас ту своју дужност. Г. Министар на првом редовном састанку Народне скупштине на дан 31. X. 1932 године примио је хигност моје интерпелације и мојих другова, па ипак није нашао за сходно да нам одговори. (*Риста Ђокић*: Он је досада издерао четири Министра, па ће и остале).

Поред тога није ништа ни предузео у ствари извида и ако је интерпелацију потписало 117 народних посланика, упозоравајући га на јасно оцртане кривичне елементе у раду г. Беланчића. (*Риста Ђокић*: Он је тутор својим Министрима!)

Председник Д-р Коста Кумануди: Немојте прекидати говорника.

Милан Божић (наставља): На штету угледа не само народних посланика, него Народног претставништва, читава ова ствар добила је чудан, па чак и смешан ток. Место да смо добили одговор на нашу интерпелацију од Г. Министра, ми добијамо одговор у дневној штампи од самог г. Беланчића. Ово је, господо, био страховит атак на Народно претставништво, о чему нико не поведе рачуна.

Ја и моји другови прешли би и са индигнацијом преко свих дрскости г. Беланчића, да није у јавности лансирана једна подла и добро срачуната тврдња, да смо ја и моји другови поднели интерпелацију из политичких мотива, јер је г. Беланчић Хрват. Ја и моји другови тврдо верујемо, да се у нашем Народном претставништву на таквој депласираној и неразумној бази не би могли наћи ни неколицина, а камо ли 170 народних посланика, јер смо тврдо убеђени да би такви мотиви и код појединаца претстављали страховити грех према отаџбини у којој сви грађани, без разлике вере и племена имају и морају да имају једнака права и

дужности. Да је ово тачно, ја ћу вам навести статистичке податке према којима је у државном рударству запослено 67,25% католика, а свега 24% првославних и 6% мусзimana. Да ли се чу, господо, глас од стране моје и мојих другова, да се та неједнакост уклони. Боже сачувај. Зато, јер се ми нисмо никад држали принципа фамозних кључева. Зар ово нису јасни докази о смешности злонамерних верзија, које су биле срачунате на то да од једног несавесног државног службеника направе тобожњег политичког мученика. Поред тога, ми смо од господина Министра шума и рудника тражили неколико пута да се бар поведе истрага по том предмету, што нам је Господин Министар и обећао, али на жалост до данас није одржао своју реч. Крупне су, господо, биле ствари које смо ми изнели против г. Беланчића: 1) Мито за уговор о испоруци животињних намирница; 2) Набавка репарација (3,000.000); 3) Измена уговора о закупу подринских рудника; 4) Његова пресуда у суду; 5) Набавка угља за државне железнице. То су големе ствари поред многих других ради којих су наши рудници подељени у таборе фаталном политиком г. Беланчића. Затим долазе његове страховите изјаве о српској војсци и њеном генералитету, о јединству, о непризнању данашњег стања, о злоупотребама Краљева имена, о очајном систему кога он проводи: Бацање и премештање чиновника честитих и исправних, заштићавање деструктивних, вођење једне до краја деструктивне и дефетистичке политике на свима линијама.

Ово су, господо, чињенице које су добро познате и широј јавности осим оних које познају његови најбољи сарадници. Ја сам свјестан да ово није осамљен случај и да материјална штета која је учињена на штету државе неће државу упропастити, али овакви примери убијају у нашем народу сваку вјеру у морал и правичност а то је најгоре. У нашој је земљи, на жалост, било ваздан разних афера, као што их и данас има и мало се која свршила како треба, једно што су то диктирали рзни обзир и везе, а друго што се мито не прима јавно. Па и нас неколицина, који смо годинама прикупљали податке, ударали за разне незгоде, јер људи који врше извјесне неправилности и недопуштена дјела, они су необично опрезни и довитљиви, кријући траг на све могуће начине. Ја сам могао навести још читав низ питања и индиција, али их нисам стављао у интерпелацију и ако довољно јасно говоре о неправилном и недопуштеном раду генералног директора, као и о рђавој шумско-рударској политици. Ја на пример имам овјеровљена акта г. Гринвалда из Загреба, који је лиферовао угља за Загребачку дирекцију из којих се јасно види пљачка на свима линијама, па ипак Министарство шума и рудника о тој ствари није скоро ништа учинило. Г. Регенштрајф и

већина страних предузећа о којима сам у своје време у Скупштини говорио, радили су шта су хтели од наших шума, па је чак г. Регенштрајф био у стању да мијења све комисије састављене од наших најбољих стручњака и најчеститијих људи. Он је био држава у држави. Ми се данас, господо, боримо да колико толико ублажимо тешку биједу и невољу која страховито гуши читаву нашу нацију, која услед привредне невоље и извјесне психозе преживљава тешке дане, дотле несавесни људи и разне организоване банде черупају живи организам наше нације и на тај начин до краја деморалишу онај наш честити и добри народ који је с поносом вијековима чувао два прста образа.

Конечно, господо, ја ћу рећи и ово: дужност је свију нас да се сви скупа боримо противу свих нездравих појава на ма са које год стране оне долазиле. Сваку овакву појаву треба драконским мерама у самом заметку тући, јер ове болесне појаве теже падају на душу нашега народа него икоје друге. (*Рисћа Ђокић*: Па и данашњи г. Министар довео је неке пропале трговце. — *Министар шума и рудника Матица*: Ја сам довео онога који ће наред завести и стати овоме на пут).

Како је Министарство шума и рудника погодило државно газдинство, најбоље се манифестује у предузећу „Криваја“ које је 1925 године тобоже национализовано и претворено у акцијско друштво у висини од 90 милиона динара. И поред тога што је држава била у том предузећу ангажована са 26%, ниједан од господе министара није ништа учинио да би се колико толико упознао са приликама тога предузећа и његовим просперитетом. Осим тога, иако је Министарство шума и рудника знало да предузеће не ради ништа више од две и по године, да смо нас неколицина више пута упозоравали господу Министре на наopak рад у многим предузећима, а нарочито у „Криваји“, да сам ја у томе смислу предавао и интерпелације, да сам у лањској буџетској дебати изнео поразне цифре плачкања у 11 предузећа, које плачке достижу суму 200 милиона динара, осим оних лажних милионских издатака, који су ишли разним каналима као: „интервенције“, „повјерљиви“ дискредити и издаци, који прелазе тешке милијоне; затим књижење шума под разним именима, које уопште не постоје, а које опет прелазе милионе. Само један експлоатациони уговор, који је г. Регенштрајф у 1927 години склопио са државом, оштетио је државу са 200 милиона динара. (*Министар шума и рудника Павао Матица*: То је било у 1927 године и ја за то не могу да одговарам.) Тада је г. Регенштрајф примио за десетодневни боравак у Београду 495,590 динара. Затим долазе милионске плате г. Регенштрајфа, Ајслера и Ортлиба. Поред милионских плата, они су у име личних рачуна, за последњих пет година

примили око 20 милиона динара. Адвокатски трошкови за последње две године износе своту од 6 милиона динара. Онда трошкови уговора о сјечи 2 милиона динара, што значи опет адвокатима. Некакви трошкови финансирања друштва 3 милиона динара. Трошкови канцеларије „Контролног бирџа“ у Бечу од 1925 до 1931 године достижу своту од 10 милиона динара. А што је најгоре, господо, од 1925 године до данас држава није примила ни једну једину пару за таксе, порез, нити је добила иста у име дивиденде. За жељезницу Завидовићи — Хан Пијесак — Кусаће држава је требала, према уговору да прими годишње по 52 хиљаде златних швајцарских франака. До данас држава није добила ни једну пару, чак „Криваја“ тражи да јој држава плати оштету у висини од 55 милиона динара, јер је тобоже пруга била пасивна (*Министар шума и рудника Павао Матица*: То није било под мојим режимом, јер Матице овде није било).

Конечно, господо, долази кулминација овога светског хошштаплера г. Регенштрајфа, иако сам благовремено поднео г. Министру Матици интерпелацију о незаконитом и плачкашком раду „Криваје“. Г. Регенштрајф бјежи у Беч, када је све опљачкао и када је сваки човјек знао да ће доћи до катастрофе, само то није знао господин Министар шума и рудника (*Министар шума и руда Павао Матица*: Знао је, и зашто га је гонио!) Исјекли, боље рећи девастирали су све шуме свога подручја, уновчили их и однијели.

А сада долази, господо, оно што је најгоре: читав онај крај од 9.000 људи, ратника, који обухвата цијелу Источну Централну Босну и који је од тога предузећа живио, сада је остао скрштених руку, главан, јадан и подеран. Плачу над гробљем, негда поносних планина и очекују да их туче град и провале облака и да им воде однесу и последњу њиву испред куће.

Завршавајући и у исто време наговештавајући наставак мога говора у специјалној буџетској дебати код Министарства шума и рудника, ја молим Народну скупштину и тражим од Краљевске владе да се образује једна парламентарна анкета, која би одмах требала да приступи раду. Ја, господо, унапријед тврдим, да ће се наћи страховитих ствари у Министарству шума и рудника, помоћу којих ће се моћи расвијетлити разне афере и малверзације, како у прошлости, тако и у садашњости; ако се ово не учини онда би читав наш рад у Народној скупштини био Сизифов посао, па према томе ми би били потпуно излишни у овоме Дому, у који је читав наш народ упро очи, очекујући од нас пуним правом извршење сваке правде по оној народној: ни по бабу ни по стричевима“

Када већ носимо у данашњим тешким временима страховиту одговорност и пред Богом и пред

људима, онда као претставници народа морамо имати права која се морају поштовати, да не би дошло до оне; „Великаши проклете им душе, на комаде раздробиле царство.“ (Одобравање).

Пошпрејседник Др. Коста Поповић: Реч има нароани посланик г. Јован Мисирић.

Јован Мисирић: Господо, народни посланици, ја сам 28 говорник. Говорим пред празном Скупштином у ово скоро глуво доба и констатујем да је публика ревноснија него ли ова господа народни посланици. Како ми изгледа њих споља више интересују ове ствари, него ли нас унутра. Не мислим ту никоме да правим комплименте, него пребацујем својим друговима који су заиста требали да дођу и да саслушају говорнике и овако озбиљне говоре.

Ја ћу, господо, да кажем оно што мислим. Од 27 говорника петорица ће гласати против буџета, а остала господа предговорници сви су критиковали можда и много оштрије и озбиљније за ове прилике Владу у њен рад, и на крају крајева завршавали: и ако је овако стање, гласају за буџет. (*Један глас: У интересу државе.*) Господо, ја верујем да је интерес државе да се буџет заиста донесе. Држава без буџета не може да живи; то је факт. Али има увек изузетака, као и у математици.

Ја, господо, нисам од оних посланика, који ће можда строго критиковати сам буџет, нарочито оне одељке који се односе на спољну политику, јер ја нисам довољно стручан да о томе говорим. Али зато нећу пропустити да нагласим све оне моменте, које ми налаже дужност као народном посланику као правом народном претставнику, који претставља 7000 гласова, изабраном вољом народа, а не вољом полиције, па чак и ондашње Владе. (*Узвици: Ко је изабран од стране полиције?*) Ако се за ма кога може казати да је легитимни претставник народа, то верујте да је моја маленкост. (*Приговори и добацавања. Претседник звони.*) Ја велим легитимни не да вама пребацујем, него да исправим оно чему сви ми на крају крајева тежимо, а то је нормализацији наших политичких прилика, како се то често пута изтражава и по који члан Краљевске владе. Ја велим нормализација прилика, али као техничар назвао би ја то мало друкчије. Пре ће бити редукација него нормализација.

Господо, предговорници су довољно јасно и гласно казали какве су наше прилике. Говорили су о свему и свачему, о нашем сељаку, о кризи, о претераном и преплаћеном чиновништву, о прогањању чиновника и о разним аферама. Дотакли су се свега што је корисно и по Владу и по народ и по државу, а и по вас саме. Као што видите ми сви делимо скоро то исто мишљење. Ја не разумем да ли би смело то друкчије и да буде. Сви се ми сећамо, да смо 8 новембра бирани на нашем шестојануарском програму и поверење

Њ. В. Краља, и носиоца земаљске листе као и ондашње Краљевске владе. Колико се сећате, ја сам још лањске године изнео историјат мога уласка у Народну скупштину, критикујући још онда рад Владе и погрешке које су учињене, нагласивши да је ондашњи носилац земаљске листе много погрешно, што није дао свима који овде седе, а нарочито онима који се овде и сувише много цапају што им није дао противкандидате, па да мајчин син дође одавде да говори као народни посланик, те да знамо у чије име говоримо. (*Граја и приговори*) Таквих другова ми имамо овде доста, ја нећу да их помињем. Узмите само онај извештај „Политике“ и „Времена“, па ће се видети колики их је број. Многи ће се од вас изненадити када види колико има народних посланика у овом Дому, који нису имали противкандидате.

Част и поштовање онима који нису имали против кандидате, али су добро намерни и коју су искрено прихватили политику 6 јануара и који су се на дан 8 новембра ухватили за штап за који смо се ухватили и ми који смо из народа дошли директно. Ово велим зато што сам ја отишао да тражим поверење свога народа тамо, где сам поникао, у своје родном крају, а нисам се латио ни Јужне Србије, ни лево ни десно, ни горе ни доле.

Господо, ове напомене рекох само ради тога да бих могао да објасним кризу која бесни у моме крају, јер ко хоће да види шта је криза нека дође у Пиротски округ, да види каква је то криза и шта она значи. Не кажем, господо, да криза постоји само у моме крају. Ја познајем целу отаџбину и знам да није боље ни код Босанаца, ни код Хеџеговаца, ни код Далматинаца па и у целом свету, али држим да је код мене најгоре.

Дошао сам у овај Дом 8 новембра и хоћу свима да искрено кажем у лице оно што осећам, јер ко зна да ли није ово последњи буџет кога ми кројимо овде, и да ће доћи они који ће разумети народ и који ће кроз уста своја моћи да буду верни тумачи народа. Ја желим, да објасним кризу у моме крају, јер сам претставник сељака и од варошана онога дела који има право гласа, осим оних који не гласаше за мене него за мога против кандидата.

Господо, дошао сам са пуно идеала у овај Дом, да приповедам оно што сам народу и обећао, а то је јединство државе, јединство народа, јединство наше лепе домовине Југославије. И кад смо дошли и окупили се на седници да бирамо Председника Народне скупштине, ви се сећате, господо, да су онда биле две струје. У Клубу се решило једно, а радило друго и дошло је дотле, господо, да су се створиле две листе и гласало се за два кандидата. Званични кандидат владин био је уважени претседник г. Кумануди, а опозиције г. Нико Суботић.

Господо, зар ово није био први глогов колац овоме Парламенту? Зар ово није била права лаж казана у лице баш самоме Претседништву и Влади? Ту су, видите почеци закулисне радње, против које сам се целог века борио.

Шта бива даље? После оваког шкандала, да га тако назовем, нас напушта носилац земаљске листе и ја не видех ни једног члана Владе и представника Владе да је дигао свој глас и да је казао: Па, добро, кад немамо носиоца земаљске листе можемо и ми да идемо (Смех).

Искрено да кажем, ја сам имао осећај, кад је он отишао, и ја да идем. (Неки посланици упадају и питају: Па што ниси отишао?) Задржали сте ме ви! Што ни један од вас није урадио. (др. Грг. Анђелиновић: Г. Никић је остао, и он је га раздао!)

Сва господа предговорници рекли су, каква нам је дужност била и шта смо имали да радимо у Парламенту. Међу осталим бригама бејаше и доношење буџета за прошлу годину и рекоше нам, да је потребно, да се организујемо у странку, јер — веле — Парламент без политичке акције, без странке не може да постоји.

Ја сам — верујте био ђак, који је дошао у први разред да се научи писмености партијској, односно партије. Нисам могао у првом моменту да разумем стаари, али сам се брзо оријентисао, да ли је потребно, или није, хоћу ли то искрено прихватити или не, и уверавам вас, да сам био међу онима, који сам најискреније прихватио се оваког посла. Али, на жалост наши другови нису били истог мишљења, и почели су кола да иду низастрану. Први се одвоји Никић са друговима. (Ироничан смех, Претседник звони). Затим дођоше још неколико седница клуба и крстише ово наше новорођенче са „ЈРСД“. Питао сам се, шта му та абецеда значи? (Смех). Рекоше ми: Тако се ваља, као кад се народу каже, да је такав обичај, — а то је да се не изгуби име југословенско да се не изгуби име радикалско да се не изгуби име демократско и сељачко. (Један посланик: И социјалистичко!). Старији су ту, паметнији су, искуснији су, па велим: Ваљда ће се и нешто друго десити. Казаше ми: Овако ћемо до конгреса, а на конгресу ми ћемо онда решити питање, хоће ли се странка звати овако или онако. Утврдили смо у оно време и у клубу и свуда на сваком месту, да народ то не разуме, не прихвата, и да онај ко и је радикал, остаје радикал, који је демократа, остаје демократа, а сељаци осташе сељаци. (др. Никола Никић: Добро ти је то!) Сви су се извињавали, да је то привремена ствар и да ће се доцније решити. То „доцније“ одужи се заједно са образовањем саме странке.

Питао сам се: Па добро, кад напустисмо много важније ствари по народ и државу и за њихове радње да се побринемо да ли ћемо — рекох —

сад да будемо паметни, па да у року свршимо и организацију странке. Обећавао нам је бивши Претседник владе Г. Маринковић: То се мора свршити! Обећавао је баш са ове певнице! (Показује на говорницу, са које говори. Буран смех у дворани). За тим је дошао г. Сршкић и он је нама обећао: И то ће бити готово! — Добили смо преко бановинског одбора сви исто: До 15 октобра све организације морају бити готове, и сваки има да поднесе извештај о своме раду!

Господо, то су моменти, које морам да напоменем, али сам се оградао да то није злонамерно, већ да је то једна истина од које нико не треба да бежи. Ја сам у своме срезу до 15 октобра прошле године одржао и срески збор. Али, на жалост кад сам дошао у претседништво клуба народних посланика, односно у секретаријат клуба у циљу да питам да ли су и други народни посланици одржали зборове, онда сам видео да организацију странке у мојој Моравској бановини није свршило ни 10—15 посланика! Питао сам се зашто и добио сам разне одговоре. Када сам упитао једног бившег радикалца зашто није готов са организацијом у своме срезу, онда ми је он одговорио: моји људи неће да се турче под старост и да иду у другу странку. Казао је: „Ја имам једну организацију и кадгод ми затреба друга, ја ћу депешом да наредим да се организује“. Један други мој колега народни посланик иначе демократа, одговорио ми је исто тако као и овај мој друг радикал. По томе сам видео да се тај рад на организацији странке развија уназад. Ја сам онда извештавајући меродавне о тој ситуацији у погледу организације странке скренуо пажњу на тај факат и указао на те неправилности наших другова и њихову нехатност, али су ми ови одговорили: „Море, глај си посла“, ми то возамо, па ћемо видети шта ће на крају бити! Ја питам стога Народну скупштину, ако народни посланици возају, да ли се онда Краљевска влада на тим њиховим колима вози, или обрнуто, да ли се народни посланици возе на колима Краљевске владе?

Испитујући ту и такву ситуацију, дошао сам до уверења да се са организацијом странке неће никада свршити и да се то питање организације неће окончати. Може бити да би то и било за будуће изборе, али за ове који долазе за цело не, јер још није скоро ништа урађено. И то је био главни разлог што сам ја изашао из клуба Ј. Р. С. Д. и приступио са својим друговима образовању Југословенског народног клуба, јер је цео народ очекивао да ће и та велика странка добити исти назив. Уверавам вас, господо, да сам пролазио кроз пуно тешкоћа разних опозиција и да сам се борио чак и са оном најездом пола Корошца, Давидовића и тути кванти, који су долазили у мој Пирот и агитовали противу наше странке и режима. После тога настала је моја

акција и после два месеца рада успео сам да организујем око 8,000 чланова. Тиме сам хтео да покажем оној господи, која су тврдила да народ неће да се организује у другу странку, да им покажем да је то тврђење њихово ординарна лаж, јер не стоји да то народ неће, него напротив је истина да та господа нису хтела да иду у народ. Стварање клуба Ј. Р. С. Д., дало је повода појединцима, тобоже члановима Ј. Р. С. Д., да у ствари спроведе она страначка прогањања и да воде хајке у појединим срезовима са чиновницима, учитељима, лугарима, путарима и другим и то:

Набацивањем и подметањем ординарних лажи за постигнуће својих циљева пропагирајући скори избор и њихов долазак на власт. Међу многобројним примерима изнећу само један типички пример где се у једној варошици у унутрашњости дешавају овакве ствари у једном општинском суду. (Чита): „Одузимајући у једном среском надлештву књиге поповске, мислим да се зову протоколи новорођених, крштених и умрлих по наредби среског начелника с тим да општински суд издаје уверење којим тврди, да је тај и тај рођен тада и тада, да би могао да гласа и да употреби то уверење пред судом, или пред влашћу као доказ, који није никада вредео, нити ће икада вредети, и на тај начин гази црквени устав и позитивне законе“. (Бока Ђурић: А што не кажеш да и претседник општине пиротске туче у својој канцеларији свакога ко му дође у канцеларију? Жагор). Молим вас, господо, овај г. народни посланик, који се сад јавља за реч, он је једном приликом прошао поред мене, и није ми пружио руку, и ја сам зато прекинуо везу са њиме, и због тога он сад мене критикује, зато што са њиме не говорим, и сматрам испод достојанства да одговарам оваквом човеку. (Бока Ђурић: Ти видиш све шта се ради у целој земљи само не видиш шта ради твој брат као претседник општине у Пироту). Кога си ти поставио и препоручио за претседника. Шта би се могло, господо, рећи о среском начелнику тога веселога среза, који је поштеве људе прогањао као антидржавне. (Бока Ђурић: Више стотина људи је записано у црну књигу твога брата. Жагор).

Кад тако стоји ствар у унутрашњости шта би тек онда имало да се каже о нашој београдској општини, која је под окриљем и уз припомоћ двеју паша, заиста направила од Београда прави пашалук, али „ту кнезови нису рада кавзи, већ је рада сиротиња раја, која глобе давати не може“. А најмање сам ја, господо, народни посланици, тај, који ће да отпочне ма какву кавгу без велике невоље и нужде. (др. Никић: Шта је са одговором о пацовској афери?) Пацовска афера још никако да изиђе пред овај уважени Дом, а међутим слиписте и даље вршљају по Београду и чине благотворно

дејство на јадне београђане и њихове џепове. Штампала је одједном занемала, и ако се критикује рад општине београдске, нарочито још и оно враћање трошарине, и њено дејство на грађане и њихово благостање... (Ђ. Ђурић: Ти све видиш и не видиш шта ради твој брат!) Одговорићу ти ја на то.

Али се, господо, стигло да поведе рачуна на другој страни, и да се од стране државе помажу и кредитирају у унутрашњости поједини револверски листови, на којима сарађују махом државни службеници, а у којима је дозвољено да се до миле воље и без брига критикује рад оних самоуправних тела. (Граја. Ђорђе Ђурић: Сваки поштен човек мора да се брани!) Ко губи има право да се љути.

Пошпретседник: др. Коста Поповић: Господине Ђурићу, немојте упадати у реч говорнику.

Јован Мисирлић (наставља): Чији цео буџет, за годину дана не износи ни онолико, колико износи цигло два дана утрошеног кредита, за београдску општину. Тамо се шаљу све могуће контроле из ово земаљске силе, да ли би се што нашло неправилног и незаконитог, а за београдску општину не нађе са макар и за атар истине, да пошаљу комесара да завири у рад и газдовање београдске општине, чији годишњи буџет износи близу 400 милиона динара, бар за оно време, када сам ја имао част, да будем одборник општине београдске. (Један глас: Па су те најурили!) Не по кључу него веле, да као посланик нисам могао да останем.

Питам се, господо, која је та сила, која се испречила пред јавношћу и лицем целе престонице, па и народа? То данас зна и мало детенце у Београду, али на жалост, рекао бих, да не зна само клуб Ј. Р. С. Д. Питам се, господо, да ли се може и сме и надаље овако да ради? Тај одговор очекујем од вас народних посланика.

Господо, поменух пацовску аферу, не ради саме афере, јер моје није да ја испитујем аферу, него ради оних људи, који и дан данас очекују, да им се суди дисциплински, и који примају половину плате, а можда и нису криви за то. Г. Министар унутрашњих дела имао је част овде да одговори, да се на томе ради, да се ислеђује и да ће кривце казнити најстрожије (Милош Драговић: Па шта хоћеш?! Кажњен је један општински служитељ отпуштањем из службе!)

Пошпретседник др. Коста Поповић: Молим Вас, Господине Драговићу, немојте прекидати говорника.

Јован Мисирлић (наставља): Ради свега тога предмет је дат Државном тужиоштву, и та је ствар у реду. Државно тужиоштво ће своје да каже и ти ће људи кривично одговарати, али питам вас: Шта је са оним људима, где треба да се образује Дисциплински суд и да им се пресуди јесу ли криви или

нису криви? (Милош Драговић: Па отпуштен је један општински служитељ! То је довољно! Неће ваљда Милутин Петровић да страда!)

Поштређседник **Др. Коста Поповић:** Г. Драговићу, немојте упадати у реч говорника.

Јован Мисирлић (наставља): Господо, у данима овако несретним по цео свет па и по нашу државу, када са свију страна долазе вести, од којих се кожа јежи, песнице стежу, — зар не би било опортуно прибавити све конструктивне силе, отрезнити се, исправити се и заборавити на све, и истини погледати право у очи, па својски прионути на посао и то озбиљно и достојанствено као никада до сада, све за спас и величину државе, а за јединство и целину њену, по цену главе, уз припомоћ нашег легендарног и витешког Краља.

То су, господо, моменти који притискују моју душу, не само моју него и целог народа, па и оног кога ја заступам. Празна чаршија, сваки други и трећи дућан затворен, сваки четврти или пети човек под стечајем, то су прилике, господо, у мојој несрећној вароши. Банке, и оне најважније су пропале. Народ је у црно завијен и тражи излаза за живот и опстанак свој и деце своје. А шта тек да кажем, господо, за једног сељака, ради кога се ми сви овде бусамо у прса, за кога изгледа ми и нема ко да се заузме. Мени се обраћају разни људи из других срезова, али ја као члан овога Дома нећу да се мешам у туђе срезове. Шта да кажем за онај мој јадни народ, који ништа не продукује него само сир и качкаваљ који немају прођу у иностранству, јер је цена спала на нулу, а нико нема да се побрине да се томе, народу створе хладњаче да не би по Солуну и Египту плаћао за хладњаче туђим комисионарима који их, кад им падну у шаке, одеру као зечеве. Ја сам, господо, ишао на министарска врата и молио да се да само један милион за хладњаче. Али од тога није било ништа.

И место да се позабавимо таквим стварима кад добијамо буџет, ми добијамо готове ствари, скуване тако на врат на нос, оне нам се подносе и каже нам се: ево, изволите, имате да гласате! Господо, толико да бих објаснио праве прилике у народу, да се не заборави и да се не каже да је у другим државама горе него код нас. Ја сам јуче дошао из Чехословачке. Видео сам да и тамо није добро. Господо, немојте мислити да је тамо цвеће, можда је тамо и горе, јер је то индустријска земља а по изјави прашких парламентарца тамо има скоро 80% затворених фабрика и преко осам стотина хиљада незапослених радника.

И верујте, господо, да та иста брига, чак и исти осећаји притискују и њихову душу, јер сам баш у селу боравио недељу дана и чуо сам шта њихов сељак тражи и мисли. Али вас ипак уверавам

да су у бољем положају у толико, што могу да употребе и да се користе слободном штампом и да изнесу своје јаде и да критикују и рад владе и свакога појединца било чиновника било подузетника па и других. Код нас међутим ми ни тога немамо.

Ја мислим, господо, да сам вам довољно казао оно што мени припада као инжињеру и политичару у оволико уколико сам стекао памети за ову годину и по дана дана у овом Дому, те да вам изложим стање ствари како у народу стварно постоји без икаквог претеривања. Ово рекох, господо, потпуно добронамерно и кога не вређајући нити помињући имена као што имају обичај појединци.

А сада, господо, да пређем на своју струку. Да пређем прво на Министарство грађевина које ми се лане промакло не мојом омашком, него ми је и буџет изгледао тако бедан да није било вајде о њему ни говорити. Ја не бих ни овом приликом говорио о Министарству грађевина да се нису појавили ови лафови на Земунском мосту и ти су ме лафови одвели у Министарство грађевина да се распитам о Земунском мосту, како стоји са његовом изградњом, шта се је до сад урадило и шта ће се урадити. Шта се тиче ових лафова ту Министарство грађевина не сноси никакву одговорност, то вас ја уверавам, јер то није била ствар Министарства грађевина него предузимача и никога више, иако је ко учинио грешку то је предузимач, а не Министарство. У томе се одмах ограђујем. Али оно што је мене интересовало то је лиферација гвоздених конструкција на име репарација за довршење савскога моста у вези са експроприацијом земљишта за прилаз и просецање нових улица којима треба доћи до моста. Још док сам био одборник у београдској општини заступао сам то гледиште, да се што пре приступи експроприацији тога земљишта и да се до откупа његовог што пре дође и добије прилаз до самог моста. Јер, господо, то износи до сада близу 50 милиона динара, а има да се исплати можда још најмање толико. Кад сам инсистирао на томе знао сам зашто. Ја сам имао живи пример са израдом моста код Шапца, а затим други пример са израдом моста на Дунаву за Панчево. То су примери како се газдује у нашој држави и како се извршују технички послови. Уверавам вас, господо, да и ако се набац је то инжињерима, инжињери су најмање криви. Крива је само наша администрација. Наша је Влада у толико крива у колико се тичало репарационих ствари, не велим баш влада, него прилике које су нагнале да се са појединим стварима сувише одоцни. Али, господо, мост у Шапцу на Сави подигнут је и био потпуно готов, али прилази ка мосту никако. И дан-данас кубури се са тиме. — Долази на ред Дунавски мост како га овде зову „Панчевачки“ мост. На тај дунавски мост утрошено је које на рачун репарације које у готовом 670 ми-

лиона динара. Тај објекат, господо, и дан данас постоји неискоришћен. Зашто? Нема прилаза.

То је разлог што сам инсистирао на томе да се са Саве прилази ураде што пре и пре него што мост буде монтиран. Али ме нису послушали. Зашто? Ја не знам. Рекао бих да не да Бог или Њаво или сем ако неки црв не подгриза темеље па чак и корен ове државе. После изјаве уваженог државника г. Ериоа кад је бацио рефлекс на попове и Риму и Југославији, верујете, да ми пада на памет — не велим попови — него неки заинтересовани, веки који су можда ушли у наша Министарства и праве нам ове малере, те не можемо никако још да сачекамо дан да преко тих мостова можемо прећи, нити војска нити ми грађани. Дакле, можда грешим душу, не тврдим, али сам готов да верујем у такве ствари кад чујем на пример да Министар финансија није послао делегата у Немачку ради уређења питања о лиферовану гвоздене конструкције због тога, што кад је одредио делегата, он се разболео због чира на носу и није могао да иде! То се тиче савског моста.

Господо, сада је уређено лифероване конструкције, и сва ће гвоздена конструкција бити на лицу места до краја године, а готов мост ће бити потпуно израђен до 1 новембра идуће године. Аранжман, који је учинио г. Министар финансија са дотичном фирмом и Немачким Рајхом, учињен је на бази те наше репарације: ако до те и те године буду решене репарације и лиферације извршене да не плаћамо ништа, а иначе да путем трампе, промене добара то свршимо; они нама да даду мост, а ми њима аграрне продукте. За тако паметан аранжман могу да благодарим моме уваженом пријатељу и способном г. Министру финансија г. Ђорђевићу. Велим да благодарим зато, што је уграбио моменат у овој светској гужви да искористи прилику да конструкцију добијемо и да не останемо без моста. Јер право да вам кажем, бојим се да то није случајно када се никако још не да да се Европа веже са Балканом, а да нису та ометања можда узрочна. Дај Боже да се варама, али зато с правом скрећем пажњу Скупштини на овакве ствари, те да се постара колико она то може да те ствари исправи, јер ја ваљда сам нећу моћи да их исправим без вас и настанемо на томе да се ти мостови једанпут сврше, Господо шта то вреди код у буџету за ову годину у Министарству грађевина није предвиђена ни једна пара за мост панчевачки. Пруга ће се градити у току ове године. Није почела истина још да се гради, али чим је склопљен уговор ја се надам да ће и жељезница у току ове године бити готова. Али ми ћемо имати жељезничку пругу преко моста, али пута немамо зато што нам треба око 40 до 50 милиона да се утроши за прилаз мосту с једне и с друге стране и за пут који везује мост са Панчевом. Господо, где се тиче

једне милијарде нових уговора, ја вас питам, шта су тих 40 милиона и какве су то сметње биле да се у буџету нису могли предвидети, па да се и то питање једном сврши, да један тако важан и скуп објекат не стоји усамљен и у ваздуху виси годину и по дана. Питање је, господо, докле ћемо ми овако ићи. Ако узмемо у озбиљно разматрање оно што причају Енглези да криза има да траје још 10 година, онда право да вам кажем ово што износим, износим са крајњом стрепњом да ли ће се то моћи једном завршити, јер се очигледно види, господо, да пара нема у свету и да од нових зајмова неће бити ништа.

Господо, толико о мостовима, а сад ми допустите да пређем на Министарство саобраћаја.

Лањске године унето је у буџет 28 милиона као аванс интерес за неизузете суме 3%. Ове године уноси се за службу зајмова по партији 568 само за пожаревачку железницу 41 милион, за пругу Велес-Прилеп 18,850,000 динара, за пругу Бихаћ-Приштину-Пећ 24,908,000, и за пруге Београд-Панчево Куршумлија Приштина и Београд-Ресник 2,600.000 динара. Аванс за експропријацију на прузи Велес Прилеп 3.000.000.— Бихаћ—Квин—Приштина—Пећ 3,000.000.— Београд-Панчево Куршумлија, Приштина Београд-Ресник 16,500.000.— Укупно на грађене за 1933/34 око 110.000.000

Као што видите, ова је година у којој ће бити почето грађење само једног малог дела пруге закључен овим уговорима, а када се буде развило грађење, биће година, као, 1935, у којој имамо плаћати близу 300.000.000.- динара за службу ових зајмова. Ако се изведе апромакситиван приближан рачун, колико ћемо номинално примити, а колико ћемо ислатити за овај кратак рок од 10 година, онда ћете не мало бити изненађени, кад вам кажем, да ћемо ми за једну милијарду минималних платити преко две милијарде ефективних динара.

Сада чујете, господо, даље. Ја сам обилазио неке пруге и нисам се мало зачудио кад сам видео једно опште мртвило код народа, куда се те пруге граде. То ме је тим пре изненадило, што ја знам као предузимач, да кад се гради једна пруга, она изазива једну велику живост у крају кроз који се гради. То долази отуда, што народ има могућности да заради и да прода своје производе:

Кад сам испитао откуда то долази, онда сам дошао до једне жалосне констатације, наиме да се радови издају акордантима и радницима по тако ниску цену да не могу ни хлеб да зараде и због тога тај народ не може ни да се користи. Само да чујете неколико примера.

1) — На једној прузи копање усека у земљи држава плаћа главном предузимачу 28 динара по једном кубноме метру, а ситни акорданти извршују

за 8 динара један кубни метар, дакле добија мање од 1/3.

2 — Копање усека у стени, држава плаћа предузимачу 50.— динара, а ситни акорданти раде испод 20.— дин. Дакле за 1/3.

3 — Бетон ван темеља једно предузеће погодило је за 510.— динара по кубном метру, а то се може да изради за 250.— динара. Дакле за једну половину итд.

Као што видите, господо, ови радови могу да се израде за цену која износи испод половине од погођене цене и није претерано рећи, да би држава могла све те радове да изради са средствима која уноси у редован буџет за отплату ових зајмова и то за половину номинала. То ће рећи, да за наших утрошених пола милијарде динара можемо да израдимо и боље и солидније пруге за које имамо зајмодавцима да платимо за 10 година преко 2 милијарде.

Ето, господо, како се газдује у нашој веселој држави! Ако хоћете да се уверите у истинитост мога тврђења, онда изволите, господо, на пругу ћете се одмах уверити. Да су ови уговори изнети пред Народну скупштину, онда верујем да их она не би могла примити под свако тешким условима за државу.

Јер, господо, нисам се мало изненадио кад сам у извештају Финансијског одбора прочитао на страни 63, тачка 4 овај текст: „Уговори о грађењу пруга Пожаревац—Кучево, Велес—Прилеп, Бихаћ—Книн и Приштина—Пећ, закључени по одобрењу Претседника Министарског савета П. М. С. Бр. 2248 од 20 јуна 1931 године, П. М. С. Бр. 3758 од 22 октобра 1931 г. и решењу Мин. савета Г. Ж. Бр. 9705 од 23 септембра 1932 год., примају се као пуноважни“ То значи, господо, ови се уговори озакоњују овим амандманом. Ја вас питам, господо, да ли ово не личи на један теретни воз где је Народна скупштина, односно Финансијски одбор, благодарјећи раду Краљевске владе, натоварио овај буџет амандманима као никада досад. И ја сам, господо, био члан Финансијског одбора и знам, да никад досада није било оваквог амандмана и да се нико није усудио да такав амандман подноси.

Што се тиче уговора, ми имамо различитих уговора. Имамо уговоре које је закључила Краљевска влада, односно ресорни Министар у сагласности само са Претседником владе. Имамо и таквих уговора који су закључени после донетих закона и законских одредаба, а које је закључио Министар саобраћаја у споразуму са Министарским саветом. Ни тада Министар саобраћаја не нађе за потребно да се путем специјалног закона ови уговори изнесу пред овај Дом и овде претресу иако се они тичу, ни више ни мање, него једне милијарде динара! Па кад се, господо, тако ради, када се у пигању мили-

јарде динара, шта ја после тога имам да кажем оном јадном народу о газдовању у овој нашој земљи?

Нарочито још кад имамо овакав случај, као што је овај овде, где су ови уговори амандманом унети у буџет. Један жалостан уговор који је неки зајмодавац Боаје позудио држави за изградњу једне пруге па тај исти Боаје, односно уважена фирма за коју и не знам да ли постоји у Паризу, не плативши кауцију још прошле године успела је да пренесе уговор који ни под којим условима и ни по каквом правном основу није могла на другога пренети. Јер, једна ствар која де факто не постоји ни правно, ни законски, не може се на другога пренети. Ја наравно верујем да тај г. Боаје није то урадио за лепе црне очи, нити је он забава пренео уговор на фирму Батињол. Напротив ја сам уверен да је он за то добио неки добар прџизион. Јер, господо, ја сам и сам предузимач и знам да предузимачи овакве велике послове не раде из патриотизма или за црне очи, него да зараде, па је и овај г. Боаје сигурно тражио и добио неку зараду или неки ћелепир, како ми то народски кажемо, кад је овај свој уговор пренео на другога а на штету државе. Што је, господо, нарочито карактеристично у овој ствари јесте то, да овај пренос, како сам сазнао, није извршен под истим условима како је и уговор закључен, него са некаквим анексом. И ја се стога, господо, питам: где се ми сада налазимо? да ли Батињол није добио патент за све радове у нашој земљи а које многе од њих никако не почиње да извршује. Ја немам потребе да се рђаво изражавам о једној фирми која је, по сазнању, стара фирма и ужива реноме једне од најугледних кућа у Француској. Ја ту не мислим за сада док се не уверим да кажем ма и једну реч, и да бацим ма и један рефлекс противу ове фирме, јер би то не само шкодило угледу њеном, него и угледу наше државе, кад би се овде износило нешто без икаква основа, особито после оволиких закључених послова са нашом државом.

Господо, фирма је фирма, и она закључује уговор онако како се њој рентира, а наше је хоћемо ли ми то да примимо или ћемо да одбацимо. Али та могућност није се дала овоме Парламенту и из тих разлога не могу да гласам за буџет у начелу, јер сам противан оваком газдовању у држави, а сматрам да је чак и за осуду. (Одобравање)

Пошћрејседник Др. Коста Поповић: Има реч народни посланик г. Исо Богдановић.

Исо Богдановић: Ја не знам управо како да почнем мој говор, пошто је он у току досадашње дискусије и речи које су пале у овој Скупштини у многим измењен од онога што сам ја у првом моменту намеравао да речем. С тога ја тај мој говор

морам да почнем другачије и да га на тај начин донекле изменим.

Ја мислим, господо, да сви они који замишљају, да је једва говор у овој кући најлепши и најбољи онда, када се у данашњим околностима даде прилика једноме човеку да говори у опозиционом ставу да сви ти људи греше. Гозорити данас у опозиционом ставу то је једна најзгоднија и најлепша прилика да се један политички човек у једној кући као што је овде, може да рекламира на онај начин који он сматра да је за њега најбољи.

Стога ја морам, господо, са овога места да кажем да је то ниско и да то није лепо када људи који су под истим условима бирани овде и под истим приликама су дошли у ову кућу као што смо и ми, да хватају згоду и прилику да све оно што је овде у овој кући рађено, нападају онско како то није пристojно и није лепо.

Ја сам један од оних људи који носи са собом један уређени карактер, карактер једнога дела нашега народа, који је знао свагда да брани једну националну и државну ствар онако, како треба да је брани. Ми Личани, који смо у свако доба знали да без обзира на обавезе, моралне или законске, да ставимо своје националне обавезе држави и нацији на расположење. Ми нисмо никада презали да све оно, што треба да чинимо, учинимо без обзира на законске запрехе и да зато никакву цену не тражимо.

И ради тога ја у првоме моменту када хоћу да кажем неколико речи хоћу да кажем да све оној што је пре мене речено од стране извесних говорника, да је само једна ствар која није симпатична, лепа и није долична у овоме моменту у овој кући. Господо народни посланици, после ових пар речи које сам казао о оној опозицији, која је сада у овој кући, хоћу да пређем на оно, што сам хтео иначе у овоме моменту да кажем.

Господо народни посланици, када је КараЂорђе ослобађао Шумадију, он је у оно доба имао сасма друге методе, како и на који начин треба своју земљу и нацију очистити од свега онога, што смета напретку народа и земље. У чишћењу Шумадије његове методе су биле немилосрдне, па је Шумадија ради своје чисте националне свести постала способна и јака, да је из ње створена данашња Југославија.

Када би ови методи били употребљени 1918 године приликом стварања Југославије и наша би ситуација у нашој држави била много боља и спошљивија. Ова грешка која је у почетку стварања наше државе учињена створила је код нас ситуацију једнога куће-газде, који је иселио свога кираџију а његове стенице остале су у кући. Борба са овим стеницама у нашој земљи траје већ низ година и трајаће још дуго док се ми не решимо. (Михаило Јевтић: Да се дератизирају!)

Друга борба од уједњена настала је у нашој земљи партијска борба, која је заузела неизмерне страсти нарочито у крајевима који нису још довољно били васпитани у партијском политичком животу. Ова борба била је очајна и тешка која је изазвала шести јануар, који је држави донео мир и стишавање страсти у борби наших грађана. После шесто-јануарског режима дошао је Устав и избори од 8 новембра на којим смо изборима ми бирани и дошли у ову кућу. Ко је пратио изборну борбу, тај је могао видети расположење опозиције, која се свим могућим сретствима борила против шесто-јануарског режима. Могао је видети силне летке, где је опозиција прорицала да ће се шесто-јануарски режим сам по себи срозати и да они уопште неће имати потребе да се с нама боре. У народу су агитовали да у земљи постоји социјална мизерија, глад, финансијска катастрофа итд. После једногодишње владавине парламентарног режима они су увидели да стоје у једној страшној заблуди и да од њиховог прорицања нема ни трага ни говора, па кад су се ту разочарали и видели, да наш режим и наша држава солидно стоји у свим могућим правцима, они се хватају других метода и друге политичке тактике.

Док за читаво време њиховог опозиционог става Шефови политичких странака нису могли доћи до споразума за један позитиван политички рад, онда је било једино могуће да се споразумеју за један скроз негативан рад. Та негативан рад огледа се у познатим пунктацијама, које нису ништа друго него негација свега онога што се у политичком животу ствара, и у којима се тражи да се ми поново вратимо на 1918 годину. Ја мислим да нема ни једнога умнога човека који би могао замислити да после петнајестогодишњег нашег живота просветног, привредног и државног треба наша држава према мишљењу једног умнобољног човека да се врати у 1918 годину, за које се време наш народ толико повезао, да је нашу државну заједницу врло тешко данас кидати. Замислите, господо, само г. Корощца захтеве који тражи за своју Словенију аутономију, и кад би му ми збиља учинили то, и дали томе господину тај аутономи зид, па словеначком народу тим аутономним зидом затворили нашу југословенску државу, онда би тек тај југословенски народ увидео, коме користи Југославија, да ли Србима и Хрватима или Словенцима. Словеначки народ је један од оног дела нашега народа, који обзиром на своје позиције има највише интереса да очува јединствену и неразделиву Југославију. Кад би сви туристи Југославије из целе наше земље, који доносе милијоне свакога лета у нашу Словенију, напустили Словенију онда би сви Словенци стекли право да г. Корощца линчују за несрећу коју је нанео словенском народу, и да му

кажу, да је он злочинац словеначкога народа, јер словенчки народ не може да живи без Југославије. Према свету овоме видите да шефови опозиције воде данас према нашем режиму и против наше државе такву политику, која је за сваку осуду, и којој је циљ да руши једно постојеће стање. Њихова политичка тактика, тактика је изазивачке природе, која иде за тим, да извесне делове нашега народа заводи и да на тај начин својим деструктивним радом створи у нашој земљи што већу забуну и фантастичке гласине које иду за тим да систематски једну државу руше.

И, господо, ко буде одобравао такву политику, ко буде ишао за тим деструктивним политичким елементима, тај треба да зна да су то политички људи, који теже за тим да један систем државе сруше.

Поред ових битака које наша држава води кроз низ година дошла је и једна битка која је најтежа и најопаснија, која је захватила цео свет, па је захватила и нас, а то је привредна криза, коју наша држава треба да издржи хладно и јуначки, као што је издржала и све остале битке у свом националном и државном животу. Борити се са овом привредном кризом није лака и проста ствар, а специјално нама који имамо борбу и са онима који около нас стоје, а то су комшије који су најопаснији противници наше земље, који су завидни што је наша земља у много бољем стању него што они сами стоје.

И, господо народни посланица, када се узме у обзир сви ови разлози и сви ови узроци због којих наша држава има да изведе једну огорчену борбу и да и тој борби остане победник или да остане побеђена, онда има да се изведе један закључак, а тај је, господо, да поред свих ових недаћа у којима се наша држава у овим садашњим приликама бори, — ја то могу смело са овога места да кажем, — да је стање наше државе у односу према државама које су около нас, привремено и финансиско, више него одлично, (*Миленко Марковић*: Нека нам Бог тебе поживи).

Господо, ко са ситним и малим разлозима долази овде да критикује административну управу, ко са ситним и малим разлозима хоће да оцени одговорну Владу пред овим Парламентом, ја сам трам да тај говори неозбиљне ствари, о којима не личи да се овде пред Народном скупштином говори. Људи који хоће да чувају достојанство једне куће као што је Парламенат, требали би у првом реду да пазе колико су извесне ствари дозвољене да се о њима овде говори и да премере шта овде треба да се каже, а шта не треба.

Многи посланици од почетка како смо се овде састали, говорили су о демократији, о слободи штампе и о свим оним стварима, које су свима

нама па и мени још док сам био студент на Универзитету биле идеал онда кад је морал широких маса нашега народа био јак и велик и када је демократија могла бити јака и велика. А данас... (*Др. Миленко Марковић*: Невозможно!)... када се свет налази под притиском велике комунистичке Русије, Мусолинијеве Италије и наконстрешене Немачке, треба да се стави питање свакоме од нас, да ли демократија у данашњим приликама може да буде онако симпатична и лепа као што је била рецимо 1912, 1913, 1914. Ја лично, а верујем да смо и ми сви овде присташе слободе речи, збора и договора, али сам уверен, да пре него се та слобода у целости оствари; треба једно велико политичко васпитање, треба политичка традиција, коју има Француска и Енглеска, да би у једној земљи могла да постоји она слобода и демократија као што постоји у тим земљама. (*Др. Миленко Марковић*: Треба школа!) Да, школа.

Господо посланици, да је политичка ерудиција и оно партијско васпитање које је постојало у Шумадији било и у нашим крајевима, односно да та Шумадија није онако лакомислено 1918 дала ту слододу, може бити да ми данас не би били у овој политичкој ситуацији.

Господо, да завршим онај дио мојих политичких погледа о свему оном што смо ми овде до сада радили, ја хоћу да констатујем, да је данашња Скупштина обзиром на њен једногодишњи рад своју дужност потпуно испунила и да је донела такве законе који су без обзира на форму у истину демократски закони и да су у сагласности са истинским потребама широких народних маса.

Господо, што се тиче самога буџета, казаћу само у неколико да су прилике у нашој земљи тешке као што су тешке у другим земљама и да о буџету уопште нико од нас не може говорити са једним ауторитативним својим гледиштем и схватањем. О томе нико не може говорити, јер у данашњим приликама нема тих аутора који би са својим великим ауторитетом говорили да је овај буџет или онај буџет стваран или није стваран. Тога нема нигде у Европи, ни у Америци па свакако нема ни код нас.

Ми, смо господо, свесни да у целом свету постоји један економски рат и борба, па рецимо и хаос, и нико од нас не може знати крајњи резултат овога рата, како ће се он свршити и који ће његови крајњи резултати бити. (*Један глас*: Нема пророка). Нема пророка, нити га може бити. Наш г. Министар финансија изјавио је у неколико махова овде, решто и лепо знао приказивавати стање које се налази и код нас па га упоређивао са оним из других земља. Он је у неколико махова знао лепо да истакне да су жртве које се траже од наших грађана дошле до крајње границе и да је тешко по-

мишљати да ћемо ми тражити од грађана још и друге жртве. Ја код тога могу да изјавим да г. Министар финансија у томе погледу фактично није можда био искрен, јер ја сматрам да ћемо ми фактички још давати те жртве и да ћемо морати притећи у помоћ г. Министру, да би издржао овај финансијско-економски раг, као што смо и друге радове издржавали (Миленко Марковић: Хоћемо ли моћи?) Морамо!

Г. Министар финансија употребом буџета изнео спровођење штедње, што је врло симпатична појава. То је, господо, једна правилна и истинска штедња, јер Министар финансија може штедети само онда кад има од чега да штеди и онамо где може да штеди. Пут, којим је пошао г. Министар финансија, тај је пут правилан, јер само таквим путем мора да се изврши штедња и да се народ увери да треба да се штеди.

Сам буџет, господо, по моме мишљењу он је само граница до које можемо да идемо и преко ње не смемо да пређемо, а о стварности самога буџета не може се говорити него онда кад видимо да је стварно у државну касу ушла та и та сума, јер то се може тврдити тек кад прође ова буџетска година.

Господо посланици, једним паметним и разумним радом један прави домаћин и газда може поред свега тога стања да изведе нашу финансијску и економску ситуацију на један потпуно правилан и здрав пут. Иако г. Министар финансија буде на томе путу устрајао, и ако буде енергичан, да не дозволи, да се народна имовина троши онамо где не треба да се троши, онда ће бити добар и паметан домаћин, и он ће и поред таквог стања нашу земљу извести на један исправан и добар пут.

Још неколико речи хоћу да проговорим о политици кредита, која се у нашој земљи води. (Миленко Марковић: Тога нема више!) Ја хоћу само са овога места да упозорим г. Министра финансија и да му скренем пажњу на једну ствар, а то је да се у свима нашим финансијским установама: Народној банци, Управи фондова, Поштанској штедионици — оту припада и Привилегована аграрна банка — налазе мање више све исти људи. И тај систем, који је уведен у управу наших банака, је такав, да он личи на једну врсту финансијске когерије, која је тврдо опасна и која више пута није згодна не само по интересе државе, него није згодна чак ни за оне који су сами управитељи тих новчаних завода. Господо, кад се нађе неколико људи, који сами себи одобравају кредите, који стварају послове ради тога, што су свесни, да ће те кредите врло лако добити, то су опасни кораци и за саме њих, јер ти опасни кораци више пута упропасте не само интересе државе, него и оне који те кредите траже. Зато та политика кредитирања од стране наших уста-

нова новчаних завода требала би да узме сасвим другу основу, требала би да заузме сасвим други систем и да политика кредитирања са стране Народне банке и Управе фондова буде таква, да она зађе у најшире слојеве нашега народа, јер ја мислим, да милијунашки кредити, који се дају појединим нашим индустријалцима или велетрговцима и т. д., да су ти кредити спекулативне природе, и да су те ствари, које су у данашњим приликама спекулативне природе, врло опасне, а кредити који би се давали у циљу (Миленко Марковић: Каритативном.) Рецимо у таквом смислу, нашим занатлијама који немају никакав спекулативни циљ, да би били много сигурнији и повољнији, него што су кредити ове природе.

Господо, после овога хоћу да пређем мало и на локалне ствари. Господин Министар војске и морнарице својим амандманом учинио је једну ствар да су наши добровољци, који су специјалним законским формулама изгубили право на добровољачка уверења, опет добили права да та уверења приме. Овим амандманом Господина Министра војске и морнарице омогућено је нашим добровољцима да у великој маси дођу до својих добровољачких уверења. Ја са овога места могу да захвалим Господину Министру војске и морнарице што је унео овај амандман с једне стране, а с друге стране могу да констатујем једну ствар и да г. Министра војске и морнарице замолим да једанпут скине са дневног реда то питање да добровољци најбржим путем дођу до својих добровољачких уверења и да помоћу њих могу очекивати и своја права на добровољачке парцеле. Пошто су добровољци у том очекивању већ изгубили стрпљење, које већ прелази у нервозу, било би и паметно и добро да Краљевска Влада учини кораке да се та питања брзим темпом реше.

Друго једно питање. Познато је да су наша Лика и Банија давале још од 1905 године један огроман број исељеника у све земље Европе и Америке и да је и њих и те наше крајеве захватила ова огромна криза, која је захватила данас цео свет и због које се сада и сви наши исељеници по целом свету налазе у врло жалосном и мизерном стању. Наша држава, Министарство социјалне политике учинило је до сада све могуће да се ти исељеници врате својим домовима. Али поред свега тога, има још једна огромна маса наших исељеника, који су у врло бедном стању и које треба што пре вратити својим кућама. Зато апелујем на Министарство социјалне политике да тим исељеницима укаже највећу помоћ, јер су ти исељеници делови наше отаџбине, из Херцеговине и Лике, који никада нису заборавили своју отаџбину и фамилију од којих се никада нису отуђивали и према којима држава треба да буде пажљива.

Завршујући овај мој говор, изјављујем да сваки народни посланик, који не буде гласао за овај буџет не може вршити савесно своју дужност. (Аплауз).

Поштрејседник Др. Коста Поповић: Има реч г. Миливоје Перић.

Миливоје Перић: Господо народни посланици, допустите мени, да по мом реду, проговорим коју реч, према своме знању, без икакве политичке екскурзије.

Господо, прва потреба државе и народа јесте истинска равнотежа буџета. Потреба истинске равнотеже буџета постоји за све државе у свету. Истинска равнотежа буџета много је важнија, и од већег утицаја за земље, које су оскудне у капиталу, и код којих је смисао за штедњу недовољно развијен. Таква је, господо, наша држава.

Стање наше привреде и сређивање наших привредних прилика у земљи, не може се разумети, ако се у првом реду не санира буџетска равнотежа. Према томе здраво стање буџета и истинска равнотежа његова, јесте један од главних услова, ако не и једини, и први, за сређивање наших привредних прилика. Господо, финансијско стање наше земље двојако утиче на нашу привреду. У првом реду кад је буџет праћен са мањцима, онда су државна и самоуправна тела у застоју, и не одговарају својим обавезама на време и како треба; зато се појављује, да народна привреда, иначе оскудна, постаје поверилац и државе, и самоуправних тела, те се тако оскудица у капиталу још више повећава. С друге стране, држава са неуравнотеженим буџетом мора да апелује на сва расположива средства јавно-правних новчаних установа, и тако та расположива средства јавно-правних установа, у место да послуже народној привреди, њих стално акапарира државна благајна и на тај начин несређене јавне финансије двојако утичу рђаво на стање народне привреде.

Господо, буџет државних и самоуправних тела треба и мора да се прилагођава народној привреди, јер се народна привреда не може прилагодити самом буџету.

Отуда, господо, је јасно, да је истинска равнотежа буџета, прворедна државна и народна потреба. Кад то тако стоји, господо, да се запитамо како је стање у погледу, равнотеже буџета код нас. За ових последњих четири до пет година, наши су буџети имали као сталног пратиоца, дефицит. А по подацима, на које ћу у току говора да укажем, може се слободно утврдити, да наше јавне финансије од дана нашег уједињења, никада нису биле без мањака. Никада равнотежа потпуна, и истинска права равнотежа, у нашим јавним финансијама није постојала. Господо, прва година од уједињења, ти су се мањци попуњавали путем позајмица код Народне банке, а то је доба инфлације. Доцније, го-

сподо, ти су се мањци, попуњавали путем позајмица учињени на страни, затим повећаним порезима. Господо, да вас само упозорим да за последњих четири до пет година, од 1927 године, сви зајмови који су закључени на страни, у главном су закључени, и употребљени на покриће буџетских мањака. И тако праву, истинску корист од тих зајмова нисмо могли да запазимо.

Господо, наши буџети од ослобођења, показивала су сталну тежину ка порасту. Они су за режимима од 6 јануара достигли невероватну висину. Наш садањи Министар финансија, први је узео на себе незахвалну и тешку улогу да пораст буџета заустави, у његовом ходу на више, улогу да изврши редукуцију тога буџета, и најтежи још задатак, да успостави, истинску, праву равнотежу буџета.

Господо, то је посао незахвалан и много тежак. Он је у томе послу са буџетом, који је сада на снази, успео, докле, али не потпуно. Он је, господо, са буџетом, који је на снази, који је у току, успео, да сведе издатаке у једној знатно великој цифри, али та цифра, као што се показало у току извршења, није довољна, да се не покажу, као последица, опет, мањци. Господо, како ће се рачунски буџет завршити, то још не знамо али према ономе, што знамо, а то је она милијарда динара сребрног новца, која у ствари представља једну јавну позајмицу, коју је држава учинила од народа, даље заустављење и неплаћање анuitета на стране зајмове, — у суштини, господо, представљају, само у једном другом облику, опет мањак.

Господо, и садашњи буџетски предлог на страни прихода показују такве суме, за које се може сада тврдити, да су невероватни износ прихода. Да се то утврди и покаже одмах још сада, пре но што се буџет оствари, није потребно, господо, да испитујемо сваки порески облик посебице и издашност његову. Довољно је бацити један осврт летимичан, сумаран само на оне податке, које је сам Г, Министар финансија сервирао. Господо, ви се добро сећате, наш Г. Министар казао нам је, да укупан национални доходак непосредан и изведен износи 35.000.000.000 динара. (*Министар финансија: Др. М. Ђорђевић:* Само непосредан а не изведен). Допустите онда, Г. Министре, колики је изведен? (*Министар финансија: Др. М. Ђорђевић:* Ако и њега узмете за 50% према процени од 1926 године, онда ће бити 7—8 милијарди). Да допустимо да буде тако.

Али, господо, колики је буџет био 1926 године? Исти као и данас. Сам г. Министар финансија каже да је национални доходак онда био дупло већи, а 1926 година није завршена са истинском равнотежом. Господо, кад 1926 године са националним приходом дупло већим него што је данас, није покривен истоветан износ расхода буџетских, како је очекивати,

господо, да ће овако смањен глобални приход моћи поднети? Али, господо, тај смањени приход у погледу пореске снаге народа није само дупло мањч. Јер, господо, узмите да наша држава има 14 милиона душа, узмите да за исхрану и одржање свака душа мора потрошити најмање 1500 динара годишње, с главе на главу, то значи, да национални доходак, да националан глобални доходак од најмање 30 милијарди треба да иде на одржање егзистенције нашег народа. Према томе преко тако скученог, тако процењеног глобалног доходака, који има да буде употребљен на одржавање, остаје, господо, свега пет милијарди. И ако се доходак слободан за порез пореди са оним из 1926, онда ће се видети да је пореска снага народа не два пута, него осам пута слабија сала у поређењу са 1926 годином. Сами ти податци су довољни да утврде да показани износи прихода у буџету не могу бити меродавни. Према овоме, господо, јасна је ствар да постоји криза нашег буџета, да постоји криза јавних финансија. Кад смо то стање утврдили, онда се морамо упитати: одакле, шта је узрок сталном мањку у нашим јавним финансијама? На то питање тако тачно постављено, морамо дати и тачан одговор. Руковање државним газдинством слично је руковању приватним газдинством. За руковање приватним газдинством важно је утврђено правило и то, господо, правило које произилази из народне теорије о губеру. Не треба се пружати ван губера; ваља се пружати према губеру; ако је губер покраћи, ваља ноге подвући, тело скупити да би се могло окраћалим губерумом покрити. Та теорија мутатис мутандис има да се пренесе и на државно газдинство. Та народна теорија о губеру добила је свој адекватан израз у финансијској теорији покрића. Главно начело финансијске теорије покрића, укратко сажето и формулисано, садржи се у овоме: у буџету могу бити предвиђени као редовни расходи само оне потребе иза које се предходно у предрачуну прихода најудовољни и потпуни износи за покриће. Даље друго, редовни расходи не могу се и не смеју се подмиривати никад ванредним приходима.

Господо, узрок је сталној кризи наших јавних финансија у томе што су се руковаоци наших финансија стално грешили о народну теорију о губеру и о финансијску теорију о покрићу.

Кад смо, господо, тако утврдили узрок је сталнога мањка у нашим буџетима, — који је постао кронична болест, а свака кронична болест то је дуга болест, а дуга болест то је готова смрт, — морамо да потражимо сигуран лек да би ту болест лечили. Који је тај лек? Одговор на то питање је: ригурозно поштовање начела и теорије покрића ригурозно поштовање теорије народне о губеру. Како, господо, да се спроведе тај принцип из теорије покрића? Мора у првом реду да се утврди објективно,

непристрасно, истински, права сума коју народна привреда може дати, коју народна привреда може ставити у облику пореза и намета јавним финансијама на расположење. Та сума мора да буде утврђена под околностима најнеповољније године. Кад се тако глобална сума порезе утврди онда треба да дође утврђивање једне ранглисте свих потреба државних, једне ранглисте која би имала да класифицира све потребе државне, да их ранжира, и од тако ранжираних потреба да извади само оне потребе које су најхитније по њиховој прешности и нужности и да их стави у буџет расхода; само те потребе, и ни једну другу. Све друге потребе као расходи имале би се немилосрдно брисати. То би значило ригорозно поштовање и спровођење начела теорије покрића. Али, господо, то је речено апстрактно. Те апстракције требало би видети у стварности како ће изгледати. Лепо је и лако апстрактно говорити, конкретно је већ теже. Да видимо како би то у даним случајевима у конкретним примерима изгледало.

Прво, господо, можемо да се запитамо, да ли је могуће подићи јавне терете, да ли је могуће учинити нова оптерећења и путем тих нових оптерећења доћи ће до нових извора, до нових приноса за покриће државних потреба. Ја сам то питање, господо, мало час додирнуо у ономе примеру када сам сранио глобални национални приход из ове године и 1926 године и, мислим, да сам то довољно показао. Али да учинимо и даље. Привредна криза, привредна депресија истиснула је из привредног строја вазда људи који нису више привредни фактори, и и не будући више привредни фактори, не могу бити више ни порески обвезници. Према томе обавези за плаћање порезе свалила се је на мањи број људи, а и код тог мањег броја људи приходи су се свели на половину.

Господо, ми смо у два маха вршили пореска повећања. Наш Министар финансија у ревности да достигне истинску равнотежу буџета, латио се и тога средства да повећа јавне намете. Али, господо, те порезе тешко притискују све редове наших привредника који улазе у категорију, у појам средњег сталежа, ту су погођени и ситан занатлија и ситан трговац и ситан човек и слободне професије. Ја смело могу да тврдим имајући утисак са терена, да су такви намети на те слојеве људи — а то је онај слој који држи цео економски режим, који држи политички режим и са нестанком тих људи има да падне и да се сруши целокупна зграда и економска и политичка. Тај ред људи под притиском свих терета иде сигурно осиромашавању и пропасти. По оном броју стечајева, по оном броју предаја радњи само у Београду, где су од 7.000 предате 700 радњи, јасно се види да тај ред људи иде сигурном осиромашавању и сигурној пропасти.

Господо, социјални обзири нас улућују да таква ред људи ни једном паром више не оптерећујемо и не наваљујемо ни једне паре више намета; напротив социјални разлози захтевају да се постепено намети са тога реда људи скидају. Код тога реда људи јавни намети нису само закачили само оно што је слободно за порезовање, што претиче од њихове потрошње, већ су ударили у главницу и кроз кратко време један велики део тих људи остаће без иметка.

Господо, код данашњег стања привредно економског и финансијских прилика на равнотежу буџета ванредним средствима, приходом од зајма, није ни мислити. Таква би се позајмица под овим приликама тешко могла под ма којим условима закључити, али кад би се она и закључила, ти услови, под којима би била дата позајмица, били би изванредно тешки да би ситуација још тежа постала.

Шта остаје, господо? Као једина могућност да се врши редуција расхода, редуција потреба, које се приходима не могу подмирити. Ако се већ каже редуција, онда су могуће две врсте редуције: редуција на стварне потребе и на личне потребе. Као редуција на личне потребе, ту би се, у првој реду, могло помислити на две могуће варијанте: у својењу принадлежности, плата и редуцију у броју службеника.

Што се тиче редуције у својењу плата, коју је један од предговорника, бивши министар, овде заговарао, сматрам према садашњим приликама, ма да би се, ипак, у том погледу могло што-шта учинити, није довољно промишљен предлог.

Не треба, господо, изгубити из вида да је скупоћа на помолу, не треба губити из вида да је наш динар пао у вредности на страним пијацама и да се реперкусија тога пада није још осетила на пијацама, али да ће се та реперкусија морати неминуовно осетити. И када се буде осетио пад нашега динара на пијаци у виду скупоће, ја се онда бојим, господо, да се под тим новим приликама неће нама наметнути дужности да повећамо те принадлежности уместо да их смањујемо. Сам Министар финансија изразио је бојазан од појаве корупције. Ми знамо да је у прошлости бивало случајева корупције и да је она дошла као последица тога што чиновничке принадлежности нису ишле у мери пада вредности динара у доба инфлације.

Господо, остаје као неминуовна мера она друга редуција, редуција особља, редуција у смањивању броја особља и у својењу тога броја на ону неопходну потребу за обављање и одржавање административног апарата државне машине. Истина, господо, то је лако рећи, али је врло тешко извршити. Држава није само једна правна установа. Она је била правна установа по готову у 19 веку. У XVIII веку она је окарактерисана као полицијска установа. Али зато XX век има једно друго битно

обележје за државу; има обележје социјалне државе. Држава, господо, има и социјалних дужности. Ако би држава отпустила чиновништво, одмах би јој се наметала потреба да укаже социјалну помоћ томе чиновништву. Ако она приступи тој мери отпуштања чиновништва, биће погођена са друге стране. То је нож са две оштрице: једном тупља, а другом оштрија, једна више реже у организам државни, а друга лакше и мање бode у организам државе. Господо, позната је она стара изрека: нужда закон мења. Неопходна је потреба да ми имамо уравнотежен буџет и та потреба мора бити задовољена. И кад ми имамо да излечимо целокупан организам, господо, ми морамо, ма колико да осећамо болове, извршити ампутацију руке. Тој мери редуције особља ма колико да нам се намеће она социјална дужност да особље не видимо ни један пуг на улици без посла, без упослења и без прихода, — ми морамо приступити. То је једна врло тешка дужност за садашњу Владу и Министра финансија, а нарочито у време и доба привредне депресије; јер отлуштено чиновништво у нашој националној привреди не може наћи упослење и биће на сокаку. Врло је лако такву редуцију спровести у доба привреднога полета, кад држава може бацити војску чиновништва на улицу, јер би она у привреди била примљена, и онда с те стране држава не би имала никакве главобоље.

Господо, према томе једна административна реформа, која би имала за задаћу да изврши упрошћење наше администрације и редуцију свега административног особља на најмање потребну меру, неопходно је потребна. Тој административној реформи наша Влада има без одлагања да приступи, ако се истински жели да се одржи равнотежа буџета не само на папиру, већ ако се жели да се оствари истинска равнотежа буџета.

Господо за помоћ равнотеже буџета морамо се ослонити и на државна и привредна предузећа. Мора се констатовати да та државна привредна предузећа дају такве приходе да се може казати слободно да то и нису приходи. Ја ћу само да узмем два примера, не задржавајући се у детаљима код свију предузећа посебно. Имате, господо, имање државно Беље; оно је под управом Министра финансија, као и имање звано Тополовац. То су два првокласна имања. Укупно имају 100.000 хектара. Имају једну фабрику шећера, имају модерно уређено млекарство и друге ситније индустрије. Све је модерно. Та имања Беље и Тополовац по простору су већи него територија читавог Округа смедеревског, територија на којој живе 136.000 људа и који плаћају више десетина, тачно цифру не знам, држави порезе. То имање Беље плаћа држави порезу, али та државна установа не плаћа ни из далека ону порезу колико приватно газдинство плаћа. Замислите

сколико је у буџету на страни прихода предвиђено да се сакопа приход од имања Беље и Тополовац? Од тога великог имања само 21 милион, 1000000 хектара са свима оним инсталацијама, по најлибералнијој процени, мора да вреди милијарду и по. (Министар пољоприврде: *Не сто хиљада хектара не сто хиљада јушара, у коју цифру улазе и многе барушине*). Све то показује приход од 11 милиона. (Од тих 11 милиона само фабрика шећера доноси 7 милиона. Као што видите, то цело имање не исказује ни један од сто од вредности. То, госпо, иде у ствари на отпис, те уистини то имање не даје никакве приходе држави. Ја ћу се задржати на једном другом примеру; на државним шумама. Државна статистика показује да од 7 милиона хектара земљишта под шумама треба да припадне половина држави. Министарство шума, с друге стране, тврди да држави припада једна трећина. Све оне шуме како их бар економски политичари цене, вреде 50 милијарде динара; раније су, пре две до три године, цењене на 100 милијарде. Према томе све државне шуме, нека је само једна трећина државна, вреде 20 милијарди динара. У буџету ове године приказан је приход од 21 милион динара, то је тек један и по од сто, а то је скоро ништа. Питање о управи и искоришћавању државних пољопривредних предузећа јесте један замршен проблем. Али ма колико да је он тежак ипак није нерешљив. Крајње је време да се решењу овога проблема приступи и да се на тој страни потраже нови извори прихода за покриће издатака у државној администрацији.

Госпо, један добар посматалац државног и друштвеног живота код нас мора учинити две запаске. Прва је запаска: велико расположење код свих органа државних и самоуправних да троше државна новчана средства. Друга је запаска: врло мало расположење код пореских субјеката, код пореских обвезника, за сношење пореских терета. Кад се, госпо, ово има у виду, онда мора целокупна финансијска политика да се подешава у томе правцу. Ја ћу, госпо, одмах да вам кажем да са главе риба смрди. Ми сами треба да имамо много укорењеног смисла за штедњу, ми чланови овог законодавног тела, па да се то и осети на саму Владу. Ја ћу да вам кажем само ово: да ни један законодавни акт у данашњој привредној депресији које намеће неминуовну потребу редукације расхода, не сме да носи ново оптерећење. А ми смо, госпо, без икакве стварне потребе, социјалне, привредне и политичке, изгласали пре неколико дана два закона, који у ствари значе два нова оптерећења. То је, госпо, изборни закон и закон о подели неких срезова у Босни и Херцеговини. Госпо, ја не знам каква је то била потреба да се увећава број посланика. Увећавање броја посланика одмах добија свога израза у повећавању терета за покриће тога расхода, које

тај нов број повлачи за собом, а то је 5-6 милиона динара. Људи којима сам на то указао, казали су: то је ситница. Да, ситница, али цео се буџет састоји из ситница: свих 10 милијарди динара то су у ствари збир многих ситница. А наш народ лепо каже: „Ко не зна да уштеди пару, неће никад уштедети камару.“ И такви расходи се предлажу онда, када се предлаже, рецимо, укидање филозофског факултета у Скопљу!! Овај факултет то је једна прворазредна национална потреба, и такву једну прворазредну потребу ми хоћемо сада да укинемо, а допуштамо да се ствара један луксуз на другој страни! Исто тако стоји ствар и са срезовима. Тамо су установљена два или три нова среза. Може бити да је установљење ових срезова стварна потреба. Ја налазим да је потребно да се уопште изврши ревизија поделе државе на срезове, да се изврши ревизија нарочито у оним крајевима који су били под Аустро-Угарском монархијом. Туђинска држава вршила је поделу на срезове према својим интересима и према својим потребама. А интереси туђинске државе нису интереси и наше државе. Ми смо, госпо, имали да извршимо ревизију свега тога. Али у тој ревизији морали би да водимо рачуна и о финансијском ефекту. Место 338 срезова ми смо требали да направимо 300 срезова. 38 срезова било би уштеда. Ја ћу да вам кажем само ово: ми имамо срезова од 10 а имамо и од 90 хиљада душа. Срезови од 10.000 душа имају целокупни чиновнички апарат као и они од 90.000, а то је очигледна раскош, јер стварањем нових општина биће прави луксуз са гледишта јавних финансија велики број срезова. Ја писам противан да се велики срезови претворе у мање, али је зато требало одмах на другој страни наћи уштеду груписањем срезова тако, да Министар финансија не осети никакав ефекат у буџету од тога.

Госпо, задржаћу се још на финансијском закову. Навика је друга природа, навика је једна мука, а одвика сто мука. Била је таква једна навика у прошлим парламентима до 6 јануара. Ти парламенти су противно закону о државном рачуноводству, који у § 44 прописује да финансијски закон може садржати само оне одредбе које имају непосредне везе са извршењем буџета, они су, дакле, ти парламенти, противно тој одредби уносили вазда других одредаба из свих других закона тако, да су те друге одредбе у многоме мењале постојеће законе.

Ја ћу само да поменем један, чини ми се финансијски закон из 1922/23 године. Тај је бројао 320 параграфа. Од тих 320 параграфа 160 параграфа нису имали никакве везе са буџетом. То је, госпо, прави закон-омнибус. Таква радња се противи закону о Државном рачуноводству. Истина је, госпо, да Финансијски закон и закон о државном рачуно-

водству имају исту снагу, али закон о државном рачуноводству је једно опште правило о уређењу свих финансијских питања за све године, а финансијски закон важи као једно посебно правило које се изводи из оних општих правила и регулисава питање финансија само за једну дотичну годину.

Према томе имате у финансијском закону овом одредбе привременог карактера, које важе само за ову годину, и одредбе трајног карактера које треба да важе стално. Господо, то има своју незгодну страну. Влада махом уноси извесне одредбе које су по вољи извесним народним посланицима, а народни посланици баш због тих одредаба које тангирају њих и њихове крајеве гласају за неки буџет за који иначе не би гласали. Господо, с друге стране процедура претреса, глобална и укупна о таквим одредбама у Финансијском закону није никаква процедура. То се у ствари решава на брзу руку, с ногу, без испитивања и тако законодавна машина не врши своју праву функцију испитивања, студирања, размишљања и оцењивања државних интереса да ли и у којој мери треба променити извесну законодавну материју.

Господо, та рђава пракса, рђава навика, мислило се неће се поновити у парламентима који су наступили после септембарског Устава. Али, на жалост, као што видите, у овој години сама је влада од финансијског закона направила омнибус закон. Она је са овим амандманима нагурала такве одредбе које немају, или скоро немају, никакве везе са самим буџетом. Таква пракса, рђава пракса, мора и треба да буде осуђена. Желели би било да влада то није учинила. Желети би било да се влада са том навиком више не појављује и не понавља је.

Господо, о другим стварима за сада нећу говорити, морам рећи само то да наш буџет, као што видите, није сјајан, да наш буџет неће бити, господо, ни реалан, али је он само један. О једној ствари можемо процењивати само, ако је упоредимо са другим сличним стварима. Ми немамо два буџета да би могли да вршимо паралелу и поређење. Зато морамо наш буџет да поредимо са буџетима других земаља. Ако се осврнемо на другу страну, видећемо да у свима европским земљама, у свима америчким земљама, постоје кризе буџета. Може се слободно рећи, изузев можда Енглеске у којој изгледа да је буџет уравнотежен, слободно се може тврдити да постоји светска криза буџета. Али да не упоређујемо нашу аграрну земљу са индустријским земљама, и земљама друге структуре. Обазримо се на земље наших суседа: на Бугарску, Румунију и Мађарску. где су јавне финансије у дерутном стању; те стога можемо бити горди кад упоредимо наше финансије са њиховим јавним финансијама. Како ми, господо, имамо пред собом Министра финансија, човека стручног, позитивног духа и трезвене главе, човека који за разлику од мно-

гих других и његових колега иде старим опробаним путевима, и служи се опробаним методама, а не иде странпутицом псеудо национализма и марксизма, те можемо имати уверења да ће он своје намере за истинско успостављање буџетске равнотеже успети потпуно да проведе (Аплауз).

Пошпрејседник Др. Коста Поповић: Има реч г. Михајло Јевтић.

Михајило Јевтић: Господо, народни посланици, и ви сви као и ја знате врло добро да је буџет једна од основних потреба државе, а са друге стране, буџет је једно средство Владе којим управља земљом са обзиром и на једно и на друго, ја ћу гласати за буџет, поред свега тога што он има својих великих недостатака, ми смо принуђени на жалост да га примимо и са тим недостацима, јер краткоћа времена искључује сваку његову коректуру. Али и ако ћу гласати за тај буџет, ја нисам изгубио право да се у овој прилици оградим од рада саме Владе, која можда заслужује и оштрију критику него што се она чула у Народној скупштини. Прилике у нашој земљи без икакве сумње свима вама су добро познате и траже од Владе много више активности и рада него што га је она показала. Ако би се овако даље продужиле у нашој унутрашњој политици ствари би се још више заостриле тако да им се добар исход не може сагледати. Ја нећу да вас упозоравам на штету које су извесне пунктације учиниле у нашој држави, и колико су осуда оне изазвале. Ја ћу, господо, да вас упозорим на ту чињеницу да Влада ни један тренутак није смела да остане равнодушна како је била. Влади је требало пар месеци да пређе, и од појаве таквих акција одговорна лица изведе пред надлежан суд. Зар јој је толико дуго времена било потребно да схвати замашај њихове акције? То се њој може преписати да јој је то намера била, што је требало да изостане у овоме случају. Ми смо и поред тих пунктација имали сличне пунктације и код нас у Скупштини и у Сенату. И на ту декларацију која је исто тако заслуживала један енергичан и брз одговор владин, ми нисмо до данас видели никакав акт. Баш та пунктација, или та декларација, господо, заслужује најозбиљнију пажњу и најозбиљнији одговор владин, јер она има оно што раније нису имале: ауторитет скупштинске трибине и кад се на њу ни са које стране није одговорило, а нарочито није одговорено од стране Владе, овда се то у широким народним масама може протумачити са једне стране као слабост Владе, а са друге стране као тачност чињеница изнешених у тој декларацији на које Влада није смела или није умела да одговори. Међутим, што је нарочито за жаљење, а ја то морам нарочито да подвучем, ја ничега бесмисленијег у животу нисам видео него што је декларација те господе. Допустите ми да вас само на две чињенице у тој декларацији упозорим. У првој тачци декла-

рације господа се изјашњавају следећим речима: „Демократски принцип народне суверености не долази у сукоб са монархијском формом владавине; савремена демократија осива положај владоца на начелу народне суверености, по којем је монарх шеф извршне власти, наследни репрезентант народа у вршењу егzekутиве“.

Господо, ово је основна смисао форме владавине те господе, коју они називају и демократском и монархијском, и ако она није ни једно ни друго. Нигде у свету где постоји ма каква форма демократске владавине, нигде се врховном поглавару не признаје ово право које му они дају. Нигде се не призиваје шефу државе да буде шеф егzekутиве, шеф извршне власти, него баш на против, у свим демократским државама то се право њима одузима и даје одговорним лицима. Основни принцип демократије је да Краљ не управља него Влада и баш тамо где је тај принцип најсрећније и спроведен, тамо се та појава најлепше оцртава, као што је у Енглеској. Није то ни монархистички принцип и у потпуној супротности је са монархистичким принципом, јер монархистички принцип оставља Краља као потпуно неодговорно лице, а то може бити само у случају кад он влада. У случају кад је он шеф извршне власти, мора доћи по одговорност као и свако друго лице које је изредбодавац. Ето, видите, господо, какве бесмислице чине људи, који су на жалост, управљали овом земљом.

Овако монструозног примера у форми владавине ви нећете нигде наћи не само данас у свету него ни у историји човечанства, и ја сам сличан пример видео само у једној духовитој карикатури из 1919 године. Због интересантне сличности ја ћу карикатуру да вам поменем. Један мађарски лист хотећи било да оправда дипломатију аустроугарску за изгубљени рат, било можда да компромитује милитаризам, донео је једну карикатуру, испод које је писало: Зашто смо изгубили рат? А та карикатура састојала се је из три фигуре, од којих је прва представљала војника редова са лављом главом на рамену. Иза ње стајала је друга фигура официра са магарећом главом на рамену, а иза ње трећа фигура генерала без главе. Ето на ту и такву карикатуру личи ми форма владавине ове господе. И ја, господо, не бих се на њој ни задржавао, јер ову плеву од речи врло је лако развејати, али сам хтео нарочито да подвучем ову конфузност мисли оних људи који су у овој земљи министровали.

Друга једна ствар мене је много више заинтересова у овој декларацији, заинтересовала ме је зато што је наша места у њиховој декларацији и у пунктацијама, које су опозиционари данашњем режиму донели.

У четвртој одељку те декларације каже се да је наша држава сложена државна заједница од више

историјско-политичког индивидуалитета, па да је унитаристички принцип ако се хоће разумно и са успехом провести у једној сложеној државној и националној заједници као што је наша, по природним условима одржања, учвршћења, могућ само на принципу пуне једнакости и равноправности између Хрвата, Срба, и Словенаца, искључујући сваку превласт једнога над другим.

Господо, ово нису полетарци и кад говоре о потреби пуне равноправности Срба, Хрвата и Словенаца и о искључивању превласти једних над другим, они немају да разбијају отворена врата него да констатују, да те равноправности данас нема. Међутим с том се фразом о племенској равноправности с тих страна много парадире и ја верујем, да том фразом они неће ништа друго, него поновно распиривање племенске мржње уверавањем необавештених, да у нашој држави има запостављених и маргинализованих племена. Међутим ја не звам на кога они то мисле. Свакако пошто су сви они Хрвати, да ће Хрвати бити оно племе које је запостављено и да то племе ваљда због равноправности. Међутим они не наводе ни једног примера те неравноправности. Један једини конкретан случај који је наведен приликом прошлогодшње буџетске дебате од стране г. д-р. Лончаревића, који је констатово да се та неравноправност састоји у томе, што се хрватским министрима дају министарства са мало пара. Па и тај пример био је нетачан, јер је Хрвата било министара финансија, шума, саобраћаја итд. Иначе ти се људи не могу пожалити да имају мање политичке слободе него ми. Не могу навести ни један случај да су на овим странама овамо политичке и грађанске слободе веће него код њих.

Ја мислим, да ће се и они у том погледу сложити, да је ту пуна равноправност између нас и њих. Ни у слободи штампе не могу рећи да су запостављени и да је она фаворизирана код нас. Ако је до заштите пасивних крајева, господо, ова држава никада није претпостављала те крајеве на овој страни онима тамо. Ја бих пре рекао, да је био обрнут случај. Они не могу казати да је хрватско племе запостављено тиме, што је Народна банка у прошлој години од 700 милијона датог кредита 400 милијона дато само Зегребу, док је 300 милијона дато на целу земљу. Они се не могу пожалити ни да су запостављени у погледу броја чиновника. Ја не знам тачну статистику, бројни однос, ако се хоће са њихне стране да се води тај однос, јер ми тај однос не водимо код нас у Шумадији. Нама је у том погледу потпуно индиферентно, коме племену који чиновник припада. Оно што нас интересује, то је, да ли он врши савесно своју дужност. (Тако је!) Али тамо где се на те ствари више пазило и можда бројало ви сте колико данас чули једну сличну констатацију од господина посланика Божића, где он конста-

тује, да у једном надлештву у Босни постоји 67% службеника Хрвата, 24% Срба и 6% Муслимана, док је бројни однос у тој области наше државе сасвим друкчији у погледу племенском на штету Хрвата.

Као што видите, ни у том погледу Хрвати нису запостављени. Ја ћу лојално да признам, да има код нас једна једиња институција, у којој их нема. То су, господо, виша командна и виша команда у нашој војсци. (*Ристо Ђокић: Док се покажу лојални*). Али та места њима нису ускраћена зато, што су резервисана за Србе и што се Срби на тим положајима мајоризирају. Та места не заузимају Хрвати само зато, што немају људе за те положаје. Оно што је било војника Хрвата, који би те положаје могли може бити и по својој прошлости и по својој спреми заузети, то је остало ван наших граница. Они ваљда неће очекивати, да ми те високе команде поверимо Саркотићу и оваквим, као што је Саркотић. (Тако је!) Али са те стране, иако нема ва тим високим местима Хрвата, сва нижа места попуњена су и њиховим људима као и нашим. Али поред тога они за ту ствар могу бити потпуно спокојни.

Ма како они били субјективни у процени наших прилика и наших људи, ја ћу то да им признам, да им не споримо да имају људе добре за финансијску струку, за привредну, саобраћајну и просветну струку, и за све друге струке, али морају нам признати и ти људи, ма колико субјективни били, да смо ми Шумадинци умели да створимо војску и да смо са том војском починили чуда, којима се диве цео свет. (Одобравање). И да тим људима, који су умели да створе и одрже такву војску могу мрне душе да повере судбину војске код нас.

Господо, кад ствари тако стоје, питам, зашто то треба и коме треба то причање на све стране о некој потребној равноправности у наше три племена, кад ниједно племе — као што видите — нити је угрожено, нити је друго мајоризирано. — И кад су то могли да кажу јавно са скупштинске трибине бивши Министри, са каквим правом ми можемо очекивати, да оне необавештене масе по Хрватској, по Далматинском Приморју, по забаченим крајевима Босне не верује њима, кад се од стране Владе таквим декларацијама никакав приговор не чини, зар немају ти људи право да верују, да се њима није могао са разлогом никакав приговор учинити.

Господо, по моје скромном схватању такав немар Владе је за осуду. Као што видите, господо, ми смо са правом могли очекивати од наше Владе, да у том погледу буде у оној мери енергична, у коликој је мери Народно претставништво вољно да је помогне, као што је помагало свуда у свакој прилици.

Влади се може замерити, што је лично слабу

пажњу поклањала привредном опорављању наше државе. Покушај да се савира дуговање сељачкоја велим покушај, јер је заиста само покушај, пошто је то решење само привремено, — није довољно, да се привредни ниво нашег сељака подигне. Влада је то била дужна, и дужна је била не само сељака да има у виду, него и све остале друштвене редове. Поред сељака, који је био збиља у страховитим привредним приликама и чије су прилике може бити мало ублажене решењем питања о дуговима, ми данас имамо врло тешку ситуацију и по нашим градовима. Занатлијски елементи, трговачки елементи, раднички елементи налазе се данас у много незавиднијем положају, него што је био онај, који је био сељачки. Међутим ми не видимо никаквих мера, никаквих предлога да се тим друштвеним редовима њихов тежак положај олакша.

Незгодна је ствар, ако Влада очекује иницијативу од Парламента. Нас је — као што видите — много и тешко је на тим таквим појединим специјалним пословима покупити и ангажовати људе, у толико пре што смо сви ми, колико нас год има, ангажовани на свима пословима, које Влада од нас тражи да јој радимо. Ми морамо те послове радити, којима Влада пред нас излази, и онда се од нас не може очекивати, да се бавимо и тим специјалним пословима — у толико пре што је видокруг наш несравњено мањи, него што је видокруг Владин, која држи у својим рукама целокупну службу и све извештаје.

О државним обавезама исто тако се слабо рачуна води. Ја хоћу, господо народни посланици, да вам овде изнесем један тежак дуг наше државе према нашем народу, један дуг, о коме се и данас може бити и не мисли, да га је држава дужна вратити, иако једна од најтежих моралних обавеза на њој стоји да га врати.

Кад је објављена мобилизација 1914 године по Законима који су постојали и по сили нужде држава је реквирирала целокупну потребну јој стоку нашег народа. По Законима који су постојали и који данас постоје, држава је по свршетку ту стоку требала или да врати или да плати народу. Она то није учинила ни једно ни друго. Она стока, коју је држава мобилисала, пропала је сва или у току рата, или за време отступања преко Албаније и држава се није сетила, да томе мучном народу, који је толико жртава поднео и толики рат издржао, да ту стоку плати. Али ако се није сетила, она је за 14 година ревносно од њега порез купила и задуживала интересом за ту порезу, ако ту порезу није неко могао да плати на време. Имате такав однос: људи држе признанице и реверс у својим шакама, по којима им држава дугује и држава се већ 15 година не сећа, да плати, а од њих своја потраживања најревносније убира.

Држава се сетила у згодној прилици да са обвезницима ратне штете исплате и признанице од вишкова те ратне штете које су ишле на стотине милиона. А није се сетила да врати народу један свој дуг, који не премаша 30—40 милиона динара, па се није сетила ни тога да донесе законско овлашћење да народ може бар своју дужну порезу са тим државним дугом да плати. Свакако ће Влада признати да је велики грех учињен према имаоцима тих реверса и признаница. Колико би то била олакшица у овим тренутцима, не треба да вас уверавам, кад сви знате како је наш сељак, који је главни држалац и ималац тих реверсе и признаница, дошао у тешку немогућност да одговара својим пореским теретима.

Ја сам, господо народни посланици, и у прошлој години свратио пажњу Владе, а у првом реду г. Министра финансија, да су на наш сеоски свет пала и сувише велика пореска оптерећења, да су класификације земљишта и оцена приноса од тога земљишта вршени у једној релативно доброј години која је била родна и када су цене пољопривредним производима биле високе, те да је према томе оптерећење нашег сељака порезом према ондашњем износу и сувише велико. У прошлој години прилике су биле рђаве, а у овој години оне су можда још и горе. Међутим наш свет сељачки задужио се порезом према оној години када су и цене његових пољопривредних производа биле много веће, јер су и године биле много боље. Примера ради, ја ћу да наведем само срез у коме сам ја биран. По тој класификацији и разрезу пореза, срез тамнавски платио је ову петогодишњу порезу према години 1928 у пуном износу и више од тога платио је мој срез још и пуних 6 милиона динара и поред свега тога овај срез дугује још око 8 милиона динара пореза данас. По томе можете да видите колико су тешка оптерећења која су на наш сеоски свет сваљена; можете да видите колико је неправедна пореза коју он плаћа. И поред свега тога што је прошле године скинуто 20%, то се скинуће, с обзиром на тешке прилике у којима се данас сељак налази, није осетило, јер сељаци из среза тамнавског нису успели да плате ни дужну а камо ли текућу порезу и онда сам захтевао поновну класификацију и преглед поновни тога оптерећења и једва сам успео да се тек узме у проучавање тај предлог који сам онда учинио.

Ја верујем да је то последица наше тешке, споре и гломазне администрације и нека су све замерке које би се у томе погледу учиниле на њен рачун. Али то што ми знамо у погледу наше администрације, свакако треба да зна и Влада и с обзиром на те чињенице, имајући и то у виду, треба да дође до закључка каквим је тешким погодбама наша сеоска пољопривреда оптерећена и ми који живимо

у народу и који то врло добро осећамо свакако волимо кад би се све то тако проценило и онда верујем да се у овоме новом буџету не би предвиђала ова повећања од 20% на земљарину.

Ја о тој ствари, нећу више да говорим, јер је било несумњиво много више наших другова, који су детаљно о тим приликама говорили. О тој ствари, говорено је иначе доста. Данас у овим тренутцима, немогуће је вршити коректуру у том правцу, али ће се врло брзо увидети, да се повећањем са тих 20%, неће постићи жељени резултат, него се само може изазвати, једно оправдано огорчење више, које је могло у оваквим приликама потпуно да изостане.

Господо народни посланици, је ли буџет реалан или није, је ли уравнотежен или није, ствар је субјективне оцене. Ја сам склон, да поклоним пуну веру, изјавама г. Министра финансија, којима нас уверава, и тврди да је буџет и реалан, и уравнотежен. Али, иако би то тако било, разумна штедња никада није на одмет, ни онда кад је народна каса препуна пара и кад је благостање у пуном јеку. Најмање је на одмет, данас, кад се цео свет жали на тешку привредну депресију.

Ако би се показао случај, да буџет није уравнотежен, ја ипак имам једно оправдање, за г. Министра финансија. Имам оправдање, што га и ја знам, као и ви сви, да је он вољан, и да је имао најбољу намеру да буџет уравнотежи. Али ако то није постигао, ја верујем да је то најмање његова кривица. Један духовити, француски финансијер, дефинисао је Министра финансија, у влади, као петла са канџама, кога сви министри хоће да очерупају, а он се брани. Ја верујем, да би овај буџет наш, био много мањи, да је Министар финансија, наишао на жељењу предусретљивост, код својих колега, да своје буџете скрешу. Особина је свакога Министра, да не да паре и да не да нове кредите. Ја верујем, да је то особина и г. Милорада Ђорђевића. И ако се, господо, не буде постигла буџетска равнотежа, ја ћу више кривицу приписати његовим колегама него ли њему. Али, ипак, ја нећу без једнога, по моме уверењу, оправданог приговора да оставим ни г. Ђорђевића. Буџет се скресава и он се смањује може бити према прошлогодишњем за читаву милијарду. И по уверавању Г. Министра финансија и целокупне Владе, буџет се није могао више скресавати а да се не доведу у питање витални интереси државе. И док нам тако говори и Г. Министар финансија и Влада, ми видимо у амандманима овог Финансијског закона и таквих ствари, које државни буџет оптерећују. Нека ми не замери г. Министар финансија, али ово је једна нелогичност, која се не може да правда, још када томе додате, да ту има оптерећења на рачун извесних пензија и пензионера, на рачун пензионера, који су своја права на пензију изгубили код наших административних институција, и кад су их изгубили тамо,

они се за неке националне заслуге, за нека министровања по Гајети обраћају Народној скупштини са захтевом, да им се те године признаду и да се урачунају у године за пензију, како би их могли имати.

Ја нећу да спорим тим људима њихове заслуге, јер су их можда имали, али данас није моменат када се ова држава може тим заслужним синовима да одужује. У данашњим приликама држава није у стању да се одужи ни добровољцима, чули сте жалбе у њихово име; држава није у стању да се одужи ни инвалидима, а још мање је у стању да се одужи министрама.

Господо народни посланици, ја ћу да завршим свој говор тиме да сам намерво и хотимично хтео, иако сам један лојалан члан скупштинске већине, да подвучем своје незадовољство са радом Владе на оној страни где мислим да је она грешила. Налазим да није требала да греша јер није била у положају да греша, пошто је имала и пуно поверење Краљеву и пуно сарадњу скупштинског клуба од 280 чланова. (Одобравање и пљескање).

Пошћрејседник др. Авдо Хасанбеговић: Има реч г. Хусеин Кадић.

Хусеин Кадић: Господо народни посланици, у озоме Дому чуло се је доста добре критике наших другова па ни ја као ни други немам шта нарочито и ново рећи, тим мање што је већина тих одличних говорника, који припадају истој политичкој групи, и заиста обзиром на прилике нема потребе, да излажем своје личне погледе, како на политичко тако и на економско финансијско гледиште Краљевске владе, коју по маже скупштинска већина.

Међутим, сматрам за своју дужност, да овом приликом дотакнем се само оних питања, које поред осталих тангира и највише интересује муслимански дио нашег јединственог народа, онај дио који је као и увјек, пригодом задњих избора показао и доказао своју политичку патриотску свест, а који ће и у будуће сигурно знати ставити се о бок ономе, који је највише придонео за ослобођење и уједињење јединственог народа југословенског.

Ја сам пригодом прошлогодишње буџетске дебате у своме говору изнео непобитне чињенице о гажењу грађанске слободе и уништавању стечених права једнокрвне браће нас Муслимана. То све изнео сам у доброј намери а у жељи, да се исправе учињене грешке. Међутим, оно што сам изнео остало је мртво слово, а рад настављен истим правцем на више незадовољство позређених грађана, муслимана, којима је одузета аутономна управа верско просветних послова. Данас управља се пословима исламске верске заједнице преко људи без икаквог народног поверења, па и преко политичко управних органа. Да ти поменути управљачи немају никаква ослона у народу доказ је и то, да иако Устав исламске верске заједнице, којег су они донели, прописује да се

морају провести избори џематских меџлиса, а који до данас нису проведени, знак је њихове немоћи и очигледног гажења законских прописа, које су они сами донели.

Наметнути функционери исламске заједнице подржавају се помоћу државних органа, иницијатора и спроводитеља укидања верске аутономне управе у Босни и Херцеговини, не из какве потребе него из личног нерасположења према војству муслимана, а тиме и према самим муслиманима.

Господо посланици, ово је јасно сваком појединцу у Босни и Херцеговини, да су лични моменти играли већу улогу него стварна државна и национална потреба. Најновији догађаји у управи исламске верске заједнице најбоље доказују, да хоће неки „замрли политичари“ да воде прко исламске верске заједнице политику, која не одговара жељама и потребама исламског елемента, тим мање, што баш ти људи имају најмање квалификације за вођење политике међу муслиманима, и баш ради тога, ја сам убеђен да се може догодити, да међу муслиманима поведу политику разни појединци, али сам још више убеђен да ови људи, који се данас купе око јасала исламске верске заједнице, неће никада са вољом народа бити вође и претставници муслимана.

Од 11 чланова Вакуфско-меаримског већа као највишег тела, које поставља г. Министар правде, 6 најистакнутијих културних и националних радника поднели су г. Министру правде оставке на положај са мотивацијом, да не могу да снесу одговорност за овакав рад у томе телу. И уместо да надлежни фактори размисле о тим оставкама и да спрече самовољу наметнутих функционера у исламско верској заједници, надлежни Министар поставља нове чланове и то људе званичне функционере државне или полувзваничне самоуправне, те на тај начин омогућава се да наметнути верско-просветни функционери и даље самовољно и по личним прохтевима управљају исламско верском заједницом.

За илустрацију рада тих функционера, ја ћу бити слободан, господо народни посланици, да вам прочитам један званичан акт данашњег верског старешине на подручју Босне и Херцеговине, из којег се види како схваћа своју дужност тај вајни верски главар; акт број 3 Пов. за Н.Н. Сарајево. Поводом моје посете код г. Министра, господин Министар ми је наредио да вам саопштим да му се лично јавите. — Претседник Улема меџлиса и Управног одбора Вакуфско-меарифског већа Муфтић с. р.

Ја лично отклањам од г. Министра, да би он могао оваквим наређујућим ставом иступити према једном верском главару, али зато потпуно сам уверен да своју функцију овај вајни верски главар сматра синекуром, до које је дошао, не поверењем, него стицајем прилика, тим више што и он сам често пута се међу друговима похвали, да је дошао

до положаја не рједом, него шутњом. Од оваквих функционера нема користи исламска верска заједница, а вас уверавам, господо, да још мању корист имаде наша национална заједница.

Кад сам код тих функционера, дозволићете ми г. г. посланици, да вам укажем како њихов рад рђаво делује и на однос и сарадњу са властима, јер они не познавајући својих права и дужности, као надуване величине, сав рад своде на личне интересе, па почињу задирати и у политичка питања. Тако су, пригодном задње Владине кризе, према моме обавештењу, упорно тврдили ти верски главари, да су конзултовани по мандатору ко да уђе од муслимана у Владу. Док сам са друге стране обавештен, да су ишли молити да буде икс узет у владу. И док на једној страни подржавају овакве гласине, дотле на другој страни један од тих верских главара подноси тужбу Државном савету ради тога, што у својој надувеној необавештености не сматра да баш онај његов кандидат, по свом службеном позиву, није никакав званичан орган и оно што је са њиме званично разговарао не може да схвати као меродавно, јер да он не преставља никога.

Ово све одаје да ови наметнути верски функционери не схваћају своје дужности, а што је најглавније, да без икакве контроле народа управљају његовом имовином, што је у супротности и са постојећим законима и са прописима Ислама као вере.

С обзиром на непобитне чињенице, које сам изнео сада а и прошли пут, а погледом на данашње стање да неколико наметнутих функционера самовољно управљају исламском верском заједницом без икаквих обзира на законске прописе, а без још мањих обзира на интересе и осјећаје муслимана, ради којих и постоје и Закон и Устав, ја овај пут као фактички преставник муслимана најенергичније тражим да се Устав исламске верске заједнице као неподесан стави ван снаге, да се донесе привремена Уредба, по којој ће се привремено управљати пословима исламске верске заједнице по људима народног поверења док се не донесе нови Устав.

Да се изради Устав исламске верске заједнице по људима народног поверења, како би одговарао интересима муслимана, а тиме и националне нам заједнице, а не интересима појединаца, како је то случај са данашњим Уставом.

Ја сам сматрао својом дужношћу да овом приликом бар у неколико речи осврнем се и на питање верске просветне управе исламске верске заједнице и да ставим предњи захтев.

Како је буџетом додељена глобална свота и исламској верској заједници из које своте најмање имаду користи припадници и стварни функционери (имами, муалими) исламске верске заједнице него у

главном ту корист црпи неколико народу наметнутих функционера, који су данашњим Уставом осигурали само себи масне плате, то ћу у буџету Министарства правде о томе још говорити; а сада завршујем са тиме да ћу у начелу гласати за предложени буџет. (Одобравање и плесак).

Поштрејседник др. Авдо Хасанбеговић: Реч има народни посланик г. др. Драгутин Костић.

Др. Драгутин Костић: Господо народни посланици, највеће политичке творевине 19 века биле су уједињене Немачке и уједињене Италије. Ми врло добро знамо којим се путем дошло до стварања тих данас великих и моћних држава. Ми знамо да је до појаве Наполеона, у Немачкој било 300 државица. Као победник 1803 он је укинуо 112 државица, 1806 укинуо је још 60 државица и најпре створио „конфедерацију Германску“, па онда „Рајнски савез“. Тада он од Немачке чини оно што хоће, он од ње ствара Краљевине: Баварску, Саксонску и Виртембершку. У свима ратовима између Француске и Пруске сва Јужна Немачка била је на страни Наполеона.

По Тилзитском миру распарчавање Немачке дошло је до апогеја. Хајне је лепо казао да је географија тада била „најгежа наука“. Сваког дана се прекрајале државе, сваког дана се је Немачка делила. Та подвојеност није била мала, она је била и дуга тако да немачке државице чак 1866 године Баден, Виртенберг, Саксонска, Хесен и Хановер учествоваху на страни Аустрије противу Пруске. Али ништа им није сметало да 1871 године са Прусима буду заједно противу Француза. Што се тиче Италије тек крајем XVIII века Вигорио Алфијери први пут написа свој комад „Други Бруг“ и посвети га „будућем италијанском народу“. Фактички се појави Италија као република 1801 године. Наполеон тада у Лиону назва Цисалпијску републику италијанском. А Краљевину Италију створи 1809 и поклони је своме брату Јосифу Бонапарти. Знаменити племић Франческо Пезаро казао је ово за Италијане: „Ми живимо под заштитом наших пријатеља и суседа и на томе оснивамо своје наде!“ Италијани су се користили ратовима између Аустрије и Немачке, Француске и Аустрије, Француске и Немачке и дошли 1871 године до завојевања Рима и стварања Италије.

Господо, једновремено се са првим помињањем републике талијанске зачала и наша данашња Југославија. Југославија се није стварала само у срцу и памети Штросмајера и других наших најбољих синова. Један од највећих историјских догађаја XIX века јесте зачеће Југославије започето 1804 кад Бесмртни Карађорђе:

„Из мртвијех Срба дозва,
Дуну живог мртвој души!“

Али и ако се она зачала 1804 године она је потпуно формирана и створена крвљу тек у XX веку

Ми и Хрвати нисмо били никад, као самостална држава, у том положају да се међусобно кољемо, никад Србин и Хрват нису се међусобно клали док су засебне државе имали. То је доказ да смо ми ишли другим путем уједињења, у томе је чврстина и здрави темељи нашег уједињења.

Господо, пребацивало се да су се наши људи много крвили. Јесу, господо само зато што су наши људи били под страном командом непријатељске државе, које су бацале Хрвате на Србе говорећи: — Пустите их да се међусобно покољу. Али част и Хрватима и Словенцима, ми сви знамо да је на дан 15 априла 1916 године Прва југословенска дивизија у Русији имала официра: Срба 120, Хрвата 90 и Словенаца 40. Међу ових 120 Срба било је нас 30 који смо дошли са Крфа. Ово је најбољи доказ да су и Хрвати дали исти број интелигенције, међу официрима добровољцима, колико и Срби пречани, исти хрватски официри проливали су своју крв не само као резервни, већ је било међу њима и активних официра Хрвата који су одгојени у традицијама како је само Аустрија могла дати. Али у њиховим великим душама пламтила је љубав за ову Југославију, и она је господо победила! А на дан 24 августа 1916 године пред саму битку бројала је југословенска дивизија 18.510 људи од којих је било из хрватских крајева (Хрватске, Славоније, Истре и Далмације и Словеначке) 3269 бораца. 25 августа 1916 године међу првим официрима те дивизије, у првом крвавом окршају, јуначки падоше ови Хрвати: капетан II класе Марко Хелман из Госпића; потпоручник Мартин Краљић из Дрње — Хрватска, Јосип Вишњић потпоручник, из Добраве (Хрватска), Љубомир Буј потпоручник из Сплита; Фрањо Шест, потп. из Самобора; Никола Шајатовић, потп. из Језернице (Хрватска); Тома Маљан потп. из Церовца.

На Добром Пољу на Солунском фронту међу првима паде при пробоју тога фронта Стјепан Секулић, потп. Хрват, родом из Славонског Брода.

Питам вас, да ли су ово били федералисти, да ли пунктиши, да ли сепаратисти? Велика идеја која их је водила и за коју они дадоше своје младе животе, била је једина велика и недељива Југославија која данас постоји.

Да су хрватске и словеначке земље биле ван оквира Аустро-Угарске монархије, не би, господо, брат дигао руку на брата, и да смо се ми раније ујединили, где би нам данас био крај? Желим само да вам напоменем ову ствар. Кад год се у Француском парламенту почне говорити о вечитој Француској, увек се прво помињу велике жртве у изгинулима, па се тек онда прелази на друге послове. Ми се, господо, морамо повести француским примером као што се морамо повести примером ових људи, који су напустили своја огњишта, који су потом били заробљени у после се нашли у Русији. Ти су

људи све дали за оне велике идеје, којима су били надахнути, и све те жртве, господо, најбоља су основа српско-хрватска или хрватско-српска, назовите то како хоћете, то је онај цемент и бетон који нас слаја, а који није саграђен од новчаница, пунктација, нагодби, већ од крви! У нашој великој епопеји стварања Југославије, не само Срби, већ Хрвати и Словенци, најбољи синови хрватског српског и словеначког племена показаше највеће пожртвовање. Они су се руководили идејом велике Југославије, а њиховом крвљу избегнуто је они што су Немци сто година међу собом имали клања и крвопролића, избегнути су они међусобни покољи, којих код нас, господо, не може да буде. Ови велики мртви учинили су то да је створен овај јак фундамент нашој држави.

Не желим да вас много замарам, само бих вас ипак молио за допуст да се осврнем на једну ствар. да видимо шта се око нас ради. Ми сви говоримо о Малој Атанти, али ипак, господо ми морамо добро да отворимо очи кад је реч о Малој Атанти, јер ако код Чеха постоји „братство за братство“ онда то братство треба да постоји у свему и свачему. Јер једна комбинација, у којој ми треба да будемо политички равноправни, не сме постајати ако не можемо потпуно равноправно да свршавамо и своје међусобне економске послове. Чеси су од 1921 до 1931 године увезли код нас њихових индустријских продуката за суму од 14.522.000.000 а ми наших пољопривредних продуката за исти број година увезли смо у Ческу свега за 6.770.000.000. На тај им начин ми у пасиви у износу једне суме од око 8 милијарди динара, колико ће изнети готово један читав наш једногодишњи буџет. Братство може бити братство, господо, али од данас па за доцније част ми је упозорити Вас, Господине Министре на ову околност, да имате у виду кад се већ наш брат овако добро помаже од наше финансијске политике, да ни једну пару ни један маријаш без реципроцитета не можемо више дати па макар како братство ту по среди било. Немојте мислити да су наше касе заједничке. (Чује се: Сестре) Да, не сестре па ни посестрима. Ако је до Мале Атанте, као што рекох, коју сви ми примамо као једну политичку организацију чврсту и јаку, равноправну и моћну политички, она ће имати смисла само онда ако ми сви у њој будемо економски равноправни за свих 100%. Иначе неће бити њен ни политички значај ни вредност онаква каква би требала да буде и каква мора бити. Ако је „верност за верност“ гесло за политику и за савез, оно мора бити најпунније и за економске односе. Ми не мислимо никога израбљивати ни политички ни економски, али се не смемо дати нити смемо бити израбљивани па макар братство било не само рекламирано и уздизано, већ и остварено. Ма да ми имамо могућности извоза и

на другу страну, и ма да можемо да се оријентишемо према другима, ипак та наша оријетација не може и не сме подгризавати основне темеље нашега народнога благостања.

Да пређем сада на једну другу ствар. Ја се као претставник Јужне Србије питам шта ће бити са нашим дуваном?

Чујем да Чеси задовољавају своје потребе у дувану већ сада 60% својим властитим дуваном, који саде у Словачкој и Карпатској Русији. Треба отворити очи и узимати од Чеха само ове контингенте њихових индустријских продуката, које, по вредности, одговарају нашем дувану и цереалијама.

Од закона које донесосмо, али нажалост у потпуности у живот не уведосмо, јесте закон о заштити земљорадника. Многи томе закону, ма какав био замерају. Али, да њега није било и код нас би се догодило, што и у Северној Америци, где фермери, незаштићени једним оваквим сличним законом створише организацију за спас и одбрану свога и назваше је: „Савезом купаца“. У држави Пенсилванији продавала се је земља фермеру Хенчелову за менични дуг у износу од 1800 долара. „Савез купаца“ купио је земљу и кућу Хенчелову за један долар и 18 центи, па је истом Хенчелу цело то имање дао у аренду на 99 година уз аренду од по једног цента годишње. По подацима Витоса, председника пољске земљорадничке странке, у Пољској је стање сељака најочајније. Пољско је село одавно заборавило на шећер, спроводи највећу економију на соли и палидрвцима, људи иду без обуће, без одеће, у старим дроњцима. Констатовало се да је „пољско село“ испало из државног живота.

А беда њихих најближих суседа Грка и Бугара, не да се ни замислити. Доста је напоменути да се грчки зајам од 1926 године (шестопроцентни) котира данас по 14% његове вредности, а бугарски седмопроцентни 1926 године по 11% његове вредности.

Имајући све ово у виду, није требало повећавати земљарину сељаку.

Из године у годину све европске државе теже за тим да своју производњу, како агрикултурну тако и индустријску, подигну не само до степена покрића сопствене потрошње, већ и у циљу остварења извозних вишкова. Ове државе су путем (прохибитивних) царинских ставова поготово једна другој онемогућили правилну размену добара и тиме створили читав хаос у трговинским односима између себе. Наступило је једно време претерано економског шовинизма. Ми видимо државе као на пример Немачку која вештачким путем подиже производњу пољопривредних артикала до тога степена, да је она данас један од најјачих извозника ражи.

Неуравнотежени трговински биланси европских држава и пасивни биланси плаћања довели су до хаоса у девизним и валутним питањима. Тај хаос се

налази данас на кулминацији и спречава поготово и најелементарнију размену добара између појединих земаља. При преговорима за трговинске уговоре сви су преговарачи код својих респективних влада снабдевени најјачим оружјем, које се испољава у принципу „дам да даш“. Овај се принцип спроводи и без обзира на стварну увозну потребу дотичне земље, јер се баш на тај начин постизава и политички циљ у задовољењу прохтева својих аграраца, који увек испољавају тежњу за што већом заштитом од увоза туђих пољопривредних артикала и за што јачим одржавањем цена агрикултурним производима у земљи.

Европа данас пружа жалосну слику трговинског промета. Прибегава се и последњем начину, да се промет оживи путем размене робе, т. зв. компензационим пословима. Ево, где смо дошли услед претераног економског шовинизма. Враћамо се у доба примитивне размене и занемарујемо савршену новчану и платежну технику коју је цивилизација развила до врхунца.

Да хаос у трговинским односима Европе буде још више погенциран, прекоокеанске Америчке земље подигле су своју агрикултурну производњу до тога степена да је данас тешко наћи пијаце њиховим експортним вишковима цереалија и по најбагателијим ценама. Огромни вишкови цереалија превосе се из године у годину и све вештачке подршке од стране државе, стварањем разних трустова и извозних синдиката, свршавају се огромним губитцима по државну касу, која даје огромне своте на интервенцију ради побољшања откупних цена од фармера и извозних премија експортерима жита.

Америчке земље не поклањају нимало пажње европским земљама, нити се обзиру на њихов захтев да смање производњу цереалија. Напротив, механизацијом производње и савршенством машина замењена је људска снага у толикој мери, да данас читаве покрајине обделавају неколико људи, док су раније хиљаде и хиљаде радника на тим просторима били запослени. На овај начин трошкови производње америчких држава сведени су на минимума комплекси земље за обделавање повећавају се из године у годину у енормним размерима.

То је у кратко речено за агрикултурну производњу и трговину њених артикала. Кад овоме додамо руске колхозе, совхозе, колебајне — слика је још црња!

Индустрија стоји још горе. Поједине земље дозвољавају увоз само оних индустријских сировина, које нису у стању да производе на сопственој територији. Огромна незапосленост влада поготово у свима индустријским земљама. Напоре држава да пруже помоћ незапосленим радничким масама, довели су до буџетских апсурдности и неиздржљивости, па не може ни бити других момената у индустријској производњи када је цена агрикултурним производима пала до

тога нивоа, да једва или никако не покрива трошкове производње. Свет је осиромашило до те мере, да је принуђен на покриће својих најнужнијих животних потреба које му лиферује, индустрија. Не може дакле ни бити речи о оживљавању промета добара које нам индустрија лиферује, све док се не појача куповна моћ потрошача. А како ће се ова куповна моћ потрошача појачати, ако се продужи са изградњом и проширењем система, који је овладао сада у трговини. Говори се свестрано о кризи и предлажу се разни методи за њено ублажење, али досада се ниједан од предложених метода није показао да је ефикасан и способан да унесе живота и полета у трговини и да поврати, ако не потпуно, ранији просперитет, а оно бар да омогући несметану размену добара.

Сви трговински уговори последњих година носе на себи печат смањења ове размене између појединих саговорача. Ми мислимо да је томе лек у обраћању вештачких царинских баријера и подизању што веће циркулације и размене појединих добара. Када респективне владе и њихови стручни органи, који тако често заседају у разним економско-финансијским конвенцијама, које се у свету тако често одржавају без икаквих позитивних резултата, буду признали овај постулат, онда ће наступити осетан преокрет ка побољшању општих прилика, и криза ће знатно ослабити да временом утаре пут нормалним привредним односима. Резимирајући ове погледе на општу ситуацију да се вратимо ни трговинске прилике наше земље.

Трговински уговор. Као земља од еминентне важности на пласман наших аграрних продуката, а специјално пшенице и кукуруза, долази на прво место братска Чехословачка. Ми смо са овом земљом у претпрошлој житној кампањи имали преференцијални уговор за увоз у Чехословачку 10 хиљада вагона пшенице уз бонификацију царине од к. ч. 18 по метарској центи. Ми смо у кампањи 1930,31 овај преференцијал потпуно искористили, ма да смо били принуђени да нашу пшеницу продајемо у Чехословачкој, услед конкуренције Румуније и Мађарске по знатно сниженим ценама. Држава је својом интервенцијом за одржање цена у земљи и узевши монопол извоза пшенице у своје руке по цену великих жртава, спасла произвођача од очигледне пропасти. Јер да није било интервенције од стране државе тешко да би се просечна откупна цена пшенице могла у томе периоду времена одржати на висини од динара 60 по метричкој центи. Једини приговор који се овој интервенцији државе може учинити, то је недовољно припремљена новчана средства за успешно извођење посла.

Наш трговински биланс са Чехословачком за нас је пасиван, јер у ову земљу извозимо мање но што из ње увозимо. Ми дајемо Чехословачкој наше

жито, кукуруз, воће, стоку и маст, дакле највише предмете аграрне производње, а из ње добивамо индустријске предмете, поглавито текстилну робу, стакло, металне израђевине и угаљ. Наш извоз наилази и тамо на огромне тешкоће стварањем сваки час све нових и нових отежица у контингентирању и другим царинским прописима са новим и повишеним таксама.

Требало би дакле урадити да наш извоз у Чехословачку ојача, а нарочито да ојача увоз цереалија и стоке, јер то су два најосетљивија предмета наше свеукупне извозне трговине. Недавно смо имали прилику да са одушевљењем примимо најновији споразум држава Мале Антанте. Тим споразумом се поред заједничке политичке линије предвиђа и економско споразумевање држава Мале Антанте. Ми поздрављамо нарочито ову тежњу и желимо да се она што пре и у дело спроведе. Специјално уређење наших трговинских односа са Чехословачком на што протрајнијој основи, има за нас нарочити значај и желети је да што пре видимо наше заједничке преговораче у том погледу на делу.

Наш трговински уговор са Аустријом такође је у знаку постигнутог преференцијала за пшеницу и увозних контингената за стоку. Аустрија у погледу преференцијала д је увек предност Мађарској. То је и разумљиво када се има у виду политички моменат, али са економског гледишта, ми држимо, да би наша позиција могла бити боље искоришћена с обзиром на потребу аустријске индустрије да за себе осигура нашу пијацу.

Ипак морамо рећи, да је преференцијал од 5000 вагона пшенице који смо у прошлој и овој години уживали у Аустрији, по својој техничкој изradi, био најбољи, јер бонификација у царини није резервисана за доцнији обрачун између држава, већ је она одмах призната увознику пшенице југословенског порекла, а наш је извоз имао од тога користи, што је висину добивене царинске бонификације већ унапред укалкулисавао у цену.

Бечко тржиште било је од вајкада значајно по наш извоз стоке, а нарочито за извоз наших свиња. Контингентирањем извоза свиња створена је једна велика тешкоћа за пласирање нашег извозног вишка. Завођењем овог система наступио је читав поремећај у овој грани трговине, која је постала зависна од броја подељених извозних дозвола и додељеног контингента. Треба порадити на томе да се контингент знатно повећа ако се друге концесије не могу добити, јер на тај начин укљонићемо многе жалбе наших товљача и извозника свиња.

Са Италијом смо досада били у доста снашљивим трговинским односима. Чак је наш извоз у ову земљу био знатно изнад њеног увоза код нас. Последње царинске отежице као и ветеринарни прописи јако су дејствовали на опадање нашег извоза

јаја, живине и стоке. Италији треба дати извесне олакшице за њен увоз код нас, а у замену за то тражити да се наш извоз јаја, живине и стоке ничим не омета. Исто тако и наш извоз цереалија у Италију налази се у јаком опадању.

Италија се труди као и остале земље увознице, да производњу пшенице у земљи подигне до тога степена, како не би у будуће морала увозити. Да ли ће у томе успети или не није важно за овај моменат, али је много важније да без обзира на те лепе жеље италијанских привредних кругова, задржимо нашу позицију у увозу Италије напред именованих артикала.

Немачка је ових дана услед политичких догађаја ступила са нама у неуговорни однос. Изгледа, да је овај корак Немачке диктован једино тежњом за застрашивањем или можда да Влада Рајха није хтела склапати уговор пре избора, јер иначе не можемо разумети да ће се Немачка тако лако одрећи наших тржишта за њену индустрију. Немачке су царине тако високе и уперене баш на оне артикле које су главни предмет нашег извоза у Немачку као јаја, живина, воће свеже и суво, поврће и цереалије, да тај извоз постаје у будуће потпуно немогућан.

Ми већ три године ништа од наших цереалија не увозимо у Немачку. Није ли моменат да сада приликом нових преговора са овом земљом, заузмемо један одлучан став. Наши трговински политичари требали би да о томе добро размисле и поведу рачуна о потреби наше земље за сређивањем трговинских односа са Немачком на бази узајамног попуштања и концесија. Ми држимо да наше позиције за преговоре са Немачком нису тако слабе да би према њој морали много попустати, а дотле према роби немачког порекла поступати као што Немачка поступа са нашом робом.

Са пријатељском Француском имам трговински уговор као и преференциални споразум за нашу пшеницу, који нам не даје оне користи које би ова земља, братска и пријатељска, могла да нам да. Није ли наш извоз цереалија, јаја, меса и заклане живине према увозу и потреби Француске у тим артиклима једна багатела за добијање концесије при увозу у ту земљу. Ми смо дужници Француске и ми смо што је најглавније исправни дужници, који мислимо да лојално одговарамо нашим обавезама. Услед познатих тешкоћа, нама је тешко да дођемо до девиза и других платежних сретстава. Нашим пријатељима Французима треба јасно указати на ове моменте и отворено их позвати да нам у овим тешким временима помогну купујући од нас потребне артикле којих ми имамо за извоз, а које они иначе увозе из других земаља где је њихов трговински и политички интерес од много мање важности него у односу према нама. Ми смо земља која нема златних

рудника, али зато имамо злата у нашим аграрним производима.

Треба настати да се преговори са Француском о преференциалном увозу кукуруза приведу крају и то одмах како би имали дејство на наш извоз, јер сезона извоза овога артикала сада баш почиње пуним својим замахом, па да нам се не деси као у прошлој години са пшеницом док се питање преференцијала уреди, а ми више и немамо пшенице.

Као човек који заступа интересе јужнога дела наше отаџбине, мени је много стало да видим побољшање наших трговинских односа са Грчком Републиком. Готово 90% од свих артикала које Јужна Србија производи упућена је за извоз на свој природан излаз преко Солуна за Грчку и даље морем за Египат и Левант. Грчка је јак потрошач наше ситне стоке, поврћа и других продуката наше производње, а ми опет из Грчке увозимо велике количине јужног воћа, зејтина и других артикала који тешко данас налазе прођу на светским пијацама. Наше пријатељске односе са суседном Републиком требало би изградити и проширити на економском пољу у интересу обе земље.

Наша слободна зона у Солуну не пружа нашем извозу оне погодности које би она по својој намени требала да има. Њу треба више комерцијализирати и поставити при истој, не канцеларијско особље са недовољним или никаквим искуством у трговини, већ стручне и способне људе са широким комерцијалним видиком. Та зона треба да буде перманентна изложба наших артикала, а вештина њених управљача састојала би се у првоме реду у томе, да све артикле који кроз њу пролазе заинтересује трговачке кругове и омогући им упознавање са нашом робом.

Економски положај Јужне Србије у вези са кризом која свуда постаје дубља и већа, знатно се погоршало. Довољно је констатовати да се у Јужној Србији продукција индустријских биљака страховито смањила у току 1931/32 године. На пример сузама у 20,88%, мака у 24,82% а памука и свих 38,50%. Ма да смо споразумом са Грчком донекле осигурали извоз наших најглавнијих артикла (стоке, жита, пасуља, живине и т.д.) не заборавимо да се наше народно благо у Грчкој плаћа махом грчким боновима. У почетку је цена тим боновима била 40 динара за 100 драхми, а доцније је пала на 32 динара — 100 драхми. Не заборавимо да ми од Грка имамо купити извесне, не мале, контингенте: соли, дувана (а ми не знамо шта ћемо са нашим дуваном!) суво грожђе и т.д. Да ово не би морали плаћати девизама кад наш извоз у Грчку престане и само собом нестане грчких бонова, требало би да наша Народна банка што пре и по што повољнијем курсу купи грчке бонове од наших ималаца тих папира. Кад су у питању Грци као купци, не би требало

заборавити и њих као посреднике преко којих иду многи наши артикли у Египат. На пример: стока, шљиве (царевоселске) дрво, пасуљ (крупан, а ситан једу сами Грци), топљено масло и друго. Треба се вратити старим и опробаним пијацама, Леванту. Неопходно је потребно да наше лађе бар два пута недељно одлазе из Солуна с тим да посете сва важнија пристаништа источнога дела Средоземнога мора и Леванта.

Извоз наше стоке у Грчку под великим је ударцима наших конкурената Турака. По грчким подацима увезено је стоке у Грчку:

Из Југославије	из Турске
1929 — 803.635	109.113
1930 — 737.678	262.400
1931 — 586.871	471.292

Имајући у виду да стање иде катастрофално код нас и да нас Турска бије својим транспортом који је три пута јефтинији од нашега, само се собом намеће питање смањивања како појевтињавања нашега транспорта до Ђевђелије тако и снижења грчких транспортних тарифа од Ђевђелије до Солуна.

Народна је банка и 1932 године, као 1931, била врло неправична у подели кредита, јер док је Вардарској бановини дала свега 56,134.390.— динара, Дунавској је дала 979,236.557.— динара, Дравској је дала 184,217.531.— динар. Само Љубљана је добила 140,530.236, сам Загреб 576.824.885.— а сама Суботица 34,002.923.— а сам Нови Сад 102.262.879.— Значи, поједине су вароши добиле више него цела Вардарска бановина.

Расподела кредита од 50.000.000 распоређена је овако: За исхрану сиротиње: Дравској бановини 400.000.— дин., Дунавској бановини 400.000.— дин., Савској бановини 400.000.— дин., Дринској бановини 500.000.— дин., Вардарској бановини 500.000.— дин., Зетској бановини 600.000.— дин., За помоћ незапосленим: Дравској бановини 1,800.000.— дин., Дунавској бановини 1,300.000.— дин., Савској бановини 2,000.000.— дин., Дринској бановини 800.000.— дин., Вардарској бановини 700.000.— дин., Зетској бановини 600.000.—

За јавне радове:

Дунавска	— 4,000.000.— д.	Свега	— 6,200.000.— д.
Дравска	— 4,000.000.— д.		— 5,200.000.— д.
Савска	— 4,000.000.— д.		— 6,400.000.— д.
Дринска	— 4,200.000.— д.		— 5,500.000.— д.
Вардарска	— 3,800.000.— д.		— 5,000.000.— д.
Зетска	— 4,000.000.— д.		— 5,700.000.— д.

И овде се је Вардарска бановина врло лоше провела јер је ова, према званичним подацима, само у 34 среза изгубила 1931|32 била у угинулој стоци, од мрза и од недостатка исхране суму од 9,712.500.— дин. Од провале облака, града, поплава и других непогода Вардарска бановина је по званичним подацима оштећена у суми од 2,447.801.— дин.

Ко зна каква је беда у градском и сеоском становништву Јужне Србије, и ко зна шта је с њеним несретним печалбарима (а сада они не само ништа не шаљу од своје зараде својим породицама већ од истих траже по који долар, да не би умрли од глади у Америци) онда се види да је додељена помоћ Вардарској бановини, мања од минималне.

Грци увозе за Египат, као посредници, следеће наше артикле: качкавал, шљиве (царевоселске) па топљено масло, дрво, пасуљ (крупан, ситан једу сами) живину. Док смо ми прошле године купили сусама из Египта у вредности око 20,000.000.— дин. за наше уљаре, дотле се исте године у Јужној Србији продукције смањиле: сусана у 20,8%, мака у 24,82% а памука у свих 38,5%. Како стоји наш извоз у Египат најбоље се види из овога: Један трговац је за 7 месеци на Косову зарадио 70 лира у злату, купујући живину за једног солунског Јеврејина (који исту извози у Египат) узимајући од њега један вл. грош комисионо од сваке главе.

Кад је у питању наш народ из Јужне Србије, морам истаћи да је он можда најбоље схватио тешке дане привредне и опште духовне кризе коју преживљујемо. Чуда више нема, и по моме мишљењу, не упуштајући се у разне теорије о данашњем стању, које нам дају и сервирају надлежни и ненадлежни, знани и незнани треба своје тежиште — истрајати. Ко истраје, победио је. То смо ми са Југа ставили себи као девизу. Не бунимо се против дација. „Богу Божја а цару цареву“ треба дати. Порезе и државне и самоуправне дажбине уредно плаћамо, јер хоћемо државу и јер знамо да нам је мир и просперитет осигуран само у тако организованој заједници. Нисмо ни пунктатори и чувамо се да ни једним поступком не пореметимо ред у нашој земљи и њен ауторитет на страни. Живимо мирним животом у колико нам тај мир не поремети која организована банда из комшилука. И у том погледу дали смо доказа, да смо против таквих покушаја и да видимо, као и да смо одани синови Отаџбине. Данас је безбедност на највећем ступњу у нашим крајевима. Свакако да велики део тога иде као заслуга добро организованих власти. Али, шта би могле саме власти, кад народ не би то исто саосећао?

Тај наш став даје нам право да по нешто и затражимо од заједничке Отаџбине. Наши захтеви не крећу се за материјалним помоћима, ма да и код нас има доста невољника. Напротив наши се захтеви крећу у другом правцу. Ми желимо и молимо да нам се помогне у експорту наших производа као и пласмана наших сировина у земљи.

Кад је реч о Југу, у погледу извоза, свакако да је у питању наш извоз за Грчку, Палестину и Египат. Ми смо аграрни крај. И у раније доба и сада ми смо упућени на Левант, као што је Левант, ако жели себе хранити по јефтиније паре, упућен на

нас. То ће бити и у будуће. Међутим, и поред овога привилегисаног, по самој природи положаја, ми смо у могућности да правилно и у довољној мери искористимо тај однос. Највећи разлог лежи у железничким тарифама. Нас у овом случају интересује железничка тарифа из појединих станица из Вардарске бановине до Солуна. Можда ће ми Господин Министар саобраћаја рећи да постоји директна тарифа са Солуном. Кад се каже директна тарифа, тиме је уједно речено и повољнија тарифа. Јер директна тарифа сматрајућа у виду дужину пута и остале разлоге, увек треба да буде повољнија и нижа, но што је случај са тарифом на кратким растојањима. Али нажалост директна тарифа коју ми са Југа уживамо у саобраћају са Солуном, има много недостатака. Први јој је и главни недостатак што се ломи у Ђевђелији. Ова тарифа коју имамо по уговору са Грчком представља ипак два разна оптерећења. Друга је тарифска стопа до Ђевђелије, а друга од Ђевђелије до Солуна. Да би се и ово боље разумело навешћу ове примере:

За један вагон магнетита (10.000 кг) директна пошиљка од Липљана до Солуна плаћа се по овој директној тарифи овако: од Липљана до Ђевђелије (243 км.) 1.230 драхми, од Ђевђелије до Солуна (78 км.) 740 драхми, што значи да подвоз на нашим железницама стоји 5,06, а на Грчким, 9,40 драхми по километру.

За један вагон ситне стоке у директној пошиљци од Скопља до Солуна обрачунава се и плаћа овако превоз: Од Скопља до Ђевђелије (168 км.) износи 1.750, а од Ђевђелије до Солуна (78 км.) 1.390 драхми, што по километру износи на нашим железницама 10,42, а на грчким 16,67 драхми.

Дакле, као што се види ова директна тарифа ипак претставља неједнака оптерећења за извозника једно повољније до границе и друго неповољније од границе. Њена је мана и недостатак у томе што се ломи на граници те не пружа оне користи које би требала да да као једна директна тарифа, што је иначе случај са оваквим тарифама.

Но ова тарифа има и других недостатака. Тако она је непотпуна. Њоме нису предвиђени многи други артикли, који такође чине знатан део нашег извоза. Тако ова тарифа није обухватила: олајну репицу, кварцпесак, семе од сунцокрета, семе од тикава, даље; масло, малину, намештај и друге важне артикле. Затим ова директна тарифа предвидела је само мали број станица, не може се на пример, каква је да је, не може користити роба из Вучитрна, Приштине, Струмице, Кочане па и Скопље за све артикле извозне.

Износећи предње, ја апелујем на Краљевску владу да овом питању поклони пуну пажњу. Ово је нарочито потребно сада када су цене аграрним производима толико пале да не могу да издрже велику

подвозну тарифу. Решивши ово питање, како то налажу наши интереси бићемо двојак помогнути. Помоћиће се наши аграрци, јер ће моћи више извозити, а и сам саобраћај, јер би био јачи. Није тачна теорија да се приходи од саобраћаја повећавају пењањем подвозних такса. Свако такво пењање изазива реакцију, убијају саобраћај јер сваки артикал не може поднети већу тарифу. Напротив мања тарифа омогућује већу размену добара, па према томе и већу пажњу за провоз, односно већи приход.

Жеља је нас са Југа, а мислим да је то и општа жеља да наша индустрија троши домаћу сировину. Морам још одмах нагласити да би се сваки странац зачудио кад би чуо овакве жеље. Он би свакако сматрао немогућим управо парадоксом однос у једној земљи у којој њена индустрија не троши првенствено домаће сировине. На жалост нису код нас такви случајеви ретки. Примера ради, навешћу вам један случај који најбоље илуструје однос наше индустрије према домаћој сировини.

Једно страно друштво подигло је фабрику за израду стакла за прозоре у Панчеву. За целу инсталацију добило је ослобођење од увозне тарифе. Прошле године отпочела је рад. Главна сировина за израду овога стакла јесте кварц песак. Песка овога има у нашој земљи. Нарочито доброг у великим наслагама у атару села Доље Солње, општине Ракотиначке, Среза скопског. Чувши за подизање ове фабрике сељаци су понудили овај песак фабрици. Фабрика је ставила услове, који су примљени. Одмах су направили вредни сељаци пут до Скопља око 15. км. и у друштву са фирмом Петар Мирковић подигли перионицу за песак и уложили око 2.000.000 динара. Један од услова под којима је дата концесија за подизање ове фабрике јесте и то, да се фабрика мора снабдевати сировинама из земље. Па ипак шта се десило. Разним извртањима ова је фабрика одбила понуде овога села, а снабдевала се кварцеском из иностранства (из Немачке). Прошле године увезла је око 600 вагона. Помислићете, можда да је инострани песак бољи и јевтинији но домаћи. Не, није тако. Напротив, резултати анализе са нашим и страним песком показали су да је наш песак по својој финоћи и потребним састојцима далеко надмашио инострани. Што се пак тиче цена, наш је песак за 20% јевтинији но страни. Ово је аутентично. У Министарству трговине и индустрије налазе се подаци о томе. То и преставници ове фабрике признају. Необавештени ће се питати у чуду, зашто да преставници фабрике купују скупљу сировину и да тиме штете интересе ове установе? Има томе разлога. Песак који фирма набавља из иностранства долази из иностраних рудника. Тиме она добија много. Прво троши своју сировину, даје посла својим људима. Затим трошковима за куповину оваквог песка она терети више свој биланс што иде у корист

њеног опорезивања овде у земљи и заштити под видом куповине песка, износи лакше валуте из наше земље. Дакле, ова фирма има рачуна. Али тај њен рачун наноси штету нашој држави. Штета је очигледна. Поред тога што се на тај начин износи валута из наше земље, наше сировине остају неискоришћене. Радници без посла, а држава као фискус без својих прихода. Па не само то, но кад су наши са Југа, видевши да ова фабрика не мари много за услове из концесије, покушали да се попне увозна царина на песак 0,10 динара на 2 динара од 180 кгр., у томе нису нашли потпоре код Министарства трговине и индустрије. Такви покушаји пропали су у прошлој години, јер је ова фабрика имала потпоре у једном високом чиновнику из овог Министарства. И тек пре неки дан кад су жалбе допрле до садашњег Министра г. др. Шуменковића, једва се успело да се ово питање реши подизањем увозне царине на песак и тако онемогући унос ове сировине из иностранства. То се сад решава. Морам подвући да су код надлежних у Министарству финансија наши са Југа у овом питању наишли на пуно разумевања и потпоре. Али је питање било отежано разним махинацијама ове фабрике, која је била потпомогнута од извесних чиновника Министарства трговине и индустрије.

Има оваквих примера, на жалост, доста у нас. Све је то последица рђаве индустријске политике, која се за последњих десет година водила. Ако погледате индустријску карту наше земље, видећете да су извесни крајеви, нарочито југоисточни део наше Отаџбине, готово пусти да немају индустријских предузећа. И ако у овим крајевима има и потребних сировина и саобраћаја и услова за просперитет ових установа, ипак нечија је рука то ометала. Зашто се на пример ова фабрика стакла није подигла у Скопљу, где има сировина, а не у Панчеву где тога нема. Радећи и фабрикујући стакло у Скопљу под бољим околностима ова би фабрика могла снабдевати не само потребе наше земље, но успешно појавити се и на Левант извозећи свој артикал. Па не само то, но наша индустријска предузећа, која су са страним капиталом, неће ни да производе све врсте робе, и ако би са обзиром на сировине и способност инсталација могле. Ово са разлога, што ова предузећа у нашој земљи обично су филијале таквих предузећа у иностранству. За ту врсту робе коју израђују, траже царинску заштиту, а за ону коју њихове централе увозе у нашу земљу дате су снижене стопе царина.

Царинском тарифом предвиђене су читаве повластице за нашу индустрију. Све те машине и читаве инсталације увозе се без царине, за оваква предузећа предвиђене су повластице и у осталим државним дажбинама. Све се те жртве подносе да би се индустријски подигли. Пред таквим жељама за-

немарили смо чак и наш аграр. Подигли смо царинске стопе за све врсте робе које се фабрикују у нашој земљи и тамо оптеретили потрошаче. Али, поред свих тих жртава, ето како нам се та индустрија одужује. Она савесно користи пуну царинску заштиту, али никад није покушала да се аконто добити од те заштите појави на страним пијацима. По ту цену скупа нам је таква индустрија. Ја сам против такве индустрије. Требало би у интересу земље створити план за индустријско подизање коме би прва девиза била подизати индустрију у местима где има за то природних услова, као и да домаћа индустрија мора да троши домаће сировине, као и појавити се на страним тржиштима.

Верујем да ће моје речи наћи пуно разумевања код садашњег Господина Министра трговине и индустрије, зато сам ову прилику и користио да о овом питању говорим. У почетку мога говора рекох да ће у овој садашњој кризи победити ко истраје. Дакле требало истрајати. Да би се истрајало треба обазриво руковати народном готовином. Треба штедити. Овде се треба угледати на нас са Југа. Ми се никад не пружамо више од губерра. Треба завести апсолутну штедњу у државном газдинству. Нек се убере само оно колико је најнужније потребно. Противим се убирању у корист фондова. Противим сам свих фондова. Трошење ових фондова и правилно руковање новца из ових фондова зависи од ресорних министара. А да ли смо увек сретни са министрима. Нека се укину сви фондови који се стварају од новца убраних од народа и нек се све што треба покаже по буџету да би се јавно могло видети како се и шта троши. Противим сам и редукције чиновничких плата. Обезбеђен је чиновник гаранција и за државу као и за приватне. Необезбеђен, штета и по државу и по приватне. Дешавају се у последње време многе злоупотребе у државним касама. Треба се запитати да није тамо узрок мала плата и немаштина. Али док сам против редукција плата нижих чиновника, ја сам ипак противник тантијема и синекура које многи високи функционери уживају код појединих државних привредних организација. Ти се приходи пењу на стотине хиљада за појединце. Тога се не само треба клонити у данашње дане, већ то ствара и злу крв међу чиновницима. Јер док поједини једва живе, догле други и палате подижу. А таквих случајева има,

Молио бих да се код Министра финансија у своји ово: 1) да се ексекутивној наплати пореза приступа само у крајњем случају. Ексекутивна наплата пореза штетна је двојачко по државу. Њоме се обично не убере онолико колико је на име порезе дотични дужан, а убија се на свагда један грађанин као порески обвезник и платаци. 2) Да се измене прописи у Закону о непосредној порези у погледу са-

става пореских и рекламационих одбора на тај начин, што би привреда имала већи број заступника у овим телима. 3) Да се Закон о скупном порезу на пословни промет измени у толико што би се у основицу овог пореза узели само трошкови до границе а не и до места куда је упућена. На овај начин стављени би били сви грађани у исти положај, како то у осталом наређује чл. 105 Устава, те не би ми у Скопљу плаћали већи скупни порез за исту врсту робе из истог места из иностранства са Запада од становника Марибора или Загеба. 4) Да се организује што боља контролна служба над радом финансијских установа у сваком погледу. Пореске управе у Јужној Србији у смислу њиховог деловања, махом су рак рана на телу и кеси становништва. Још се не зна ко држави колико и зашто дугује порезе. Особито страдају неписмени муслимани. 5) Да се постара о бољем и издашнијем кредитирању нашег народа са Југа који држи данас Народна банка и Привилегована аграрна банка. 6) Да се постара да се за државне потребе које купује Управа монопола и друга државна тела у Грчкој, куповина врши откупом бонова које добијају наши извозници у Грчкој. Ово радити на време, да не би ове бондове наши извозници у бесцење давали. 7) Да држава одмах исплати Вардарској бановини 17 милиона динара колико јој дугује на име дотације. 8) Да држава исплати општинама Јужне Србије све суме које им дугује на име општинског приреза на државне шуме (300 хиљада хектара) које се налазе у атарима појединих општина Јужне Србије. 9) Класификација земљишта је врло неправилно изведена те су оптерећења у Јужној Србији огромна на сељачка имања. Мора се извести хитна ревизија класификације земљишта. 10) Пређашњи Министар финансија донео је један амандман на 6 месеци после закључених уговора о великопродаји соли у Јужној Србији, којим је овластио велике закупце да сами мељу со у својој режији уз награду од државе по две и по хиљаде динара од вагона. Ово је једна пљачка државе. Јер су мали млинови млели со по 300 до 400 динара од вагона. Овим поступком уништени су многи млинови у Јужној Србији, и многи наши економски слаби људи потпуно су сатрвени. Молим Господина Министра, да ову најординарнију пљачку државе одмах спречи и мељаву соли у Јужној Србији сместа уступи малим млиновима, који ће тај посао уз најскромнију цену обављати и државу од овог страховитог харања сачувати.

Код Министарства саобраћаја да се усвоји: 1) да поклони пуну пажњу директној жељезничкој тарифи са Солуном; 2) да наше бродарство ангажује за превоз нашег извоза из Солуна даље морем за Египат и Левант; 3) да обрати пуну пажњу изградњи жељезничких пруга Косовска Митровица-Пећ Пријепоље-Призрен-Ђаковица-Пећ, приступити изградњи жељезница Призрен-Гнилане (преко Урушевца) до Врање.

Питање школства важно је питање за нас у Јужној Србији. Родитељи из ових крајева не би желели да им деца код очију остану слепа. Траже они школе, а готови су на све жртве што су их до сада показали. Овде су у првом реду основне школе. Многи разреди а и школе немају довољно учитеља, а то је штета за родитеље и за Огадбину. Има молби на учиљска места, дајте тим младим људима упослење и деци учитеља.

Али док се некако и тавори са основним школама, дотле је број стручних школа врло мали. Од стручних школа имамо свега две: једну учитељску и један филозофски факултет. То с обзиром на однос са другим крајевима у нашој земљи не претставља ништа, па не само то, него се и поговара да се укине овај факултет у Скопљу. А знате зашто? Због штедње. Уштедило би се 200 хиљада динара. Па зар због толико мале суме ударити на понос Душановог Скопља. То се не сме никако урадити. Тих 200 хиљада динара даће општина Скопља само да не доживи тај резил. Не само то не треба учинити, но већ би требало из Земуна преместити у Скопље и Пољопривредни факултет.

Као последица рђавог односа између наше домаће индустрије и домаћих сировина јавила се и долази да народ из дане у дан све мање сеје и производи такве сировине. Због тога долазимо у такав парадокс, да индустрија фабричка, коју смо у највише случајева дизали ради народне одбране и независности, дође у зависан положај од сировине из иностранства. Због таквог односа површина засејана индустријским биљкама сваке се године смањује. Тако је према извештају Пољопривредног одељења Вардарске бановине према прошлогодишњем стању, у прошлој години у овој Бановини смањена површина засејана памуком за 38,50%, површина засејана маком до 24,82%, површина сезамом за 20,80%, осталим уљаним семењем за 38%.

Изнети примери јасно указују којим путем треба повести нашу индустријску политику.

Трговинска политика огледа се у трговинским уговорима. Западне државе воде привредну политику у циљу аутаркије. Оне су махом индустријске, а желе развити свој аграр. У ову сврху наоружани су разним мерама, те контингентирањем увоза, те стварањем установа, које су једино надлежне за куповину појединих аграрних производа, те диференцијалним царинама, преференцијалним повлашћењима, клиринзима и др. Али шта смо од свијетлот оружја употребљавали у тим мегданима? На све то, ми се држимо слепо у трговинској спољној политици начела највећег повлашћења. Међутим, то је слабо оружје, у осталом то није ништа ново. То је начело на коме су почивали трговински односи пре рата, у оно мирно и сталожено доба. Данас се тога мало ко придржава. Можда смо ми једини који смо у том погледу изи-

шли најпоштенији и никад нисмо се обесили о то начело: све што смо дали трећој уговорној страни признавали смо свима уговорницима. Међутим, то наше поштовање остало је понова усамљено. И ако би и даље тако наставили, нас би сматрали наивцима и можда и друкче. Данашње спољне трговинске мере претстављају читаву тактику. Ступајући у ту тактичну игру ми морамо прегледно знати намере дотичног, као и жеље, па тек тако наоружани ступити у преговоре. На контингенте и све остало, одговоримо и ми контингентима и свима осталим мерама које ограничавају наш извоз. Даље треба да знамо, коју ћемо и какву индустрију заштитавати.

Закључујући овакве уговоре треба у исто време да осигурамо наше извознике у погледу валутних прописа. Да ову напомену учиним нагони ме наш однос са Грчком. Наш трговински биланс са овом земљом активан је. Према допунском споразуму из 1932 године, за уступке које смо дали у сниженим стопама царине за грчку робу наши извозници за извезену и продату робу, у Грчкој добијали су делом добре девизе, а делом добијају бонове Грчке народне банке. Ови компензациони бонови служе искључиво за куповину робе у Грчкој. Међутим, овде се јавља једна тешкоћа. Ми мање увозимо из Грчке, по што увозимо. Због тога ови бонови зависећи од таквих околности, не могу се увек уновчити. То све иде на уштрб курса ових бонова, јер они као и свака друга роба зависе од понуде и тражње. Због тога наши извозници у многоме губе било чекајући на реализовање бонова било да их продају и пре тога. Тога ради, и да не би наши извозници били принуђени давати те бонове, по нижем курсу, предлажем да монопол соли ове бонове одмах откупи и да њима плати набавке соли који према Атинском споразуму из 1932 има да набави из Грчке. Ову со монопол соли према уговору мора да набави, па кад је то тако нека то учини путем ових бонова и тако бар у неколико помогне овим послом домаћу привреду.

Наше су трговачке везе са Грчком знатне. За ситну стоку, пасуљ, живину, јаја, масло, сир и остало грчко тржиште врло је важно за нас. Али при свем том овде Грци за све што од нас добију нису сами потрошачи. Велики део ове робе они сами извозе даље нарочито за Египат, а зашто не бисмо ми сами то чинили, нарочито када се узме у обзир да у Египту нема тих валутних рестрикција. О овом питању нека надлежни поклоне пуну пажњу. За извођење овога требало би ангажовати наше бродове из Јадранског мора, па да ми сами извозимо и возимо нашу робу на оваква тржишта. Поред привреде овим би се помогло и домаће бродарство које ту пажњу и помоћ с правом очекује.

Даље ми са Југа тражили занатске и ниже техничке стручне школе, из којих би излазили добри

мајстори. Учините ово, подигните ове школе, дајте овој деци да се стручно васпитају, па ћете видети да ће гениални дух Саладара и Косова преко њих проговорити у виду проналазака и открића, а све на корист и дику Отаџбине.

Налазим, да би Министарство трговине и индустрије требало да усвоји следеће: 1) да се у Скопљу отвори једна занатлијска стручна школа, која би имала за циљ, поред стручног васпитања наше омладине, и да одржи наше занатлије на Југу, (кујунџије, ликоресце и иконописе) који дан-данас раде примитивним средствима, упућујући их да то раде модерним алаткама и машинама, јер се ови антикитети траже нарочито у иностранству. 2) Да опиумском питању посвети више пажње и да се фабрике за прераду опиума подижу тамо где има опиума т. ј. у Јужној Србији. 3) Да поклони нарочиту пажњу потреби подизања једне фабрике за прераду свилених кокона. Овим би се много постигло. Подигла би се домаћа производња свилених чаура, а тканинама овде израђеним снабдела би се домаћа потреба, те не би увозили са стране и издавали толики новац иностранству. 4) А подизање фабрика и давање дозвола за остварење оваквих установа дозвољава само тамо, где има сировина које су потребне за дотичну врсту индустрије. Ово захтева правилан развој како индустрије тако и сировине. 5) Да у погледу туризма Јужна Србија не буде и даље пасторче.

Министарство пољопривреде и вода имало би следеће задатке: 1) Да поклони нарочиту пажњу унапређењу индустријских биљка у Јужној Србији. Јужна Србија по своме поднебљу има највише услова за развијење културе: памуки, пиринча, конопља као и осталих умесних плодова. Али да би ове културе потпуно успевале потребно је да ово Министарство путем огледних станица као и путем стручних предавања и директних опажања на лице места да стручна упуштања, како би се постигли што бољи резултати како у погледу коштања тако и у погледу количине. Тога ради требало би отворити у Скопљу једну нижу пољопривредну школу у којој би се обратила нарочита пажња на гајење, подизање и употребу ових култура. Али исто тако на Министарству пољопривреде лежи и дужност да се стара о заштитним царинама, а не да се уљени плодови увозе са стране, а наши плодови да труну. Потребно је да наша индустрија па ма била основана и са страним капиталима, троши и употребљује домаће сировине. 2) Да се ово Министарство постара за што боља приплодна грла оваца, како би се домаћа раса поправила како у погледу танине по комаду, а нарочито у погледу вуне. Ово би требало уредити и са другим врстама стоке. Зна се да је Јужна Србија сточарски крај. Хиљадама грла пасу на нашим суватима. Само раса стоке није никако поправљана, што треба одмах уредити, како ради извоза тако и

ради снабдевања домаће индустрије домаћом вуном. 3) Да се поклони нарочита пажња лозним и воћним расадницима. Њихова улога је велика у народу. Преко њих треба снабдевати овај воћарско-виноградски крај само са расадом и калемима који могу успешно напредовати и дати добре резултате. 4) Да се донесе закон о аграру. Ово је потребно што пре урадити да би земљорадници из ових крајева могли користити пољопривредне кредитне код Привилезоване аграрне банке јер се они дају само на бази тапија које још наш сељак није добио. 5) Да се у Призрену отвори једна пољопривредна школа у којој би се обратила нарочита пажња на сточарство и воћарство.

Питање путева горуће је питање на нашем Југу. Ако се направи упоређење између Вардарске бановине и осталих бановина, видеће се да ова бановина стоји најгоре у том питању. Позивајући се на ово упоређење, немам намеру да чиним замерке што су у другим бановинама у том погледу далеко одмакли од нас. Добро је, што је тамо доста и много учињено, али право би било да се и нас надлежни сете. Има неколико врло важних путева, чије подизање и изградњу диктују како економски тако и стратегијски разлози. Тако је неопходан пут од Призрена до Тетова. Овај би пут водио преко Средачке и Сиринићске жупе, дакле кроз чисто српски крај. Сада се овуда може проћи само на магистру. Важан је исто тако и пут који би водио од Урошевца па преко Неродимља, Језерца, Будакова и Призрена. Био је ово некад окружни па обласни пут, а сада је сеоска путања. Запуштен и занемарен особито на делу Неродимље—Призрен. Овај пут, који је иначе врло важна саобраћајна артерија за овај крај, што пре огласити бановинским и поправити га. Није довршен пут Скопље—Качаник Косово. Ни пут Скопље—Солун не стоји боље. Код Демир Капије нема даље поправљеног пута, што наноси доста штете овим крајевима.

Господо, путеви су слика културе и развитка сваке земље. Зато овоме питању треба поклонити пуну пажњу, да не би било рђавих закључака од стране страног света на нашу штету.

Изјављујем да ћу тешка срца гласати за овај буџет, јер сам мало задовољан, не његовим садржајем, већ малом штедњом која кроз овај буџет провејава (Пљесак и одсбравање).

Поштређседник Др. Авдо Хасанбеговић: Реч има народни посланик г. Д-р Тома Фиданчевић.

Д-р Тома Фиданчевић: Господо народни посланици, као претставник Струмичког среза који се налази на најјужнијем крају наше простране Краљевине у коме народ живо прати државну политику и развој догађаја у нашој земљи, сматрам да ми је дужност упознати Народну скупштину са потреба-

ма мога краја и мишљењем народа о питањима, која се овде дискутују.

Пре свега, општа привредна криза, која је обухватила цео свет, па и нашу земљу, није поштедила ни Струмички срез, који је иначе по плодности земље и климатским условима био један од богатијих крајева у нашој Краљевини. Главни производи, дуван и афион, не подмирују више народне потребе. Цена афиону је катастрофално пала, а гајење дувана, коме је народ обраћао велику пажњу биће занемарено због начина откупа који се врши од стране комисија у чији састав улазе само монополски контролори.

Да би се овим недаћама колико толико помогло, молим Краљевску владу, да у погледу аграрне политике учини извесне корекције, јер је опште уверење код народа, да аграрна политика за последњих 10 година није увек добро вођена.

Аграрне односе треба доле дефинитивно решити и сузбити појаве којекаких „повереника“ у Азију исељених бегова са лажним тапијама и узнемиравање наших земљорадника, који односне земље правно поседују. Исто тако молим Господина Министра финансија да проучи питање откупа дувана код народа не дозвољавајући више монополским контролорима, да то питање решавају сами на штету произвођача, а и на штету државних интереса, пошто је дуван у Јужној Србији поглавито у Струмичком срезу, један од главних извора народне привреде, а и државних прихода. Исто тако у погледу катастрирања земљиште поднета су гаранције. Земљарина која се је плаћала за време када је кг. чатура био 100 динара, већа је сада када 1 кг. истих кошта 7 динара.

Узимајући у обзир народне приходе, који подбацују, с друге опет стране порез и дажбине које се од народа траже, уверен сам, да ће Краљевска влада учинити све што до ње стоји, да се народу у овим данима кризе помогне.

Са овога места дужан сам поменути и просветну политику која се води у мом изборном срезу и са којом народ није задовољан. Још пре три године укинута је у Струмици непотпуна гимназија, иако је та гимназија била може бити потребнија него ли нека друга у много већој вароши у унутрашњости земље. Одгој и школовање омладине из краја који је доле на тремећи има особит значај у националном погледу. Није и не може бити индиферентно за државу да ли ће омладина тога краја проћи кроз школу или не. То народ добро схвата и моли да се у Струмици понова отвори гимназија. Нека ми се не замери, али кад о овоме питању говорим, морам напоменути да су Бугари преко од Струмице у крајграничном селу Скрту отворили непотпуну гимназију поред осморазредне у Петричу, ма да је Бугарска економски много слабија земља

од Југославије. Ван сваке је сумње да те бугарске гимназије нису народна потреба, него су средство систематске и тенденциозне пропаганде против наше државе. Међутим то је један разлог више, који треба узети у обзир при разматрању и корекцији просветне политике у нашем крају.

Најзад, господо народни посланици, остављајући на страну ова питања, која су мање више локалног значаја а с уверењем да ће се она решити у смислу народне молбе и у духу државних интереса, сматрам да ми је дужност као посланику из Јужне Србије да замолим Краљевску владу да обрати већу пажњу на догађаје, који се одигравају на нашој источној граници и да предузме енергичније мере код владе у Бугарској, са чије територије комитска организација, врло често, под окриљем бугарских званичних власти, шаље атентаторе и злочинце да врше атентате и недела, онеспокојавајући на тај начин наше мирно, радно и предано гранично становништво.

Протекло је 14 година од како је престао страшан светски рат, али наше становништво крај источне границе није у стању да безбрижно ужива благодети мира. Ранији комитски упади, које је сам народ уз припомоћ власти онемогућио, а сада терористичка акција бугарског комитета несумњиво га доводе у ситуацију да то становништво мора да стално буде на опрези и да бди са пушком у руци, жртвујући не само свој мир и спокојство, већ често и своје послове.

Ја не спорим заслуге ове, као ни ранијих Краљевских влада за низ предузетих мера за сузбијање акција становницима омраженог бугарског комитета којима је народ заштићен од ранијих упада читавих комитских банди и њиховом терору, али сматрам да све мере нису исцрпљене и да Краљевској влади стоје на расположењу још многа и ефикасна средства, која треба употребити ради заштите и безбедности нашег становништва и од самих покушаја упада и узнемиравања.

Исто тако сматрам, господо, да Краљевска влада треба енергичније да иступи и против безочних лажи које се од те бугарске организације уз помоћ званичних бугарских фактора воде у иностранству.

Небираним средствима и преко људи којима нико није дао право, изузев шефа бандитске организације Ивана Михајлова, износи се пред светску јавност низ најодвратнијих лажи о стању и о приликама у Јужној Србији. Међутим, баш та наша покрајина може бити горда у упоређењу са приликама и стањем које влада у Бугарској, где уопште људски живот нема цену и где се најсвирепија злочинства одигравају усред бела дана чак и под прозорима Краљеве резиденције. Без комитске организације, која је у ствари експонент реваншарских и ревизионистичких кругова за рачун туђина који је плаћа, толики је и такав нарочито у делу Македо-

није који је по несрећи припао Бугарској, да је пре кратког времена заустављен на отвореној призу цео воз да би се из воза извукли људи и побегли као звери на очиглед ужаснутих путника. Поред државних власти тамо жари и пали бандитска организација, која наплаћује поред државне и своју порезу и у чијим су рукама имања, слобода и живот онамошњег несретног становништва.

Па зар је дозвољено, да се из те бесправне земље, а од стране једне овакве банде и некакве измишљене емиграције упућују апели и петиције поводом неког тобоже безакоња у Јужној Србији, која може целој Бугарској служити за пример у погледу рада, поретка и законитости?

Од ослобођења до данас учињен је у Јужној Србији велики напредак у свима правцима економског просветног, здравственог и културног живота. Подигнуте су школе и болнице са здравственим домовима; изграђени су друмови и жељезнице; основани су срески расадници као жаришта за унапређење земљорадње, сточарства, воћарства, пчеларства, живинарства; држе се на све стране пољопривредни, задругарски и здравствени течајеви, као и оних за варошке и сеоске домаћнице, рударство, индустрија, банкарство развијају се најинтензивније. Народ се обучава рационалном искоришћавању земље и других природних блага; створени су на све стране прилази пијацама у земљи и иностранству; безбедност изузев повремених узнемиравања преко граница, на завидној је висини, боље, мислим, но игде у земљи, једном рецју: Јужна Србија је у пуном елану општег просперитета, па баш зато народу тешко и пада ма и повремено злочиначко узнемирење од стране бугарског комитета.

Поручујући онима преко границе, да га оставе на миру, а овима унутра, да се ману декларација и пунктација, народ Јужне Србије непоколебљиво веран и одан своме витешкоме Краљу-Ослободиоцу, настаће и даље свима силама и у сарадњи са својом браћом Хрватима и Словенцима, на изградњи ове наше лепе и велике Југославије до њеног триумфа.

Захваљујући Богу и братској ослободилачкој војсци, што је уједињен са браћом у великој и напредној Југославији, и препоручујући онима преко границе да га оставе на миру, а овима унутра да се окане декларација и пунктација, којима се тера вода таман на непријатељске воденице, моји бирачи као и све становништво Јужне Србије, дубоко захвални и непоколебиво верни и одани своме витешком Краљу-Ослободиоцу – истрајаће до краја на линији државног и народног јединства и у сарадњи са својом браћом на северу и западу интензивно сарађивати на изградњи и општем напретку ове наше лепе и велике Југославије. (Буран аплауз и одобравање)

Потпредседник Др. Авдо Хасанбеговић: Има реч народни посланик г. Јордан Ђабамовић (није овде). Има реч народни посланик г. Албин Роман.

Albin Roman: Ne morem pričeti razpravljati o proračunu za 1. 1933|34 ne da bi se predhodno ozrl na takozvane punktacije, ki jih je začetkom letošnjega leta razširil dr. Korošec tako v inozemstvu kakor tudi med našim narodom. (Glas: On ne priznaje.) Te punktacije zahtevajo nič manj in nič več, kakor samostojno slovenske državo, ki bi se svobodno sporazumevala z ravno tako samostojno hrvaško in srbsko državo. Punktacije torej ne priznavajo niti 1. decembra 1918, niti 6. januarja 1929, niti mirovni pogodbi, ki so začrtale Jugoslaviji meje in dale mednarodno jamstvo.

Oče teh punktacij je dr. Korošec, to je oni mož, ki je bil eden najodličnejših predstavnikov šestojanuarske vlade, katera je imela glavno nalogo, da pomiri od strankarskih strasti razpaljene duhove ter utrdi temelje narodnega in državnega jedinstva. Gospodje poslanci, kako naj imenujem tako politično doslednost? Tajni agitatorji so ljudstvu tolmačili punktacije tako, da je treba razbiti jedinstveno državo in na ruševinah ustvariti neodvisno samostojno Slovenijo in druge neodvisne države. Strašne govornice so razširjali med ljudstvom in organizirali so že pred letom dni očitne upore proti državnim oblastim, katerih epilog se je pretečen teden završil pred državnim sodiščem. V zvezi z punktacijami ubijajo ti ljudje vero v stabilnost Jugoslavije. Organizirali su posebne pisarne iz katerih razširjajo neprestano potom letakov in okrožnic najgorostasnije vesti med ljudstvom. Z velikim zadoščenjem ugotavljam, da je ogromna večina Slovencev punktacije ogorčene odbila in obsodila, in sicer tudi večina pristašev bivše Slovenske ljudske stranke. Val protestov je šel po celi Sloveniji proti razdirajočemu delu malega kroga, povdarjam le malega kroga političkih defitistov, ker se Slovenci dobro zavedajo da jim izven Jugoslavije ni življenja ne svobode.

Pred večnim hujskanjem teh in takih razdiralnih krogov bivše SLS je dolžna vlada zaščititi patriotično ljudstvo s tem, da vodi dosledno in brezkompromisno jugoslovensko politiko. S tako politikom moralno podprt narod bo sam likvidiral nesodobne avstrijske ostanke in 50letni klerikalni politični teror med Slovenci. (Ploskanje — Glasovi: Tako je)!

Zatreti te hujskarije moramo tudi radi tega, ker iz njih izvira največ nezaupanja v naš denar, ki ima za posledico nelikvidnost denarnih zavodov ter poslabšanje narodnega gospodarstva sploh. Tako v gospodarskem kakor tudi v narodnem in državnem interesu je, da se to zlo čim prej zatre.

Gospodje poslanci, da boste videli vso neiskrenost jezuitske politike dr. Korošca kadar brani slovenski jezik z zahtevo po samostojni Sloveniji, naj navedem njegovo zahtevo na seji narodnega predstavništva

dne 18. marta 1919. leta. Dr. Korošec je na tej seji zahteval od tedanjega predsednika verificacijskega odbora, da ustavi čitanje poročila verificacijskega odbora v slovenskem jeziku. Njegovi zahtevi je bilo ustrezno in čitanje poročil v slovenskem jeziku je bilo odpravljeno.

Gospodje poslanci, Dr. Korošec je imel mirno vest in se ni prav nič bal ob tej priliki za slovenski jezik, čeprav ga je izganjal iz narodne skupščine. Tedaj ni bila v nevarnosti slovenska kultura in tudi ne slovenska individualnost. Ni bila v nevarnosti tudi vera in katoliška cerkev, dokler je bil on podpredsednik vlade. Kakor hitro pa je izgubil klerikalizem politično vlast, je že iz vseh strani pretiła opasnost za slovenski jezik, za kulturo, za vero in cerkev, vse dotlej, dokler se ni zopet pokopaj do vlasti. Katoliško cerkev so politiki bivše slovenske ljudske stranke ponižali do najponižnejše dekline svoji stranki in vera jim je bila le sredstvo za dosego politične oblasti. Nova politična doba jim je po 6. januarju enkrat za vselej izbrala iz rok to orožje in onemogočila mešetariti z vero. Ustavno in zakonito so prevedane verske stranke. S tem je za vedno onemogočena klerikalna nadoblast in politično nasilje. Ko so se gospodje znašli v taki situaciji, so se odločili za borbo proti jedinstveni državi. Kaj takega je zmožen samo klerikalizem. Da bi ponovno dobil oblast v svoje roke, ne izbira nobenih sredstev. Veže se z vsakomur, ki mu pomaga pri tem stremljenju. V politično življenje je zanesel največjo nemoralo. On je ekspanziven. Vedno je težil da se razširi preko Slovenije na Hrvatsko, jer mu je bil največja ovira seljaški pokret katerega je poskušal z vsi sredstvi razliti. Ne bi se klerikalizmu dopustilo da neomejeno zavлада nad Slovenijo ter da se utrdi med Hrvati, bi obstojala stalna nevarnost za obstoj jedinstvene Jugoslavije. Ker se pri nas klerikalizem istoveli z vero in cerkvijo, zato apeliram z tega mesta, kar sem poudarjal že na številnih zborih na merodajne kroge, da potegnejo cerkev iz dnevne politične borbe in jo postavijo nad stranke za ves narod in to v interesu vere in cerkve. (Ploskanje — Glasovi: Tako je)!

Pa da se povrnem k punktacijam. Gospodje poslanci, če bi vodil Dr. Korošec in njegovi prijatelji to borbo edino le z namenom, da srušijo sedanjo vlado in zopet sami zasedajo ministrske stolice je to nedopustno. Kajti dajati materijal v teh kritičnih časih našim zunanjim neprijateljem za borbo proti Jugoslaviji, je zločin proti lastni državi. Hvala Bogu in zasluzi naroda, da imamo te vrste ljudi le malo v Sloveniji. (Tako je).

Gospodje poslanci, kmetje iz Dravske banovine smo od vsega početka stremeli za tem kako se bomo s hrvatskimi in srbskimi kmetje čim tesneje povezali. Potovali smo po raznih krajih naše države ter iskali stike s hrvatskimi in srbskimi seljaki, ter se učili spoznavati nje in njihove razmere. Poizkušali smo ustvar-

jati z njimi edinstvene stanovske in gospodarske organizacije pa tudi skupno politično organizacijo.

V taki edinstveni organizaciji po vsej državi smo videli jamstvo naših celokupnih interesov. V taki organizaciji je pa tudi najjačje jamstvo za narodno in državno edinstvo. Edinstvenih organizacij seljaki pred 6 januarjem nismo mogli doseči. Sedaj pa nam je z velikim državnim činom našega modrega vladarja omogočeno, da se združimo vsi srbski, hrvatski in slovenski seljaki v eno veliko politično organizacijo. (Tako je, Odobravanje).

Povdarjam pa, da slično kakor mi ne dopuščamo rušiti naših kmetijskih domov, toliko manj bomo dopustili, da bi kdorkoli rušil temelje našemu skupnemu domu — naši Jugoslaviji. (Odobravanje). Po drugi strani gospodje poslanci, pa moram povdariti svoje kakor tudi mnenje mojih poslanskih kolegov, da bo čim širša samouprava po banovinah neizmerno zadovoljila prebivalstvo ter močno okrepila narodno in državno edinstvo.

Тиме прелазим у дебату буџета за годину 1933/34 и нека ми буде дозвољено изнети пар мисли и сугестија о политици Краљевске владе.

У главном могу рећи, да је била политика Краљевске владе у прошлој години прожета југословенским духом и да је покушавала бити праведна свим деловима наше државе и свим слојевима нашег народа.

Чини ми се ипак, да је њена неодлучност како у политичком тако у привредном погледу пружила много повода за незадовољство међ народом. Баш ову неодлучност сматрале су вође бивших политичких странака за њезину слабост па су мислили, да је дошло време да се може срушити данашњи режим. Много приговора и то опразданих баца се још увек на спору и централизовану државну управу. Истина је, господо, да су привредне, социјалне и културне прилике у појединим бановинама веома различите, које се не могу брисати без штете дотичног народа па сматрам због тога за најнужнију задаћу Краљевске владе, да предложим Народној скупштини што пре нацрт закона о бановинској управи и самоуправама. Те самоуправе морају да буду што шире.

Што се тиче привредне политике морам учинити Краљевској влади највећу замерку због тога, што не ради по смишљеном привредном плану с којим би могли савладати тешкоће које произилазе из вана и изнутра. Наши крајеви пате највише услед неликвидности новчаног завода, а Краљевска влада, премда знајући за ове тешкоће народа, није учинила ништа против тога.

Господо, изговарати се да је тезаурирање новца психолошка појава, која се законом не може одстранити, није доста. Господо, ја мислим да је било већ давно требало предложити нацрт закона

о банкама, којим би се пружила потпуна гаранција за уложени новац, даље закон о одузимању 20% од тезаурираног новца, тиме да се новчанице жигошу или замене. Исто тако би требало предложити закон о снижењу каматне стопе и путем Народне банке регулисати новчано тржиште и кредитне прилике у земљи.

Господо народни посланици, сигуран сам, да би ови закони много допринели олакшању привредних тешкоћа и избегло би се пазарењу и шпекулацији с уложним књижицама новчаних завода, што у северним крајевима поразно утиче на становништво и његову привреду. Има случајева где се уложне књижице продају испод 50% номинала.

Даље наши рудари већ године чекају на правилник о братовским благајнама и скрајње је време, да га Министар донесе. Тај правилник би врло добро утицао на социјалне прилике у рударским реверима.

И у погледу беспослица није Влада довољно учинила, особито што се тиче школованог народа. Господо, ја мислим, да у изредним приликама мора Влада прибећи изредним мерама. Требало би све удате жене, којих мужеви су виши државни самоуправни или приватни чиновници, те оне жене, чији мужеви имају приватна звања као лекари, адвокати, инжењери, предузимачи и т. д. отпустити из државне службе.

Јер, господо, таким чином нећемо проузроковати фамилијама редуцираних жена никаквих несрећа, док међутим добије скромну егзистенцију досадашњи беспосличар и његова породица.

У Дравској бановини постигао је број незапослених учитељског подмлатка већ преко 1000 лица. Ове људе треба наместити на испражњена места. Ако се не мисли ништа учинити у том погледу нека се затворе учитељске школе за пар година. А мсто тих школа, да се установи више занатских и других стручних школа које би успособиле младеж за живот.

За незапослене раднике може држава добити новац отуда, да се опорезују приходи директора разних предузећа и то тако, да се опорезује плата прогресивно.

Господо, има данас хиљаде и хиљаде људи који немају хлеба ни одела, а има директора са платом од 50.000 динара месечно и више.

Треба даље уредити и прилагодити садашњим приликама и ценама пољопривредних продуката: адвокатске, нотарске, здравствене и инжењерске тарифе.

Тешко очекује читав народ закон о картелима. Ти картели имају монопол на продукте својих фабрика, па су превалили сва бремена привредних тешкоћа на конзументе, диктирајући цене појединим фабричким артиклима.

Производњу и расподелу фабричких артикала треба регулисати законом и то на тај начин, да ступе све фабрике појединих грана у картеле, а над њима да се заведе строга контрола у погледу цена производима и у погледу запослења радника.

Господо народни посланици, ја сам овде нанизао нешто својих мисли како сматрам, да би се ипак сузбиле настале привредне и социјалне тешкоће и помогло народу из тешких прилика у којима се сада налази, па молим Краљевску владу, да своји изнесене моје добронамерне савете.

Господо, ако ће народ видети, да се Краљевска влада и Народна скупштина за њега брине, он неће бити приступачан за разне пункције већ ће следити искреној Југословенској политици.

Ако ће народ видети да се Краљевска влада и Народна скупштина за њега брину, он неће бити приступан за разне пункције и неће наседати разним политичким дезертерима.

Пошто је прорачун државна и народна погрба ја ћу гласати за њега.

Пошаретседник Авда Хасанбеговић: Има реч народни посланик г. Милутин Јефтић.

Милутин Јефтић: Господо, овогодишњи буџет од 10 милијарди 438 милиона, нема сумње, морате сви признати да је велики, нарочито за нашу сиромашну, бар данас, и младу државу. Ја не сумњам да се о финансијској снази нашега народа није водило рачуна, али верујем да су можда били погрешни извештаји да народ има и да може да плаћа. Ја вас нећу уверавати да народ нема и да не може да сноси оволике терете, јер сви знате какве су прилике у вашим срезозима, и да народ не може да сноси и плаћа оволике намете и дажбине, јер сви новчани извори су пресушили, сваки је посао стао, а нарочито пролетос поплава, а летос град дотукли су у већини наш сеоски сталез, а поред њих трговце и занатлије. Ја мислим, господо, да нико од нас не заборавља да је сељак тај, који за време мира храни нас све, а за време рата први брани ову земљу, и да је сељак код свију народа и у свима временима био извор животне снаге једног народа. Ми, господо, о томе главном чиниоцу морамо водити рачуна и морамо му помоћи, а помоћ ћемо му дати када удесимо да његова давања буду мања. Јер кад може Чехословачка држава од 14 милиона становника да има буџет од 7—8 милијарди, онда је наш буџет велики, тим пре што ми имамо око 2 и по милијарде ненаплаћене и дужне порезе. Неоспорно је, господо, и то: и ако се штеди да треба штедети паметно. А штедиња, се господо, може извршити на ревизији пореског система и редукцирањем свега онога што нам није потребно. Јер ако је потребно да подносе жртве они који су мали, ја мислим да је још више потребно да те жртве подносе и они велики, јер је то интерес заједнице и социјална правда.

Ја, господо, верујем, да има куд и камо већих и богатијих држава него што је наша, које немају оволики број министарстава и министара, које ми имамо. Ја никако не могу да разумем ту вишу политику зашто ће нама г. г. министри без портфеља, који силно коштају државу. Ја сматрам да је то исто онакав луксуз као кад би данас сељак, који

нема хлеба купио својој жени или ћерки свилене чарапе. Ја не знам због чега не може да се укине неко министарство и споји са другим. Шта ће нама толики велики и мали директори, инспектори и т. д. Поред тога не могу разумети ни потребу среских судова. Бар за наше крајеве, били би бољи наши стари окружни првостепенни судози. Ја не знам због чега се не врши реорганизација појединих министарстава, зашто се не изврши ревизија чиновничког закона и утврди број чиновничких места. Ја не знам с каквим правом данас и муж и жена седе у државној служби, а поред тога још и њихова деца, која немају неке нарочите спреме, траже да буду макар дневничари, а људи који имају школе не могу да добију места. Да је то тачно имамо први пример овде у Народној скупштини, где седе неке генералске и пуковничке ћерке, а сиротиња, чији су родитељи за ову земљу погинули, остаје без посла, вуче се по Београду и морално пропада (*Један узвик:* Треба им помада! И руж)! Нарочито код чиновника, појединци имају много, други ништа. Слушао сам да има виших чиновника, који сем плате имају ваздан неких споредних хонорара.

Чинов. закон од 1931 г. није добар. По њему појединци за 15 година могу добити 5 група, а други може умрети у једној највише две групе. Нема дана да штампа не забележи унапређења и производа, а прича се о штедњи. Поред овога зашто не извршити ревизију пензионера, и све те уштеде дати на инвестиције и друге јавне радове.

Господо, поред овог ја мислим да је неопходно потребно да се самоуправни буџети што више смање, јер у бановинама има страховито много чиновника можда непотребних, а по самим тим буџетима банови имају много. Ја, примера ради наводим, један случај. Имам болницу у коју долазе да се лече људи из два до три среза. Та је болница добила свега 20.000.— динара за огрев, осветлење и воду, а Бан добија 60.000.— динара за огрев осветлење и воду, 10.000.— за оправку намештаја и 120.000.— за достојније заступање бановине. Ја вас питам да ли су наши прослављени војводе Степа Степановић и Живојин Мишић добивали што за достојније предвођење својих армија. Не знам каква је потреба да Бан поред великих принадлежности има још 120.000.— за достојнију репрезентацију (*Један глас:* То је диспозициони фонд) не, то је редован буџет. (*Други глас:* То су мали краљеви).

Господо, ја се питам да ли народ може ово да издржи да даје свима и сваком, а сељаку баш ништа. За пољопривреду се код нас даје свега 60 милиона — иако смо претежно аграрна земља док се на појединце троши и сувише много. Ја мислим, господо, да би било неопходно потребно да се изврши попуно раздужење сељака, трговаца и занатлија, а такође да се вађе и нека могућност за нове кредите.

Мој срез потукао је летос град, где је око 10.000 душа остало без хлеба. Обраћао сам се свима и свакоме и нигде нисам могао добити никакве помоћи. Из Банске управе и Пољопривредног одељења нико се није нашао да изађе у мој срез да види народну несрећу. Кукајући на све стране једва смо добили два и по вагона семена пшенице за 15 оп-

штина. То није било довољно ни за једну општину и пре извесног времена добили смо 4 вагона кукуруза. Ја не могу разумети, код оволиког буџета да се ни најмање не води рачуна о сиромашном народу. Кад би народ све знао што ми знамо, ја мислим да то не би било добро и можда је боље што не зна све то. По извештају имамо 100.000 вагона за извоз кукуруза а народ гладује, нема хлеба.

И поред оволиког буџета, инвалиди не примају уредно своју помоћ и у буџету не видимо нигде да су предвиђени неки јавни радови, а толики се издаци чине на личне расходе. Према овоме, господо, ја мислим да је наш државни буџет велики, да је много оптерећен личним непотребним издацима, које наш добри сиромашни народ не може да плаћа, и да је дужност свију нас да заједнички иступимо и да захтевамо да се сви непотребни издаци редуцирају, а све уштеде које се постигну на личним издацима да се употребе на јавне радове, да онај коме треба хлеба дође на тај рзд и себи заради поштено хлеба. Иначе, ја мислим да друкчије не можемо народу боље помоћи. Ја имам свој срез, који никад није био пасиван и увек је имао хлеба, али, данас у томе срезу имам домаћина, који имају по 20 и 30 хектара земље, а немају ни зрна кукуруза. Зато мислим, непотребни, лични расходи да се смање и да се пружи могућност народу да дође бар до хлеба.

Пошљиретседник др. Авдо Хасанбеговић: Реч има г. Јефтимије Поповић.

Јефтимије Поповић: Пред нама имамо буџет за 1933|1934 годину са Финансијским законом. Овај буџет проучаван је од стране Финансијског одбора скупштине скоро месец и по дана. Ти наши другови, који су овај буџет свестрано проучили и препоручили га пленуму преко свога известиоца већине, мислим да пружа јасну слику нашег буџетирања и финансирања за наредну буџетску годину и да не постоји ни један оправдан разлог да за исти не гласамо.

Позната је ствар, господо, и у редовним приликама, да нико и никад не може да тврди, да ће један буџет да буде реалан, а још мање у овако тешким економским и финансијским приликама, и сматрам да су све примедбе, које су пале од стране ранијих предговорника како из владине већине, тако и из опозиције, потпуно неумесне.

Господо, ми смо од многих предговорника чули критику владине политике да је Влада слаба и да није енергично иступила противу разних пунктација које су у последње време издате од извесних опозиционара ван парламента, па су ти исти говорници једновремено нападали Владу да се да потпуна слобода штампе, збора и договора, и да се уопште да право демократско уређење. Господо, логика ствари овако нешто не може да трпи, јер ја мислим да ове

две ствари никако заједно не иду, јер прави и истински демократизам то је пуна слобода исповедања мисли и начела, а оно друго ограничење овега права, па кад они траже да се према пунктацима најодлучније иступи, они самим тим негирају ову своју другу тезу о демократизму.

Господо, ми смо овде чули говоре појединих опозиционих говорника који немају никакве везе са буџетом и политиком Владе, Такав је случај са критиком партијске организације ЈРСД и њене унутрашње ствари, и то од посланика који су из ње иступили. Ја мислим, господо, да су та господа најмање позвана да говоре о нашим унутрашњим партијским стварима. Како ћемо ми организовати нашу странку и како ћемо политику водити, то је наша ствар, а ако они мисле, да се та наша партијска политика не води како ваља, то треба њима да иде у рачун, али ја мислим да им је тај рачун погрешан.

Господо, ја мислим ни по чему чланови Југословенског народног клуба не могу да патентирају Југословенство, јер је то заједничка својина целокупног нашег народа. Ту смо идеју, господо, ми сви који смо дошли у овај Дом свесрдно прихватили још онога дана кад смо дали свој пристанак на кандидацију, а свака друга тврдња да бивше партијско обележје у нашем раду има угицајз, је присто и рачунско подметање по оном народном: „Устај Мурто да узјаши Курто“.

Ја мислим, господо, да у овим озбиљним приликама лични интереси морају да уступе место општим, државним и народним интересима и да сва наша делатност буде у том правцу упућена.

Господо, ништа није лакше, него са овога места критиковати Владино политику и буџет. Позната је ствар, да је много лакше критиковати, него ли радити. Кад знамо, да ми данас живимо у једном добу економске и финансијске кризе, какву до данас историја у опште не памти, онда је јасно, господо, да није лака ствар управљати земљом. Ми, господо, знамо, да исту ову болест, од које и ми болујемо, да болује цео свет, али исто тако знамо, да овакво стање није дошло нашом кривицом, већ да је то последица минулог светског рата. У овако тешким економским и политичким приликама наша је дужност, да сви своје снаге ујединимо и пружимо потребну помоћ Краљевској влади, како би она могла да се са већим успехом бори, да ово тешко стање пребудимо и сачувамо нашу економску и политичку независност.

Господо, у овако тешким приликама, ма која Влада била на управи земље, не може дати веће резултате, него што их је дала данашња. Појмљива је ствар, да данашња Влада не може да задовољи све народне потребе, а нарочито у ово тешко доба несреће, када су те потребе многобројније, али, господо, ниједна влада на свету не може одмах да да

народу све што му треба за једну и две године, па стога ни ова не може као мађионичким штапом да реши све проблеме. Разуме се да ова Влада није и непогрешива, али, господо, само онај који не ради, не може да греша, а сваки смртни кад ради, мора да погреша, па је зато наша дужност, а и наше право, да са овога места укажемо на све те погрешке и да тражимо, да се оне исправе.

Користећи то право, ја ћу сад то да учиним, у колико то тангира Јужну Србију, а посебно мој изборни срез Поречки.

Господо, једно од најтугаљивијих питања у Јужној Србији — то је питање земљарине и утринског пореза. Господо, 1928 године — ако се не варамам — извршена је та класификација земљишта, и то од људи, који апсолутно нису имали појма, или нису хтели ни мало да уложе труда, да се та класификација правилно изврши, те је с тога наступило то, да су поједини брдски предели, као што је мој срез, да су унети у категорију друге и треће класе. Таква класификација довела је дотле, да су порези огромни.

Ја ћу, господо, да вам наведем само један пример из једног мога села, из мога среза. Тажево село броји 28 кућа и плаћа, господо, утринског пореза и приреза 29.000.— динара. Просечно на кућу износи по 1.100 динара ван пореза и осталих дажбина. Кад се узме у обзир, господо, да је то једно од најсиромашнијих села, оно је апсолутно осуђено на смрт, и не може да живи. За досадашњу порезу томе је селу пописано све, и кад се то прода, ништа им не остаје, него да узму просјачки штап и да иду да просе.

Господо, та и таква погрешна политика довела је до оваког рђавог стања у Јужној Србији, и ја молим и апелујем на г. Министра финансија, да се овоме злу на неки начин стане на пут. Господо, пореске управе у нашој бановини не одговарају својим дужностима онако како би требале да чине. Данас ви нећете наћи ни једног човека који у опште зна колико дугује порезе и да ли је исту платио. Господо, то је врло незгодна ствар, а до некле и жалосна. Дешава се врло често да сами порески органи поступају врло неуљудно са народом. Има и таквих ствари да сами обвезници порески дођу да плате порез и да их порезник одбије са речима: „Иди, па кад те зовнем да дођеш, платићеш“. И онда се чека да прође рок, а кад прође позивају са опоменом и задужују још са 10 динара за опомену. Ја знам да је ту по среди закон, али им ту и таку строгост не смеју примењивати кад су у питању мале суме па чак и један динар, на који се наплаћује 10 динара. Сматрам да је то жалосна ствар и ако то може да буде по закону, али сматрам да се тај народ не сме економски да руши јер то и здрав разум не допушта. Ево да вам покажем оригиналну

опомену за један такав случај где је за дуговани 1 динар порезе задужено још са 10 дин. за опомену.

Специјално, господо, у моме срезу постоји једна врло незгодна ствар, није ми познато да је то тако и по осталим срезевима Вардарске бановине, да су садиоци дувана у 1932 години платили порез т.ј. задржато им је од дуванске станице у Прилепу приликом откупа дувана. И у 1932 години кад је вршена егзекутивна наплата, ти исти људи који су платили на тај начин што им је задржато код Монопола, њима је опет наплаћен исти порез егзекуцијом, и ако су они показали документа из којих се види, да је тај порез задржан. Изговор је био тај да задржана сума није прокњижена. А зар је то кривица овога што се господа нису благовремено постарала да плаћену порезу укњиже? Стога сматрам да то не служи на част таквим органима нити интересима народа и земље. Ја смело могу да тврдим да су многи људи у Јужној Србији за 10 година унапред платили порез баш на тај начин што се те наплаћене суме нису књижиле.

Господо, постоји још једна ствар, која врло много тишти земљорадника на нашем Југу, а то је питање општинске трошарине. Господо, у времену кад су пољопривредни производи пролазили добро и били продавани по доброј цени, онда се народ није жалио на трошарину, јер му онда она није била велика. Али данас, кад су ти његови производи пали можда пет до шест пута, а трошарина остала иста, тешко пада земљораднику, а дешава се и то да извесни производи мање коштају на пијаци него што износи сама трошарина.

Ја мислим, господо, да је то незгодна и штетна ствар по народне интересе, и ја бих молио г. Министра финансија, да се позабави мало тим питањем, и да се изврши ревизија тих трошаринских тарифа, и да се оне саобразе данашњем економском стању и привредним приликама.

Исто тако, господо, и пијачне таксе за стоку су врло високе. Тако н. пр. за крупну стоку имате, да се у неким варошима плаћа по 60 динара таксе, а међутим за цело јуне не добијете више од 120 динара. Дакле то је половина од цене целога јунета. Ако би се то јуне два пута продало, онда би цело, отишло за ту пијачну таксу.

Г. колега Костић дотакао се дуванског питања, које је готово животно питање за Јужну Србију. Откуп дувана који је извршен ове године, односно цена откупа дувана, билз је толико ниска, да су многи произвођачи дувана пострадали. Ја сматрам, господо, да је то штетно, и по интерес самога државног монопола, и по интересе произвођача, јер ти људи неће више моћи гајити дуван. Ја сматрам, господо, да није у интересу ни државе, да се произвођачи дувана упропашћују. С тога бих молио г. Ми-

нистра финансија, да се дода један додаток проценуалан, како би могли ти људи да се обештете.

Господо посланици, да пређем на једно питање из ресора Министарства шума и руда, а то је питање о дрварењу. Ви се сећате, да смо у току прошле године донели закон, са којим смо хтели да се сиромашном земљораднику и раднику пружи могућност, да на бесплатан начин дође до дрва за огрев из државне шуме. Ми смо то учинили, јер смо знали у каквом се тешком положају и тешким економским приликама налази наш земљорадник.

Али, господо, и поред све наше добре воље, дошло је до тога, да земљорадник није видео никакве користи од тога закона, и да је тај закон промашио свој циљ. То је с тога, што сваки онај, који хоће да се користи том повластицом, мора да оде у Пореско одељење, да тамо поднесе молбу за уверење, и да плати 25 динара таксе за исто у коме ће да се назначи, са коликом је сумом пореза задужен. Али господо он не може да добије уверење док не плати порезу дуговања и кад то не може он остаје без дрва. Према томе изгледа да је овај закон једно принудно сретство за привудну наплату државне порезе, и то баш од најсиромашније класе нашег народа, а никако нека бенифиција. Ја, господо, мислим да законодавац није то имао за циљ, него напротив, он је хтео да се учини истинска помоћ овом најсиромашнијем делу нашег народа, у овим тешким економским приликама. Зато молим господина Министра финансија, да изда распис: да се прво упрости процедура, и друго да пореске управе издају та уверења по званичној дужности колико ко дугује порезе, али да се та пореза од тих сиромашних лица не наплаћује.

Ја ћу да се осврнем на једну незгоду земљорадника у мом срезу, а то је издавање државни пашњака под закуп. Дешавало се да се издају пашњаци поред самих села, који треба да служи за потребу сеоске стоке, другим лицима из других места а ова села остају потпуно без попаше. Тај случај је био у мом срезу прошле године у селу Здуњу, које има преко 2,000 грла ситне стоке и остало је без попаше, а његова попаша, која је најближа и у његовом атару, издата је сточарима, из скопског среза. Ја мислим, господо, да то не би смело да буде, јер треба првенствено, да се води рачуна о оном селу, које је најближе и њему да се изда. За то бих молио г. Министра шума и рудника да се о овоме повде рачуна, и да су у будуће такве ствари не дешавају.

Господо, ја сам хтео да вам скренем пажњу, још на једну ствар. Краљевска банска управа, у Скопљу, у току прошле године, издала је један распис, да се неће дати дозвола за сечење, из приватних шума, никоме који не поднесе тапију. Господо, овакав распис онемогућује, уопште, сва-

ком приватном сопственику, да искористи своје добро, а ево због чега: да би један приватник могао да добије тапију на ону шуму, коју он има, потребно је да плати порез, и за оно време, које је држава уживала. Ви врло добро знате да је држава по своје ауторитативном праву, по праву јачега противно свим правним принципима, присвојила све шуме у држави, и просто напросто, казали у једном члану, све шуме сматрају се за државну својину до разграничења.

Држава је те шуме уживала до скоро и кад су ти људи дошли, путем парничења, са државом, до те шуме, њима се данас одузима могућност, да могу користити то своје добро. Одузима им се, рекох, због тога, што би требали да плате огромне суме за порез за време, кад је држава то имање уживала. Ја мислим, господо, на је то неправично и неправедно. Ја бих молио г. Министра шума, да се овзј и овакав распис суспендује.

Господо, ја сам посланик среза Поречког, једнога од најсиромашнијих срезоза на југу, али који је у борби за ослобођење и национално уједињење играо у Јужној Србији највећу улогу. Пореч је био Виндеја Српства на југу и ту своју улогу до краја је играо храбро, јуначки и одважно. Народ је у овоме крају брдовитоме и неплодном посве сиромашан, а раније се издржавао печалбарством, али како је настала економска криза, то је престало, и народ се налази у највећој беди. Ту беду, господо, појачава још и то, што Пореч уопште, нема ни једног колског пута. Удаљен је од свих околних вароши: Прилепа, Кичева, Тетова, Скопља и Гостивара најмање 40—50 километара. Он и оно мало производа од воћарства и сточарства не може уновчити, јер нема саобраћајних средстава, а треба му са једним кљусетом најмање три дана док оде до вароши да купи или прода и да се врати. Господо, ја сматрам да је велики грех учињен према томе народу што му држава није изградила бар један колски пут до Скопља, да би му на тај начин створила најнужније услове за живот пут од Брода долином реке Треске до Скопља, који би послужио као најкраћа веза између Скопља и Кичева, Дебра и Охрида. Ја мислим, господо, да је овај народ заслужио да му његова држава створи најпотребније услове, услове за живот, тим пре што су другим местима у држави, у којима су куд и камо повољнији услови, створени, од стране државе, многи важни објекти а врло често и непотребни. Ја сам свестан тога да су наша буџетска средства ограничена са ову годину, али се ипак надам да ће г. Министар грађевина посветити овом тању пуну пажњу, како би народ дошао једном до овог пуга. Изјављујем да ћу гласати за буџет.

Потпретседник Др. Авдо Хасанбеговић:
Има реч г. Јосиф Антуновић. (Чује се: Није ту!).

Има реч г. Сима Марјанац.

Сима Марјанац: Господо посланици, као сељак и сељачки посланик гозорићу само о питањима која данас највише интересују сељака и која га највише тиште.

Најважније питање за сељака је питање сређивања његовог дуговања. Од ријешења овога питања овиси опстанак сељакво.

Ми смо још прошле године јасно и гласно оцртали тешко стање нашега сељака и ја данас немам ништа друго да кажем, него да се то стање није ни најмање поправило него још више погоршало.

Ми смо у априлу прошле године донијели закон, којим смо обуставили продају сељачког имања.

Али ми нисмо ништа учинили, да се дугови олакшају и да се коначно ријешу, шта ће бити са њима и како ће се они ликвидирати. Исто тако нисмо ништа учинили, да се дугови сељачки не повећају парничним и адвокатским трошковима. Ништа није учињено да се смање дневнице судских чиновника у овршном поступку, а ни да се смање награде адвокатске. Ове су награде могле у ово, висини да буду, док су била боља времена, али данас оне представљају страشان терет, који народ не може поднијети. По адвокатској тарифи, која вриједи на подручју Врховног суда у Сарајеву за сваки писмени акт тужбу или молбу, добива адвокат 4% од вриједности спорног предмета. А када знате, да адвокати нису црвени крст који дијеле помоћ и милостину, онда будите сигурни да ће адвокатски трошкови без судских такса премашити 30% главнице.

Ми смо у Одбору донијели закон о заштити земљорадника и сређивању привредних односа у земљи, али је тај закон скинут са дневног реда у Народној скупштини и нема изгледа, да ће икад доћи на ред. Шта то значи, господо? Значи да је јача снага банкара и од народних посланика и од цијелог сељачког staleжа, кога је 80% у овој држави. Зар то може и смије да буде? Сељак је онај који је ову државу створио, сељак ће бити онај, који ће је својом крвљу бранити а банкари и господа сједити у канцеларијама и писати извештаје о борбама. Ово је сељачка држава за коју ће сељак живот свој дати и у којој поштено врши све своје дужности па тражи, да у тој својој држави нађе заштите и помоћи у својој невољи. Ја тражим да се одмах стави на дневни ред закон о заштити земљорадника, јер то тражи правда и јер без заштите нема сељачку опстанка.

У нас се, господо, редуцирају чиновници и смањују чиновничке плате не би ли се смањили терети које народ не може да подноси. Али овим смањењем чиновничких плата није народу ништа помогло. Господа су нашла начин да повећају своје приходе и то да их повећају јаче него ли су им смањили

смањењем плате. То је врло једноставан начин. Изнашле су се разне комисије и оне данас коштају народ више него што мора платити порез.

У нашим селима постоје воденице поточаре. Ни једна од њих не вриједи више од неколико стотина динара. Сада се тражи да се обнове концесије за воденице. Скица и такса износе ско 140—150 динара што држави, што бановини, а комисија око 400—500 динара. Сваки који не поднесе скице и не плати комисију, губи право да меље и воденица му се печати. Е па, господо, ако је и комисија доста их је. Уставите ако Бога знате, јер то се не може издржати. Па наш сељак једва има нешто жита да самеле, да не скапа од глади, а сада не може ни то мало жита самлети на својој рођеној воденици док не плати комисије. Не може ово овако даље ићи и овоме се мора стати на пут.

Сваком је познато, да је цијена сељачким производима и стоки тако ниско пала, да се слободно рећи може да они и немају више никакве цијене. Па и поред оваквог пада цијена, нису сразмерно пале даће, које сељак мора плаћати, када своје производе или стоку тјера у чаршију на продају. Остале су све разне бехије, кантарије, трошарине, банске и државне таксе, па када сељак нешто и прода, једва му ништа преостане кад добије шта је све платио. Ја разумем, да треба у општинама и бановинама средстава да могу опстати и живити, али се мора водити рачуна о томе, да те дајбине одговарају приликама и да не онемогућавају сељаку живот који му је и онако сувише тежак.

Ми имамо врло велики број ратних инвалида, удовица и сирочади који не примају никакве инвалиднине. При самом дивизиском суду у Сарајеву има преко 7.700 молби, које леже неријешене. Истина много је њих поднијето прекасно, али без свје кривње, него кривњом општинских и сеоских старшина, који их нису обавијестили на време.

Ја мислим, да се нађе начина да се ове молбе поновно ријеше, јер је то наша морална обавеза.

А сада ми дозволите, да се осврнем на наше унутрашње прилике.

После безумних и безуспешних атентата, који су покушани од стране извесних бесавесника на наше народно и државно јединство, сматрам за своју највишу, и најсветију дужност да са овога места у име народа свога краја изнесем своје огорчење противу оних издајника, који подло покушавају да руше туђи крвави труд, да руше наше остварене вековне снове, да руше наше народно јединство, нашу младу и јаку државу.

Жалосно је, господо, што постоје под данашњим тешким приликама људи, и то школовани и образовани људи, синови ове земље, који желе крах наше моћне Југославије.

Још је жалосније, господо, што неки надриполитичари, заслепљени лудилом рушења, не виде куда би нас, Јужне Словене, довела политика распарчавања њихове „пунктације“ и друге њихове луде бубе!..

Драга браћо, као што и сами видите и знате наш родљубиви народ, који сачињава апсолутну народну већину, са огорчењем прати и чита у нашим дневним листовима безумне изјаве појединих надриполитичара, који су себи на силу узели право да те своје рушилачке изјаве дају у име неких народних група. Уз шкргутање зуба народ то прати, па нека се издајници причувају народне освете, јер тешко издајницима кад се на њихове главе спусти тојага оних родитеља, који су за нашу данашњу Југославију и за наше јединство жртвовали росне животе својих синова и све друго најдрагоценије.

Драга браћо, у борбама тешким и крвавим, које смо имали да би остварили данашње јединство и велику Југославију учествовао је читав наш народ. Па зар није онда више него лудост кад поједини издајници народног јединства покушавају да своје деструктивне изјаве протурају као жељу народа.

Ми смо сви из народа, познајемо наш родољубиви народ, па неће нико ничим моћи да се баца блатом на наш поштен, а радан и родољубиви свет. А ко то покуша тешко њему од самог народа, који ће знати да брани свете успомене на оне наше росне синове чије кости труну по гудурама од Триглава до Кајмакчалана и који су своје младе животе положили у темеље наше данашње Југославије и нашег братског јединства.

Господо, за највећу је осуду и кукавички је што данас покушавају да руше нашу велику Југославију они, који ничим и никад нису ни косу са главе жртвовали за њено стварање. Живот и рад оних, који данас паразитски живе, на туђој творевини и који место захвалности желе зло својим добротеорима, познат нам је врло добро. Док су се водиле крваве и тешке борбе за наше данашње јединство и ослобођење, они су спавали медвеђим зимским сисм или су чак ометали и радили противу своје земље и своје једнокрвне браће. А кад нам је грануло сунце слободе, мучно и крваво извојевано, онда су се и данашњи пункташи појавили као трутови на готовој трпези. Мо смо прешли преко свега, дали смо им сва права као да су заједно са нама раме уз раме водили борбу за слободу и јединство. И у место захвалности за сва добра враћају нам фарисејски за наш хлеб камен у главу.

Господо и драга браћо! И нашем стрпљењу има граница и краја. Нека ово добро запамти сваки онај који се храни на недрима наше драге и моћне Југославије, а који јој било потајно или јавно зла жели. Наше народне масе не желе вође, који га воде неким безумним пунктацијама, већ им требају

искрени пријатељи који ће их извести из данашње тешке светске економске кризе.

Доле са издајницима! Живео Краљ! Живела Југославија! Изјављујем да ћу гласати за овај буџет. (Одобравање и пљескање).

Потпредседник Др. Авдо Хасанбеговић: Реч има г. Марко Петровић.

Марко Петровић: Говорим као посланик Јужне Србије која с обзиром на своју прошлост и скоро ослобођење има највише разлога да преко својих претставника говори и тражи од државне узједнице, а која се ипак по правилу готово најмање чује. Можда је то многим нејасно, али је то стога што се бојимо да својим захтевима не дамо ни најмање повода некоме, било у земљи, било ван, да наше држање, наше захтеве и говоре произвољно и тенденциозно тумачи и да тиме не оштетимо макар и нехотице неки олшти државно-национални интерес.

Иако, чини ми се нико није могао радосније да дочека своје ослобођење од 500-годишњег ropства него ми, Јужносрбијанци, нити је неко видније и искреније у свима приликама изражавао своју благодарност својим ослободиоцима - браћи Шумадинцима него ми, ипак, требало је да прође прилично време од нашег ослобођења па да се многе предрасуде о приликама у Јужној Србији потпуно развеју и многа рђава и погрешна мишљења о многим стварима и питањима потпуно расветле и покажу у правој својој светлости. Да овако буде признајем да су многа допринеле и партијске теревенке које смо у свима својим облицима т. ј. са свима добрим и рђавим странама примили од својих ослободиоца, који су нам и у овом погледу били прави и једини учитељи, а који су код нас дошли са непречишћеним старим партијским рачунима, па су не бирајући средства позивали народ у индугат да победе своје противнике. А и друго што је оно добро и незамењиво чиновништво које је дошло после првог ослобођења 1912 године било много проређено после светског рата, те смо нажалост после 1918 године имали свакојаког чиновништва. Под оваквим околностима партијски односи пре 6 јануара давали су најпогоднији терен и материјал да се врло често и најисправнији људи денунцирају, па се чак и најнационалнији људи потискују са извесних места и положаја само ако се осуде да не тапкају онако како се желело од извесних, можда и добронамерних, али потпуно за тамошње прилике незгодних фактора, или ако је њихов положај постао у друштву мета и циљ неког несавесног патриоте.

За неке жупане у Скопској области, — дакле у једној од најнационалних области довољно је било да неки несавесни човек дође к њима и да из чисто патријских и личних разлога каже неку реч противу некога кога жели да потисне са извесног положаја, па да се одмах предузму најневеро-

ватније мере које су највише нашкодиле баш оној ствари којој се тежило и желело да помогне. Нећу да кажем да су ово свесно чинили јер верујем да су чинили из великог непознавања ствари, прилика и људи, али је главно да су чинили и да је то нанело огромне штете баш општој ствари којој су желели да служе.

Погрешним њиховим извештајима подлегле су извесне Владе у пред 6-јануарском режиму те је у то време настало неко наопако и за правни истински патриотски свет, који је прилике боље разумевао, несхватљиво удаљавање јужносрбијанске омладине са очог малог и незнатног броја чиновничких службеничких места који су они на Југу заузели премештајући их у друге крајеве државе само не као друге чиновнике, јер би ово било разумљиво, већ под нарочитим жигом који је нанео највећи бол у грађанству, на нарочито одушевљеним омладинским круговима.

Указивање на погрешност ове политике од нас посланика у то време не само да је рђаво схваћено и тумачење већ се често баш нарочито супротно радило.

Изгледало је онда да сваки жупан, сваки срески начелник и сваки жанд. каплар има своју посебну политику и свој сопствени метод и начин спровођења државне националне политике и тешко ономе ко се таквој политици супротстави, јер одмах све је, само не Србин и добар и исправан грађанин.

Било је времена, господо народни посланици, када су се предузимале због извесних догађаја, који су били од почетка до краја дело туђе политике, а с којима народ Јужне Србије није имао никакве везе врати их је одобравао ви желео, а најмање, да их је помагао. Такве мере од стране извесних позваних и многих непозваних фактора, који су наши непријатељи баш и желели да се предузму, како ради утиска на становништво у Јуж. Србији тако и ради политике своје у иностранству.

За извесне мере које су предузимане да су наши спољни непријатељи скупе паре даћи не би их предузимали да је било мало више разумевања прилика и ствари, али на жалост то се чинило и хвала Богу што је свему томе већ давно учињен крај.

И ако би све ове констатације могао да поткрепи многобројним и разноврсним примерима, не желим и нећу то да чиним већ ћу само овде јавно рећи: „Било, неповратило се“.

Главно је да су се данас прилике у овоме погледу и ако не сасвим, оно у многоме на боље измениле. Многи погрешни појмови и убеђења о приликама и људима за навек су изгледа исчезли и то благодарети највише 6-јануарском режиму. Велики потези 6-јануарског режима нашли су у Јуж. Србији

плодно место и до сада уродили задовољавајућим плодом, а желеги је да уроде најбољим плодом.

За нас на Југу не постоји више питања државноправног уређаја у нашој држави, јер сматрам да је то питање дефинитивно уређено Уставом од 3 септембра и верујем да се код нас неће наћи нико, који би пошао за ма којом врстом пункташа.

Штета је само, и то огромна штета, шта су нам економске прилике односно неприлике које су обухватиле цео свет омеле пун полет у политичком, националном погледу и успориле брзо и потпуно искористење велике и спасоносне југословенске идеје, у чије дефинитивно остварење ми Јужносрбијанци потпуно верујемо и видимо највећу гаранцију за своју будућност и величину своје велике и моћне Југославије, без које нама Јужносрбијанцима нема среће, јер смо свесни свога географског положаја.

Рекох да су прокламоване идеје безкомпромисног народног и државног јединства нашле код нас на Југу најбоље тло. У толико пре што је свакоме постало јасно да се племенске и верске борбе и званично основним Законом — Уставом оглашују као највеће зло.

Али, господо народни посланици, и најбоље идеје у појединим временским и верским приликама не могу имати жељеног успеха, ако су спроводници тих идеја или неспособни да их на пракси успешно спроводе, или пак немају стварне и истинске љубави према крају у ком им је та улога додељена.

Сматрам за особиту дужност да изјавим да смо ми на Југу у овом погледу, после 3 октобра 1929 год. били добре среће. Наиме, одмах после доласка г. Жике Лазића за Бана Вардарске бановине осетили смо да је погођена права личност за спровођење нове и спасоносне политике.

Његова мирна и благородна појава, његова истинска љубав не само према крају, већ и према људима, његов такт и дотле изврсно позивање људи на Југу, створили су убрзо сасвим другу атмосферу, нарочито другу у бив. скопској области, која није била баш најсрећнија са својим жупанима. Г. Лазић умео је вешто, јер је имао жарку љубав у својој мисији, да увиди насушну државну националну потребу, да поред извесних истинских патриота, и многих називи „патриота“, нађе и узме готово у свима местима за сараднике на државно-националном пољу и људе садашњице, млађе људе, које је живот последње две деценије избацио на површину и да својим многобројним државничким поступцима разбије неповерење, које се пре њега неспретно спроводило према извесном делу грађана.

И благодарети овој политици, опредељеној актима нашег витешког Краља од 6 јануара и 3 октобра 1929 и 3 септембра 1931 г. онај велики диван осећај, који је нашим ослобођењем 1912 год. односно 1918 год. био створен код нашег грађанина

на класичном нашем Југу, да више није роб и да је свој у својој рођеној држави, а који је осећај, нажалост, вештом акцијом својом и неспретним интерпретирањем те акције од извесних позваних фактора претио једно време да буде поколебан, данас је потпуно освежен и ојачан.

Јужносрбијанци су повосни Југословени и потпуно свесни величине и моћи своје велике домовине Југославије, и није никако онда чудо, што када сазнају из новина, да г. Мушанов, као претседник владе тражи своје мањине на нашем југословенском југу, тај њихов захтев изазива смех и чуђење.

Данас у Јуж. Србији изузев неколико пограничних места, влада савршена јавна безбедност, којој је, на првом месту, допринела свест наших грађана, да чува своју слободу и ред у својој сопственој држави.

Ми са жаљењем констатујемо да у свима бановинама има по неколико учитељских школа, а у по некима, као што је у Савској и Дравској, по 7—8, а у нашој бановини свега 1.

Тражимо да се, где има сувише укину, а да се у Јуж. Србији најмање да још једна.

Макар, какав био план Г. Министра просвете за реорганизацију универзитета, скопски факултет не сме се укидати већ на против требало би тамо преместити и Пољопривредни факултет, с обзиром на специјалне пољопривредне прилике, а што ће значити присуство академске омладине из целе земље у тамошњој средини, не треба доказивати.

С обзиром, што је процентуално у државној служби најмање службеника из Јуж. Србије, и с обзиром на данашње тешкоће за пријем у службу, с правом тражимо да се првенствено узимају у поступак молбе младића из Јуж. Србије, јер тек сада пристижу прве генерације са потребним квалификацијама. Државну потребу за ово не треба да доказујемо.

Сад ми допустите, господо, да кажем неколико речи и о потребама мога изборнога среза. Мој срез, господо, и ако је сиромашан, чак и пасиван, он није научио да тражи од државе „окружено“, као што то многи други крајеви чине. Наш је народ навикао да сам себи нађе средстава за живот. И отуда цео наш крај, цела област тетовска, не само мој изборни срез, иде на печалбу и сам себи зарађује. Он од државе и не тражи ништа друго, него да на време добије путне исправе за иностранство. Међутим, видите, њему се и за такве ситнице често стварају тешкоће тако да је човеку заиста тешко да тако што може да разуме. На основу једног неспретног извештаја једнога начелника, пре 2 године и по донело је Министарство наређење, те се нису издавали пасоши читавих 5 месеци у моме крају. А шта то значи за мој крај можете лако замислити кад вам кажем да у моме крају има око 5.000 печалбара. Тако исто, господо, и ових дана некакав неспретан чиновник

Министарства унутрашњих дела издао је један распис који је направио такву пометњу да у целој Вардарској бановини ни један срески начелник није могао да изда пасош за читав месец дана. Господо, у округу тетовском народ је сам још пре 6 јануара кулуком отпочео изградњавање извесних путева као пут Тетово—Качаник и као пут Тетово—Призрен. Међутим, господо, од стране државе није се изашло у сусрет никаквом помоћи да се ови путеви заврше. Код Среза тетовског пут је потпуно завршен, међутим даља веза ка Качанику није учињена непажњом бановинског фактора око изградње путева. Ја молим претставника Владе на овој овако кривој седници скупштинској, да се о овомо поведе рачуна и да се у овом погледу удовољи овој народној потреби.

Господо, још 1927 године били су потпуно израђени планови за жељезницу Скопље—Гостивар. Та је жељезница од врло великог економског, а нарочито стратегијског значаја. Та жељезница чак била је издата и на лицитацији предузимачу и овај је положио кауцију од 1 и по милијона динара, па је после годину дана морао тражити да му се кауција врати; јер наређење за израду ове жељезнице није стигло. Пошто је сва жељезница од првокласног значаја и као таква ушла у први ред за изградњу, ја молим да се о овој жељезници поведе рачуна и да се изда наређење да се што пре отпочне са њеном изградњом.

Али, господо народни посланици, народ Јужне Србије свестан је своје заосталости услед свога дугогодишњег тешког робовања, нарочито своје заосталости у просветном и економско-привредном погледу и као такав упире своје погледе у државну заједницу и тражи да му се омогући да бар приближно постигне изједначење са другим сретним покрајинама наше државе. Признајем и подвлачим да је од нашег ослобођења у овом погледу доста учињено, али ипак то је све мало да може да задовољи потребу државне мисли у овом заиста врло важном делу наше државе и да све то буде довољно за народне потребе овога краја. Јужносрбијанци које неко хоће да код необавештених претстави мањином, са највећим одушевљењем тражили су отварање основних школа у свим и најмањим местима и подигли су последњих година заиста велики број дивних школских зграда. Са највећим жалењем примили су укидање извесних гимназија које је извршено у целој држави, а које никако није смело да буде примењено на ове крајеве. Отуда свакодневне молбе па и депутације у својој престоници да траже отварање гимназија и заиста господо, прави је национални грех не дати сваком већем месту у Јужној Србији бар четвороразредну гимназију. Код нас је, господо, односно шумских питања од 1913 године прави хаос. Једном необичном уредбом оглашене су све приватне, све општин-

ске и уопште све шуме као државне. Дакле, нај-
обичнија шумица до села сматрала се све до данас,
бар онде где нису прошле комисије, као државне.
У моме крају има још неограничених државних
шума и због тих шума народ не може да користи
ни своје сопствене шуме. Сазнао сам да је Г. Ми-
нистар примио један амандман, и да ће се одредити
комисије, да се ограниче извесне шуме, да би се-
љаци могли користити своје шуме, па молим Г.
Министра да ово не остане на речи, него да се
изведе у дело, јер је до сада то било редовно само
обећавано. (*Министар шума и рудника Павао
Машица*: Биће 20 комисија одређено за разграни-
чавање.)

Господин Министар финансија до сада је имао
прилике да чује жалбе, управо да чује читаву кук-
њаву нас Јужносрбијанаца о откупу дувана. Ово
питање мислим да је и национално и државно пи-
тање у Јужној Србији, а ове године оно је толико
свет погодило, да је то заиста једна страшна ствар.
Дуван је недовољном проценом, коју су вршили
нижи органи као процениоци, откупљиван је у б с-
цење. Није нимало био редак случај да сте видели
људе, када су сазнали да му просечна цена њего-
вог дувана не износи више од 2—3 динара, а ретко
за кога 6—7 динара, — како одлазе кући са сузним
очима и очајни. Сви наши захтеви и све наше жалбе
нису наишле на добар пријем код г. Министра фи-

нансија. Сигурно су зато разлози што нема пара-
јер верујем да је и Г. Министар финансија убеђен,
иако неће можда то да каже, да је откуп дувана
вршен код нас врло неправедно.

Због слабог додељивања кредита од стране
државних новчаних установа Јужној Србији, такође
је приметно незадовољство. Стога ја поново апелу-
јем на Г. Министра финансија да обрати нарочиту
пажњу и препоручи правичнију поделу кредита на
поједине крајеве.

Завршавајући свој говор, морам још једном да
нагласим и подвучем, да је Јужна Србија важан део
кичме данашње Југославије и стојер оне будуће
Југославије од Јадрана до Црнога мора и да је
с тога света дужност сваке патриотске југословен-
ске владе, да на делу покаже своју добру вољу, да
се ова наша покрајина ојача за данашњу своју улогу
и спреми за будућу своју улогу. Верујем у разу-
мевање ових наших потреба од стране Краљевск-
е владе и вођства наше странке и стога ћу гласати
за буџет. (*Бурна ајлауз.*)

Поштрејседник Др. Авдо Хасанбеговић:
Господо народни посланици, са вашим пристанком ја
ћу данашњу седницу закључити, а идућу заказујем
за данас у 8 и по часова са продужењем истог
дневног реда.

(Седница је закључена у 4 и 45 часова.)